

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**TRUMP DÖNEMİ ABD DIŞ TİCARET POLİTİKASINDAKİ
KORUMACILIK STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE'YE ETKİSİ**

DOKTORA TEZİ

METİN ALTIN

DANIŞMAN: DOÇ. DR. ZELHA ALTINKAYA

**YALOVA
MART 2023**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

TRUMP DÖNEMİ ABD DIŞ TİCARET POLİTİKASINDAKİ KORUMACILIK
STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE'YE ETKİSİ

DOKTORA TEZİ

METİN ALTIN
147307016

DANIŞMAN: DOÇ. DR. ZELHA ALTINKAYA

YALOVA
MART 2023

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım “**TRUMP DÖNEMİ ABD DIŞ TİCARET POLİTİKASINDAKİ KORUMACILIK STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE ‘YE ETKİSİ’**” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Metin ALTIN

ÖNSÖZ

ABD başkanlarından Trump göreve başladıktan sonra korumacı dış ticaret politikalarını uygulamasıyla, korumacı dış ticaret politikaları dünya gündeminde yer almaya başlamıştır. ABD uzun yıllar serbest dış politikalarının savunuculuğunu yaparken Trump dönemi ile birlikte kesmen de olsa korumacılığa dönmesi, dış ticaret politikalarında yeni bir paradigmaya işaret etmektedir. ABD'nin korumacı dış ticaret politikasının, Türkiye'nin ekonomisi üzerindeki etkilerine odaklanan bu çalışmada konunun belirlenmesinde, tezin her aşamasında benden yardımlarını esirgemeyen, akademik anlamda bana her zaman destek olan ve doğru yolu gösteren danışman hocam Doç. Dr. Zelha ALTINKAYA'ya çok teşekkür ederim. Tez izleme komitesinde yer alan Prof. Dr. Ayşe Tensel ÇETİN'e ve Prof. Dr. Elif Yüksel OKTAY'a yaptıkları katkılardan dolayı teşekkür ederim. Doktora tez savunma sınavında yaptıkları katkılardan dolayı Prof. Dr. Özden Zeynep OKTAV'a, Dr. Öğr. Üyesi Beyhan YASLIDAĞ'a ve doktora eğitimimde sürekli yol gösteren Doç. Dr. Murat ALAKEL'e teşekkürü borç bilirim. Son olarak maddi ve manevi olarak beni destekleyen eşime ve çocuklarıma teşekkür ederim.

Mart – 2023

Metin ALTIN

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ	ix
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
ÖZET	xvi
ABSTRACT	xviii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	4
1.2. Çalışmanın Önemi	4
1.3. Çalışmanın Amacı	5
1.4. Çalışmanın Hipotezi	5
1.5. Araştırmanın Soruları	5
1.6. Araştırmanın Modeli	6
1.7. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri	6
1.8. Literatürde Korumacılık	6
1.8.1. ABD'nin Dış Ticareti	6
1.8.2. ABD tarifelerinin gelişmekte olan ekonomilere etkisi	8
1.8.3. Türkiye ABD dış ticareti	10
2. DIŞ TİCARET TEORİLER LİTERATÜRÜ	13
2.1. Bir Dış Ticaret Öğretisi Olarak Merkantilizm	13
2.2. Klasik Dış Ticaret Teorileri	19
2.2.1. Mutlak üstünlükler teorisi	20
2.2.2. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi	21
2.3. Neoklasik Dış Ticaret Teorileri	22
2.3.1. Fırsat maliyeti teorisi	23
2.3.2. Faktör donatımı teorisi (Heckscher- Ohlin)	24
2.3.2.1. Faktör Fiyatları eşitliği teorisi	26
2.3.2.2. Stolper-Samuelson teorisi	27
2.3.2.3. Rybczynski teorisi	28
2.4. Yeni Dış Ticaret Teorileri	29

2.4.1. Nitelikli işgücü teorisi	29
2.4.2. Teknoloji açığı teorisi	30
2.4.3. Ürün dönemleri teorisi	31
2.4.4. Stratejik ticaret teorisi	32
2.4.5. Tercihlerde benzerlik teorisi	35
2.5. Ticaret Savaşlarının Siyasi ve Ekonomik Analizi: Uluslararası Politik Ekonomi	36
2.6. Ticaret Savaşlarına Stratejik Bakış: Oyun Teorisi	37
3. DIŞ TİCARET POLİTİKALARI	41
3.1. Dış Ticaret Politikası Araçları	41
3.1.1. Gümrük tarifeleri	41
3.1.2. Tarife dışı engeller	51
3.1.2.1. Kotalar	53
3.1.2.2. Gönüllü ihracat kısıtlamaları	56
3.1.2.3. Anti-damping vergileri	58
3.1.2.4. Sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler	61
3.1.2.5. Teknik ve idari engeller	63
3.1.3. İhracatın teşvik edilmesi	67
3.1.3.1. Prim sistemi	68
3.1.3.2. Vergi iadesi – vergi indirimi	69
3.1.3.3. Girdi teşvikleri	70
3.1.3.4. Devlet yardımları	71
3.1.4. Karşılıklı ticaret sistemleri	72
3.2. Korumacılık Kavramı	73
3.3. Yeni Korumacılık	75
3.4. Dünyada Korumacılık ve Serbest Ticaret Karşıtlığı	79
3.5. Korumacılığın Yaygın Olduğu Dönemler	80
3.6. Korumacılığın Gerekçeleri	84
3.6.1. Ulusal güvenlik	84
3.6.2. Bebek sanayi tezi	85
3.6.3. Ödemeler dengesi açıklarının giderilmesi ve istihdamın artırılması	86
4. DIŞ TİCARET SAVAŞLARI	89

4.1. Ticaret Savaşlarının Geçmişi	89
4.2. Ticaret Savaşları ve Dünya Ticareti	90
4.3. Türkiye-ABD Dış Ticaret İlişkilerinin Tarihi	94
4.3.1. Osmanlı İmparatorluğu'nda dış ticaret	95
4.3.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD ile ticari ilişkileri	101
4.3.3. Türkiye- ABD dış ticaret tarihi	107
4.3.4. Günümüzde Türkiye'nin dış ticareti	108
5. ABD'NİN KORUMACI DIŞ TİCARET TARİHİ	115
5.1. ABD'nin Bağımsızlığı Öncesi Korumacılık	115
5.2. Townshend Yasaları	118
5.3. ABD'nin Bağımsızlık Sonrası Gümrük Tarifeleri	120
5.4. İngiltere'ye Karşı Ticaret Ambargosu	121
5.5. ABD-İngiltere Savaşı Sonrası Yükselen Korumacılık	122
5.6. Monroe Doktrini ve Kötülükler Tarifesi	123
5.7. Tarife Anlaşmazlığı: Morrill Tarifesi ve Amerikan İç Savaşı	127
5.8. İç Savaş Sonrası Tarifelerde Kısmi İstikrar Dönemi	130
5.9. Smoot Hawley Tarifesi	133
5.10. Korumacılıktan Serbest Ticarete: Karşılıklı Ticaret Antlaşmaları	135
5.11. Korumacılık Politikalarının Gözden Düşmesi	139
5.12. İkinci Dünya Savaşı Sonrası	143
5.13. Reagan'ın Japonya'ya Baskısı: Gönüllü İhracat Kısıtlaması	149
5.14. Clinton Döneminde Korumacılık	150
5.15. George W. Bush Döneminde Korumacılık	151
5.16. Obama Döneminde Korumacılık	152
5.17. Biden Döneminde Korumacılık	154
6. ABD'NİN 2000 SONRASI KORUMACI DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ TÜRKİYE VE ÇİN EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİSİ	157
6.1. ABD Ticaret Politikasının Gelişmekte Olan Ükelere Etkisi	157
6.2. Tarifelerin Yükselişi: ABD'de Trump Dönemi	167
6.2.1. Trump'ın anlaşmalardan çekilmesi: Trans pasifik ticaret anlaşması	173
6.3. ABD ile Ticaret Savaşının Türkiye'ye Etkisi	175
6.3.1. ABD tarifelerinin hedefi: Demir çelik ve alüminyum ihracatı	177
6.3.2. Türkiye'nin ABD tarifelerine karşı misilleme yapması	186
6.3.3. Türkiye-ABD demir çelik tarifeleri uyuşmazlığının DTÖ'ye taşınması	189
6.4. Ticaret Savaşının Çin'e Etkisi	191

6.4.1. ABD-Çin ticaret savaşı	192
6.4.2. ABD-Çin ticaret savaşının gerekçeleri	195
6.4.3. ABD-Çin ticaret savaşının şiddetlenmesi	199
6.4.4. Ticaret savaşında ateskes: 1. Faz ticaret anlaşması	204
6.4.5. Çin'in misilleme yapması ve ticaret savaşının durağanlaşması	208
7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER	215
KAYNAKLAR	220
ÖZGEÇMİŞ	240

SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GİK	: Gönüllü İhracat Kısıtlamaları
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GTS	: Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
İMF	: Uluslararası Para Fonu
NTB	: Tarife Dışı Engeller
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
TDE	: Tarife Dışı Engeller
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UPE	: Uluslararası Politik Ekonomi
USTR	: Amerika Birleşik Devletleri Ticaret Temsilciliği

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 2.1. Leontief paradoksu	26
Tablo 2.2. Ülkelerin AR-GE harcamalarının GSMH'larına oranı	31
Tablo 2.3. ABD'nin çeşitli ülkelerle dış ticaret hacmi (2019)	33
Tablo 2.4. Türkiye-ABD ticaret savaşı	40
Tablo 3.1. Tarifelerin ekonomik etkileri	44
Tablo 3.2. Tarifenin ekonomik etkileri	49
Tablo 3.3. Anti-damping soruşturma sayıları (2010-2021 Yılları)	60
Tablo 3.4. Sanayileşen ekonomilerde yıllara göre ekonomik göstergeleri (Önceki döneme göre yüzde değişim)	77
Tablo 3.5. Dünyada kullanılan korumacı yöntemler	78
Tablo 4.1. Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticareti (Milyon İngiliz Poundu)	101
Tablo 4.2. 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti- ABD ticareti (ABD Doları)	104
Tablo 4.3. 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ABD'ye sattığı ürünler ve ihracat içindeki payı (Yüzde)	105
Tablo 4.4. 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ABD'den satın aldığı ürünler ve ithalat içindeki payı (%)	106
Tablo 4.5. Türkiye'nin dış ticareti (Bin ABD Doları)	109
Tablo 4.6. Türkiye ABD Dış Ticareti	110
Tablo 5.1. 1820'li yıllarda Avrupa'da ticaret politikası	117
Tablo 5.2. ABD'de yıllara göre tarife oranları	120
Tablo 5.3. 19.yüzyılda ABD'nin ithalat ve ihracatı (Milyon Dolar)	129
Tablo 5.4. İç savaş sonrası ABD'de uygulanan tarifeler	130
Tablo 5.5. I. Dünya savaşı sonrası ülkelerin dış borçları	131
Tablo 5.6. 20.Yüzyıl başında ABD tarife oranları	133
Tablo 5.7. Ekonomik buhran yıllarında ABD'de ücretler ve dış ticaret verileri	134

Tablo 5.8. 1897-1939 dönemi ABD tarife oranları	137
Tablo 5.9. ABD ticaret politikasının üç dönemi	138
Tablo 5.10. ABD'nin dünya ticaretindeki payı (%)	143
Tablo 5.11. GATT'ta sağlanan gümrük vergisi indirimleri (Yüzde)	144
Tablo 5.12. GATT'a üyelikler 1948-1957	147
Tablo 5.13. Otomotiv ithalat kısıtlamasının etkileri	150
Tablo 5.14. ABD'nin Çin'den araç lastiği ithalatı	152
Tablo 6.1. Bölüm 232 soruşturması kapsamında ülkelerin çelik ve alüminyum tarifeleri	166
Tablo 6.2. Türkiye'nin ABD'ye demir çelik ihracatı	177
Tablo 6.3. Yılı sonrası Türkiye'nin ABD'ye demir çelik ihracatı	178
Tablo 6.4. Türkiye'den ABD'ye yapılan demir çelik ihracatının payı	181
Tablo 6.5. ABD Tarifeleri sonrası Türkiye'nin demir çelik ihracatının en çok artış gösterdiği ülkeler (Milyon Dolar)	181
Tablo 6.6. Türkiye'nin ABD'ye alüminyum ihracatı	185
Tablo 6.7. Misilleme nedeniyle gümrük vergisi uygulanan bazı ürünler (%)	189
Tablo 6.8. Ticaret ortaklıkları	191
Tablo 6.9. Çin'in yabancı yatırımcılara uyguladığı kısıtlamalar 2017 yılı	196
Tablo 6.10. Ülkelerin fikri mülkiyet hakları endeksleri	197
Tablo 6.11. Güneş panelleri ve modüllerine uygulanacak tarife oranları (Yüzde)	201
Tablo 6.12. ABD- Çin ticaret savaşı (2018 Yılı)	202
Tablo 6.13. ABD-Çin ticaret savaşı	203
Tablo 6.14. 1.Faz ticaret anlaşması çerçevesinde 2020 ve 2021 yıllarında ABD'nin Çin'e yapacağı ihracat hedefleri (Milyar Dolar)	205
Tablo 6.15. ABD'nin Çin Halk Cumhuriyeti ile ticareti (Milyar Dolar)	209
Tablo 6.16. ABD'nin dünya ile dış ticareti (Milyar Dolar)	210

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Rybczynski teorisi	28
Şekil 3.1. Dünyada ortalama gümrük tarifesi oranı (Yüzde)	45
Şekil 3.2. Üretici ve tüketici rantı	46
Şekil 3.3. Kısmi denge analizi	47
Şekil 3.4. Ülkelere göre yıllık çelik üretimi (Milyon Ton)	49
Şekil 3.5. Büyük pazar payı olan ülkelerin tarifeleri	50
Şekil 3.6. Kotaların ekonomiye etkisi	54
Şekil 3.7. Kotaların ticaret hadlerine etkisi	55
Şekil 3.8. Sübvansiyonları etkisi	62
Şekil 3.9. Dünyada tarife dışı engeller	64
Şekil 3.10. Ülkelerin gelişmişliklerine göre TDE (İthalat)	65
Şekil 3.11. En çok kullanılan tarife dışı engeller	66
Şekil 4.1. Dünya ticaret hacmi (Hizmet ticareti hariç)	90
Şekil 4.2. Bütün ürünlerde dünyada basit ortalama tarife oranları (Yüzde olarak)	91
Şekil 4.3. Dünya ticaret hacminin düşüş yılları (1980 yılı ve sonrası)	92
Şekil 4.4. Gelişmişlik düzeyine göre ticaret hacmi değişimi (%)	93
Şekil 4.5. Dünya'da en çok ihracat yapan ülkeler	93
Şekil 4.6. Osmanlı Devleti'nin ihracat partnerleri (1634 yılı %)	96
Şekil 4.7. Türkiye'nin dış ticareti	109
Şekil 4.8. Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler	111
Şekil 4.9. Türkiye'nin dış ticaret açığı (Milyar dolar)	112
Şekil 4.10. Türkiye, ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti büyüme oranları (%)	113
Şekil 4.11. Türkiye'nin cari işlemler hesabı	114
Şekil 5.1. ABD'de 1828 yılındaki tarifeyi onaylayan ve karşı çıkan eyaletler	124

Şekil 6.1. Dünya ticaret hacmi	160
Şekil 6.2. GTS kapsamında ABD'ye en çok ihracat yapan ülkeler (2021 yılı)	161
Şekil 6.3. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre ticaret hacmi	162
Şekil 6.4. ABD'nin Mısır ve G.Afrika Cumhuriyeti'nden demir çelik ithalatı	164
Şekil 6.5. ABD'de 2018 yılı başından itibaren çelik ve birincil alüminyumda kapasite kullanım oranları (Yüzde)	169
Şekil 6.6. Tarifeler sonrası ABD'de çelik ve alüminyum fiyat değişimi (İndeks, Şubat 2018=100)	169
Şekil 6.7. ABD'de 2018 yılı başından itibaren çelik ve birincil alüminyumda kapasite kullanım oranları (%)	170
Şekil 6.8. Tarifeler sonrası ABD'de çelik ve alüminyum fiyat değişimi (İndeks, Şubat (2018=100)	171
Şekil 6.9. ABD çelik ithalatında Mart 2017-Şubat 2018 ile Eylül 2020-Ağustos 2021 dönemleri arası yüzde değişim	171
Şekil 6.10. Türkiye ve ABD'nin ortalama tarife oranları	176
Şekil 6.11. Türkiye'nin ABD'ye çelik ihracatı	179
Şekil 6.12. Türkiye'nin ABD'ye yaptığı demir çelik ihracatı	180
Şekil 6.13. Türkiye'nin yıllara göre demir çelik ihracatı	180
Şekil 6.14. 2018 yılı aylar itibariyle Türkiye'nin ABD'ye çelik ihracatı	182
Şekil 6.15. Türkiye çelik sektörü	183
Şekil 6.16. Türkiye'nin Dünya'ya ve ABD'ye demir çelik ihracatı	183
Şekil 6.17. Türkiye'nin ABD'ye alüminyum ihracatı	184
Şekil 6.18. Trump'a karşı misillemeler	187
Şekil 6.19. Türkiye'nin ABD'den ithal ettiği ve tarifelerini artırdığı seçilmiş bazı ürünlerin ithalat tutarları	188
Şekil 6.20. ABD'nin gümrük vergilerini artırma süreci	200
Şekil 6.21. Faz ticaret anlaşmasında ülkelerin yükümlülükleri	206

Şekil 6.22. ABD-Çin 1.Faz ticaret anlaşması	206
Şekil 6.23. ABD-Çin 1.Faz ticaret anlaşmasının kapsamı	207
Şekil 6. 24. ABD'nin Çin Halk Cumhuriyeti ile dış ticareti (Milyar Dolar)	209
Şekil 6. 25. ABD'nin Çin'den alüminyum ithalatı	210
Şekil 6.26. ABD-Çin ticaret savaşının ülke bazında ticaret saptırıcı etkisi (Milyar dolar) (2019 İlk altı ayı)	211
Şekil 6. 27. ABD-Çin Ticaret savaşının ticaret saptırıcı etkisi sektör bazında (Milyar dolar) (2019 İlk altı ayı)	213
Şekil 6.28. Ticaret Savaşı'nın büyümeye etkisi (2019 Yılı)	214

TRUMP DÖNEMİ ABD DIŞ TİCARET POLİTİKASINDAKİ KORUMACILIK STRATEJİLERİNİN TÜRKİYE 'YE ETKİSİ

ÖZET

Bu çalışma, ABD'nin dış ticaret politikasında meydana gelen değişikliklerin gelişmekte olan ülkeleri nasıl etkilediğini incelemektedir. Çalışma konuyu politik ekonomi perspektifinden ele almaktadır. Politik ekonomi bakış açısıyla konuya hem ekonomik hem de politik yönlerden bakılarak multidisipliner bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır.

ABD'nin korumacı dış ticaret politikasını, özellikle gelişmekte olan ülkelere karşı kullanmak istemiş, böylece ülkeleri, kendisinin istediği politik-ekonomik çizgiye yaklaşımlarını sağlamaya çalışmıştır. Gelişmekte olan ülkeler ise ABD'nin bu politikasına karşı ekonomik, politik ve hukuki yollarla mücadele etmişlerdir.

Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra bazı istisnalar hariç olmak üzere genel olarak serbest dış ticaretin en önemli savunucularından olan ABD, neden son yıllarda dış ticarete korumacı politikaya yöneldiği araştırılmıştır. Trump döneminde dünya gündemine gelen korumacılık, gelişmekte olan ülkeleri nasıl etkilediği, Türkiye ve Çin örnekleri üzerinden incelenmiştir.

Çalışmada, Trump dönemi ABD dış ticaret politikasındaki korumacılık stratejilerinin Türkiye'nin demir-çelik sektörü üzerinde kısa vadede olumsuz etkilerinin bulunduğu fakat uzun vadede Türkiye'nin misilleme dahil aldığı önlemlerle bu olumsuz etkiyi ortadan kaldırdığı sonucuna varılmıştır. Türkiye, aldığı önlemlerle, ABD'nin korumacı dış ticaret politikasıyla Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisini hem zaman yönünden hem de büyüklük yönünden sınırlı düzeyde kalmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Korumacılık, ABD Dış Ticaret Politikası, Ticaret Savaşları, Trump, Türkiye

THE IMPACT OF PROTECTIONISM STRATEGIES DURING THE TRUMP ERA OF THE USA FOREIGN TRADE POLICY ON TURKEY

ABSTRACT

This study analyzes the changes in the US foreign trade policy and how these changes affect developing countries. The study analyzes the issue from a political economy perspective. From a political economy perspective, a multidisciplinary study has been tried to be put forward by looking at the issue from both economic and political aspects.

The US has used its protectionist foreign trade policy, especially against developing countries, and has tried to bring them closer to the political-economic line it wants. Developing countries, on the other hand, have fought against this US policy through economic, political and legal means

It is investigated why the USA, which is one of the most important advocates of free foreign trade in general, with some exceptions, especially after World War II, has turned to protectionist policies in foreign trade in recent years. How protectionism, which came to the world agenda especially during the Trump era, affects developing countries is analyzed through the examples of Turkey and China.

In the study, it is concluded that the protectionist strategies in the Trump-era US foreign trade policy have negative effects on Turkey's iron and steel industry in the short term, but in the long run, Turkey has eliminated this negative effect with the measures it has taken, including retaliation. With the measures it has taken and the protectionist foreign trade policy of the USA, Turkey has kept its negative impact on the Turkish economy limited both in terms of time and size.

Keywords: Protectionism, USA Foreign Trade Policy, Trade Wars, Trump, Türkiye

1. GİRİŞ

Ülkelerin aynı coğrafik, üretkenlik ve toplumsal yapıya sahip olmamaları, onları birbirleriyle farklı yollarla ticaret yapmaya yöneltir. Böylece ülkeler iş birliği yaparak, Smith'in (1776) iddia ettiği uzmanlaşma sayesinde üretimde üstün oldukları ürünün üretiminde yoğunlaşarak, ihraç ederek ve dezavantajlı olan ürünü ithal ederek refah düzeylerini artırır. Dış ticaretin karşısı olan korumacılık ise çoğu zaman konjonktürel olarak ortaya çıkmaktadır. Dış ticaretin geçmişine bakıldığında genel olarak ülkeler, serbest dış ticaret politikası uyguladıkları görülse de her ülke zaman zaman sektör bazında korumacı önlem almaktan geri durmamaktadır.

Uzmanlaşma, ülkelere iş birliği yapmak için olumlu bir ortam oluşturur fakat bu durum aynı zamanda bağımlılığı da beraberinde getirir. Ticari olarak birbirlerine bağımlı olmak içerisinde gizli bir tehdit de barındırmaktadır. Ülkeler bazen ihracat yasakları, ithalat yasakları veya ek gümrük vergileri uygulayarak kendilerine bağımlı olan ülkeleri cezalandırma yoluna gidebilirler. Böylece karşı ülkeyi zor durumda bırakarak kendi politikalarını benimsemesini sağlamaya çalışırlar. Dış ticarete yaşanan gerilimlerde bir ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi konumu, o ülkenin avantaj ve dezavantajını oluşturur. Avantajlı olan ülke etkin dış ticaret politikası izlerken, dezavantajlı olan ülke ise edilgen dış ticaret politikası izler. Buradaki avantaj ve dezavantaj, karşılıklı gerilim yaşayan ülkelerin, birbirlerine olan bağımlılıklarının düzeyi ile ilgilidir. Alternatif yolları bulunan ülkelerin bağımlılığı düşük olurken alternatif olmayan veya çok az olan bir üründe, bağımlılık yüksektir ve bağımlılığı yüksek olan ülkenin yaşanacak ticari gerilimde zarar görme olasılığı yüksektir.

17.yüzyılda, dünyada, ticaret fazlası vermenin önemini kavrayan, hammadde ihracatını değil, işlenmiş mamül ürün ihracatının daha fazla katma değer yarattığını farkedip, korumacı dış ticaret politikasını hayata geçiren ilk ülke İngiltere olmuştur.

Avrupa'da yaşanan ticaret savaşlarında Atlantik'in öte tarafından kurulan bir ülke olarak, ABD, daha kuruluşundan itibaren dış ticarete korumacı dış ticaret politikasını uygulamaya koymuştur. Bu korumacılığın ABD'de uygulanmasında, ABD'nin mali yapısını kuran ve bu ülkenin kurucularından Hamilton (1788-1795)' un rolü çoktur. ABD, kuruluş aşamasında ithalatını düşürmek için yüksek oranlı gümrük vergilerini kullanmış, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra serbest dış ticaretin önemli savunucusu olmuştur.

Küreselleşme ile beraber ülkeler arasında artan dış ticaret, ulusal güvenlik ve dış ticaret açıkları gibi sebeplerle bazı ülkelerde kaygılara neden olur. Ülkeler arasındaki dış ticaretten kaygı duyan ülke, kendi ekonomisini korumak ister. Bunun için, gümrük vergilerini artırarak, kota uygulayarak veya başka engeller koyarak dış ticareti kısıtlamak istemektedir. Tarihsel olarak bazen serbest dış ticaret, bazen de korumacı dış ticaret dünya ekonomisinde ön plana çıkmıştır. Serbest dış ticareti savunan ülkeler genellikle gelişmiş ülkeler olurken, korumacı önlemlere başvuranlar daha çok gelişmekte olan ülkelerdir. Örneğin İngiltere, XIX. Yüzyılda dönemin hegemon devleti olarak dünyada serbest dış ticareti savunması, dönemin en çok ürün ihraç eden ülkesi olarak bunu yapması kendi çıkarları gereğidir. Oysa günümüzde roller değişmeye başlamış, gelişmiş ülkeler de artık çeşitli sebeplerle korumacı bir dış ticaret politikası izlemeye başlamışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD başkanlarında, tüm dünyaya demokrasi ve özgürlük getirerek dünyayı kurtarmak için özel misyonları olduğu düşüncesi hâkimdi. Trump ise istisnadır. Kendisi enternasyonalist değildi ve İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan uluslararası kurumlara desteğini açıklamamıştır. “*Make America Great Again*” sloganı kullanarak ABD ekonomisini yeniden inşa edecek ve askeri gücünü artırmayı planlamaktadır (Curran, 2018, s. 1). Serbest uluslararası ticarete karşı duruşunu da bu çerçevede değerlendirmek gerekmektedir. Göreve gelir gelmez dış ticarete aldığı korumacılık kararları dünya gündemini sarsmıştır.

ABD’nin 2018 yılında Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)’nin de olduğu bazı ülkelere karşı almış olduğu korumacı önlemler için bazı nedenler ileri sürmüştür. Korumacı önlemler ile ABD, istihdamı artırmak, bununla ilişkili olarak mal ve hizmet üretimini genişletmek, ekonomik büyümeyi sağlamak istemektedir. Ülkesinin vermiş olduğu dış ticaret açığını kapatmayı temel hedef olarak gördüğü ve bu hedef doğrultusunda aldığı kararlar, uluslararası iktisadın temel konuları olan dış ticaret politikasını yakından ilgilendirmektedir. Obama (2008-2016)döneminde yapılan antlaşmalar, Trump (2017-2020)’ın başkan seçilmesiyle beraber ABD’nin tek yanlı olarak ve uluslararası hukukta çok rastlanmayan bir şekilde antlaşmalardan geri çekilmesiyle hukuken uygulanamaz birer metin haline gelmişlerdir. Trans Pasifik Ortaklığı Ticaret Paktı (Trans Pacific Partnership Trade Pact) bu antlaşmalardan biridir. ABD başkanı Trump, anlaşmadan çekilerek ABD endüstrisine ve çalışanlarına

daha iyi olanaklara sağlanacağını düşünmüştür (Malik, 2018, s. 23). Klasik liberalizmin temel argümanı olan serbest dış ticaret kavramı Trump dönemiyle birlikte bir miktar aşınmış ve Merkantilizm döneminin en önemli özelliği olan dış ticarete korumacılık gündemde daha fazla yer almaya başlamıştır. Trump, Çin Halk Cumhuriyeti karşısındaki ülkesinin vermiş olduğu dış açığını kapatabilmek üzere Merkantilizm dönemi uygulamaları olan korumacı önlemleri almaktan geri durmamıştır. Mart 2018 döneminde, Trump, ABD'nin tüm dünyada ithal ettiği çeliğe % 25 ve alüminyuma ise %10 gümrük vergisi uygulayacağını duyurmıştır (Rasmus, 2018, s. 347). Birçok ülke bu uygulamaya tepki göstermiştir. Türkiye ve Çin Halk Cumhuriyeti, DTÖ'nün karşılık ilkesi gereğince ABD'den ithal ettikleri ürünlere karşı gümrük vergisi koymuşlardır.

ABD dış ticaret politikasındaki korumacılık uygulamalarının özellikle gelişmekte olan ekonomileri nasıl etkilediği bu tezin temel araştırma konusunu oluşturmaktadır. Bir dönem serbest dış ticareti savunurken başka bir dönemde gümrük vergileri veya tarife dışı engellerle dış ticareti kısıtlamasının altında ne gibi sebepler olabileceği bir başka araştırma sorusudur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, küçük birkaç korumacı önlem dışında genel olarak serbest dış ticaretin önemli savunucusu olan ABD, Trump ile birlikte bu geleneksel politikasını neden terk etmiştir? Bu çalışmada bunlara ek olarak kuruluşunda kendisinin önemli rol aldığı Dünya Ticaret Örgütü'nün temel ilkelerine aykırı bir şekilde, gümrük vergilerini artıran ABD'nin temel amacının ne olduğu konuları araştırılacaktır.

Bir ülkenin dış ticaret politikasında yapacağı bir değişiklik, sadece ilgili ülkeyi değil değişikliğin ilgisine göre muhatap ülkeyi de etkileyecektir. ABD'nin dış ticaret politikasında, bazı ürünlere ek gümrük vergisi konması gibi bir değişiklik ilgili ürünü ihraç eden ülkeyi de konunun bir parçası yapacaktır. ABD başkanlarından Trump'ın Türkiye'nin ihraç ettiği bazı ürünlerden ek gümrük vergisi alması, Türkiye'nin ihracatının düşmesi ile sonuçlanmıştır. Türkiye -ABD dış ticareti, Osmanlı Devleti dönemini de eklendiğinde iki yüz yıla yaklaşan bir tarihi olduğu görülecektir. İki ülkenin dış ticaretini etkileyen ana unsurun çoğunlukla ekonomik değil siyasi sebeplerden kaynaklandığı görülmektedir. Türkiye'den ihraç edilen çelik ürünlerine diğer devletlerden daha fazla gümrük vergisi alınması yine siyasi bir sebepten

kaynaklanmıştır. ABD'nin korumacı dış ticaret politikası Türkiye'nin ekonomisi ve özellikle Türkiye'nin dış ticareti üzerindeki etkisi araştırılacaktır.

Çalışmada, uluslararası ilişkiler teorileri ve uluslararası dış ticaret teorileri kapsamında, ABD'nin özellikle Trump döneminde uyguladığı korumacı dış ticaret politikalarının Türkiye ve gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki etkileri araştırılacaktır. ABD'nin özellikle Trump döneminde uyguladığı korumacı dış ticaret politikasının Türkiye ekonomisi üzerinde etkisinin bulunduğu fakat bu etkinin sınırlı bir düzeyde kaldığı görülmektedir.

1.1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı

ABD başkanlarından Trump döneminde dış ticaret politikasında değişiklikler yaşanmıştır. Dünyada serbest dış ticaretin savunucusu olan ABD'nin Trump döneminde korumacı dış ticaret politikasına geçmesinin nedenleri ve bu korumacı dış ticaret politikasının Türkiye ve gelişmekte olan ülkeler üzerine olan etkilerinin neler olduğu bu tezin konusunu oluşturmaktadır. ABD'nin uyguladığı dış ticaret politikasının tarihi incelenerek sözkonusu politika hedeflerinin analiz edilmesi ve Türkiye üzerine olan etkilerinin ortaya konması hedeflenmektedir.

1.2. Çalışmanın Önemi

ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında savunup uygulamaya geçirdiği serbest dış ticaret politikası ile dünyada uluslararası ekonomik sistemin devamlılığını sürdürmesinde sisteme liderlik etmiştir. 2000'li yıllardan sonra özellikle 2008 krizi sonrası başlayan ve Trump'ın başkan seçilmesiyle yükselen korumacılık dikkat çekicidir. Bu korumacılık uygulamaların, gelişmekte olan ülkeler özellikle Türkiye başta olmak üzere gelişmekte olan ülkeleri nasıl etkilediği politik ekonomi çerçevesinde analiz etmek literatüre katkı sağlayacaktır. Yapılan çalışmalar ya ekonomik ya da siyasi olarak ele alınmış fakat her iki perspektifi bir arada düşünerek yapılacak bir araştırma farklılıklar ortaya koyacaktır.

Literatürde ABD'nin korumacılık politikaları ile ilgili birçok makale, kitap ve araştırma raporları yayınlanmıştır. Fakat hiçbiri ABD'nin korumacılık politikalarının Türkiye'ye ve gelişmekte olan ülkelere etkisini tarihsel bir süreç içerisinde politik ekonomi perspektifinden ele almamıştır. Çalışma, ABD'nin dış ticarete korumacılık politikalarını analiz ederek, bu ülkenin gelecekte dış ticaret politikasında yapacağı

değişiklikler hakkında öngörülerde bulunma ve gerektiğinde çeşitli stratejiler geliştirme çabalarına katkı sağlayacaktır.

Literatürde ABD'nin korumacılık politikaları ile ilgili birçok makale, kitap ve araştırma raporları yayınlanmıştır. Fakat hiç biri ABD'nin korumacılık politikalarının Türkiye'ye ve gelişmekte olan ülkelere etkisini tarihsel bir süreç içerisinde politik ekonomi perspektifinden ele almamıştır.

1.3. Çalışmanın Amacı

Geçmişten günümüze ABD, bazen korumacı dış ticaret bazen de serbest dış ticaret politikası izlediği görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, son yıllarda özellikle Trump döneminde ABD'nin uyguladığı korumacı dış ticaret politikasının altında yatan nedenleri ve bu korumacı dış ticaret politikalarının başta Türkiye olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin ekonomisini ve siyasi dinamiklerini nasıl etkilediğini ortaya koymaktır.

1.4. Çalışmanın Hipotezi

ABD başkanlarından Trump döneminde çok sayıda ülkeden ithal edilen ürünlere (özellikle demir-çelik ürünleri) değişik oranlarda ek gümrük tarifesi uygulamaya konmuştur. Bu kapsamda Türkiye'den ithal edilen demir-çelik ürünlerine de ek gümrük tarifesi uygulanmıştır. Gümrük vergilerinin Türkiye ekonomisi üzerine etkileri ile ilgili hipotezler şunlardır:

H0: Trump dönemi ABD dış ticaret politikasındaki korumacılık stratejileri, Türkiye'nin demir- çelik sektörünün ihracatını etkilemiştir.

H1: Trump dönemi ABD dış ticaret politikasındaki korumacılık stratejileri, Türkiye'nin demir- çelik sektörünün ihracatını olumsuz etkilememiştir.

1.5. Araştırmanın Soruları

ABD'nin dış ticaret polititikasında uyguladığı korumacılık uygulamalarının başta Türkiye olmak üzere gelişmekte olan ülkeleri nasıl etkilediği temel araştırma sorusudur. Bu temel soru bağlamında aşağıdaki sorular tezin alt sorularını oluşturmaktadır.

- ABD'in korumacı dış ticaret politikası Türkiye'yi nasıl etkilemiştir?

- ABD'nin korumacı dış ticaret politikası gelişmekte olan ülkeleri nasıl etkilemiştir?
- Türkiye, ABD'nin uyguladığı korumacı dış ticaret politikasına karşı nasıl bir strateji izlemiştir?

1.6. Araştırmanın Modeli

Araştırmada gerekli verilere ulaşmak için belgesel tarama modelinden yararlanılmıştır. Araştırma konusu için gerekli kayda geçirilmiş arşiv belgeleri, ABD'nin ilgili kuruluşlarının yayınladığı raporlar, istatistikler, uluslararası kurumlara ait rapor, makaleler kronolojik bir düzende araştırmaya dahil edilmiştir.

1.7. Araştırmanın Yöntem ve Teknikleri

Araştırmada tarihi vaka analizi ve istatistiki veri analizi yöntemleri kullanılmıştır. Resmi belgeler, siyasi liderlerin ve bilim insanların konuşmaları, uluslararası kurumların raporları, tabloları, resmi kaynakların veri tabanları çalışmada kullanılmıştır. Türkiye'nin ve ABD'nin dış ticaret ile ilgili kurumlarının verileri tezin veri kaynakları arasındadır.

1.8. Literatürde Korumacılık

Literatürde ABD'nin korumacılık politikaları ile ilgili birçok makale, kitap ve araştırma raporları yayınlanmıştır. Fakat hiç biri ABD'nin korumacılık politikalarının Türkiye'ye olan etkisini tarihsel bir süreç içerisinde politik ekonomi perspektifinden ele almamıştır. İlk olarak ABD'nin dış ticaret geçmişinde yaşanan ticaret savaşları ile ilgili literatür taranacaktır. İkinci olarak ABD'nin tarife ve tarife dışı dış ticaret politikalarının gelişmekte olan ülkelere olan etkisi üzerine yoğunlaşan literatür araştırılacaktır. Son olarak Türkiye-AB dış ticareti ile ilgili literatür incelenecektir.

1.8.1. ABD'nin Dış Ticareti

ABD, kuruluşundan itibaren dünya ekonomisinde önemli bir pay almak isteniyorsa, sanayi üretimini artırmak ve bu üretimin bir kısmını ihraç etmek gerektiğinin farkındaydı. Ürünlerinin dış pazarlarda satılabilmesi için dönemin önde gelen ülkeleri ile yarışabilecek bir sanayi kurmak ve bu sanayiye çeşitli dönemlerde korumak gerektiğini biliyordu. Bu korumacılık stratejisinin dönem dönem kendi ekonomisindeki gelişmelere göre değıştiğı görölmektedir. Korumacılık stratejisini,

bazen kendi ülkesinin ekonomisini geliştirmek, bazen de hedef aldığı ülke ekonomilerini zarara uğratarak kendi siyasi hedeflerine ulaşmak için korumacılık silahına başvurduğu görülmektedir.

ABD'nin dış ticaret politikasında uyguladığı korumacılık politikasını tarihi perspektiften inceleyen Taussig (Taussig, 1913), ABD'nin uyguladığı tarifelerin yıllara göre nasıl değiştiğini göstermiştir. ABD'nin ilk yıllarda bebek sanayi¹ argümanını kullanarak ülkesinin imalat sektörünü koruduğunu ifade etmiştir. Dış ticaretin ABD'de gelişimi ile ilgili olarak Robert Baldwin (Baldwin, 2009), ABD'nin dış ticaret tarihini özellikle müzakere turları çerçevesinde değerlendirmiştir. Irwin (2017), ABD tarife tarihini ABD'nin kuruluşundan itibaren ele almaktadır. Yazar ABD tarifelerini gelir, kısıtlama ve karşılıklılık olmak üzere üç ana bölüm altında incelemektedir. Ülkenin kuruluşundan sonra ABD İç Savaşı'nın sona erdiği döneme kadar olan zaman diliminde tarifelerin gelir getirme amaçlı olarak kullanıldığını, İç Savaş'tan Büyük Buhran'a kadar olan dönemde tarifelerin kısıtlama amaçlı kullanıldığını, Büyük Buhran'dan günümüze kadar olan dönemde ise karşılıklılığın temel alındığını ifade etmiştir. Önemli ekonomi tarihçilerinden olan Bairoch (1995), ticaret ve korumacılığın Avrupa'daki gelişimini inceledikten sonra ABD'nin tarifeleri bir dış ticaret aracı olarak stratejik amaçlarına ulaşmak için nasıl kullandığını araştırmıştır. ABD'nin kuruluşundan itibaren korumacılığın kalesi olduğunu ifade eden yazar, korumacılıkta Avrupa ülkelerinin isimleri ön plana çıksa da aslında ABD'nin korumacılık uygulamalarına daha fazla başvurduğunu gözlemlemiştir (Bairoch, 1995). ABD dış ticaret politikasının belirlenmesinde önemli katkıları olan aynı zamanda ülkenin kuruluşunda önemli roller üstlenen Hamilton (1791), ABD'nin korumacı dış ticaret politikası izlemesinde çok önemli etkisi olmuştur. Hamilton, ABD'nin tarım sektöründe diğer ülkelerin gümrük engellerini aşmadığını, kendi iç pazarını geliştirmesi gerektiğini, dolayısıyla kendi üreticilerini korumak için korumacı dış ticaret politikasının izlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Hamilton'un bu tezi korumacı dış ticaret politikası alanında önemli bir çalışma olarak yazında yerini almıştır. Moore ve Maxim'e (2014) göre ABD'nin özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelecekte çıkabilecek savaşları önleme ve demokratik ülkeler arasında bir ortaklık sağlama

¹ Bebek sanayi argümanı, rakip sanayilere karşı dezavantajlı olan bir sanayi dalının rekabete karşı koyabilecek düzeye ulaşana kadar, ilgili sanayinin çeşitli araçlarla dış ticarete karşı korunmasıdır.

konusunda bir uzlaşma sağlamada ABD'nin öncü rol oynaması gerektiği ifade edilmiştir. Yazarlar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ABD'nin dünyada mal, hizmet ve yatırımların serbest dolaşımı önündeki engelleri kaldırmak üzere politikalar ürettiklerini belirtmişlerdir.

1.8.2. ABD tarifelerinin gelişmekte olan ekonomilere etkisi

Gelişmiş ekonomilerin gelişmekte olan ekonomiler üzerine etkileri üzerine yapılan akademik çalışmalar iki Dünya Savaşı arasında yoğunlaşmıştır. Tarifelerin etkisinin en çok görünür olduğu bu dönemde yapılan çalışmalarda ağırlıklı olarak tarifelerin 1929 ekonomik krizinin derinleşmesinde önemli bir paya sahip olduğu görüşü ön plana çıkmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada artan serbest ticaret yanlısı politikalar, korumacılığın geri plana itilmesi sonucunu doğurmuş ve korumacılık ile ilgili yazın daralmaya başlamıştır. Perol krizi ile başlayan ve Obama ve ağırlıklı olarak Trump dönemi ile beraber tekrar yazında korumacılık kendine yer bulmaya başlamıştır.

ABD'nin tarifeleri ile başlayan ticaret savaşlarının sebepleri ve sonuçları üzerinde literatürde bir artıştan söz edilebilir. Janusch ve Mucha (2017) seçimlerden sonra göreve başlayan Trump'ın hedefinde, dış ticaret açığı verdiği önemli ticaret ortakları ile ticaret savaşı başlatabilecek bir tarife artışı planlamasının bulunduğu ifade edilmiştir. Cheng (2019) yaptığı araştırma sonucunda ABD'nin artırdığı tarifelerin neticesinde bazı ülkelerin özellikle Çin'in ABD'ye ihracatının azaldığını fakat Tayland, Vietnam ve Singapur gibi ülkelerin ise ABD'ye ihracatlarını artırdığı sonucuna varmışlardır (Cheng, 2019, s. 4). Küresel ticaret savaşlarının ekonomiler üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri vardır.

Doğrudan Etkileri:

- Daha düşük ticaret hacimleri
- Daha düşük küresel GSYİH büyümesi
- Yüksek tüketici fiyatları
- Artan belirsizlik

Doğrudan Etkileri:

- Küresel tedarik zincirlerinin kesintiye uğraması
- Daha yüksek finansman maliyetleri

- Artan politik belirsizlik nedeniyle azalan yatırımlar (Cheng, 2019, s. 3).

Uzun yıllar serbest dış ticaret politikası taraftarı olan ABD, 2018 yılı başında çamaşır makinesi ve güneş panelleri ithalatında yaptığı gümrük vergisi artışlarıyla, korumacı dış ticaret politikasına kısmen yönelmiş, mart ayında demir çelik ve alüminyum ithalatlarında uyguladığı gümrük vergileri ile korumacılığı dünya gündemine taşımıştır. Trump'ın korumacılık politikası, ABD'li tüketicilere ve ithalat yapan şirketlere maliyeti 51 milyar dolar olduğu belirtilmiştir (Fajgelbaum ve diğ., 2019). 2018 yılı ithalatında 303 milyar dolarlık ürünlere uygulanacak tarifelerin oranı yüzde 2,6'dan yüzde 6'ya yükseltilmişti. Buna karşı misilleme yapan ülkeler 127 milyar dolarlık ürüne yüzde 73 olan tarife oranları yüzde 20.4'e çıkarmışlardır (Elms, 2017). ABD'nin artırdığı tarifelerin Asya kıtasında tedarik zincirlerini olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. ABD'nin bu hamlesi birçok ülkenin piyasa öngörülerini bozmuştur (Elms, 2021). ABD'nin korumacı dış ticaret politikası ile piyasaları sarstığı bu süreçte Avusturalya, Singapur ve Japonya bu piyasalarda liderlik yapmışlardır (Elms, 2021, s. 46). ABD'nin dış ticarete yarattığı belirsizlik ortamı, küresel düzeyde üretimlerini ve ülkelerin GSYH'ları düşmüştür (Berthou ve diğ., 2019). Dünyada tariflerde yapılacak yüzde 10'luk bir artış dünyada GSYH'larda yaklaşık yüzde 2 oranında bir düşüşe sebep olacağı, iki yıl içerisinde dolaylı olarak ise yaklaşık olarak yüzde 3 oranında bir azalmaya neden olacağı tahmin edilmiştir (Berthou ve diğ., 2019). Tarifelerin doğrudan etkisi yanında dolaylı etkilerinin de olduğu belirtilmiştir. Tarife artışlarının ürün çıktısı ve üretkenliği olumsuz etkilemiştir (Furceri ve diğ., 2018).

Artan tarifelerin ve dolaylı olarak ticaret savaşlarının özellikle gelişmekte olan ülkeleri daha fazla olumsuz etkileyecektir (Steinbock, 2018). Artan tarifelerin üretilen ürünlerin maliyetini artıracaklarını böylece enflasyonun artacağını, bunun sonucunda ülkelerin kur savaşlarına başlayabileceklerini, küresel belirsizliklerin artacağını böylece sermayenin güvenli liman olarak gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere doğru hareket edecektir (Yılmaz, 2020, ss. 14-15).

ABD'nin birinci hedefinin Çin olduğunu, tarifelere teknoloji rekabetinin eklenmesiyle oluşan gerilim küresel entegrasyonu da olumsuz etkilediğini, en kötü senaryonun ise iki ülkenin ekonomisinin ayrışmaya kadar gitmesi olduğunu, bunun sonucunda küresel ekonominin kalıcı küresel durgunluğa ve yeni jeopolitik çatışmaya sebep olabilecektir (Steinbock, 2018, s. 515).

1.8.3. Türkiye ABD dış ticareti

21.yüzyıl Türkiye ile ABD a ticari ilişkilerini analiz edebilmek için, bu ilişkileri, tarihsel boyutta gözden geçirmek yararlı olacaktır.. Osmanlı Devleti'nin ABD ile ilk diplomatik ilişkisi, 1830 tarihli Osmanlı ABD Ticaret Anlaşması'nın hazırlık sürecidir (James, 1969). Osmanlı Devleti'nin ABD ile olan ilişkilerinin ticaret ağırlıklı olarak başlamış Birinci Dünya Savaşı'na kadar n artan bir ivmeye sahip olmuştur (Güler, 2005; Geyikdağı ve Geyikdağı, 2009). Bu dönemlerde iki ülkenin birbiriyle olan ticaret hacimleri düşük düzeydedir. ABD'nin toplam ihracatı içinde Osmanlı Devleti'nin payı %1.7 ve ABD'nin toplam ithalatının içinde Osmanlı Devleti'nin payı %1 civarındadır (Güler, 2005, s. 235). Cumhuriyet Dönemi Türkiye - ABD ticaret ilişkilerini ABD'nin milli mücadele yıllarını yakından takip ettiğini, Ermeni meselesi ve kapitülasyonların iki ülke arasında gerilime sebep olduğunu, bu gerilimin 1927 yılında sona erdiğini ve 1939 yılında imzalanan ticaret anlaşması ile iki ülkenin ticari anlaşmazlıkları geride bıraktığını ifade etmiştir (Koçak, 2018). İki ülke arasında imzalanan ticaret anlaşması ile karşılıklı olarak gümrük vergilerinin düşürüldüğü ve birbirlerine “en ziyade müsaadeye mazhar millet” statüsü verdikleri görülmektedir (Koçak, 2018, s. 112). Uluslararası politik ekonomi çerçevesinde, ABD ile Türkiye arasında yaşanan siyasi gerilimlerde, 2018 yılında yaşanan Rahip Brunson davasının iki ülke arasında siyasi bir krize neden olduğu, bunun sonucunda Türk Lirasının değer kaybettiği ifade edilmiştir (Sürmen, 2018). Oluşan bu değer kaybı, Türkiye'nin ABD'den yaptığı ithalatı düşürmüş, ihracatı çok fazla etkilememiştir. ABD'nin başlattığı ticaret savaşının, Türkiye'nin dış ticaretini olumsuz etkilediği, kullanılan Granger Nedensellik sonuçlarına göre ortaya konmuştur. Tarife ve tarife dışı engellerin artması, Türkiye'nin ticari gelişimine ve büyümesine olumsuz etkide bulunmuştur. Ticaret savaşları sonucunda oluşacak belirsizliğin Türkiye'nin dış ticareti üzerinde negatif bir etki bırakacağı sonucuna varmıştır (Şanlı, 2020, s. 601). Ticaret savaşları nedeniyle oluşan belirsizlikten gelişmekte olan ülke ekonomilerinin nasıl etkilendiğini, panel vektör otoregresyon yöntemini kullanarak belirlemeye yönelik çalışmalar yapan Çekin ve Nuroğlu (2020) olmuştur. Çalışmada, belirsizlik ortamında ABD ve Japonya'nın hisse senedi piyasasının ve reel ekonominin en fazla etkilendiği, gelişmekte olan ekonomiler açısından ise Çin'in dış ticaret dengesi ve Türkiye'nin de enflasyon yönünden en fazla etkilendiği sonucuna varılmıştır (Çekin ve Nuroğlu, 2020, s. 73). Türk-Amerikan ticari ilişkileri açısından, iki ülkenin savunma ve

güvenlik bağlarının ikili ilişkilere öncülük ettiği, ayrıca iki ülke arasında dijital ekonomi, finans ve sağlık gibi sektörlerde de işbirliği açısından önemli fırsatlar olduğu belirtilmiştir (Miel, 2020). Karşılıklı olarak artan tarifelerin yarattığı güvensizlik ortamı ekonomide üretkenliği düşürebileceği ve böylece dolaylı olarak ülkelerin GSYH rakamlarını olumsuz etkileyebileceği belirtilmiştir. Yapılan bir modellemeye göre küresel olarak tariflerdeki %10'luk bir artışın küresel GSYİH'yı %2 oranında, dolaylı olarak ise %3 oranında düşürebileceğini kaydetmiştir. Türkiye'nin ABD ile arasına tedarik zincirleri ve lojistik işbirliği için önemli fırsatlara sahip olduğunu, Çin'in yerine Türkiye'nin sınırlı üretim kapasitesine rağmen önemli bir üretim üssü olabileceğini bunun için Türkiye'nin kaliteli sanayi ürünleri üretebildiği göz önüne alınmalıdır (Miel, 2020, s. 39). Türk çelik sektörünün alınan ticaret politikası önlemleri sonucunda sektör durma noktasına gelmiş ve akabinde Güney Asya, Batı Afrika ve Latin Amerika gibi yerni pazarlar bularak daralan ticaret hacmini telafi etmeye çalışmıştır (Vurdu, 2021, s. 1).

ABD'nin aldığı korumacılık kararlarının Türkiye ekonomisi üzerine etkisini araştıran birçok eser olmakla birlikte, ağırlıklı olarak ekonomi bilimi perspektifinden bakılmış, uluslararası ilişkiler perspektifi ihmal edilmiştir. ABD yönetimi, ülkesinin ithal ettiği demir çelik ürünlerine ulusal güvenlik gerekçesiyle yapmış olduğu gümrük vergisi artışının ve akabinde Türkiye'ye özgü ayrıca bir artışa gitmesinde, hem siyasi hem de ekonomik sebepler birlikte etkili olmuştur. Mart 2018'de yapılan ilk tarife artışının sonrasında Ağustos 2018'de ikinci kez tarife atışı yapılmıştır. İkinci tarife artışında çeliğe uygulanan tarife oranı % 50'ye alüminyuma ise % 20 oranında gümrük vergisi uygulanacağı açıklanmıştır (Ustabas ve diğ., 2020, s. 28). ABD-Çin rekabetinde ise ABD'nin Çin'e karşı vermiş olduğu dış ticaret açıkları ekonomik sebep iken iki ülke arasında oluşabilecek "hegemonik liderlik" rekabeti ise görünmez olan bir siyasi sebeptir. Çalışma politik ekonomi çerçevesinde ABD'nin korumacılık politikasının Türkiye ekonomisine etkisini incelerken literatürde önemli bir boşluğu dolduracaktır.

2. DIŞ TİCARET TEORİLER LİTERATÜRÜ

Teoriler karmaşık olan dünyadaki olayları anlamaya yardımcı olan araçlardır. Teoriler merak edilen konuları yüzeysel değil derinlemesine öğrenmek için de faydalıdır. Günlük bilgilerin haricinde daha anlamlı bilgiler sağlayarak dünyayı daha iyi anlamaya yardımcı olurlar. Olayların görünmesi mümkün olmayan yanlarını, soyutlama yoluyla öğrenmeye olanak sağlarlar (Gözen, 2014, ss. 34-25).

Ülkeler arasında yapılan ticaretin nedenleri, eğer ticaret yapılacaksa bu ticaret hangi ürünleri kapsaması gerektiği ve bu ürünler hangi fiyattan satılmalı gibi konuların üzerinde birçok bilim insanı fikir üretmiştir (Ağcadağ ve Gövdere, 2021, s. 2). Dış ticaret teorileri, yüzyıllar içinde değişen şartlara göre yeni eklemeler yapılarak bugüne kadar gelmiştir. Dış ticaret teorilerine geçilmeden önce, kendisi bir teori olmasa da bir öğreti olarak teorilerin gelişmesine ortam hazırlayan merkantilizmi açıklamak gerekmektedir.

2.1. Bir Dış Ticaret Öğretisi Olarak Merkantilizm

Devletlerin tüketimlerine yetecek kadar bütün ürünleri üretmeleri mümkün olmamaktadır. Birçok devlet diğer devletlerle ticaret yapma ihtiyacı duyar.

Yapılan bu ticarete ticaret fazlası verilmesinin önemli olduğunu düşünen birçok bilim insanı merkantilizm olarak ifade edilen bir ekonomik düzen tasvir etmişlerdir. Merkantilizmin temel ilkeleri üzerinde 20. yüzyıl ortalarına kadar bir uzlaşma olmasına rağmen günümüzde terimin tanımı ile alakalı tam anlamıyla bir fikri birliğinden bahsedilemez. Merkantilizm teriminin entellektüel çevrelerdeki farklı düşüncelerin yanında tutarlı ve anlamlı bir ekonomik ilkeler dizisi olarak yeniden yorumlamak gerekmektedir. Bu çerçevede statik bir teori değil, ekonomik vizyon çeşitliliğine izin veren bir dinamik yapı içinde ele alınmalıdır (Barth, 2016, s. 257).

Birçok bilim insanı, dış ticaretin ülke ekonomisi üzerine etkilerini araştırmış ve bu konu hakkında fikir ileri sürmüştür. Bunlardan biri de 16.yüzyılda bir İngiliz tacir olan Misselden'dir. Misselden'e (1622) göre ülke zenginleşmek istiyorsa dış ticaret fazlası vermelidir. Bunun için ihracatı artırmalı ve ithalatı kısıtlamalıdır. Bu düşünceler, günümüzde de yaygın olarak kullanılan korumacılığın temelini oluşturmuştur.

Merkantilizm, kabaca 1450-1750 döneminde ortaya çıkan ekonomik fikirler bütünüdür. Batı Avrupa'da her ülkede farklılıklar olmakla birlikte ortak birçok fikrin ortaya çıktığı bu dönemde, ileri sürülen fikirlerin birçoğu devletlerin yöneticileri üzerinde de etkili olmuştur. Merkantilizmi incelediği makalesinde ünlü iktisatçı Eli Heckscher, 16.yüzyılın başlangıcından 18.yüz yılın ortalarına kadar devleti yönetenler, devlet topraklarını birleştirmeleri ve ülkenin kaynaklarını devletin siyasi gücünü artırmak için kullanmalarını merkantilizme bağlar (Heckscher, 1936, s. 45). Heckscher'e göre merkantilizm, Orta Çağ ile Liberalizm dönemi arasında tüm Avrupa'da ortak olan ekonomi politikasında bir aşamadır. Kendisi merkantilizmi dört perspektiften analiz etmiştir.

- Devletin birliğini temsil etmek için tasarlanmış bir ekonomik sistemdir. Modern dönem, para sistemi, gümrük engelleri, sanayi faaliyetlerinin ve ithalat ve ihracatın bir düzene kavuşturulması, ağırlık ve ölçü birimlerinin oluşturulması ile başlamıştır. Ülke içinde ticareti düzenlemede pek başarılı olunmamış fakat dış ticaretin bir düzene girmesi hedefi başarılmıştır.
- Tüm ekonomik faaliyetlerin, devletin gücünün artırılması amacına hizmet etmesi gerektiği düşüncesi ön plana çıkarılmıştır.
- Yerli üreticilerin korunması yoluyla devletin gücünün artırılması düşünülmüştür. Üretimin artırılması gerekiyordu fakat artırılan bu üretime pazar bulunması gerekiyordu. Bunun için ihracatın artırılması ithalatın kısıtlanması gerekiyordu. Böylece korumacılığın temeli bu dönemde atılmış olmaktadır.
- Para politikasının oluşturulması. Ülkede para ve değerli madenlerin miktarını artıracak faaliyetler teşvik edildi, para ve değerli madenlerin miktarını azaltacak faaliyetler ise onay görmedi (Haley, 1936, ss. 347-348).

Merkantilist görüşlerde ifade edilen modern devletin temelleri, Avrupa'da feodalizmin zayıflamasından sonraki dönemde atılmıştır. Avrupa'da feodalizmin çözülmesi ve ulusal devletlerin ortaya çıktığı 1500'lü yıllarda merkantilist görüşler devleti yönetenlerin algısını değiştirmeye başladı. Haçlı seferleri sonucunda dışa nispeten kapalı olan toplumun dış dünyaya ile özellikle Müslüman dünya ile girilen çatışmaya dayalı ilişkiler feodalizmi değişime zorlamıştır. Ardından gelen Norman akımları yine feodal toplumsal ilişkileri değişime uğratmıştır. Bu değişim kilisenin ve aristokrasinin

toplum üzerindeki hegemonik gücünü kısmen de olsa zayıflatmıştır. Kilisenin ve toprak sahibi aristokratların yeni yeni gelişen tüccar sınıfının karşısından güçlerinin zamanla azalması toplumsal yapının değişiminin en görünür özelliği olmuştur. Tüccar sınıfın etkin olduğu Merkantilizm üç temel üzerine odaklanmıştır: Yerli sanayinin korunması, deniz ticaretine önem verilmesi ve hububat yasaları (Moon, 2018). Dönem olarak 1500’lü yıllarda başlayıp Adam Smith’in “Ulusların Zenginliğinin Doğası ve Nedenleri Üzerine Bir İnceleme” kitabını yayınladığı 1776 yılına kadar kabaca 250 yılı kapsayan yıllara tekabül eder (Bocutoğlu, 2012, s. 17). 16. Yüzyılda yeni yeni gelişen Merkantilizm doktrini 17.yüzyılda artık Batı Avrupa’da kökleşip dünyaya yayılacak olan kapitalist ekonomik modelin öncü kuvveti sayılabilir (Gençoğlu, 2013, s. 81). Coğrafi keşiflerin yapıldığı dönemde yeni keşfedilen yerlerin zenginliklerini kendi ülkesine zor kullanarak getirme bu dönemin en dikkat çeken yanıdır. Zamanın düşünce insanları yeni kurulan ulusal devletlerin ulusal birliğini koruma ve kralların otoritesini güçlendirmek üzere yeni fikirler ileri sürmüşleridir (Seyidoğlu, 2017, s. 14). Bu yeni fikirler dönem içerisinde meydana gelen özellikle sömürge hareketlerine bir teorik altyapı da sağladığı görülmektedir. Merkantilistler, devletlerin gelişmesi ve zenginleşmesi için dış ticaret fazlası vermeleri gerektiğini, dış ticaret fazlası vermek için ihracatı artırmak ve ithalatı hammadde alımları hariç azaltacak tedbirler alınmasını gerektiğini savunmuşlardır. Bu nedenle hammadde ihracatı yasaklanırken işlenmiş ürünlerin ihracatı ise özendirilmiştir (Aydemir ve Güneş, 2006, s. 145). Özellikle kıymetli madenlerden olan altın, dönemin zenginliğinin önemli bir göstergesi olması nedeniyle, ihracatının yasaklanıp ithalatının serbest olmasıyla sömürge devletlere taşınmaya başlandı. Dünyada altın ticaretinin sıfır toplamı oyun olarak düşünüldüklerinden, yani bir tarafının kazancının diğer tarafın kaybından kaynaklandığını düşünüldüklerinden altına olan talep muazzam düzeyde artmış oldu.

Merkantilistlerin görüşleri doğrultusunda başka ülkelerin sahip olduğu değerli madenleri ülkelere getiren başta İngiltere olmak üzere, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa gibi devletler kıymetli maden yönünden zenginleşmişler ve sözkonusu dönemin dünya dış ticaretinde hem düzenin kurallarını belirleme hem de dış ticaret hacmini domine etme anlamında söz sahibi olmuşlardır. Merkantilistler dış ekonomik ilişkileri belirli oranlarda kısıtlama gereği duyarken, iç ekonomik ilişkilerde serbest piyasanın olmasını ama devletin gerektiğinde müdahale etmesini gerekli görüyorlardı (Aydemir ve Güneş, 2006, s. 146). Devletin güçlü bir ekonomik yapıya sahip

olmasının güçlü bir ordu ve deniz filosuna sahip olmasının da önemini vurgulamışlardır (Seyidoğlu, 2017, s. 27).

Devletin güvenliğini önceleyen politikalar bağlamında düşünüldüğünde Merkantilizmin Realizm ile olan benzerliği göze çarpmaktadır. Her iki düşünce de devletin güvenliğine odaklanırken birincisi ekonomik güvenliği diğeri ise siyasi ve askeri güvenliği ön planda tutmaktadır. Özellikle 1648 yılında imzalanan Vestfalya Antlaşması ile günümüz Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli bir dönüm noktası olmasının yanında, oluşan ulusal devletler merkantilist politikaları sıkı bir şekilde uygulama fırsatı bulmuşlardır. Ulusal devletler, süregelen tarım politikalarının yanında sanayi politikalarının daha da önemli olduğunu tacirlerden elde edilen vergilerin artan miktarının getirmiş olduğu zenginliklerden anladılar. Ulusal devletlerin ortaya çıkmasıyla döneme hâkim ekonomik yaklaşım olan Merkantilist politikaların uygulamaları hem daha yoğunlaştı hem de daha geniş bir alana yayıldı. Ulusal devletin ekonomik güvenliğinin ülkenin dış ticaret fazlası vermesiyle sağlanabileceği görüşü birçok hükümdar tarafından benimsendi. Coğrafi keşiflerin başlamasında biraz daha fazla satmak için daha fazla pazar bulma arayışının da bir etken olduğu düşünülmektedir. Bulunan yeni pazarlar ülkeye hem gerekli olan hammaddeleri sağladı hem de gerekli olan ücretsiz işgücünü temin etti. Böylece Merkantilist politika hâkim görüşünü benimseyen Avrupa ülkeleri dönemin diğer devletlerine göre ekonomik olarak çok daha güçlü bir konuma geldiler. Ayrıca yine Vestfalya'dan sonra ortaya çıkan ulusal devletlerin hiçbiri bir diğerine tam olarak güvenememesinden kaynaklı ortaya çıkan güvenlik çıkmazı, devletlerin askeri kapasitelerini artırma ihtiyacını da ortaya koyuyordu (Balaam ve Dillman, 2018, s. 96). Artan askeri güç ile beraber daha zayıf devletlerin zorla ele geçirilmesi ve ele geçirilen yerlerdeki hammadde ve insan kaynaklarının sömürgeci ülkeye kaydırılması ile ülkeler arasındaki ekonomik güç Avrupa ülkeleri lehine artmış oldu.

Avrupa'nın diğer coğrafyalar üstünde üstünlük kurması, zenginleşmesi ve refahını artırmasında Merkantilist düşüncenin önemli etkisi bulunmaktadır. Çünkü o dönemde birçok ülke ihracatın önemini kavramış değildi. Ama Avrupa kıtasının özellikle Batı Avrupa'nın zenginleşmeyi, hem ulusal güvenlik hem de ekonomik refahın sağlanmasında ne kadar önemli olduğunu önce fark etmesi tarihsel bir dönüm noktasına işaret eder. Merkantilist düşüncenin bir diğer önemli uygulaması

yurtdışından hammadde hariç mamül mal alınmaması stratejisi olmuştur. Bu strateji ile yurt dışından alınan hammaddeler işlenerek yurtdışına satılmakta ve böylece ekonomik anlamda kârını artırmaktadır. Merkantilist düşünce, ülkelerin özgünlüğü nedeniyle dönemin önde gelen ülkelerinde kısmi farklılıklarla hayat bulmuştur. Örneğin Merkantilizm, Fransa’da bir bakan olan Jean Baptiste Colbert’in öncülüğünde izlediği politik ekonomi hamleleriyle Colbertizm olarak da adlandırılmıştır (Kurtuluş ve İnci, 2021, s. 253). Colbert, Fransa sanayisini geliştirmek üzere porselen, cam, parfümeri gibi birçok ürünün üretilip satılması için hamleler yapmış, ülkesinin dış ticaret fazlası vermesi amacıyla ithalata gümrük vergileri koymuştur. Bu dönemde önemli bir sömürgeci ülke olan İspanya, İngiltere ve Fransa’ya göre daha yüzeysel ekonomi politikaları izleyerek bu iki ülkenin kısmen gerisinde kalmıştır. İspanya, sömürge bölgelerinden gelen değerli madenleri ülkesine çekerken, bu değerli madenleri ülke dışına çıkarılmasına izin vermeyerek ülkede parasal bir genişleme sağlamış fakat bu parasal genişleme üretim hacminde çok önemli bir etki yaratmamıştır. Almanya’da ise gelişmiş bir tüccar veya gelişen bir sömürgeci güç olmadığından Merkantilist düşünce, bürokratların çeşitli uygulamalarıyla hayata geçmiştir. Gümrük tariflerini yükselterek devletin ekonomiye müdahalesini, ülkenin altın stoğunu artırmanın amaçlandığı ve Merkantilizmin bir yansıması olarak Almanya’da Kameralizm olarak adlandırılan bu kavram aynı zamanda ülkenin merkezileşmesine katkıda bulunmuştur (Eryılmaz, 2015, s. 34). Kameralizm, Merkantilist düşünce gibi ticarete önem vermiş ve kuzey denizini tahıl ticaretinde daha aktif kullanmanın yolunu açmıştır (Akıncı ve Usta, 2018, s. 72).

İngiltere’de ticari kapitalizm olarak da adlandırılan Merkantilizm döneminde, İngilizlerin ticaret konusunda zamanın diğer ülkeleriyle karşılaştırıldığında çok daha ileri düzeyde olan bir noktada olduğu görülecektir. Çünkü “Triangular Trade” olarak kavramlaştırılan ticaret döngüsü, İngiltere’nin zenginleşmesinde önemli katkıları vardır. İngiltere’den hareket eden bir ticari geminin Batı Afrika’ya oradan Amerika’ya ve akabinde tekrar İngiltere’ye gitmesi ve böylece bu ülkenin dış ticaret fazlası vererek gelişmesi İngiltere’yi uluslararası ticarete önemli bir aktör haline getirmiştir.

İngiltere’nin hammadde hariç ithalatın kısıtlanması, günümüzde uygulanan korumacı dış ticaret politikasının dünyadaki ilk uygulaması denebilir. Korumacı dış ticaret politikası hayat bulurken Smith tarafından ortaya atılacak serbest ticaret politikasının

ortaya çıkması yüz yıldan fazla bir süre alacaktır. Merkantilist düşüncenin teorik temelini oluşturduğu korumacı dış ticaret politikasının karşısına konumlanacak serbest dış ticaret politikasının oluşumu ile bu alandaki temel iki teorik çerçeve oluşturulmuş olacaktır.

Merkantilist düşünceye ile bağlantılı olduğu düşünülen, milliyetçi duyguların ülke ekonomisi üzerindeki etkisine odaklanan bir diğer kavram da ekonomik milliyetçiliktir. ABD başkanı Donald Trump'ın seçim döneminde sürekli kullandığı “önce Amerika” sloganı ile ekonomide ulusal duyguyu ön plana çıkarması ekonomik milliyetçilik kavramına gönderme yapmaktadır. Ekonomik milliyetçilik her ne kadar Merkantilizm ile ilişkilendirilirse de F. List'e kadar konuşulan bir kavram değildi. List (1856), ekonomi ile ulus düşüncesi arasında bağlantıya işaret ederek kişinin vatandaşı oluşu ülkenin bir bireyi olduğu ve o ülkenin milli duygularını taşıdığı ve yeri geldiği zaman ulusal değerleri bireysel değerlerin üzerinde görebileceğini dile getirmiştir.

Merkantilizm, birçok Avrupa ülkesi üzerinde yaklaşık 250 yıl süren ve genelde ekonomik özelde ise dış ticaret politikaları üzerinde etkili olduktan sonra etkisi azalmakla beraber günümüzde korumacı önlemler alındığında gündemdeki yerini almaktadır. Gümrük vergilerinin konması, devlet içi gümrük duvarlarının kaldırılması, devletin ekonomiye müdahalesi ve çeşitli kurumları inşaa etmesi gibi birçok farklı uygulamayı ortaya çıkarma yine bu döneme aittir (Aydemir ve Güneş, 2006, s. 156). Bu dönemde ilk eleştiriler David Hume tarafından yapılmıştır (Seyidoğlu, 2017, s. 28). O'na göre sürekli dış ticaret fazlası verilmesi neticesinde ülkede artan para miktarı bollaşacağından fiyatlar yükselecek ve böylece dünya fiyatlarını üzerine çıkacaktır. Dünya fiyatları üzerine çıkan yurtiçi fiyatlardan dolayı ihracat azalacak ve ithalat ise tersine artacaktır. Böylece dış ticaret fazlası yavaş yavaş azalacak ve bir noktada dengeye gelecektir. Özellikle İspanya'da sömürgecilik ile sömürge bölgelerinden gelen altın ve diğer değerli madenlerin ülke dışına çıkışının yasaklanması ile beraber oluşan fiyat artışları bu duruma örnektir. Merkantilist dönem, Smith (1776) ortaya koyduğu Mutlak Üstünlükler Teorisiyle geride kalmış yerine serbest ticareti savunan görüşler gelmiş, İngiltere'de yaşanan sanayi devrimi ile birlikte artan seri üretime pazar bulma çabaları, yeni bir döneme girilmesi ile sonuçlanmıştır.

Bir ülke ekonomisi ile diğer ülkeler arasında kurulan ticari ilişkiler çoğu zaman söz konusu ekonomi üzerinde çeşitli şekillerde etki bırakır. Dış ticaret kavramı içerisinde

değerlendirilen bu ilişkiler, günümüzde artan iletişim olanakları ile birlikte ülkelerin gündeminde daha fazla yer tutmaya başladığı görülmektedir. Devletlerin ihtiyacı olan ürünlerin tamamını kendisi üretmesinin önünde bazen iklimsel, bazen mali açıdan çeşitli engeller çıkmaktadır. Bu engelleri aşmak için ülkenin kendisinin ürettiği bol ve ucuz hammaddeleri satarak karşılığında kendisinin üretmediklerini satın alması mantığı aynı zamanda liberal ekonomi yazarlarının da zihinlerini meşgul eden bir düşüncedir.

Uluslararası ilişkiler disiplini, devletler arasındaki ilişkilerin temelinde yatan ilişkileri anlamlandırmaya çalışırken iki ana kavram üzerinde tartışmaları yürütür: Siyasi ve ekonomik ilişkiler. Günümüzde uluslararası ilişkilerin karmaşıklığı içerisinde sorunları çözümlemede kullanılan yöntemlerden biri de olayların hem politik hem de ekonomik perspektiften aynı anda bakabilmektir.

Amerika Birleşik Devletleri, siyasi ve ekonomik alanlardaki dünya liderliğini sürdürebilmek adına son dönemlerde ekonomide aldığı korumacı önlemler ve bu önlemlerin akabinde yapılan siyasi yorumlar uluslararası ilişkiler disiplininin dikkatinin yoğunlaştığı bir konudur. ABD'nin korumacı politikalarının gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkisinin ne olduğu bu çalışmanın temel araştırma konusudur. Olayları analiz edebilmek için korumacı ve serbest ticaret politikalarının hem tarihi hem de teorik altyapısını odaklanmak gerekecektir. Korumacı dış ticaret politikasının tarihini, birçok bilim insanı Merkantilist dönem ile başlatır. Genel olarak merkantilizm, realizm, neorealizm, yeni merkantilizm, devletçilik ve ekonomik milliyetçilik kavramlarıyla günümüze kadar kendini yenileyip varlığını sürdürdüğü söylenebilir (Çaylı ve Babahanoğlu, 2020, s. 344).

2.2. Klasik Dış Ticaret Teorileri

Ülkeleri dış ticarete yönelten sebepleri konusunda düşünürler çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. Uluslararası ticaret teorileri Smith'den başlayarak, Ricardo'nun Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi ve Heckscher ve Ohlin'in (H-O) Faktör Donatımı Teorisi'ne kadar geniş bir geçmişe sahiptir (Mzwri ve Altınkaya, 2019, s. 21191). Dış ticaretin yapılması ile ilgili olarak Smith ve Ricarardo'nun görüşleri klasik dış ticaret teorileri olarak adlandırılmaktadır.

2.2.1. Mutlak üstünlükler teorisi

Dış ticaret fazlası verilmesi, sabit olan dünya servetini üzerinde daha fazla pay kapma mücadelesi Merkantilist dönemin temel karakteristik özelliği idi. Özellikle coğrafi keşifler ve sanayi devrimi ile beraber İngiltere’de değişen üretim yapısı sonucunda daha fazla dış ticaret hacmine ihtiyaç duyulduğunu ve korumacı dış ticaret politikasında değişmelerin yaşanması gerektiğini iddia eden Smith (1937), serbest ticaretin ülkelerin kazançlı çıkmasına ortam hazırladığını ifade etmiştir. Smith (1937), dış ticarete korumacı politikalara sert eleştiriler getirmiştir. İngiltere ve Fransa arasında yapılacak serbest ticaret sonucunda dış dengenin Fransa’nın lehine olsa da sonuçta İngiltere’nin kaybettiğini söyleyemeyiz diyerek korumacılığa karşı çıkmıştır (Smith, 1937, s. 619). Smith tarafından ileri sürülen Mutlak Üstünlük Teorisi (Theory of Absolute Advantages) ülkeler arasında ticaret yapılırken uzmanlaşmanın avantajlarını kullanma üzerine kurulmuş bir teoridir. İki ülkeli bir modelde hangi ülke bir ürünü diğerine göre daha ucuza üretiyorsa o ürünü satacak ve karşı ülkeden de daha ucuza üretilen ürünü ithal ederek her iki ülke de kazanç sağlayacak ve böylece yapılan dış ticarete her iki ülke de refah artışı sağlayacaklardır. Teori belirli sonuçlara ulaşabilmek için çeşitli varsayımlar üzerine sonuçlar üretmiştir. Bu varsayımlardan en önemlileri, iki ülkeli ve iki ticari mal üreten ülkenin olması, para bulunmaması ve emtialar takas şeklinde satılması, tam rekabet piyasasının hakim olması yani sınırsız sayıda üretici ve sınırsız sayıda tüketicinin olması, ürünleri ülkeler arasında taşınması esnasında maliyetin sıfır olarak kabul edilmesi, bir emtianın maliyeti sadece harcanan emekten oluşması vb.dir. Adam Smith, yaptığı analizlerde çeşitli örnekler vererek bir ürünün başka bir ürünle değiştirmesinde bakılan temel unsurun emek olduğunu ifade etmiştir. Örneğin bir ürünü elde etmek için kullanılan emek miktarı bir saat iken yine başka bir ürünü elde etmek için harcanan emek miktarı iki saat ise bu iki ürünün fiyatları kullanılan emek miktarı ile orantılı olacağını ifade etmiştir (Smith, 1976, s. 74). Smith, Merkantilizmin korumacı ekonomik yapı anlayışını şiddetle eleştirmiş, ülkelerin piyasalarını dış ticarete açarak piyasaların daha rasyonel bir ortamda işleyeceğine vurgu yapmıştır. İfade etmiş olduğu fikirler kendi zamanının hâkim ekonomik görüşlerine bir meydan okuma olduğu gibi hem ülke içi ticarete hem de dış ticarete ilişkin fikirleri günümüzde belli oranda geçerliliğini korumaktadır.

Smith, ekonominin gelişimini ve yapısını yöneten güçlere ilişkin kapsamlı fikirleri saygı ile karşılanmasına rağmen uluslararası ticaret teorisinde aynı başarıyı gösterdiği söylenemez. Kendisine yapılan en büyük eleştiri, karşılaştırmalı maliyetler ilkesini keşfedememiş olmasıdır. Smith'in dış ticaret teorisinin yurtiçi ekonomik gelişme teorisiyle içiçe geçtiği ve bu ikisinin birlikte tartışılması gerektiği ifade edilmektedir (Myint, 1977, s. 231). Ayrıca dış ticaret üzerindeki kısıtlamalar iç ticarete yapılan müdahalelerle pekişmektedir (Friedman, 1977, s. 6).

Mutlak Üstünlük Teorisinin, bir ülkenin sattığı iki emtiada da mutlak üstünlüğe sahipse, ticaretin nasıl olacağını açıklamakta yetersiz kaldığı gibi günümüzde aynı ürünü aynı ülkeye hem ihraç eden hem de aynı ülkeden ithal eden ülkeler arasında gerçekleşen dış ticareti açıklamakta yetersizlikleri vardır. Fakat tüm bu eksikliklerinin olması, A. Smith'in dış ticarete serbestlik olması anlayışı temel olarak birçok ekonomide belli oranlarda uygulanmaktadır. Merkantilistlerin korumacı politikaları, Smith'in serbest dış ticaret politikası bu konudaki iki uç noktayı ifade etmektedir. Gerçekte tüm ürünlerde tam bir korumacı politika uygulayan ülkeler ile tam bir serbest ticaret politikası uygulayan ülkelerin sayısı son derece sınırlı sayıdadır.

2.2.2. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisi

Smith'in serbest dış ticaret ile ilgili analizleri sonrasında bilim insanlarının uluslararası ticaretin geliştirilmesi konusunda yeni katkıları ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Robert Torrens'tir. Torrens'den sonra Ricardo , Heckscher ve Ohlin ise teoriyi daha sistematik hale getirdikleri iddia edilmektedir (Karluk, 1973, s. 221).

Ricardo modeli olarak anılan modelin aslında ilk fikir babası Torrens'tir (Yıldız, 2009, s. 8). Fakat Ricardo, 1817 yılında yayımlanan “Ekonomi Politigin ve Vergilendirmenin İlkeleri” (On The Principles of Political Economy and Taxation) isimli eserinde Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisini (Theory of Comparative Advantages) kapsamlı ve sistematik bir şekilde ortaya koymayı başarmıştır. Ricardo'ya göre ticari hayatta iki devlet arasında iki ürünle ilgili olarak mutlak üstünlük olması hali istisnai bir durumdur. O'na göre her ülke sermayesini ve emeğini kendisine en yüksek getiriyi getirecek sektörlerle harcayacaktır. Böylece her ülke doğanın kendisine bahsettiği sistem içerisinde emeği en verimli kullanarak dünyayı birbirine bağlı bir uluslar topluluğu haline dönüştürür (Ricardo, 1817, s. 90). Ricardo, konunun daha iyi anlaşılması için şöyle bir örnek vermektedir. İngiltere'de bir miktar

kumaş üretmek için 100 işçinin bir yıl çalışması gerekirken, şarap üretmek için ise bir yılda 120 kişinin çalışması gerektiği, Portekiz’de ise aynı rakamların sırasıyla 90 ve 80 olduğu düşünüldüğünde, İngiltere’nin şarap üretmek için 120 kişiyi çalıştırmasının rasyonel olmayacağı onun yerine kumaşı Portekiz’e ihraç edip oradan şarap ithal etmesi her iki ülkenin de lehine olacağını ortaya koymuştur (Ricardo, 1817, s. 91). Verilen örnek yardımıyla dünya ticaretinin ülkelerin lehine olduğu sürece devam edeceğini, böylelikle ticaret yapan ülkelerin kârlarını yükselteceğini öngörerek Merkantilistlerin ithalat yapılmaması yönündeki fikirlerinin yanlış olduğunu ifade etmiş olmaktadır. Ricardo, dış ticaret ile ülke içi ticaretin farklı olduğunu, ülke içi ticarete sermaye ve emeğin mobil olması nedeniyle bir sektördeki yüksek kâr oranlarının uzun sürmeyeceğini çünkü sermaye ve emeğin kârın yüksek olduğu sektörlerle kayarak oradaki kâr oranlarını düşüreceğini yani bir nevi gizli elin iç piyasadaki kâr oranlarını eşitleyeceğini ifade etmiştir. Fakat sermaye ve emeğin uluslararası sistemde mobil olmaması aynı sonucun dış ticarete ortaya çıkmasına engel olacağını öngörmüştür. Ricardo, uluslararası ticaretin yaygınlaşmasında ortaya attığı fikirler günümüzde de hâlâ etkisini sürdürmektedir. Uluslararası ticarete, ülkeler belirli stratejik ürünler haricinde diğer ülkelere karşılaştırıldığında daha ucuza ürettiklerini satıp karşılığında kendilerinin üretmekte zorlandıkları ürünleri ithal etmektedirler. Sermaye ise geçmişe göre ülkeler arasında hareket kabiliyeti arttığından Ricardo’nun sözünü ettiği sermayenin ülkeler arasında hareketsizliği günümüzde doğru olmasa da emeğin hareket alanı son derece kısıtlı olduğu söylenebilir.

Ricardo’nun teorisi ilerleyen yıllarda iktisatçılar tarafından çeşitli değerlendirmelere tabi tutulmuştur. MacDougall (1951), Stern (1962), Balassa (1963) ABD ticaretini bu teori kapsamında inceleyen bilim insanlarıdır (Yıldız, 2009, s. 19). Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi emek üretim faktörünün verimliliğini esas almıştır. Neden bazı ülkelerde emek daha verimlidir? Sorusuna yanıt aramak gerekmektedir. Bu eksikliği gidermek adına ileri sürülen başka bir teoriye bakmak gerekmektedir.

2.3. Neoklasik Dış Ticaret Teorileri

Klasik dış ticaret teorileri, dış ticaretin gelişiminde önemli bir katkı sağlamıştır. Bu teoriler sonucunda ülkelerin dış ticarete olan bakışları değişime uğramıştır. Dış ticaretin ile ilgili yapılan analizlerde birçok varsayım ortaya atılmış zamanla bu varsayımların bir kısmı dış ticareti açıklamada yetersiz kalmıştır. Klasik dış ticaret

teorilerinin yetersiz kaldığı bazı yönleri açıklamak üzere neoklasik dış ticaret teorileri ortaya çıkmıştır. Örneğin Fırsat Maliyeti Teorisi, Ricardo'nun teorisinin özünü değiştirmeden bu teorinin üzerine yeni katkılar ortaya koyan bir teoridir (Seyidoğlu, 2017).

2.3.1. Fırsat maliyeti teorisi

Klasik dış ticaret teorileri bir ürüne verilen değeri, o ürüne harcanan emek ile orantılı olarak değerlendirirler. Burada emek homojen bir üretim faktörü olarak kabul edilmektedir. Neoklasik teorilerden biri olan fırsat maliyeti (opportunity cost), emek üretim faktörünün homojen olmadığını, ülkeden ülkeye çalışan kişilerin niteliklerinin farklılaşabileceğini söylemişlerdir. Baldwin'e göre (Baldwin, 1982), Haberler, uluslararası ticaret teorisinin formüle edilmesinde ve geliştirilmesinde merkezi bir rolü vardır. Karşılaştırmalı üstünlükler teorisini fırsat-maliyet terimleri ile yeniden yorumlamıştır. Baldwin (1982), fırsat maliyeti kavramını ilk kez Barone kullanmışsa da bunu sistematik bir hale dönüştüren kişinin Haberler olduğunu belirtmiştir (Baldwin, 1982; Haberler, 1929).

Başkaları, örneğin bir ülkenin ticaret hadlerinin belirlenmesini tartışırken fırsat maliyetleri kavramını kullanmış olsa da Haberler, bir ülkenin belirli bir arzdan iki meta için elde edilebilecek maksimum çıktı setini şematik olarak temsil eden ilk kişiydi (Baldwin, 1982, ss. 141-142). Haberler (1929, s. 376) Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisi'nin bazı eleştirilere maruz kaldığını ifade ederek, uluslararası ticaretin karşılaştırmalı üstünlüklere göre işlediği tezi bunlardan biridir. Haberler, bir ülke işgücü maliyetleri ile karşılaştırmalı maliyetlere odaklanmış ve karşılaştırmalı maliyetlerde daha kötü durumda olan ülke bu ürünü ihraç edebilir, karşılaştırmalı maliyetlerde üstün olduğu ürünleri ithal edebilir.

Haberler'e göre bir ürünün fırsat maliyeti, o ürünü bir birim daha fazla üretmek için başka bir ürünün üretiminden vazgeçildiği miktar kadardır. Bu yönüyle fırsat maliyeti, başka bir ürünün üretilmesinden vazgeçilmesinin de maliyeti olarak değerlendirilebilir.

2.3.2. Faktör donatımı teorisi (Heckscher- Ohlin)

Ricardo'nun teorisi dış ticaretin yapılmasının en önemli nedenini ülkeler arasındaki işçilerin verimlilik farklarına bağlamıştır. Ama bu verimlilik farklarının sebeplerine

girilmemiştir. Bu konu üzerinde araştırmalarını sürdüren bir başka kişi Heckscher'dir. 1919 Yılında yazmış olduğu “Gelir Dağılımı Üzerine Dış Ticaretin Etkisi” makalesi sonraları Bertil Ohlin tarafından ABD’de bazı değişiklikler yapılarak İngilizce olarak yayımlanmasıyla, bilim çevrelerinden yoğun ilgi görmüştür (Seyidoğlu, 2017, s. 87). Ohlin, yayınlamış olduğu “ İnterregional and İnternational Trade” kitabıyla hocası Heckscher’in fikirlerine eklemeler yaparak Hecksher-Ohlin (H-O) adıyla dünyada ismi yayılacak olan bu teoriyi ortaya koymuş oldu. Ohlin’e göre ticaretin ilk şartı bir malın üretimi yapılırken diğer ülkelere göre daha ucuza üretilmesidir. Ucuz olan üretim faktörü ihraç edilirken, pahalı olan üretim faktörü ise ithal edilir (Ohlin, 1935, s. 29). H-O teorisi, bir ülkede üretilen emtianın sadece emek üretim faktörüyle değil sermaye üretim faktörünün de katkısıyla üretilebileceğini, üretilen üründe sermaye daha fazla kullanılmışsa sermaye yoğun, emek daha fazla kullanılmışsa emek yoğun bir ürün olduğu ifade edilir. İlgili ülkede sermaye, emeğe göre daha bol ise bu üretim faktörü daha ucuz olacağından sermaye yoğun ürün ihraç edilmeli, eğer emek sermayeye göre daha bol ise sermaye yoğun ürün ihraç edilmesi daha uygun olur (Salvatore, 2012, s. 118). Böylece ülke kendi ülkesinde pahalıya ürettiği bu ürünü üretmek yerine ithal etmeli ve karşılığında da ucuza ürettiği ürünü satması kendi ekonomisi için daha verimli olur (Arslan ve Terzi, 2006, s. 2). H-O Teorisinin birkaç temel varsayımlarını ifade etmek gerekirse, en önemli varsayımı ülkeler arasında farklı faktör yoğunluklarının olduğudur. Örneğin biri emek yoğun bir ülkeyken diğeri sermaye yoğun bir ülkedir. Ürünler üretilirken farklı faktör yoğunluklarına göre üretilirler. Bir malın üretim faktörü bakımından emek yoğun olması diğer ülkelerde de emek yoğun üretileceği, bu durumun ülkeden ülkeye değişmeyeceği, ülkelerin talep koşullarının benzer olacağı, üretimde ölçeğe göre sabit verim koşullarının geçerli olduğu teoremin varsayımları olarak sayılabilir. H-O teoremine üzerine düşünen bazı bilim insanlarından Stolper ve Samuelson, 1941 yılında bir makale yayınladılar ve bu makalede dış ticaretin ülkenin üretim faktörlerinin aldığı pay üzerine bazı yeni görüşler ileri sürdüler. Stolper-Samuelson teorisi olarak isimlendirilen bu teoriye göre emek zengini bir ülke, dış ticarete başlamasıyla birlikte emek üretim faktörü üzerinde uzmanlaşma sağlanacaktır. Böylece emek yoğun üretim artacaktır. Emeğin karşılığı olarak ücretler artacaktır. Aynı ülkenin kıt üretim kaynağı ise tam tersine bir durum yaşanacaktır. Böylece bol olan üretim faktörü sahipleri dış ticaret yanlısı olurken kıt olan üretim faktörü ile üretim yapanlar ise dış ticaretin kısıtlanmasını ülke

yöneticilerinden talep ederler (Seyidoğlu, 2017, s. 100). Heckscher-Ohlin teorisi uluslararası ticarete önemli açıklamalar getirerek günümüze kadar geçerliliğini koruyabilmiştir. Ülkelerin üretim faktörlerinde uzmanlaşmaları ve uzmanlaştıkları üretim faktörünü ihraç edip kıt olan üretim faktörünü ithal etmeleri sonucunda, kazançlı olacakları öngörüldüğünden, yapılan uluslararası ticaret sonrası ülke ekonomileri bazı değişimlerle karşılaşacakları ortaya çıkmıştır. Sermayesi bol olan ülke sermaye yoğun ürün satacağından ülkede bu sektör gelişecek ve daha fazla sermaye ve emek ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Ülkede kıt olan emek, emek yoğun ürünler ithal edileceğinden atıl durumda kalacak ve çalışanlar emek yoğun sektörden sermaye yoğun sektörde istihdam edileceklerinden emek yoğun sektör hızla gerileyecektir. Emeğin bol sermayenin kıt olduğu ülkelerde ise yukarıda ifade edilenin tam tersi gerçekleşecektir.

Teorinin test edilmesi, geçerliliğinin ortaya konması adına birçok bilim insanı çalışma yürütmüştür. Bu çalışmalar sonucunda Heckscher- Ohlin teorisinin ABD ekonomisi üzerinde test edebilmek için bir yöntem geliştirilmiştir. Yöntemi geliştiren Leontief, ABD'nin 1947 yılı ekonomik göstergelerini analiz ederek üretilen ürünlerin emek-sermaye yoğunluklarını hesaplamak için bazı teknikler geliştirmiştir. ABD'de 1947 yılında ithal ürünlere rakip olarak üretilen ürünlere ihraç ürüne nazaran daha fazla sermaye harcanmaktadır. Dolayısıyla ithal ettiği ürünlere rakip ürünleri üretirken gerekli sermaye miktarı, ihraç ettiği ürünlere üretirken gereken sermaye miktarının üzerinde olduğu görülmektedir. Bu durum ABD'nin için beklenen “ sermaye yoğun üretim yapan ülke” beklentisini sarsmıştır. Leontief paradoksu olarak ifade edilen bu araştırma sonucunu izah etmek isteyen bilim insanları çok çeşitli fikirler ileri sürerek sonuçta yeni teorilerin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. İthal edilecek ürünler, ABD dışında üretileceği için ve çok farklı ülkelerde ithal edileceği göz önüne alınırsa, ithal ürünün emek-sermaye yoğunluklarını hesaplamak pratikte pek mümkün olmadığından ithal edilen ürünlerin ABD'de üretilmesi durumunda kullanılacak emek ve sermaye miktarı hesaplanarak veriler ortaya konmuştur. Leontief, analizine başlarken ABD'nin gelişmiş sanayisi ile sermaye yoğun ürün ihraç edip emek yoğun ürün ithal etmiş olacağı beklentisiyle çalışmalarına başlamıştır. Fakat araştırma sonuçları beklentilerin tersi sonuçlar ortaya koymuştur.

Tablo 2.1. Leontief paradoksu

	İhracat	İhracata Rakip Ürünler
Sermaye (1947 Yılı Fiyatı)	2.550.780 \$	3.091.339 \$
Emek (Çalışma Yılı)	182.313	170.004

Kaynak: Leontief, 1956, s. 392

Tablo 2.1'e göre Leontief, bir milyon dolar değerinde bir ihraç ürününün üretimi için 1947 yılında kişi başına düşen sermaye miktarını 14.010 dolar olarak hesaplamıştır. Bir milyon dolar değerindeki ithalata rakip bir ürünün ABD'de üretilmesi sonucunda kişi başına düşen sermaye miktarını ise 18.180 dolar olarak bulmuştur (Leontief, 1956: 392). Bir milyon dolarlık ihracat ve ithalata rakip ürünün üretiminde kullanılacak sermaye miktarı ise sırasıyla 2.550.780 dolar iken aynı sayı ithalata rakip ürün üretiminde ise 3.091.339 dolardır (Leontief, 1956, s. 392).

Bu paradoksa rağmen günümüzde çok sayıda ABD ve Batı Avrupa ülkelerine ait çok uluslu şirketler üretimlerini, emek faktörünün bol olduğu gelişmekte olan ülkelere kaydırması Heckscher-Ohlin teorisini geçerliliğini ortaya koymaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde bol olan emek üretim faktörünün birim ücretinin düşük olması nedeniyle artan dış yatırımın neticesinde emek zengini ülkelerde istihdam artmıştır.

Heckscher- Ohlin teorisi kendi içinden kendisinden farklı olarak birden çok teoremin de üretilmesine sebep olmuştur. Bunlar, uluslararası faktör fiyatları eşitliği teorisi, Stolper-Samuelson teorisi, Rybczynski teorisidir (Seyidoğlu, 2017, s. 95; Stolper Samuelson, 1941; Rybczynski, 1955).

2.3.2.1. Faktör Fiyatları eşitliği teorisi

Faktör fiyatları eşitliği teoremi, Heckscher ile başlamış, Ohlin tarafından geliştirilmiş ve Samuelson tarafından analitik olarak gösterilmiştir (Bayraktutan, 2003, s. 179). Ülkeler arasında korumacı politikaların olmadığı, tam rekabet piyasasının geçerli olduğu, taşıma giderlerinin sıfır kabul edildiği varsayımları altında emek faktörü bol olan Çin Halk Cumhuriyeti ile sermaye faktörü bol olan ABD ticarete başladığında, Çin'den ABD'ye ihraç edilen emek yoğun ürünlerde meydana gelen artıştan kaynaklı olarak, Çin'de ücretler yükselecek, buna karşı kıt olan üretim faktörü olarak sermayenin getirisi düşecektir. ABD'de ise sermaye yoğun mal ihracatının artışı ile beraber sermayenin getirisi olan faiz yükselecek, emeğin getirisi olan ücretler ise

düşecektir. Her iki ülkenin faktör fiyatları eşitlenme yönüne doğru hareket edecektir. Günümüzde dünyada üretim faktörü fiyatlarına bakıldığında, faktör fiyatlarının eşitliğinden bahsedilemeyeceğine göre teoremin literatüre nasıl bir katkısı olduğu düşünülebilir. Çünkü dünyada her ne kadar faktör fiyatları eşitlenmese de geçmişle kıyaslandığında, faktör fiyatlarının görece olarak birbirine yaklaştığı söylenebilir. Örneğin ABD'nin imalat sanayilerinde saat başı ücretleri ile Japonya'nın saat başı ücretlerine bakıldığında 1959 yılında ABD'de saat başı ücreti 100 kabul edildiğinde Japonya'da saat başı ücretleri 11 idi. 2007 yılında aynı rakamlara baktığımızda yine ABD'nin saat başı ücreti 100 iken Japonya'nın saat başı ücreti 95'tir. Bu örneğe baktığımızda her iki ülkenin emek üretim faktörünün ücretleri eşitlenmese de birbirine yaklaştığı açıktır (Seyidoğlu, 2017, s. 98).

2.3.2.2. Stolper-Samuelson teorisi

Stolper-Samuelson Teorisi, dış ticarete gelirin fonksiyonel dağılımına yoğunlaşmıştır. Heckscher- Ohlin teorisinin ayrılmaz bir parçası olan teori, bir ülkede bol olan üretim faktörleri ile üretilen ürünlerin ihraç edilmesi, kıt olanların ise ithalat ile karşılanmalı iddiasındadır (Stolper ve Samuelson, 1941, s. 58). Emek ve sermaye faktör yoğunluğu farklı olan iki ülke dış ticarete başladıklarında, emek üretim faktörü zengin olan ülke, emek yoğun ürün ihracatını artıracaktır. Böylece emek yoğun sektörün gelirleri, sermaye yoğun ürün üreten sektörlerle göreli olarak artacaktır. Emegin getirisi olan ücretler yükselecek ve o ülkenin milli geliri içinde ücret gelirinin payı artarken, sermaye yoğun ürün üreten sektörün milli gelir içindeki payı azalacaktır. Sonuçta dış ticaretin, ülke içindeki fonksiyonel gelir dağılımının etkilendiği görülecektir. Ayrıca kıt olan üretim faktörünü ithal ederken bu ithalatı pahalı hale getirecek oranda gümrük vergisi konduğunda, ithal mallara rakip mal üretenler desteklenmiş olacaktır (Jones, 2006, s. 459). Türkiye'nin göreceli olarak emek-sermaye ikileminde emek yoğun bir ülke olması, ticaret liberalizasyonu ile beraber ücret üretim faktörünün artan getirisi sonucu ücretlerde artma beklentisi, Stolper-Samuelson teorisinin öngörülleri arasındadır. Fakat Oransay'ın 1988-2011 yılları arasında yapmış olduğu çalışmada Türkiye'nin imalat sektörünün dış ticaretin ücretler üzerine etkisini konu alan çalışmasında, tam ters bulgulara ulaşılmıştır (Oransay, 2016, s. 88). Oransay'ın çalışmasında imalat sektöründe dış ticaretin sektördeki ücretler üzerinde olumsuz etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

üretim faktöründeki artış L üretim faktöründeki artıştan fazla olduğu görülmektedir. Yazar, bunun sebebini arz miktarı artan üretim faktöründe daha fazla üretim yapılacağından üretim maliyeti düşecek dolayısıyla diğer üretim faktöründen daha fazla üretim gerçekleşmiş olacaktır.

2.4. Yeni Dış Ticaret Teorileri

Klasik ve neoklasik teoriler, ekonomilerin tam rekabet koşullarının geçerli olduğu varsayımıyla analizlerini yapmaktadırlar. Ayrıca optimum tarife ve misillemeler dışında, bu teoriler yalnızca bir hükümetin politika yapımında aktif rol alacağını kabul görmekteydi. Büyük ülkenin serbest dış ticaret müdahalesiyle bu ülkenin refahının artabileceği fakat dünyanın bu müdahaleden refah kaybıyla karşılaşacağı ifade ediliyordu (Safadi, 1994, s. 1).

Klasik ve neoklasik teorilerin eksikleri ortaya çıktıkça özellikle 1980’li yıllardan sonra dış ticaret ile ilgili yeni teoriler ortaya çıkmaya başladı.

2.4.1. Nitelikli işgücü teorisi

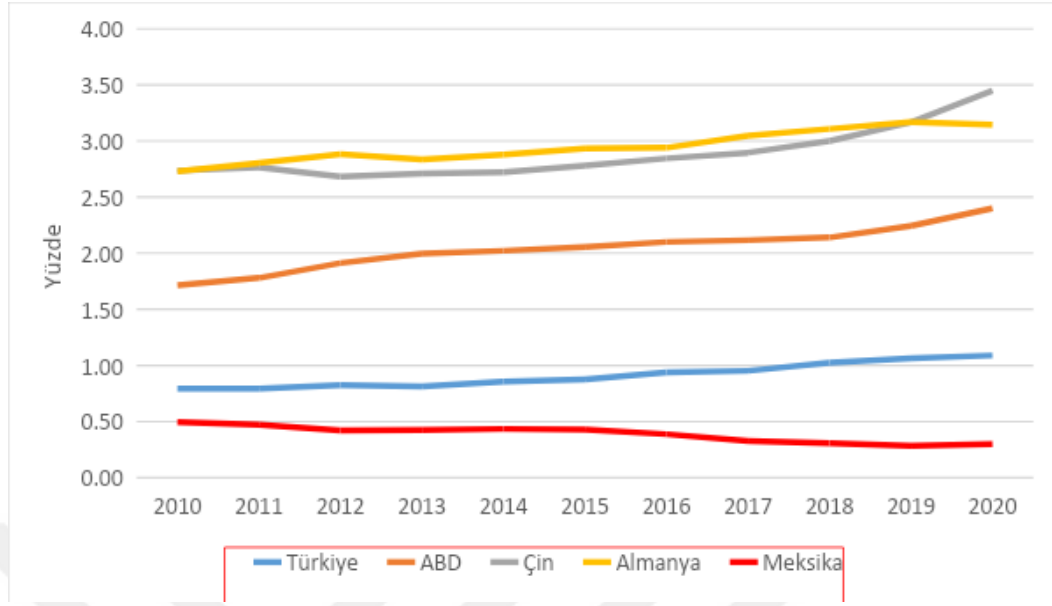
Nitelikli işgücü teorisi, 1965 yılında yayınlanan iki makale ile gündeme gelmiş bir teoridir. Peter Keonen ve Donald B. Keesing tarafından yayınlanan makaleler, dış ticaretin yapılmasında etkili olan unsurlardan birinin işgücünün niteliği olduğunu belirtmişlerdir. Peter Kenen, yayınlamış olduğu makalede ABD’de çalışanların niteliklerini araştırarak, çalışanları beşli bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur. Bunlar, profesyonel olarak tanımladığı ve üst düzey eğitim almış ve diğer çalışanlara göre nispeten daha fazla gelire sahip olanlar, ikinci grup olarak büro çalışanları, üçüncü olarak ustabaşı olarak tabir edilen sınıf, dördüncü olarak pratik çalışan teknisyen sınıfı ve sonuncu olarak da niteliksiz işçiler (Kenen, 1965, s. 456). Benzer bir sıralamayı Donald B. Keesing de yapmış ve Amerikan çalışma hayatını, çalışanların beceri düzeylerini yine beşli bir sıralamaya göre sıralayarak analiz etmiştir (Keesing, 1965, s. 290). Bu iki bilim insanının çalışmaları, Leontief’in yapmış olduğu çalışmadan elde ettiği sonuçları yorumlarken de kullanılmış, ABD’de çalışanların niteliklerinin diğer devletlere göre daha üstün olduğunu ifade etmesiyle yoğunluk kazandığı söylenebilir. Kenen ve Keesing, ABD ‘de çalışanların diğer ülke çalışanlarına göre, özellikle gelişmekte olan ülkelerde çalışanlara göre nitelikleri daha iyi olduğunu ifade etmişlerdir. ABD’nin ihraç ürünlerinde, emek yoğun üretim faktörünün beklenenden

fazla olmasının nedeni, ABD'nin nitelikli emeği olduğu düşünülmektedir. ABD'nin ihraç ürünlerinde katma değerin fazla olmasını bu sebebe bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. İşgücünün niteliğinin dış ticaretin önemli bir belirleyicisi olması, Heckscher- Ohlin teorisinin dayandığı iki temel üretim faktörü olan emek ve sermaye farklılığının şart olmadığını, emek yoğun iki ülke arasında da dış ticaret yapılabileceğini açıklamış olmaktadır. 2000'li yıllarda artan teknoloji ve dijital dönüşümler, emek üretim faktörünün alması gereken kaliteli eğitim ve beceri düzeyinin önemini her geçen gün artırmakta ve ülkelerin dış ticarete öne çıkma adına çalışanlarına daha fazla eğitim verme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Son yüzyılda ülkelerin nitelikli işgücüne yönelik yaptıkları vurgular bu nedenle artmaktadır.

2.4.2. Teknoloji açığı teorisi

Teknoloji açığı teorisi, (imitation lag hypothesis) uluslararası ticaretin yapılmasında yenilikçi teknolojinin önemine vurgu yapmaktadır. Michael V. Posner 1961 yılında yayımlamış olduğu “Uluslararası Ticaret ve Teknolojik Değişim” adlı makalesiyle kendisinden önceki teorilerde ülkelerin teknolojilerinin benzer düzeyde olduğu varsayımına karşı çıkarak teorisini daha gerçekçi bir yerde konumlandırmıştır. Teknik değişimlerin hızlandığı bir dönemde yaşayan Posner, bir ekonomide insan ihtiyaçlarını karşılayan yeni bir ürünün ortaya konması sürecini yakından gözlemlemiştir. Yaptığı gözlemlerde yeni bir ürünün piyasaya sürülmesini belli bölümlere ayırarak incelemiştir. Dış tepki gecikmesi, iç ekonomide tepki gecikmesi, taklit gecikmesi ve öğrenme periyodu şeklinde bölümlere ayırmıştır (Posner, 1961, s. 334). Genellikle gelişmiş ve araştırma geliştirmeye bütçe ayıran ülkeler yeni bir ürün icat ederler. İlk olarak ürettikleri için söz konusu malın satış piyasasında tekel konumuna gelirler. Bu tekel olma pozisyonu, emek üretim faktörünün görece bol olduğu gelişmekte olan ülke tarafından söz konusu ürün taklit edip üretilene kadar devam eder. Akabinde icatçı ülke, zamanla maliyetler açısından gelişmekte olan ülke ile fiyat konusunda rekabet edemeyecek konuma gelir ve zamanla ihraç ettiği ürünü ithal eden konuma gelir. Bu arada icatçı ülke başka bir malı icat eder ve bu döngü böylece devam eder (Dura, 2000, s. 7). Yeni bir ürün ortaya koyan veya yeni bir teknik ile üretim yapan ülkelerin AR-GE harcamalarına ayırdıkları bütçe önemli bir kıstastır.

Tablo 2.2. Ülkelerin AR-GE harcamalarının GSMH'larına oranı

Kaynak: Worldbank, 2023 verileri kullanılmıştır.

Tablo 2.2 'de görüleceği üzere gelişmiş ülkelerden ABD ve Almanya, gelişmekte olan ülkeler Türkiye, Çin ve Meksika'dan daha fazla oranda AR-GE harcamaları yapmaktadırlar. Burada Çin, AR-GE harcamalarını artırarak gelişmiş ülkeleri yakaladığı görülmektedir. Türkiye 2010 yılından itibaren AR-GE harcamalarını istikrarlı bir şekilde artırmış, AR-GE harcamalarının GSMH'ya oranı %1'in altında iken son yıllarda bu oranı %1'in üzerine çıkarmıştır. Bu artış oranı önemli olmakla birlikte daha fazla artırılması gerçeği de ortadadır.

2.4.3. Ürün dönemleri teorisi

Ürün dönemleri teoremi (product cycle model) teknoloji açığı teorisi ile ilintili bir teoridir. Ürün dönemleri teorisini biraz daha genişletilmiş ve ayrıntılandırılmış bir formu olduğu kabul edilir. R. Vernon tarafından 1966 yılında kaleme (Vernon, 1966) alınmış makale, ABD'nin yenilikçi bir ülke olarak yeni bir ürünün piyasaya sürülmesi işlemini aşama aşama analiz etmiştir. Birinci aşama ürünün icadı ve akabinde piyasaya sürüldüğü “yeni ürün”, ikinci aşama ise ürünün geri bildirimler sonucu geliştirildiği “olgunlaşma aşaması” ve nihayet son aşama ise ürünün standardize edildiği ve seri üretime geçildiği “standart ürün” aşamasıdır (Vernon, 1966, s. 199). Yazar, dış ticaretin nedenini nitelikli işgücünün varlığına ve araştırma geliştirme faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan teknolojik gelişmelere bağlamaktadır (Yüksel ve Sarıdoğan,

2011, s. 201). AR-GE faaliyetleri ve deneme yanılma sonucunda insan ihtiyaçlarını karşılayacak ürün ortaya çıkarılır, ürün henüz standardize edilmiş konuma gelmediğinden bu aşamada tüketicilerden sürekli geri bildirim alınarak ürün geliştirilir. Geliştirilen ürün iç piyasaya sürülür ve bu aşamada firma tekel konumunda olduğundan fiyatının rekabetçi olmasına ihtiyaç duymaz. Önce diğer gelişmiş ülkeler daha sonra gelişmekte olan ülkeler ürünün taklidini yapmak için gözlem yaparlar. İkinci aşamada icat edilen ürün kitlesel üretime girdiğinden hem iç piyasaya hem de dış piyasaya ürünü satar. Son aşamaya gelindiğinde, gelişmekte olan ülkeler ürünü taklit edip üretmeye başlarlar. Gelişmekte olan ülkelerin emek birim ücreti daha düşük olduğundan yenilikçi ülke bu aşamada gelişmekte olan ülkenin ürettiğini üretmekten vazgeçmek zorunda kalır ve nihai olarak icatçı ülke ihracatçısı olduğu ürünü son aşamada ithal etmeye başlar. Örneğin cep telefonunun ABD’de icat edilmesi ve ABD’nin bu ürünü ilk olarak ihraç etmesi, akabinde, Çin Halk Cumhuriyeti’nde ucuz emek sebebiyle şirketlerin üretimlerini bu ülkeye kaydırmaları, sonuçta ABD’nin ilk olarak ihraç ettiği cep telefonlarını nihayetinde ithal etmesi gibi.

ABD’de başkan Trump’ın göreve başlamasıyla Heckscher-Ohlin teorisine uygun olarak sermayenin, emeğin bol ve ucuz olduğu ülkelere kaymasını engellemek ve giden sermayenin ülkeye geri gelmesi için çeşitli baskılar yapması, ülkeler arasında yeni bir anlaşmazlık noktasının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Uluslararası ticaret hacmini daraltıcı bir etki yapması açısından, Heckscher- Ohlin’in ileri sürdüğü argümanlara uyumlu olmayan bir politikanın yürütüldüğü görülmektedir.

2.4.4. Stratejik ticaret teorisi

Uluslararası ticaretin farklı üretim faktörlerine sahip ülkeler arasında olacağı ve bu ticaret sayesinde farklı üretim faktörlerine sahip olan ülkelerin sözkonusu üretim faktöründe uzmanlaşmaya gidecekleri klasik iktisat okulunun temel iddialarındandır. Böylece sermaye üretim faktörü açısından zengin olan gelişmiş ülkeler ile emek üretim faktörü zengin olan gelişmekte olan ülkeler arasında ticaretin olacağı söylenmekteydi. Fakat yapılan araştırmalarda gelişmiş ülkelerin kendi aralarında daha fazla dış ticaret hacmine sahip oldukları görülmüştür.

Tablo 2.3. ABD'nin çeşitli ülkelerle dış ticaret hacmi (2019)

Ülke Adı	Dış Ticaret Hacmi (Milyon Dolar)
Kanada	618.966
Meksika	617.691
Almanya	189.654
Türkiye	21.349

Kaynak: Comtradeplus, 2022

Tablo 2.3 'de görüleceği üzere, gelişmiş bir ülke olarak ABD, komşuları olan Kanada ve Meksika ile yaptığı dış ticaret hacmine bakıldığında, gelişmiş ülke olan Kanada ile gelişmekte olan bir ülke olarak Meksika ile yaptığı ticaret hemen hemen aynı miktarda olduğu görülmektedir. Almanya ve Türkiye ile yapılan ticarete büyüklüğüne bakıldığında ABD'nin Almanya ile yaptığı dış ticaret hacmi Türkiye ile olan dış ticaret hacminden neredeyse on kat daha fazla olduğu görülmektedir. Heckscher-Ohlin teorisinin öngörülerıyla çelişen bir şekilde sermaye üretim faktörü bakımından zengin olan ülkelerin kendi aralarında daha fazla ticaret yapmaları, bu durumu açıklayarak yeni teorilerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. 1980'li yılların başından itibaren bu konu üzerinde geniş araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Geleneksel teoriler, piyasaları tam rekabet koşulları altında analiz ederken benzer ülkeler arasında yapılan endüstri içi ticareti açıklamada başarılı olamamıştır (Brander, 1995, s. 1). Nobel ödüllü yazar P. Krugman, stratejik ticaret teorisi olarak bilinen bu yaklaşımla uluslararası ticarete eksik rekabet koşulları altında artan ölçek ekonomileri ve ürün farklılaştırılması yapılarak gelişmiş ülkelerin kendi içlerinde ticaret yapıp kârlı duruma gelmelerinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Krugman, ölçek ekonomisi yardımıyla uzmanlaşmaya gidecek olan firmalar maliyetlerini azaltacak, ürün farklılaştırması yaparak dış talebi yaratabileceklerini ortaya koymuştur. Eksik rekabet piyasası koşulları altında, devletlerin korumacılık politikalarını uygulayarak kendi ulusal şirketlerini ve kişileri yabancı şirketlere karşı avantajlı konuma getirerek, yabancı şirketlerden yerli şirketlere karşı gelir tranferi yaratabilecekleri ifade edilmiştir (Krugman ve diğ., 2018, s. 324). Hükümetlerin sübvansiyon veya gümrük vergisi gibi çeşitli koruma araçlarını kullanarak avantaj sağladığı yerli şirketlere veya üretim yapan işletmeler daha fazla üretim yaparak ölçek ekonomisinden yararlanacaklardır. Özellikle ekonomisi ile dünya ticaretini etkileyecek ülkelerin bu yolla diğer şirketlerin elde edeceği kârları yurtiçine kaydırarak ülke ekonomisine katkı

sağlayabileceklerdir. Burada uygulanan korumacı ticaret politikaları esasen serbest ticarete karşı olunmasından değil, belli stratejik sektörlerde öne çıkma isteğidir. Yani aslında stratejik dış ticaret politikası serbest ticarete karşı bir pozisyonda durmamış sadece belli istisnalar getirmiştir (Çakmak, 2004, s. 51). II. Dünya Savaşı sonrası sermaye üretim faktörü zengin ülkeler arasında, uluslararası ticaret hacminin artması söz konusu teorisinin beklentileri arasında yer almaktadır (Helpman ve Krugman, 1985, s. 2).

Stratejik ticaret politikası 2000'li yıllardan sonra dış ticaret teorilerine önemli katkılarda bulunmuştur. Dış ticaret piyasasının her zaman tam rekabet piyasası koşulları altında işlemediğini, özellikle teknolojinin üretimi yapılan piyasaların oligopol piyasalar olduğunu, analizlerin bu piyasa şartları dikkate alınarak yapılması gerektiği ortaya konmuştur. Eksik rekabet şartlarını oluşturan aktörlerden biri de devletlerdir. Devletler, uluslararası ticarete ulusal çıkarlar perspektifinden baktıkları için tam rekabet piyasasının oluşmasına engeller oluşturmaktadırlar. Eksik rekabet şartları altında uluslararası ticarete firmaların üretkenliği ve verimliliği ön plana çıkmaktadır. Üretkenliği ve verimliliği yüksek olan firmalar dış ticarete ayakta kalırken, verimliliği düşük olanlar piyasa dışına itilmektedir (Meltz, 2003, s. 2). Devletlerin korumacı politikaları uygulamaları (Dünya Ticaret Örgütünün kararları çerçevesinde) ülke düzeyinde değil aynı zamanda firmalar düzeyinde de analiz yapılması gerekmektedir. Karşılıklı iki ülkede iki firmanın karşılıklı olarak ticaret yaptığı varsayımıyla hareket edilirse burada bir ülkenin korumacı politikaları uygulayarak kendi ülkesinin firmasına ihracatta sübvansiyon uyguladığı düşünüldüğünde, sübvansiyon alamayan ülke firmasının bu rekabette başarılı olması zordur. Bu durumda sübvansiyon uygulayarak korumacı politika izleyen ülkelerin belirli şartlar altında kârlı çıkabilecekleri belirtilmiştir (Krugman, 1994, s. 3).

Stratejik ticaret politikası çerçevesinde, ABD dönem dönem bazı uygulamaları hayata geçirdiği söylenebilir. Kuruluş ve daha sonraki dönemlerde bebek sanayi argümanının etkisiyle almış olduğu korumacılık önlemleri, II. Dünya Savaşı'na kadar devam etmiş ve son yıllarda ise stratejik ticaret politikası çerçevesinde belli sektörleri dış ticari ilişkilerde korumak için korumacı önlemler almaktan geri kalmamıştır. Belli sektörleri hedef seçilerek oluşturulan korumacı politikalar stratejik ticaret politikası ile paralellik göstermiştir. Örneğin ABD kendi ülkesindeki çelik ve alüminyum üreticilerini

korumak için söz konusu iki sektörde yükseltmiş olduğu gümrük vergisi oranları stratejik ticaret politikası ile son derece uyumlu olduğu, daha önce Çin Halk Cumhuriyeti ve diğer devletlerin şirketlerine giden kârları kendi ülkesine doğru çekmeyi amaçladığı gözlemlenmektedir.

2.4.5. Tercihlerde benzerlik teorisi

Buraya kadar uluslararası ticaretin yapılma sebebini bilim insanları, talep koşullarını ihmal ederek açıklamışlardı. Uluslararası ticaretin yapılmasında talebin önemini vurgulayan ilk kişi İsveçli bilim insanı Steffan Burenstam Linder olmuştur. 1961 yılında yayınlanan makalesinde (Linder, 1961) bir ülkenin başka bir ülkeye ürün ihraç etmesinde, talep eden ülke ile ürünü satan ülkeleri analiz etmiştir. Teorinin temel hipotezi, ülkeler arasında dış ticaretin meydana gelmesinde benzer talep yapılarına sahip olmalarının önemine dikkat çekmiştir (Linder, 1961, s. 107). Teori bazı sonuçlara ulaşmak için bazı varsayımları ortaya koymuştur. Bunlardan en önemlisi ülkelerin gelir düzeyleridir. Teori, benzer gelir düzeyine sahip ülkelerin benzer talep yapısına sahip olacağı, homojen ürün yapısının değil heterojen ürünlerin talep edildiğini ve ölçeğe göre artan verimlerin söz konusu olduğu varsayımları üzerine kurulmuştur (Atik, 2006, s. 35). Ülkelerin benzer gelir düzeyleri ile alakalı en önemli gösterge kişi başına düşen milli gelirdir. Gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerin kişi başına düşen milli gelirleri birbirine yakın olduğundan, o ülkelerde yaşayan insanların yaşam tarzları da birbirine yakın olacağı, yaşam tarzlarının birbirine benzemesiyle kişilerin talepleri benzeşmeye başlayacaktır. Yazara göre geliri yüksek olup nispeten fakir bir ülkede yaşayanlar ile geliri düşük olup zengin bir ülkede yaşayanların talepleri benzer olabilir (Linder, 2006, s. 96). Bu nedenle bu teoriye “tercihlerin çakışması teorisi” de denmektedir (Dura, 2000, s. 9). Heckscher- Ohlin temeline dayanan teorilerin faktör donatımları farklı olan ülkeler arasında dış ticaretin yapılacağını göz önüne alındığında, dış ticaret aslında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında daha fazla olacağını kabul etmek gerekmektedir. Linder, ihracatın olabilmesi için talebin gerekli olduğunu, talep ise benzer gelir düzeyinde olan ülkeler arasında daha fazla olacağından gelişmiş ülkelerin kendi aralarında, gelişmekte olan ülkelerin ise kendi aralarında daha fazla dış ticaret yapacağını öngörmektedir. Ayrıca bir ülkenin ihraç ürünü üretebilmesi için kendi iç pazarının yerince büyümüş olması, iç pazarda üretilen ürünlerin ölçek ekonomisinden yararlanarak ortalama

maliyetlerinin düşmesi ve bu maliyet düşüklüğünün rekabetçi bir fiyat ortaya çıkaracağı ortaya konmuştur. Dolayısıyla bir taraftan ölçek ekonomisi yardımıyla maliyet düşmesi, diğer taraftan aynı gelir düzeyinde olunması sebebiyle tercihlerin birbirine benzemesinin yarattığı talep artışı dış ticaretin genişlemesini sağlamaktadır.

Linder hipotezinin geçerli olup olmadığı geçmişte pek çok kez test edilmiştir. J. Thursby ve M. Thursby 1987 yılında ABD, Kanada, Japonya ve Güney Afrika ülkelerini kapsayan çalışmalarında Linder hipotezini test etmişlerdir. Çalışma sonucunda Kanada ve Güney Afrika'nın dış ticaretinin Linder hipotezini desteklediği görülmüştür (Saygılı ve Manavgat, 2014, s. 262). Saygılı ve Manavgat (2014) tarafından yapılan araştırmada Türkiye'nin 1995-2012 yılları arasında 30 ülke ile yapmış olduğu ticaret, Linder hipotezi açısından test edilmiştir. Araştırma sonuçları Türkiye'nin ithalatının Linderin hipotezini doğrularken ihracatta ise aynı sonuca ulaşamamıştır (Saygılı ve Manavgat, 2014, s. 269). Bir başka deyişle araştırma sonucunda Türkiye'nin ihracatı, kendi gelir düzeyine yakın ülkelere daha çok gelişmiş üst gelir gurubuna dahil ülkelere yönelmiş durumdadır.

ABD'nin korumacı dönemde dış ticaret politikalarını analiz etmekte kullanılan ve yukarıda açıklanan dış ticaret teorilerinin yanında özellikle ticaret savaşlarında hamle yaparken yararlanılan bir başka teori ise oyun teorisidir.

2.5. Ticaret Savaşlarının Siyasi ve Ekonomik Analizi: Uluslararası Politik Ekonomi

Uluslararası politik ekonomi (UPE), uluslararası ilişkiler disiplininde temel aktörlerden olarak görülen devletlerin sahip olmak istedikleri “güç” kavramı ile ekonomi disiplinin temel kavramlarından olan piyasanın sürekli bir etkileşim içinde olduklarını kabul eden bir multidisiplindir (Öniş ve Kutlay, 2014, s. 453). Uluslararası ekonomik sorunların bir tarafının, politikacılardan kaynaklandığını ve politik konularla bağlantılı olduğunu söyleyen Strange (1970), ekonomistlerin uluslararası ekonomik sorunları incelerken siyaseti ve siyasi gelişmeleri ihmal ettiklerini ifade etmiştir (Strange, 1970, s. 309). Ekonomi ile siyaset ve uluslararası ilişkiler arasındaki ilişkiye dikkat çeken Strange, uluslararası politik ekonominin akademik çevrelerde gündeme gelmesini önayak olduğu görülmektedir. Strange, Uluslararası İlişkiler disiplininin olayları analiz ederken ekonomiyi, ekonomistlerin de bir ekonomik olayı analiz ederken siyaseti ihmal ettiğini ifade ederek, UPE'nin dünya literatürüne

girmesini sağlamıştır. Strange'den sonra bu konuda Gilpin'in (1976) düşünceleri de dünyayı etkilemiştir. Balaam ve Veseth (2004), dünyanın çok karmaşık ilişkiler ağına sahip olduğunu, bu ilişkileri anlamlandırabilmek için UPE'nin iyi bir araç olduğuna inanmışlardır. Yazarlara göre UPE hem geçmiş hem de geleceği temsil etmektedir. Geçmiş temsil etmektedir çünkü geçmişte insanın sosyal davranışlarını analiz etmek için, ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji, tarih ve felsefe gibi günümüzde ayrı alanlar birlikte kullanılarak sonuca gidilirdi. Geleceği temsil ediyor çünkü gelecekte önemli sosyal problemlerin çözümü uluslararası ve ulusüstü bir bakış açısı ile farklı disiplinlerin bir araya gelmesi ile mümkün olabilecektir (Balaam ve Veseth, 2004, s. 4). UPE'nin farklı disiplinleri kullanabilmesi onun daha derinlikli analizler ve tahminler yapılabilmesine neden olabilir mi? Günümüzde ülkelerin birbirleriyle yapmış oldukları ticaret savaşlarını daha iyi analiz edebilmek için hem ekonomik hem de politik bir bakış açısını birlikte kullanmayı gerektirebilir. UPE'nin önemli konularından biri olan hegemonya kavramı, uluslararası politik sistemde bir aktörün sistemi yönlendirebileme kapasitesi olarak düşünülürse ticaret savaşlarını hegemonya tartışmalarından uzak tutmak mümkün olmadığı görülecektir. Dolayısıyla ticaret savaşlarını hem ekonomik hem de siyasi perspektiften bakmanın önemi ortadadır.

Uluslararası ilişkilerde UPE'ye bakış açısı değişebilmektedir. Realistler güç ve servet dağılımı anlamında, globalistler ise ekonominin politikayı belirlediği savıyla ve liberaller ise uluslararası iş birliği ve zenginliği iddiasıyla UPE'yi değerlendirmektedirler (Ayhan, 2007, s. 227).

2.6. Ticaret Savaşlarına Stratejik Bakış: Oyun Teorisi

Devletlerin uyguladıkları dış ticaret politikaları, genellikle rastlantı şeklinde değil, bir strateji çerçevesinde ortaya çıkan ve etkiye karşı tepki vererek devam eden bir süreçtir. Bu süreçte strateji belirlenirken etkili sonuçlar veren oyun teorisi son yıllarda güncelliğini artırmıştır.

Rekabet ve işbirliği ortamında oyun teorisi, verili şartlarda seçenekler arasında en kazançlı çıkacak şekilde hareket etmenin yöntemlerini ortaya koyar. Hedef en optimal seçeneği bulup onu uygulamaktır (Seymen ve Ateş, 2018, s. 5). Teorinin başlangıcını A. Augustin Cournot'un eksik piyasa rekabeti ile ilgili analizleri ile başlatmak ve daha sonra bir matematikçi olan Emile Borel'in katkıları ile daha görünür bir hale geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır (Uçan ve AYTEKİN, 2013, s. 750). Borel yapmış olduğu

bu çalışmada, geliştirmiş olduğu modelin ekonomi ve askeri alanlarında kullanılacağını düşünmüştür (Barough ve diğ., 2012, s. 588). E. Borel'den kısa bir süre sonra 1928 yılında J. Von Neuman, yazdığı bir makaleyle konuyu daha detaylı analiz etmiştir. 1944 yılında yayınlanan ve Nueman ile Morgenstern'in yazarlığını üstlendiği “ Oyun Teorisi ve Ekonomik Davranış (Theory of Games and Economic Behavior)” adlı kitap teorinin literatürde yerleşmesi ve gelişmesini sağlamıştır. Neumann bir matematikçi ve Morgenstern ise bir ekonomist olarak iki farklı bakış açısının bir araya getirilmesiyle ortaya belli sorunların çözümünde sistematik bakış açısı oluşturulmuştur. Teori ekonomik sorulara yeni yaklaşımlar getirmiştir (Neumann ve Morgenstern, 1955, s. 1).

Oyun teorisi sorunlar karşısında belli kararlar alınırken hangi seçeneklerin olacağını, bu seçeneklerden hangisinin kazançlı veya uygun olacağını üzerinde yoğunlaşan bir teoridir. Örneğin bir ülkenin bir başka ülkeden yapmış olduğu ithalatı azaltmak üzere aldığı korumacı önlemlerin karşısında diğer ülke hangi önlemleri alabilir veya seçenekler nelerdir ve bu seçeneklerden en uygun olanı hangisidir? Matematik alanından esinlenerek ortaya çıkan teori, zamanla ekonomi, sosyoloji, işletme ve uluslararası ilişkiler gibi sosyal bilimler alanlarında da yararlanılmaya başlanmıştır.

Oyun teorisinde oyuncular (players) iki veya daha fazla olabilir. Bu oyuncular ittifak kurup karşılıklı iki grup şeklinde de olabilir. Günümüzde uluslararası ilişkilerde oyun teorisinin stratejilerini kullanarak karşılıklı hamle yapan birçok ülke vardır. Oyuncu sayısı, oyuncuların iletişim içinde olup olmadıkları, oyuncuların stratejileri, oyuncuların iletişim halinde olmaları durumunda ayrı bir strateji, iletişim halinde olmamaları ise ayrı bir strateji gerektirir. Oyunlar bazen sıfır toplam ve bazen de sıfır toplam olmayan oyunlar şeklinde olabilir. En basit ve çok fazla önemli strateji gerektirmeyen oyunlar sıfır toplam oyunlardır (Kaysen, 1946, s. 3). Sıfır toplam oyun, bir oyuncunun kazancının diğer oyuncunun kaybının olduğu, dolayısıyla bir oyuncunun kazandığı, diğerinin kaybettiği oyundur. Bu nedenle yapılacak görüşmelerde her iki taraf kendi çıkarlarını en üst düzeye çıkarmak için karşı taraftan olabildiğince taviz koparmaya çalışırlar (Sönmezoğlu, 2014, s. 470). Ayrıca oyuncuların stratejilerini belirlerken kararlar eş zamanlı mı alınıyor yoksa biri karar aldıktan sonra mı diğeri karar alıyor? Birincisine eş zamanlı oyun ikincisine ardışık/sıralı oyun denmektedir (Arı, 2013, s. 203). Bu teoride amaçların ne olması

gerektiği üzerinde durulmaz, hedeflenen amaca ulaşmak için önce “ hangi hamleyi yaparsa hangi sonuçlara ulaşır” tarzında bir düşünce yapısıyla amacına ulaşması için maksimum kazanç veya minimum kayıp ilkesi ile hareket edip sonuçlara ulaşmak söz konusudur.

Bazı durumlarda tarafların çatışma değil işbirliğine gittikleri oyunlar da olmuştur. Burada tarafların çatışmadan çok iş birliğine gitmeleri için iki tarafın işbirliği yaptığından kazançlı çıkacağı bir ortamın oluşması gerekmektedir. Örneğin futbolda rakip iki takımın karşılaştığı bir maçta, maçın beraberlik ile sonuçlanması iki takımında bir üst tura çıkmasını sağlıyorsa, iki takım çok fazla mücadele etmeden maçın beraberlikle sonuçlanmasını sağladıkları maçlara rastlamak mümkündür.

Ünlü matematikçi J. Nash, bir oyunda bütün alternatifler düşünüldüğünde, bazen tarafların hiçbirinin yöntemlerini ve konumlarını değiştirerek daha iyi bir sonuç ortaya çıkmadığı bazı denge noktaları olduğunu görmüş ve buna nash dengesi denmiştir. Bu denge noktası tarafların bireysel olarak en kazançlı çıktıkları nokta değil, iki tarafın da diğer tarafın pozisyonunu değiştirmedeği sürece tek taraflı olarak pozisyonunu değiştirerek daha iyi sonuç alamayacağı bir noktadır (Arı, 2010, s. 206). Oyun teorisinde klasik hale gelmiş oyunlar vardır. Tavuk oyunu (Chicken game) ve mahkûmun ikilemi (Prisoner's Dilemma) oyunu en çok bilinenlerdir (Bennet, 1995, s. 24).

Oyun teorisinin bazı özellikler toplu olarak şöyle sıralanabilir.

- Her aktör için iki veya daha fazla seçenek vardır.
- Her oyun seçeneğinin taraflar için bir sonucu vardır.
- Oyuncular kurallardan haberdar olmalıdır.
- Oyuncular rakiplerinin kararlarını öngörerek kararlarını vermelidir

(Ercan, 2009, s. 111).

ABD'nin dış ticarete korumacılık politikası Türk demir-çelik ürünlerine uyguladığı gümrük artışı kararı ve sonrasında Türkiye'nin ABD'den ithal ettiği ürünlere ek gümrük vergisi uygulaması ile ticari gerginlik yükselmiştir. Türk Amerikan ticaret savaşında karşılıklı atılacak adımları, oyun teorisi kapsamında bir matris yardımıyla aşağıda analiz edilmiştir.

Tablo 2.4. Türkiye-ABD ticaret savaşı

ABD	Türkiye	
	Yaptırım Uygulama	Yaptırım Uygulamama
Yaptırım uygulama	1.61-15.95	1.61-0
Yaptırım uygulamama	0-15.95	0-0

Kaynak: Seymen ve Ateş, 2018, s. 14

Tablo 2.4 'de aktör olarak Türkiye ve ABD vardır. Harry G. Johnson tarafından yapılan bir analizde misilleme yaparken ülkelerin ithalat talep esnekliğinin yapısının ülkelerin kazanç miktarını etkilediği ortaya konmuştur (Johnson, 1953, s. 153). Uygulanacak stratejide iki seçenek ortaya çıkmaktadır: Yaptırım uygulama ve uygulamama. Her iki ülke karşılıklı yaptırım kararı aldığıında (I. durum) Türkiye'nin gümrük vergisi kazancı 15,95 olurken ABD'nin kazancı 1,61 olmaktadır. ABD yaptırım kararı alıp Türkiye yaptırım uygulamazsa (II. durum) ABD'nin kazancı 1,61 Türkiye'nin ise sıfır olmaktadır. ABD yaptırım uygulamayıp Türkiye uygularsa Türkiye'nin kazancı 15,95 olurken ABD'nin kazancı sıfır olmaktadır. İki ülke yaptırım uygulamazsa her iki ülke sıfır gümrük kazancı elde etmekte ama iki ülkenin serbest dış ticareti normal olarak devam edecektir. Görüleceği üzere Türkiye için en uygun karar III. durum olurken ABD için II. nolu durum olmaktadır. Fakat her iki ülke açısından düşünüldüğünde bir ülkenin yaptırım uygulayıp diğerinin uygulamaması pek mümkün olmadığından nash dengesi dediğimiz denge I.numaralı durumda gerçekleşecektir.

3. DIŞ TİCARET POLİTİKALARI

Ülkeler kendi sanayilerini yıkıcı dış rekabete karşı korumak isterler. Kendi ekonomilerini dış rekabete karşı kormak, kendi ülkesinde istihdamı artırmak, ödemeler dengesi açıklarını kapatmak, ulusal güvenliklerini sağlamak, yeni kurulan bir sanayi sektörünü belli bir süreliğine de olsa dış rekabete kapatmak gibi birçok nedenle dış ticarete çelitli stratejiler uygulurlar. Bu stratejilerin genel olarak dış ticaret politikası olarak değerdendirmek mümkündür. Bu dış ticaret politikasındaki amaçları gerçekleştirmek için geçmişten günümüze değışik dış ticaret politikası aracı kullanılmıştır.

3.1. Dış Ticaret Politikası Araçları

Dünyada birçok ülke kendi ekonomilerini dış ticaret rekabetinin olumsuz etkilerinden korunması için çeşitli araçlar kullanırlar. Bu araçları kullanma yetkisi ulus devletler ait iken, ikili ve çok taraflı olarak meydana gelen ticari gerilimleri, uzlaşma içinde çözebilmek için zamanla bu yetkilerin bazılarını DTÖ gibi uluslararası kurumlarla paylaşmışlardır. Dış ticaret politikası araçları içerisinde en çok kullanılanı günrük tarifeleridir.

3.1.1. Gümrük tarifeleri

Gümrük kelimesi hem bir vergiyi hem de bir kurumu ifade eder. Türk Dil Kurumuna (TDK) göre gümrük, bir ülke sınırları içerisinde giren ve bu sınırlardan dışarı çıkan ürünlerden alınan vergidir. Aynı zamanda bu vergi işlemlerini yürüten devlet kurumunu da ifade eder. Gümrük tarifesi ise ithal edilen ürünler üzerinden alınması gereken vergi miktarı veya oranlarını gösteren listelere denir (TDK). Ekonomi literatüründe ise gümrük tarifesi geniş anlamda uluslararası ekonomi politikasının dar anlamda ise dış ticaret politikasının en temel kavramlarından biridir. Dolayısıyla dış ticaret politikasının en önemli aracı olarak geçmişten günümüze hâlâ önemini korumaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası ticarete tarife dış önlemler ön plana çıkarken, 2008 yılı ekonomik krizi sonrası ve ABD başkanlarından Trump'ın başkan olmasından sonra ise tekrar gümrük tarifeleri daha fazla gündemde kalmıştır.

İthal edilen üründen gümrük vergisi alınması, hem devlete gelir sağlamak hem de ithal ürünün yurt içi fiyatının gümrük vergisi oranında artması anlamında gelmektedir. Yurtiçi üreticiler, rakip malların fiyatının yükselmesi sonucu önemli bir fiyat avantajı yakalarlar. Eğer yeterli üretim kapasitesi varsa yurtiçi üretim artabilir.

Bir gümrük tarifesi ile ithal edilen ürünlerin tamamı engellenirse engelleyici tarife, ithalatın tamamen engellenmesi değil sadece azaltılması söz konusuysa koruyucu tarife adını alır. İlgili ülkede hiç üretilmeyen bir üründen gümrük vergisi alınmasına ise hasılat tarifesi denir.

Gümrük vergisi ürünün para olarak değeri üzerinden hesaplanırsa ad valorem vergi, ürünün fiziki özelliklerine göre (ebat, hacim, ağırlık vb) gümrük vergisi alınırsa spesifik vergi olarak adlandırılır. Her iki yöntemin beraberce kullanılmasına ise karma gümrük vergisi denir.

Devletler uluslararası kuruluşların etkisiyle gümrük tarifeleri ile ekonomilerini dış ticaretin olumsuz etkisine karşı koruyamayınca bu kez tarife dışı önlemleri hayata geçirme yoluna girmişlerdir. Tarife dışı engeller, tarife dışında kalan, ticareti kısıtlayıcı niteliği olan, herhangi bir ürünün ülke sınırları içerisine girmesinde uygulanan tedbirlerdir (Vural, 1999, s. 183). Tarife dışı engellerin başında miktar kısıtlamasını ifade eden kotalar gelmektedir.

Devletler, bazen ekonomik bazen de siyasi sebeplerle dış ticari ilişkilere müdahale etme gereği duyarlar. Dış ticari ilişkilere müdahale bazen bir ülkeyi bazen de ekonomideki bir sektörü hedef alabilir. Yapılan müdahalelerin etkili sonuç vermesinde ilgili ülkenin dünya ekonomisinde üretim ve tüketiminde aldığı payın doğrudan etkisi vardır.

Uygulanan gümrük vergisinin etkisinin ölçülmesinde bazı yazarların şüpheleri vardır. Ünlü ekonomist Viner, gümrük vergilerinin koruyucu etkilerini yaklaşık olarak bile ölçmenin mümkün olmadığını söylemiştir (Balassa, 1965, s. 573). Viner'in bu görüşüne rağmen zamanla gümrük tarifelerini ölçülmesinde bazı kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan biri de etkin koruma oranıdır. Geleneksel olarak kullanılan nominal koruma oranı ölçülmesinin iki temel kavram kullanılmaktadır. Nominal koruma oranı ve etkin koruma oranı. Etkin korunma oranı 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan bir kavramdır ve alışlagelmiş nominal tarifenin yanında yeni bakış açısı olarak ortaya çıkmıştır. Nominal koruma oranı, nihai ürün üzerinden alınan gümrük

vergisi iken, etken koruma oranı ise, nihai ürün üzerinden alınan gümrük vergisinin yanında girdilerin üzerinden alınan gümrük vergilerinin de etkisinin incelenmesini içerir. Ülkelerin korumacı düzenlemeleri karşılaştırılırken sadece nominal korunma oranına değil, etken koruma oranına da bakılması gerekir. Girdilere ve ara ürünlere uygulanan yüksek gümrük vergilerinin, tarım dışı ürünlerin ortalama gümrük vergisi seviyesini yükselteceği, ancak girdi maliyetlerini artırarak, nihai ürünlere sağlanan koruma derecesini azaltacağı görülecektir. Emek ve sermayenin uluslararası hareketsizliği varsayımı altında etken (efektif) koruma oranı üretim sürecinde ürünlerin katma değerinin korunma derecesini gösterir (Balassa, 1965, s. 576). Herhangi bir ürün için etkin koruma oranı hesaplanması şöyledir:

$$z_i = \frac{(1 + t_i) - \sum_j a_{ji}(1 + t_j) - (1 - \sum_j a_{ji})}{(1 - \sum_j a_{ji})} = \frac{t_i - \sum_j a_{ji}t_j}{t_i} \quad (3.1)$$

Eşitlikde, i emtiası için etkin koruma oranının hesaplanması gösterilmektedir. Eşitlikte z etkin koruma oranını, t tarifelerin nominal oranını, a girdi katsayılarını v ise katma değer çıktı oranını göstermektedir (Balassa, 1965, ss. 576-577).

Gerber'e (2017) göre nominal ve etkin koruma oranları, gümrük vergisinin ekonomiye etkisinin ölçülmesinde önemli olduğunu ifade etmiştir. Etkin koruma oranı, üretilen ürününün katma değeri ile ilgilidir. Katma değer bir ürünün fiyatı ile kullanılan girdilerin maliyetinin farkını ifade eder. Bir ürün satılırken o ürününün üretildiği ülkeye sağladığı fayda oluşan katma değer ile ölçülür. Gerber, etkin koruma oranını hesaplarken aşağıdaki denklem dikkate alarak hesaplamalar yapılmıştır.

$$EtkinKorumaOranı = \frac{(VA^* - VA)}{VA} \quad (3.2)$$

VA Serbest ticaret koşullarında yurtiçi katma değeri VA Nihai mallara ve girdilere uygulanan katma değeri göstermektedir. Eşitlik 3.2'de etkin korunma oranının nasıl hesaplanacağı gösterilmektedir (Gerber, 2017, s. 124).

Tablo 3.1. Tarifelerin ekonomik etkileri

Değişkenler	Tarife Olmadığında	Nihai Mal Üzerine %20 Tarife Uyg.	%20 Tarife Yanında İthal Girdiler Tarife
Bilgisayar Fiyatı	1000 \$	1200 \$	1200 \$
İthal Girdilerin Değ.	600 \$	600 \$	900 \$
Yurtiçi Katına Değ.	400 \$	600 \$	300 \$
Etkin Koruma Oranı	0	%50	-%25

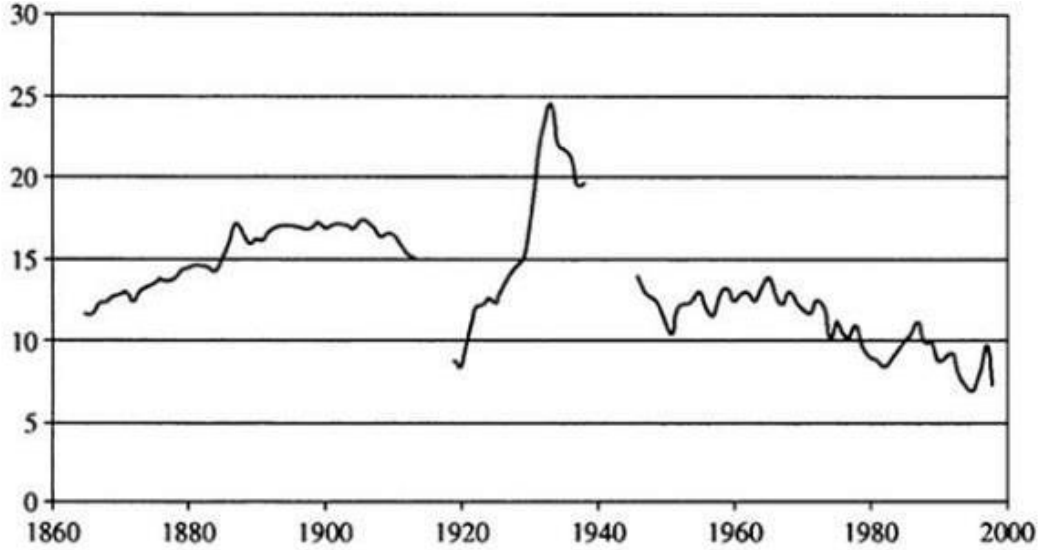
Kaynak: Gerber, 2017, s. 120

Tablo 3.1’de etkin koruma ile ilgili örnek bir çalışma sözkonusudur. Bilgisayarın fiyatı 1000 \$ olduğu ve ABD’li üreticilerin bu bilgisayarı üretmek için 600 \$ değerinde aramalı kullandığı varsayılırsa, bilgisayarın ABD’deki katma değeri (1000-600) 400 \$ olacaktır. Bu ürüne % 20 oranında nominal gümrük vergisi uygulandığında yeni fiyat 1200 \$ olacak ve katma değer (1200-600) 600 \$ olacaktır. Böylece etkin koruma oranı $(600-400)/400 = \% 50$ olacaktır. Nominal koruma oranı % 20 iken etkin koruma oranı ise daha yüksek olduğu (% 50) ve böylece ABD’nin uyguladığı gümrük vergisinin etkisi görünenden daha fazla olduğu fark edilecektir.

Eğer ABD nominal gümrük vergisinin yanında ithal edilen aramalı girdilerine % 50 oranında gümrük vergisi uygularsa girdilerin maliyeti 600 \$’dan 900 \$’a çıkacaktır. Katma değer ise (1200-900) 300 \$’a düşecektir. Etkin koruma oranı ise $(300-400)/400 = -\% 25$ ’dir. Girdilere uygulanan gümrük vergisi ABD sanayicilerini korumak bir yana, dış rekabete karşı tarifelerin olmadığı bir durumdan daha kötü bir duruma düşürmüştür. Böylece oluşan negatif koruma oranı ABD sanayisine ek bir yük getirmiş ve dış rekabete karşı ABD üreticilerini dezavantajlı konuma getirmiştir. Görüleceği üzere etkin koruma oranı korumanın düzeyini anlamak açısından nominal koruma oranından daha açıklayıcıdır (Gerber, 2017, s. 125).

Gümrük vergilerinin ekonomi üzerindeki etkisini araştıran bilim insanları, gümrük vergileri ile büyüme arasında bir ilişki olup olmadığını incelemişlerdir. Yapılan araştırmalar, korumacılığın II. Dünya Savaşı öncesinde büyümeyi pozitif etkilediği fakat II. Dünya Savaşı’ndan sonra ise negatif etkilediğini görmüşlerdir. Korumacılık büyümeye yardımcı olur mu? Bu konuda bazı araştırmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalarda ticari engellerin bir iki istisna hariç önemli maliyetler getirdiğini ortaya koymuşlardır. Fakat “ülkelerin dış ticarete açık olmalarının büyümeyi teşvik” eder

hipotezini daha fazla araştırmaları gerekmektedir. Ayrıca analizler, dış ticarete açık ve dış ticarete kapalı ekonomilerin büyüme performanslarını kaşılaştırdılar. Dünya Bankası'nın yürüttüğü, 41 ülkeyi kapsayan ve birinci petrol şokuna kadar geri götürölen bir çalışma yapıldı

şekil 3.1. Dünyada ortalama gümrük tarifesi oranı (Yüzde)

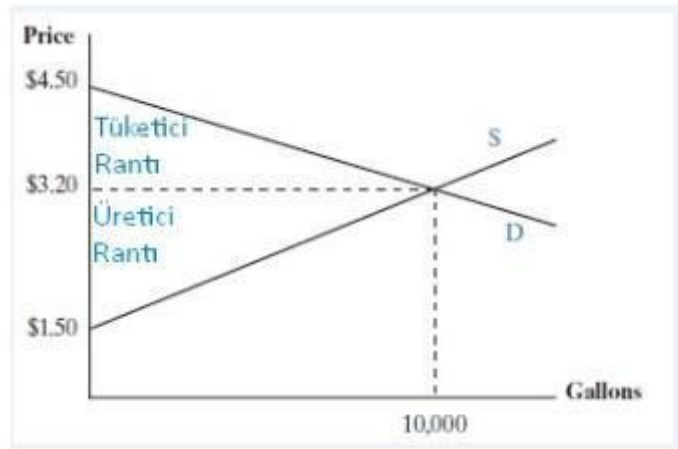
Kaynak: Clemens ve Williams, 2004, s. 7

Dış ticaret açıklığı ve büyüme oranları arasında açık bir ilişki bulundu. Fakat burada iki zorluk söz konusuydu. Birincisi seçilen ölkelerin dış ticarete açıklığının ölçölmesindeki zorluk, ikincisi ticaret politikasının etkilerini diğerk ekonomik politikaların etkilerinden izole etme zorluğu. Bazı ölkelerde yapılan çalışmalarda, ticaret politikası değişikliklerinde büyüme oranını olumlu etkilediği görölmüştür. Örneğin Krueger'in yapmış olduğu çalışmalarda 1960 yılında Güney Kore, 1965 yılında Brezilya ve Kolombiya ve 1970 yılında ise Tunus'da yapılan dış ticarete yapılan liberalleşmeler büyümeyi olumlu etkilediği görölmüştür. Bu makro ekonometrik literatür, serbest dış ticaret politikalarının 20. yüzyılın sonlarında, diğerk etkilerin sabit kalması ile büyüme üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu göstermektedir (Clemens ve Williamson, 2004, s. 6).

Devletler, ekonomik milliyetçiliği ön plana çıkararak temel olarak iki sebeple gümrük tarifelerini yükseltirler: Kendi üreticilerini dış rekabete karşı korumak ve hazineye gelir elde etmek. ABD'nin son dönemlerde bazı ürün gruplarına getirmiş olduğu ek

gümrük vergilerinin yapısına bakıldığında, devlete gelir sağlamanın ikincil düzeyde kaldığı, asıl amacın üreticilerini dış rekabete karşı korumak olduğu bilinmektedir. Bunun için ülkesinin dünya ekonomisi üzerindeki etkisini kullanmaktadır.

ABD'nin uygulamaya başladığı yeni gümrük tariflerinin ekonomiye etkisi, genel denge analizi ve kısmi denge analizi ile incelenebilir. Burada gümrük tarifelerinin ekonominin tamamı üzerinde etkisinin incelenmesi olan genel denge analizi kullanılmayacaktır. Çünkü yapılan gümrük vergisi artışları, ekonominin belli sektörlerini etkilemektedir. Gümrük vergisi artan ürünün, fiyatı da artmaktadır. Böylece piyasanın yapısı değişmekte, yeni üreticiler artan fiyatın etkisiyle sektöre girmektedirler. İlgili sektörde, piyasayı oluşturan taraflar (tüketici, üretici ve devlet) arasında farklı etkileşimler oluşmaktadır. Gümrük vergisinin ilgili sektörlerle olan etkisi kısmi denge analizi kullanılarak ortaya konmaktadır. ABD'nin ek gümrük vergilerini yürürlüğe koymasının ekonomisi üzerindeki etkilerini analiz etmek için kısmi denge analizi ile ilgili aşağıdaki grafikten yararlanılacaktır.

Kaynak: J .Gerber

Şekil 3.2. Üretici ve tüketici rantı

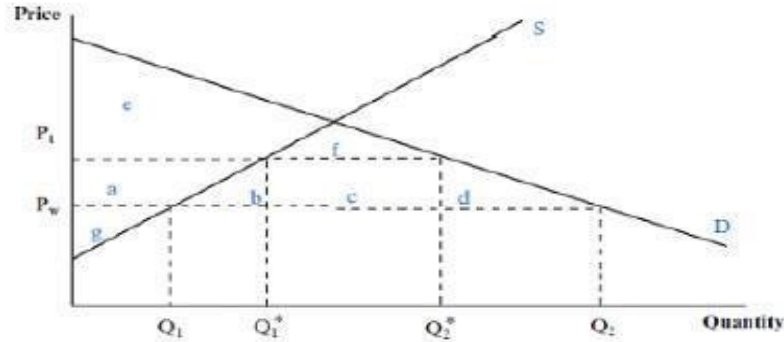
Şekil 3.2'de tüketici rantı gösterilmektedir. Tüketici rantı, tüketicinin ödemeye razı olduğu fiyat ile piyasa fiyatı arasındaki olumlu farktır. Her tüketicinin bir ürüne verdiği değer farklıdır. Şekil \ref{tukurant}'da örnek olarak sütun piyasa arz ve talep grafiği gösterilmektedir. Grafikte piyasa denge fiyatı 3.20 dolar ve bu fiyattan 10 000 adet satış yapıldığı görülmektedir. Örnekte tüketici artığı talep eğrisinin altında ve 3.20 fiyat çizgisinin üstünde olan üçgenin alanına eşittir.

$$TuketiciRantı = \frac{(4.5 - 3.20) \times 10000}{2} = 6500\$ \quad (3.3)$$

Tüketici ürüne atfettiği fiyat ile ödediği fiyat arasında 6500 \$ fark vardır. Buna da tüketici rantı denilmektedir.

Kısmi denge analizinde bir başka kavram üretici rantıdır. Üreticilerin ürünlerini satarken o ürüne atfettikleri fiyat ile piyasa fiyatı arasında fark olumlu fark var ise üretici rantı söz konusudur. Örnekte piyasa arz eğrisini ifade eden S doğrusu üzerinde 1.5 \$'dan dahi ürün satmak isteyen satıcılar vardır. Bu satıcı için üretici rantı birim başına (3.20 \$-1.50 \$) 1.70 \$'dır. Toplam üretici rantı ise şöyle hesaplanır (Gerber, 2017, ss. 115-116).

$$UreticiRantı = \frac{(3.20 - 1.50) \times 10000}{2} = 8500\$ \quad (3.4)$$

Şekil 3.3. Kısmi denge analizi

Kaynak: Gerber, 2017

Şekil 3.3'te, tarifenin ekonomik etkilerini tüketiciler, üreticiler, devlet ve piyasa üzerine etkileri incelenecektir. Şekilde bir ürünün piyasa fiyatının P_w olduğu, t kadar gümrük vergisi sonrası piyasa fiyatı P_w 'den P_t 'ye yükselmiştir. Gümrük vergisinin yürürlüğe girmesinden sonra ilk olarak tüketicilere olan etkisine bakılacaktır. Tüketici artığı, fiyat doğrusu ile talep doğrusunun arasında kalan üçgenin alanına eşit olduğu söylenmişti. Tarifeden önce tüketici artığı $a+b+c+d+e+f$ alanına eşittir. Tarifeden sonra fiyat P_t olduğundan, bu doğru ile talep doğrusu arasında kalan $e+f$ 'nin alanları tüketici artığını ifade eder. Tarifeden önceki tüketici artığı ile tarifeden sonraki tüketici

artığı arasında ($a+b+c+d+e+f-e-f$) $a+b+c+d$ 'nin alanları toplamı kadar tüketici kaybı söz konusudur. Dolayısıyla tarifelerden tüketiciler olumsuz anlamda etkilenmektedirler. Bu olumsuz etkinin büyüklüğü tarife oranı ile doğru orantılıdır. Tarife oranı büyüdükçe tüketici kaybı da büyümektedir.

Tarifelerden sonra tüketici rantı düşerken üretici rantında ne gibi değişimler olmaktadır? Şekil 3.3'te, tarifeden önce piyasa denge fiyatı olan P_w doğrusunun altı ve arz doğrusunun üstü arasında kalan üçgen (g) üretici artığını göstermektedir. Tarifeden sonra ise üretici artığı $g+a$ olmuştur. Dolayısıyla üretici artığı a yamuğunun alanı kadar artmıştır. Bu artış artan fiyattan sonra üretim artışının olası ile ilgilidir. Şekildeki tarifeden sonra artan fiyatlar üretim miktarını artırmış ve üretim miktarı Q_1 'den Q_s çıkmıştır.

Tüketici kaybını ifade eden $a+b+c+d$ 'nin alanının hangi kesimlere aktarıldığı, ilgili ülkede kaynakların ilgili kesimler arasında nasıl dağıtıldığını da ortaya koyar. Tarife, kaynakları bir kesimden başka bir kesime naklederek gelirin yeniden dağılımına neden olur. Burada da tüketicilerden üreticilere bir kaynak transferi olmuştur. Örnekte a 'nın alanı kadar bir gelirin tüketicilerden üreticilere aktarıldığı görülmektedir. Tüketicilerden üreticilere bir kaynak dağılımı toplam milli geliri değiştirmezken, ilgili sektörler arasında bir gelir transferine neden olduğu görülmektedir.

Tüketicinin kaybettiği bir başka alan ise c alanıdır. Bu alan, tarifeden önce tüketicilere ait bir kazancı temsil etmesine rağmen tarifeden sonra tüketicinin kaybettiği ve gümrük vergisi olarak ilgili devlete aktardığı bir gelirdir. Bu gelirin miktarı, ithalatın miktarı, gümrük vergi oranı ve piyasa fiyatı ile orantılı olarak değişecektir.

Tüketicilerin kaybını ifaden bir başka alan ise d alanıdır. Tarifeden önce Q_2 kadar ürün talep eden tüketiciler fiyatın P_t çıkmasıyla talep miktarlarını Q_2 'den Q_2^* 'e düşürmüşlerdir. Daha önce tüketilen ürün miktarı tüketiciler aleyhine azalmış, ülkede refah kaybı olmuştur. Dolayısıyla d alanı ulusal refahtan bir kayba işaret eder.

Ele alınacak son bölüm b üçgeninin alanıdır. Tarife sonrası yükselen fiyat ile beraber, eskinden ürün üretmeyen bazı işletmeler, yeni fiyatın da cazibesiyle üretim sürecine dahil olmuşlardır veya daha önce üretim yapan üreticiler, üretim kapasitelerini artırmışlardır. Daha önce Q_1 düzeyine olan üretim miktarı şimdi Q_1^* 'e çıkmıştır. Yani daha önce ithal edilen Q_2 ile Q_1^* arasındaki fark kadar ürün şimdi ilgili ülkede üretilmeye başlanmıştır. Bu üretimin ülkeye katkısı iktisatçılar arasında

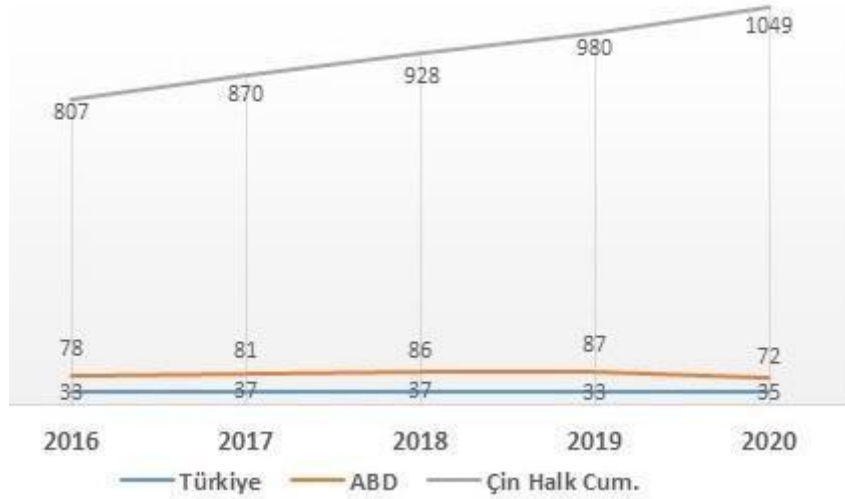
tartışılmaktadır. Çünkü bu üretim artışı aslında tarife yardımıyla fiyatların artmasının bir sonucudur. Bu üretim, dünyada yapılan üretim ile yarışamayak bir faaliyet olması nedeniyle verimsiz bir üretim olduğu söylenebilir. Ayrıca b üçgeni $Q_1 Q_1^*$ kadar ürünü P_W dünya fiyatından ithal etmek yerine kendi ülkesinde üretmenin bir bedeli olarak da görülmektedir (Gerber, 2017, ss. 118-119).

Tablo 3.2. Tarifenin ekonomik etkileri

Değişkenler	Serbest Tic. Durumunda	Tarife Sonrası
Tüketici İçin Fiyat	P_W	P_t
Yurtiçi Tüketim	Q_2	Q_2^*
Yurtiçi Üretim	Q_1	Q_1^*
İthalat	$Q_1 Q_2$	$Q_1^* Q_2^*$
Tüketici Bantı	$a+b+c+d+e+f$	$e+f$
Üretici Bantı	g	$g+a$
Vergi Geliri	0	c
Tüketici Kaybı	0	d
Üretim Kaybı	0	b

Kaynak: Gerber, 2017, s. 120

Üretim verimsiz bile olsa birçok ülke, istihdam artışı ve artan üretkenlik nedeniyle böyle bir üretimin devam etmesini isteyebilir.

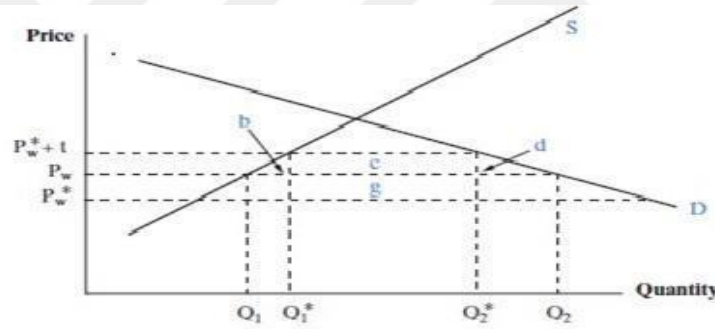

Şekil 3.4. Ükelere göre yıllık çelik üretimi (Milyon Ton)

Kaynak: World Steel, t.y.

Şekil 3.4'te Türkiye, ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2016-2020 yılları arasında yıllık çelik üretimi gösterilmiştir. ABD'nin çelik ithalatı için uygulamaya koyduğu

%25'lik gümrük vergisinin yürürlüğe girdiği 2018 yılı baz alınır, 2019 ve 2020 yıllarında ABD'nin beklediği yurtiçi çelik üretiminin beklendiği düzeyde artmadığı görülmektedir. Hatta ABD'nin çelik üretimi 2020 yılında pandeminin üretim ve dağıtım kanallarında yarattığı tahribatlardan dolayı 2020 yılında bir önceki yıla göre çelik üretiminin azaldığı görülmektedir. Kısmi denge analizinde, korumacı önlemler alındıktan sonra yurtiçi üretimin yeterince artmaması, tarifelerden beklenen yurtiçi artışların yeterli düzeyde olmaması, ülkenin kapasite kullanım oranları ve hammadde üretiminde yaşanan sorunlar da etkili olduğu değerlendirilmektedir. Yapılan analizler, ithalatçı ülkelerin çeşitli korumacı önlemlerle ithalatları kısıtlamaları, dünya fiyatları üzerinde bir etkisinin olmadığı küçük ülke varsayımına göre yapılmıştı. Fakat ABD veya Çin Halk Cumhuriyeti gibi uluslararası ticarete önemli paya sahip olan ülkeler, ithalatlarında azalış olması, dünya piyasalarında önemli sonuçları olacaktır. Dünya piyasalarında arz fazlası oluşacak ve dünya fiyatları düşüşe geçecektir.

Şekil 3.5. Büyük pazar payı olan ülkelerin tarifeleri

Kaynak: Gerber 2017, s. 123

Şekil 3.5' te dünya fiyatları P_w' de iken, piyasayı etkileyemeyen küçük ülke tarife uyguladığında, fiyatlar P_w' den $P_w^* + t$ 'ye çıkacaktır. Fakat büyük pazar payına sahip olan ülke ise t kadar bir tarife uyguladığında, dünyada oluşacak arz fazlası nedeniyle dünya fiyat P_w' ne inecektir. Düşen fiyat nedeniyle tarife uygulayan ülkede beklenenden daha az üretim artışı olur ve daha az kişi tüketim yapmaktan vazgeçer. Dolayısıyla b ve d alanlarındaki kayıp küçük ülke modeline göre daha az olur. Ayrıca ülkenin geliri c alanına ek olarak g alanı da kapsayacak şekilde artar. İlgili ülke fiyat düşüşünden dolayı daha önce ithalatçıların kazancı ile şimdi ilgili devletin kazancı olmuştur.

3.1.2. Tarife dışı engeller

GATT ve ardılı DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) çerçevesinde yapılan görüşmelerin temel amaçlarından birisi, dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve dünya ticaret hacminin artırılmasıdır. Tarife oranlarının yapılan görüşmeler sonucunda düşürülmesi ve devletlerin bu oranları yükseltmemeyi kabul etmeleriyle korumacılık önlemleri de görünür olmaktan çıkıp görünmez bir hal almıştır. Tarifeler, ülkelerin bağımsızlıkları gereği ithal edilen ürünlerden alınan vergiler iken, tarife dışı engeller (TDE) ise vergiler dışında uluslararası ticareti kısıtlayan uygulamaların genel adıdır. Tarife dışı engeller (Non-tariff barriers-NTBs veya non-tariff measures, NTMs) ürünlerin, hizmetlerin ve üretim faktörlerinin ticaretini etkileyen ve bozan sınır tarifeleri dışındaki heterojen politika müdahaleleridir (Beghin, 2006, s. 1). Tarife dışı engeller dış ticareti kısıtlayıcı bir etkiye sahip olan, herhangi bir malın ülke sınırları içerisine girmesi durumunda seçici tarzda uygulanan tüm tedbirler ile bu tedbirler dışında kalan uygulamalardır (Vural, 2000, s. 42). Tarife dışı engellere örnek olarak teknik sınırlamalar, ithalat kotaları, lisanslar, gümrük işlemlerinin aşırı bürokrasiye takılması, menşei kuralları, yerel girdi kullanma mecburiyeti sayılabilir (Gökmen, 2013, s. 18). Tarife dışı engeller genellikle ülkelerin kendi sanayisini koruma amaçlarını gizlediklerinden gizli bir koruma stratejisi izlerler. Bunu gizlemek için insan sağlığı, çevre koruması gibi sebeplerle ithal edilen ürünlerin standartları karşılamadığı öne sürülerek sözkonusu ürünün ithali engellenir. Ürünler gümrükten geçerken görevliler tarafından ürünler incelenir ve kontrol noktalarında ticaret engelleri uygulanır (Cavuşgil ve diğ., 2009, s. 202). Söz konusu ülkenin ekonomik sebeplerle mi yoksa sağlık, çevre ve gıda güvenliği gibi hassasiyetler nedeniyle mi ithalatı engellediğini ortaya koymak çok zordur.

Ticaret müzakereleri sonucunda tarifelerin tehdit aracı olarak kullanılmasının sınırlandırılması, thalatı kısıtlamak isteyen ülkeleri tarifenin dışında başka yöntemler aramak durumunda bırakmıştır. Özellikle ticaretin serbestleşmesinde zarar gören işletmeler hükümetler üzerindeki baskılarını artırarak tarife dışı engellerin kullanılmasını adeta teşvik etmişlerdir. Tarife dışı engellerin dış ticaret üzerindeki etkisi hemen ortaya çıkar ve ödemeler dengesi üzerinde pozitif etkisini gösterir. Birçok yerde gizli olduklarından karşı devlet bunu anlamaz ve misillemede bulunmaz. Yerli sanayiye yabancı rekabetten korumak için kullanılan önemli bir silah haline geldi.

NTB'lerin uluslararası ticaretin önündeki engeller olarak artan önemi, 1979'da sonuçlanan çok taraflı ticaret müzakerelerinin Tokyo Turu'nda dikkate alınmalarına yol açmıştır (Sanchez, 1987, s. 1).

Tarife dışı önlemlere ait veriler tarifeler kadar somut değildir. Zorluklara rağmen son dönemlerde tarife dışı engellere ait verilere ulaşmak mümkün olmuştur. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (United Nations Conference on Trade and Development – UNCTAD)'a ait ticaret analizi bilgi sistemi (Trade Analysis Information System -TRAINS) dış ticaret alanında yapılan analizlerde önemli bir kaynak durumundadır. Tarifeler ile ilgili bilgilerin şeffaflığının aksine tarife dışı engellere ait bilgiler şeffaflıktan uzaktır.

Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) XX. Maddesi, devletlerin ayrımcılık yapmaması ve örtülü korumacılık olarak kullanılmaması şartlarıyla, insan, hayvan veya bitki yaşamını veya sağlığını korumak için ticari önlemler almasına olanak tanır.

Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin DTÖ Anlaşması (Application of Sanitary and Phytosanitary Measures-SPS), gıda güvenliği ile hayvan ve bitki sağlığı standartlarına ilişkin temel kuralları ortaya koymaktadır. Ülkelerin kendi standartlarını belirlemelerine imkân tanır fakat düzenlemelerin bilime dayalı olması ve yalnızca insan, hayvan veya bitki yaşamını veya sağlığını korumak için gerekli olduğu ölçüde uygulanması gerektiğini şart koşar.

Yapılacak düzenlemeler, aynı veya benzer koşulların hüküm sürdüğü ülkeler arasında keyfi veya haksız ayrımcılık yapmamalıdır. Üye ülkeler, varsa uluslararası standartları, yönergeleri ve önerileri kullanmaya teşvik edilir. Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemlerinin Uygulanmasına İlişkin DTÖ Anlaşması, kontrol, muayene ve onay prosedürlerine ilişkin ilkeleri belirlemiştir. Hükümetler, yeni veya değiştirilmiş sağlık ve bitki sağlığı düzenlemelerini önceden diğer ülkelere veya DTÖ'ye bildirmeli ve bilgi sağlamak için ulusal bir araştırma noktası oluşturmalıdır. DTÖ bir yandan ülkelerin, ithal edilen ürünün halk sağlığını olumsuz etkilememesi için önlem almasını diğer yandan keyfi uygulamalar ile ülkeler arasında ayrımcılık yapılmasını önlemeye çalışmaktadır.

Tarife dışı engeller içerisinde çok farklı dış politikası aracı sözkonusudur. Bunlardan bazıları, kota, ithalat yasakları, tarife kotaları, gönüllü ihracat kısıtlamaları gibi engeller miktar kısıtlamalarına örnek iken, üretim sübvansiyonları, ihracat

sübvansiyonları, anti-damping vergisi, telafi edici vergiler ise mali nitelikli engellere örnektir. Ayrıca bunların dışında idari ve teknik düzenlemeler olarak adlandırılan ve ithal edilen ürünlerin belirli bir standarda tabi olmalarını gerektiren birçok engel de vardır. Bu engellerden en önemli olanlarından bazılarını kısaca değinilecektir.

3.1.2.1. Kotalar

Kotalar geleneksel olarak kullanılan gümrük tarifelerinin dışında tarife dışı engellerin en önemli araçlarından biridir. Tarife dışı engeller (non tariff barriers) gümrük tarifesi dışında ticareti kısıtlayan ya da çeşitli sapmalara neden olan engeller olarak ifade edilmektedir (Love ve Lattimore, 2009, s. 62).

İthalatın belli bir dönemde fiziksel birim veya değer olarak sınırlandırmaktır (Aykut, 2000, s. 102). Gümrük vergileri kadar eski olmamasına rağmen kotalar, tarife dışı engeller içerisinde en eski ve korumacılık önlemlerinden biridir. Bu korumacı önlem, ithalatı kısıtlarken aslında piyasaların işleyişinde aksaklıklar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü ithal eden ülkede ilgili ürüne önemli bir miktarda talep varken, getirilecek bir kota ile talep karşılanamayacağı için piyasada çeşitli spekülasyon işlemlerin meydana gelme olasılığı artacaktır. Bu yüzden ilk kuruluşundan itibaren GATT, kotaları belli istisnalar dışında yasaklamıştır (Greenaway, 1983, s. 89). Geleneksel olarak kullanılan ithalat kotaları, yapısı gereği ithal eden ülkenin bir sınırlaması sözkonsu olduğu için gümrük tarifeleri ile farklı etkiler meydana gelir. Gümrük tarifesi, fiyatı artırdığından azalacak ithalat miktarı ilgili ülkenin talep esnekliği ile ilgilidir. Fakat kotalar ilgili ülkede arz miktarını değiştirdiği için piyasanın yapısını da değiştirir. Bu nedenle Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) kotalara karşı daha sert bir tutum sergilemektedir.

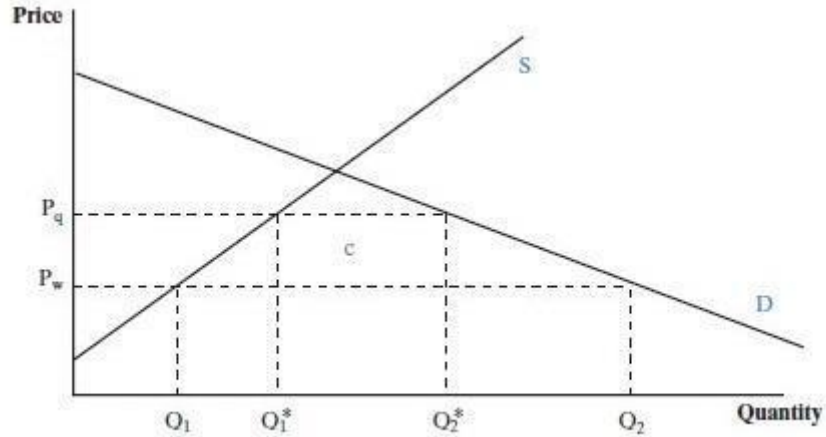
Kotaları uygulayacak ülkenin muhatapları ile müzakere edip etmemesine göre kotalar sınıflandırılmaktadır. Tek taraflı olarak belirleneceği gibi, iki taraflı yani tarifeye taraf olan iki ülkenin müzakeresi ile de belirlenebilir veya ikiden fazla tarafın olduğu çok taraflı kotalarda müzakere ile belirlenebilir. Tek taraflı irade beyanı ile uygulanan kotalar, genellikle karşılıklılık gereği karşı ülkenin misillemesine maruz kalmaktadır.

Tek taraflı olarak belirlenen kotalarında iki yöntem uygulanmaktadır. Global kotalar, kota uygulayan ülkenin dünyada ülkelere göre değil tüm dünya için geçerli olan bir kota türüdür. Ü ülkelere göre kota belirlenmediğinden, piyasadaki aktörlerin ürünlerini satıp satamayacakları belli olmadığından, piyasasını işleyişini aksatan bir

uygulamadır. İthalatçı ülke bir kota miktarı belirlemekte, ilk ihraç eden ülkelerden sonra belirlenen kotanın sınırlarına gelindiğinde artık ithalat yapılmamaktadır.

Tahsisli kotalar ise kotalar ülkeler bazında belirlenmekte ve kotası dolan ülke ihracatı kesmek zorunda kalmaktadır. Tahsisli kotlar, ülke bazında belirlendiğinden her ülke kendisine ayrılan kotayı bildiğinden piyasanın işleyişini global kotalara göre görece daha az olumsuz etkilemektedir.

Kotalar bazı yönlerden gümrük tariflerine benzerken bazı farklılıkları da vardır. İkisinde korumacı önlemler olduğundan ilgili ülkede ithalatı kısıtlayıp yurtiçi üretimi artırma amacı taşımaktadır. Fakat ikisi arasındaki temel fark kotalarda devletin bir gelir elde edememesidir.

Şekil 3.6. Kotaların ekonomiye etkisi

Kaynak: Gerber, 2017, s. 129.

Şekil 3.6’te kotaların ekonomik analizi yapılmaktadır. Bu analizlerde piyasaların tam rekabet koşulları altında olduğu, ülkenin piyasayı etkileyecek pazar payına sahip olmadığı ve kısmi denge analizi kullanıldığı varsayılmaktadır. Dünya fiyatı P_w iken Q_1 kadar yerli üretim yapılmakta ve Q_2 kadar ise talep oluşmaktadır. Talebin yurtiçi üretimle karşılanamadığı $Q_1 - Q_2$ kadar ürün ithal edilmektedir. Q_1 Q_1^* kadar kota uygulandığında, talep arzı aştığı için yurtiçi fiyat artarak P_w 'den P_q 'ya yükselecektir. Buradaki etki gümrük vergisine benzerdir. Tüketicilerin kaybı gümrük vergisindeki kayıplarıyla aynıdır. Yine tüketiciler aynı ürüne daha fazla ödeme yaparak kayıp yaşamışlardır. Bu kayıp gümrük vergisinde, devlet ve üreticiler arasında bölüşülürken, kotada devletin aldığı bir gelir olmadığı için, tüketici kaybı yurtiçi üreticiler ile yurtdışı

başka fonksiyonu ise ticaret hadlerine olan etkisidir. Genel denge analizi ithalatçı ülke eğer dünyada önemli bir ekonomik büyüklüğe sahipse, d fazla oluşturacak ve dünya fiyatını düşürebilecektir. Ticaret hadleri, karşılığında daha fazla ürün alması anlamına gelmektedir. Örneğin bir karşılığında 2 ton buğday alabilen bir ülke, ticaret hadleri kedi lehine durumunda bu kez bir bilgisayar karşılığında 3 ton buğday alıyor olabilir. görüleceği üzere ticaret hadleri kedisini lehine değişimine ülke aynı ürün karşı

Şekil 3.7. Kotaların ticaret hadlerine etkisi

Kaynak: Gerber, 2017

Şekil 3.7’de kotaların ticaret hadlerine etkisini göstermektedir. A ülkesinin kayıtsızlık eğrisi 0A ve B ülkesinin kayıtsızlık eğrisi ise 0B’dir. İki ülkenin kayıtsızlık eğrilerinin çakıştığı nokta ile orjini birleştiren P doğrusunun eğimi, iki ülkenin ticaret hadlerini göstermektedir. A ülkesi tam rekabet koşulları altında A ülkesi 0y0 kadar Y ürününü satarak karşılığında B ülkesinden 0x0 kadar X ürünü satın almaktadır. A ülkesi B ülkesinden ithal ettiği X ürününe 0K kadar bir kota uyguladığında, A ülkesinin yeni teklif eğrisi olan 0MK eğrisi L noktasında B ülkesinin kayıtsızlık eğrisini kesecektir. Bu durumda yeni ticaret haddi P^* doğrusu olacaktır. Böylece kota sonrası A ülkesi 0y1 kadar ürün ihraç ederek karşılığında 0K kadar X ürünü ithal edecek ve kota öncesinden birim değer olarak daha fazla ürün satın alabilmek ve daha avantajlı bir konuma gelecektir.

Ayrıca Levinsohn’un (1989) yaptığı araştırmada tarife ve kotaların etkilerini araştırmıştır. Serbest dış ticaret ortamında 29.1 olan yabancı kâr, tarife uygulandığında 6.95’e kota uygulandığında ise 2.35’e düştüğünü ve ilgili ülkenin refahının ise tarife uygulandığında 41.3 olan oran tarife uygulandığında 64.5’e yükseldiğini hesaplamıştır. Ülke refahı kota uygulandığında ise 41.3’ten 55.4’e yükseldiğini öngörmüştür. Böylece ülkenin tarife ve kota arasında oluşan farkları ortaya koyması açısından önemli bir araştırma olduğu söylenebilir (Levinsohn, 1989, s. 144).

3.1.2.2. Gönüllü ihracat kısıtlamaları

Korumacı dış ticaret araçlarından biri olan gönüllü ihracat kısıtlaması (GİK)

(Voluntary Export Restraints-VERs), genellikle ithalatçı ülkenin baskısıyla ihracatçı ülkenin ihracatını kendi iradesiyle azaltmasıdır. İthalatçı ülkenin baskısıyla, ihracatçı ülke iki seçenek arasında karar vermek zorunda kalmaktadır. Ya GİK’i kabul edecek Fya da kota veya tarife gibi korumacı önlemlere maruz kalacak. Bu durumda genellikle ilgili ülke GİK’i kabul etmektedir (Allen, 1983, s. 291). Gönüllü ihracat kısıtlaması (GİK), İkinci Dünya Savaşı sonrası gündeme gelmiştir. GATT’ın 33 yıllık yedi tur müzakere döneminde, tarifelerin kullanımını, orijinal tarifelerinin, Amerika Birleşik Devletleri’nde yüzde 4,9’u, Avrupa Topluluğu’nda yüzde 6,0’ı ve Japonya’da yüzde 5,4’ü ile sınırladı (Rossendorff, 1996, s. 546). ABD böylece tarife dışında yeni korumacı önlemler bulmanın yollarını aramıştır. Böylece dış ticarete korumacı araçlara bir tane daha eklenmiştir: Gönüllü ihracat kısıtlaması.

GİK'in ilk örneği, 1957 yılında Japonya'nın ABD'ye yapmış olduğu pamuklu kumaş, hazır giyim ve dokuma ihracatıyla ilgili ortaya çıkmıştır. 1950'li yılların ikinci yarısında ABD, Japonya'nın pamuklu kumaş sektöründe ABD'ye artan ihracatının kendi piyasasına zarar verdiğini ve korumacı önlemler alınması gerektiğini düşünmekteydi. Japonya'nın GATT'a üye olmasında önemli katkıları olan ABD'nin bu dönemde Japonya ile ilişkileri olumlu bir iklime girmişti. Bu nedenle ABD, Japonya'ya karşı tarife ve kota benzeri bir önlem almadan önce Japonya ile müzakerelere başladı. Dönemin ABD Dışışleri Bakanı J.F Dulles 1955 yılının sonlarında Japonya'ya şunları söylemiştir:

“ABD'ye ihracatlarında kısıtlamaya gidin ve bir Amerikan endüstrisinin zarar görmesine neden olacak kadar ABD pazarını ele geçirmeye çalışmayın” (Mcclenahan, 1991, s. 182).

Aralık 1955'te Japonlar, 1956 yılı için kadife, pamuklu kumaş ve bluzlar için GİK uygulanacağını duyurdu. Daha sonra 16 Ocak 1957 tarihinde yeni bir açıklama yapılarak beş yıllık bir program duyurusu yapıldı. Pamuklu kumaş, hazır giyim, dokuma giyim, örme ürünler ve çeşitli pamuklu tekstiller olmak üzere beş geniş kategori için çeşitli kısıtlama düzeyleri belirlendi. İkili GİK kapsamında Japonya'nın ABD'ye yaptığı pamuklu tekstil ürünleri ihracatı 1956'da 84 milyon dolardan 1961'de 69 milyon dolara düştü. Japonya'dan yapılan pamuklu tekstil ürün ithalatındaki bu düşüşü başka ülkelerden yapılan ithalatlardaki artış takip etmiştir. 1956 ile 1960 arasında Hong Kong'dan yapılan pamuklu tekstil ithalatı 7 milyon dolardan 63,5 milyon dolara yükseldi ve Japonya'dan sonra ikinci sırada yer aldı. Bu dönemde toplam pamuklu tekstil ithalatı 154,3 milyon dolardan 248,3 milyon dolara yükseldi. Japon ihracatçılarının pazar kaybı, Amerikan-Japon ticaret ilişkilerinde acı bir miras bıraktı (Mcclenahan, 1991, s. 183).

Bir başka GİK ise 1981 yılında yine ABD ve Japonya arasında imzalanmıştır. Söz konusu GİK ile Japonya, ABD'ye yapacağı otomotiv ihracatını kademeli olarak düşürecektir. Aynı şekilde AB ile Japonya arasında da 1991 yılında, Japonya'nın AB'ye olan otomotiv ihracatını yedi yıllık bir programla düşürmeyi kabul etmiştir.

GİK ile tarifeler karşılaştırıldığında, genel olarak tarifelerin uygulanması kolaydır ve devlete gelir sağlarlar. GİK'lerin ise izlenmesi zordur ve pahalıdır (Rosendorff, 1996, s. 558).

3.1.2.3. Anti-damping vergileri

Damping, ithalatçı ülkedeki rakip endüstrilerin maddi zararına olacak şekilde üretim maliyetinden daha düşük bir fiyattan ürün ihraç etmektir (Peacock, 2004, s. 3).

Damping konusunda yazdığı makale ile önemli bir boşluğu dolduran Jacob Viner ise, 1922 yılında yazmış olduğu makalede, damping konusunda bazı tespitler yapmıştır. Viner'e göre damping terimi, bir ürünün bir ulusal pazarda diğerinden daha düşük fiyattan satışı anlamına gelmektedir İngiliz iktisatçı T. E. G. Gregory, damping sözkonusu olması için dört uygulamanın olması gerektiğini ifade etmiştir (Viner, 1922, ss. 36-37).

Damping, ithalatçı ülkedeki rakip endüstrilerin maddi zararına olacak şekilde üretim maliyetinden daha düşük bir fiyattan ürün ihraç etmektir (Peacock, 2004, s. 3).

Damping konusunda yazdığı makale ile önemli bir boşluğu dolduran Viner (1922) damping konusunda bazı tespitler yapmıştır. Viner'e göre damping terimi, bir ürünün bir ulusal pazarda diğerinden daha düşük fiyattan satışı anlamına gelmektedir İngiliz iktisatçı T. E. G. Gregory, damping sözkonusu olması için dört uygulamanın olması gerektiğini ifade etmiştir (Viner, 1922, ss. 36-37).

- Dış piyasa fiyatlarının altında fiyatlarla satış.
- Diğer ülkedeki rakiplerin baş edemeyecekleri fiyatlarla satış.
- Yurt dışında, mevcut iç fiyatlarından daha düşük fiyatlarla satış.
- Satıcılara kâr etmeden yapılan satış.

Dış pazarlara, iç pazar fiyatının çok altında satmak olan damping uygulamasında, dış alım yapan ülkedeki üreticiler ve politikacılar bu durumdan endişe duyarlar (Lahiri ve Sheen, 1990, s. 127). Bu endişeleri gidermek adına bir çok ülkede anti-damping yasaları mevcuttur. Bu ülkelerde her yıl yüzlerce anti-damping uygulaması gerçekleşir. Anti-damping karşı uygulanacak prosedürler GATT ve onun halefi olan DTÖ tarafından belirlenmiştir. Dampingin alıcı ülkede üreticilerin satışlarını ve kârlarını düşürmesi üzerine ilk anti-damping yasal düzenlemelerini 1904 yılında Kanada yürürlüğe koymuştur (Blonigen ve Prusa, 2016, s. 1). Dünya ülkelerinin çoğunda anti-damping (AD) yasaları vardır, bu ülkelerde her yıl yüzlerce AD eylemi gerçekleşir ve AD kriterleri ve prosedürleri Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması ve onun halefi olan Dünya Ticaret Örgütü'nde kodlanmıştır.

Anti-damping vergisi, yabancı firmaların ürünlerini ev sahibi pazarda adil veya normal değer altında bir fiyata sattığı durumları telafi etmeyi amaçlar. Damping gerçekleştiğinde ve ev sahibi ülkenin yerli endüstrisi bu damping davranışı nedeniyle “maddi olarak” zarar gördüğünde (veya maddi zararla tehdit edildiğinde), ev sahibi ülke, Dünya Ticaret Örgütü düzenlemeleri gereği yabancı firmanın ürününe damping marjına eşit bir anti-damping vergisi uygulayabilir. DTÖ'nün kuruluşunda, içinde GATT anlaşmasının da olduğu yaklaşık 23 anlaşma kabul edilmiştir. Bu anlaşmalardan biri de, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması 1994'ün VI. Maddesinin Uygulanmasına İlişkin Anlaşmadır. Bu anlaşma ile dampingin varlığını tespit eden ülkenin uygulayacağı işlemler sıralanmıştır. Anlaşmanın 2.1. maddesinde dampingin varlığı şöyle ifade edilmiştir:

“Bu anlaşma uyarınca, bir ülkeden başka bir ülkeye ihraç edilen bir ürünün ihraç fiyatı, normal ticari işlemler içinde, ihracatçı ülkede tüketime konu benzer ürünün karşılaştırılabilir fiyatından daha düşük olduğunda, sözkonusu ürünün dampingli olduğu, yani bir başka ülkenin pazarına normal değerinden daha düşük bir fiyatla sokulduğu kabul edilir.”

Çok çeşitli potansiyel ürünlerin fiyatının hesaplanmasında “normal” değer nasıl tanımlanır? DTÖ anlaşmaları, üye ülkeler için anti-damping politikalarının uygulanmasını düzenleyen bir çerçeve sağlar. ABD gibi yerleşik anti-damping yasalarına sahip ülkelerde, anti damping mevzuatı oldukça gelişmiştir. Ayrıca, ülke düzeyindeki temyiz mahkemeleri kararları ve mevzuat değişiklikleri, zaman içinde uygulama usullerini daha da netleştirmiştir. Ayrıntılı yasalara ve devam eden yasal hükümlere rağmen anti-damping yasasını uygulamakla görevli devlet kurumlarının takdir yetkisi de vardır (Blonigen, 2006, s. 1).

Ürünlerini ihraç edenler bazen farklı nedenlerle dampinge başvururlar. Bunlardan ilki süreklilik arz etmeyen damping (Sporadic Dumping), yıkıcı damping (Predatory Dumping) ve sürekli damping (Persistent Dumping) olarak üç guruba ayrılır. Süreklilik arz etmeyen damping, genellikle piyasaya yeni giren şirketlerin tercih ettiği bir türdür. Yıkıcı damping, bir şirket ihracat yaptığı ülkelerdeki rakiplerini piyasa dışı bırakmak için bilinçli olarak fiyatı düşürür. Bu fiyata dayanamadan rakip piyasadan çekilirler ve akabinde ilgili firma tekrar fiyatını yükseltir. Böylece tek el bir güç de kazanmış olur. Damping kısa süreli değil sürekli olarak kullanan şirketler de olabilir (Öz ve Bozdoğan, 2012, s. 108). Alıcı ülkedeki tüketiciler dampingden yararlansalar da üreticiler zarar gördüğünden ilgili ürünün arz güvenliği de zarar görmüş olur.

Ülkelerin üretim süreçlerine zarar veren dampainge karşı birçok ülke çeşitli tedbirler almaktadır. Bu tedbirlerin başında anti-damping vergileri gelmektedir. Bu vergiler ile devletler damping miktarı kadar ek vergi alarak dampingin ekonomilerine zarar vermesini engellemeye çalışmaktadırlar.

Anti-damping ile ilgili ABD’de yasal düzenlemelerin geçmişi 1916 yılında kadar gitmektedir. İlk yıllarda mevzuatın uygulanmasını gerektirecek çok fazla damping soruşturması olmadı da, 1970’li yıllardan sonra anti-damping soruşturmalarında artışlar olmuştur.

Tablo 3.3. Anti-damping soruşturma sayıları (2010-2021 Yılları)

Ülke Adı Sayısı	Soruşturma Aşaması	Soruşturma
Türkiye	Yürürlükte	108
	Başlatılan	91
	Geri Çekilen	65
ABD	Yürürlükte	237
	Başlatılan	377
	Geri Çekilen	144
ÇİN	Yürürlükte	112
	Başlatılan	114
	Geri Çekilen	114

Kaynak: WTO, 2022

Tablo 3.3’te Türkiye, ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti’nin on oniki yılda anti-damping soruşturma sayıları gösterilmektedir. ABD’nin anti-damping soruşturmalarını etkin bir şekilde kullandığı görülmektedir.

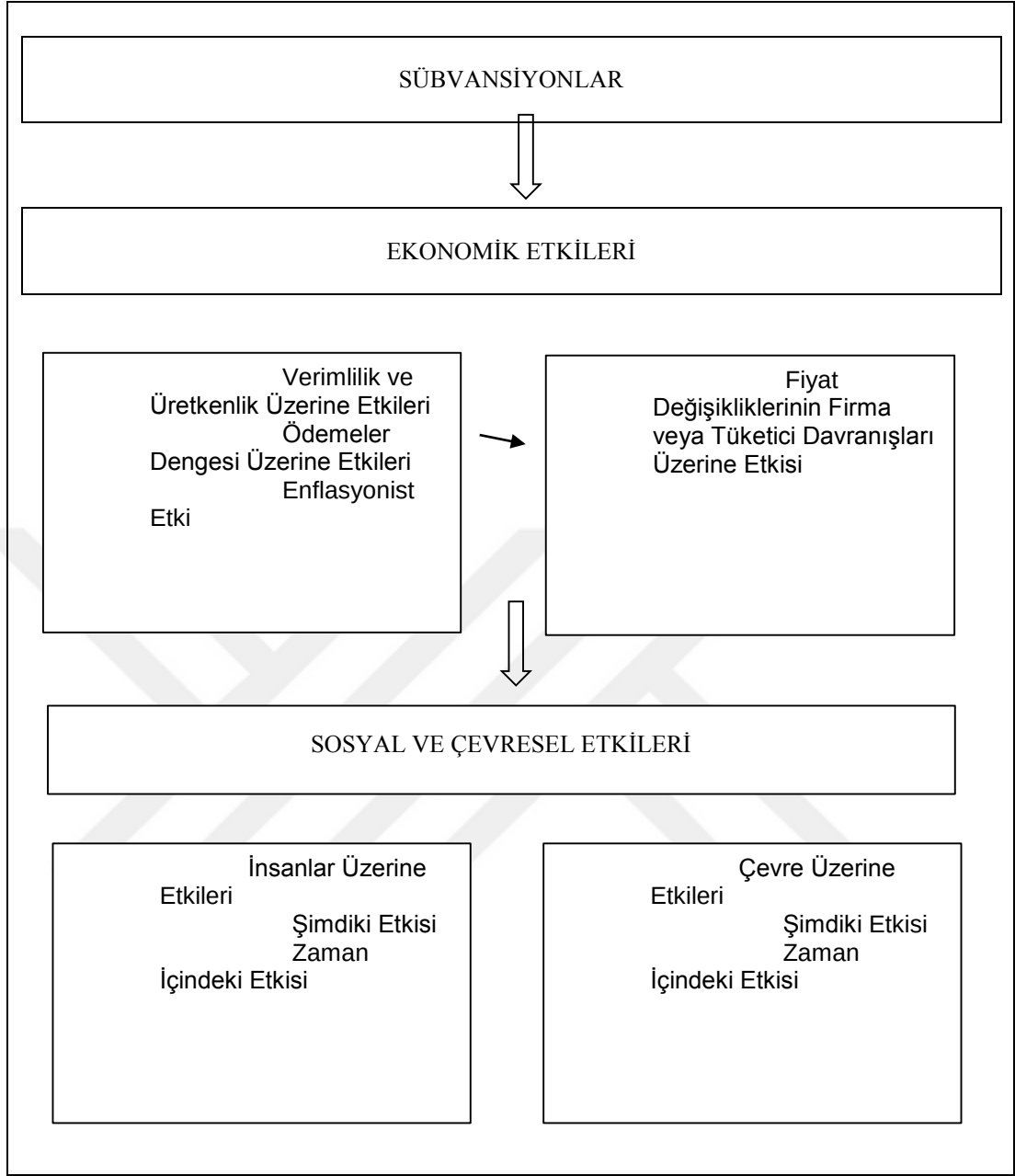
ABD’nin dampingle mücadelesi ise öncelikle bir ürünün kendi iç piyasasından daha ucuza ihraç edilip edilmediğini tespit etmekle başlamaktadır. Anti-damping vergilerinin uygulanmasında, araştırılan ürüne ve firmaya göre değişebilir. ABD Ticaret Bakanlığı (U.S. Department of Commerce-USDOC) ilk olarak incelenen ithal ürünün çoğunluğundan hangi firmaların sorumlu olduğunu belirler.. Bir damkping marjı belirlemek için araştırmalar yapılır. ABD fabrika çıkış fiyatlarını, yabancı firmanın kendi pazarında tam Anti-damping ile ilgili yasal düzenlemeler ABD’de 1916 yılında başlayarak aynı ürün için uyguladığı fabrika çıkış fiyatlarıyla karşılaştırılır. Fiyat ise ihracat yapan ülkenin kendi ülkesinde piyasa pazar fiyatıdır ve bu fiyata ulaşım gibi bazı maliyet rakamlarının eklenmesi ile bulunur (Blonigen, 2006, s. 4-5).

Böylece dampingli bir ürün olduğu tespit edilirse bu kez de ne kadar damping vergisi ekleneceği tespiti gereklidir.

3.1.2.4. Sübvansiyonlar ve telafi edici önlemler

Küresel ekonomide ülkeler, kendi üreticilerini diğer ülkelerdeki rakiplerinden daha avantajlı konuma gelmesi ve böylece ihracat miktarının artması için, üreticilere çeşitli yollardan yardım etmeye çalışırlar. Bu yardımlar bazen bir mali katkı olabileceği gibi bazen de alınacak bir vergiden kısmen veya tamamen vazgeçme olabilir.

OECD'nin bir çalışma raporunda sübvansiyon şöyle tanımlanmıştır. Sübvansiyon, tüketicilere veya üreticilere gelirlerini desteklemek veya maliyetlerini azaltmak için bir avantaj sağlayan bir hükümet eyleminin sonucudur. Hükümet eylemi, para ödenmesinden, vergi yükünden muafiyetten, rekabetten korunmadan veya çeşitli diğer politika veya önlemlerden oluşabilir (OECD, 2007, s. 31). Bir başka tanıma göre sübvansiyon, mal veya hizmetlerin üretimine yardımcı olan hibeler veya devlet harcamalarıdır (Obrien, 2016, ss. 17-18).

Şekil 3.8. Sübvansiyonları etkisi

Kaynak: OECD, 2007, s. 33

Öte yandan DTÖ'nün kabul ettiği ve sübvansiyonların uygulanmasında önemli bir hukuki metin olan Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Tedbirler Anlaşmasında sübvansiyonun tanımı yapılmıştır. Söz konusu anlaşmaya göre sübvansiyon "herhangi bir Üyenin sınırları içinde (bu anlaşmada "hükümet" olarak anılmaktadır) hükümet veya kamu organları tarafından mali katkıda bulunuluyorsa ve bu sübvansiyonla bir fayda sağlanıyorsa bu durumda sübvansiyonun varlığı kabul edilmektedir. Bu tanımda iki unsur öne çıkmaktadır.

- Bir mali katkı bulunmalı
- Sübvansiyonla bir fayda sağlanmalı

Sübvansiyonun söz konusu olması için yukarıda sayılan iki madde ayrı ayrı değil ikisi beraber düşünülecektir. Yani bir işlemin sübvansiyon olabilmesi için hem devlet tarafından bir mali katkıyı içermeli hem de bu mali katkı ilgili üreticilere bir fayda sağlamalıdır

Uluslararası ticarete sübvansiyonlar, sübvansiyon edilen üreticiler lehine rekabeti bozmakta, piyasada kaynakların etkin kullanımını engellemekte ve verimsiz bir üretim yapısına yol açacağı ifade edilmektedir. Diğer taraftan sübvansiyonların ekonomik kalkınmada önemli roller üstlendikleri devletler tarafından kabul edilmektedir.

Sübvansiyonlar, DTÖ tarafından rekabeti önleyici bir uygulama olarak görüldüğü için bir korumacı önlem olarak ele alınır. Sübvansiyonun tespit edilmesi sonrasında ithalatçı ülkenin bu sübvansiyon kadar ek bir vergi almasına mevzuat olanak tanımaktadır.

DTÖ tarafından yasaklanan iki farklı sübvansiyon vardır (Yılmaz, 2004, s. 53).

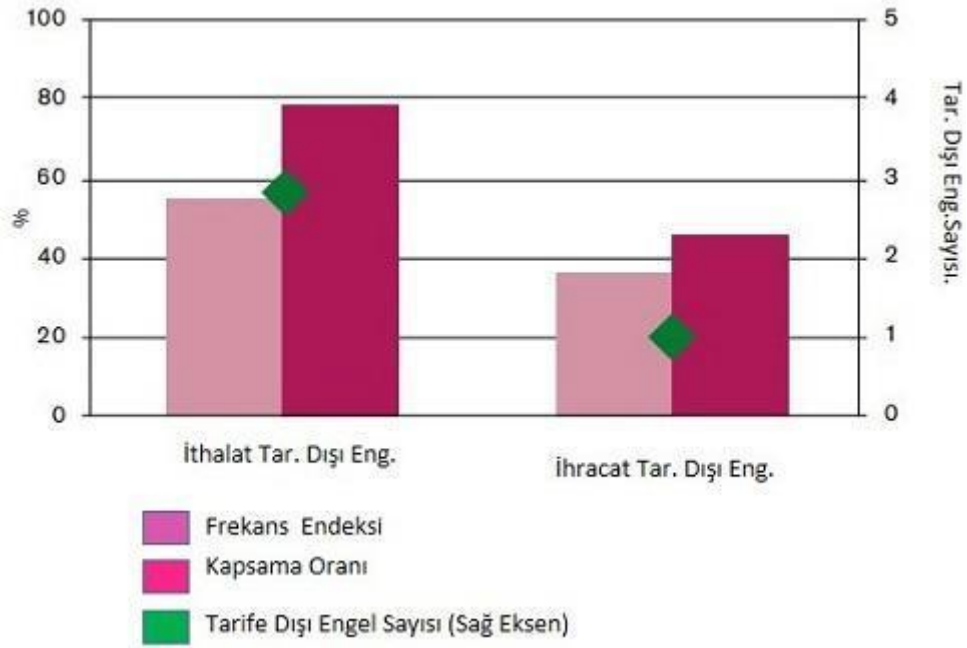
- Yasak sübvansiyonlar (prohibited subsidies)
- Önlem alınabilir sübvansiyonlar (actionable subsidies)

Yasak sübvansiyonlar, hukuken veya fiilen ister tek başına ister birtakım şartlarla beraber ihracatı artırmaya yönelik olarak verilen ihracat sübvansiyonlarıdır. Önlem alınabilir sübvansiyonlar ise gerek tek başına gerekse diğer birtakım koşullarla birlikte, ithal ürünler yerine yerli girdilerin kullanılması koşuluna bağlı olan sübvansiyonlardır.

3.1.2.5. Teknik ve idari engeller

Ülkeler, ithal edilen ürünlerin standartlara uygun olması için bazı düzenlemeler yapmaktadırlar. Bu teknik düzenlemelerin, standartların, test ve belgelendirme prosedürlerinin gereksiz engeller yaratmamasını sağlamayı hedeflemesi gerekmektedir. Ülkelerin belirlenen ilkeler çerçevesinde istedikleri standartları benimseme hakları vardır. Örneğin insan, hayvan veya bitki yaşamını veya sağlığını korumak veya diğer tüketici çıkarlarını karşılamak için çeşitli önlemler alabilir. Her durumda, ülkelerin kullandığı düzenlemeler ne olursa olsun ayrımcılık yapmamalıdır. Anlaşmaya göre, bir ürünün ilgili standartlara uygun olup olmadığına karar vermek için kullanılan prosedürlerin adil ve hakkaniyetli olması gerekiyor ve yerli üretim

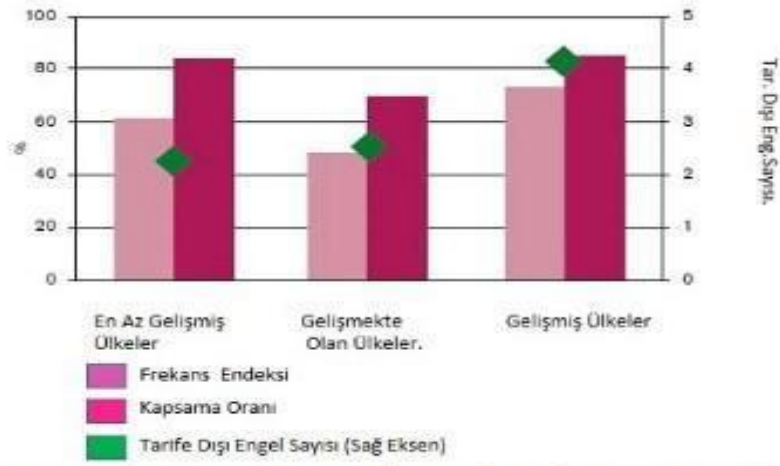
mallara haksız avantaj sağlayacak her türlü yöntem önerilmiyor. Ticaretin önündeki teknik engeller komitesi, ilgili ülkelerin aldığı kararları ve prosedürleri diğer ülkelere duyurup, ihracat yapacakların önceden bilgi sahibi olması için gerekli zemini hazırlamakta ve DTÖ'ye üye ülkeler arasında bilgi paylaşımı yapılmasına yardımcı olmaktadır.

Şekil 3.9. Dünyada tarife dışı engeller

Kaynak: WTO, 2022

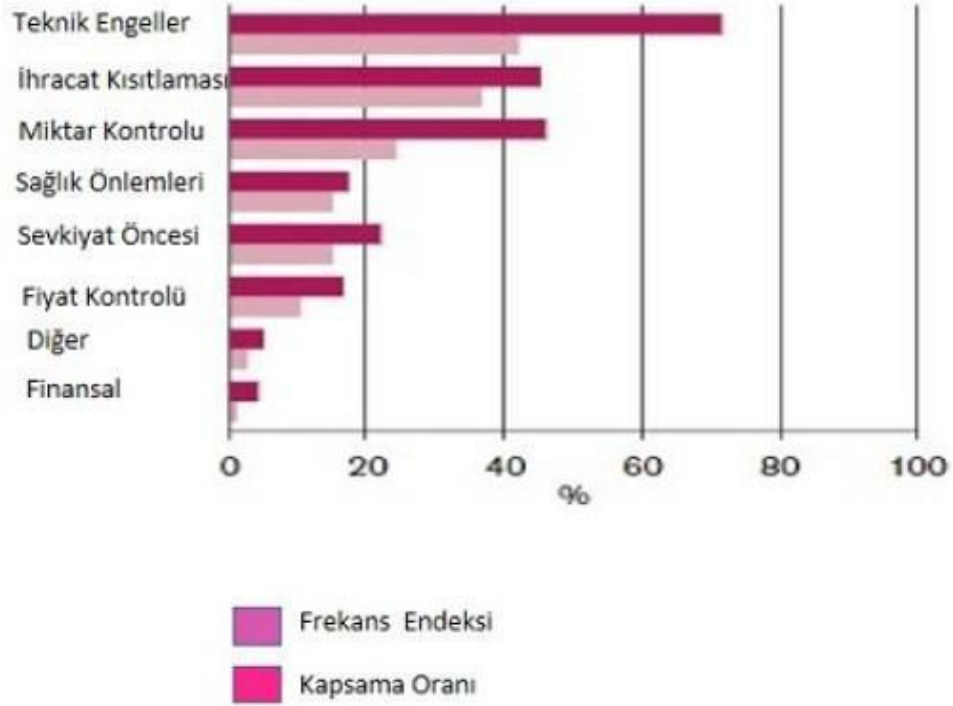
Şekil 3.9 'da tarife dışı engellerin dünyada ithalat ve ihracatta kullanımına ilişkin veriler görülmektedir. Frekans endeksi, kapsama oranı, tarife dışı engel sayısı şeklinde gösterilmiştir. Şekilde frekans endeksi, bir veya daha fazla tarife dışı engelden etkilenen ürünlerin yüzde olarak ifadesidir. İthalatın ihracattan daha fazla oranda tarife dışı engele maruz kaldığı görülmektedir. Kapsama oranı, tarife dışı engellere tabi ticaretin toplam ticarete oranıdır. Şekilde görüleceği üzere dünyada ithalatın yüzde 80'den biraz az bir yüzde oranı kadar ürün tarife dışı engelle karşılaşmaktadır. Tarife dışı engel sayısı ise belirli bir guruba ait ürünün kaç engelle maruz kaldığını göstermektedir. İthal edilen ürünlere ortalama üç tarife dışı engel düşerken, bu sayı ihracatta ortalama olarak bir civarındadır.

Kaynak: <https://www.wto-ilibrary.org/content/books/9789287051677c006/read>

Şekil 3.10. Ülkelerin gelişmişliklerine göre TDE (İthalat)

Şekil 3.10 'da ülkeler gelişme durumlarına göre üç grup altında gösterilmiştir. Grafikte gelişmiş ülkelerin ithalatta ticareti yapılan her üründe ortalama olarak dörtten fazla TDE'ye sahip olduğunu göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelere ise bu sayı üçün altında iken en az gelişmiş ülkelere ise bu sayı gelişmekte olan ülkeleri çok az altında olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkeler TDE'leri çok daha fazla kullanmaları, hem gelişmekte olan ülkeleri hem de en az gelişmiş ülkelerin dış ticaretini olumsuz etkilemektedir. Bu durum zaten döviz kısıtlığı çeken sözkonusu ülkeleri daha da zor durumda bırakmaktadır.

Şekil 3.11. En çok kullanılan tarife dışı engeller

Kaynak: WTO, 2022

Şekil 3.11'de tarife türleri arasında en çok kullanılanlar gösterilmektedir. Frekans endeksi, ilgili engelin ne sıklıkla kullanıldığını gösterirken, kapsama oranı ise ilgili engelin toplam engeller içindeki kapsama oranını göstermektedir. Şekilde görüldüğü gibi teknik engeller, en çok kullanılan tarife dışı engel durumundadır. Dünyada ithal edilen ürünlerin yüzde 40'ından fazlasının en az bir Teknik önlemlere uyması gerekiyor. Dünyadaki ithalatın dörtte birinin, kotalar veya diğer miktar kontrol önlemleri, lisans gerekliliklerine uyması gerekiyor. Bu toplam ithalatın değerinin yarısını temsil ediyor. Çoğunlukla gıda ve tarım ürünlerini ilgilendiren Sağlık önlemleri, tarife dışı önlemlerin payı, küresel ithalat değerinin yaklaşık yüzde 20'sinden düşüktür. Ancak sağlık önlemleri, yaygınlık puanı açısından en yüksek değere sahiptir.

Tarife dışı engelleri en çok kullanan ülkeler ise Laos, Kırgızistan, Gine Cumhuriyeti, Kazakistan ve Kamboçya olarak sıralanmaktadır.

3.1.3. İhracatın teşvik edilmesi

İhracat, tüm dünyada şirketler ve ülkeler için değeri giderek artan bir faaliyettir. Şirketlerin dış pazarda oluşan fırsatları değerlendirmek için motivasyonu veya kaynakları yeterli olmadığı için hükümetler ve diğer kamu kuruluşları destek ve teşvik için çeşitli programlar geliştirmişlerdir (Seringhaus ve Rosson, 2012, ss. 3-4).

İhracatın teşvik edilmesi genel olarak, ilgili ülkenin dış pazarlarda daha fazla pay alması, ihracat ile ilgili engellerin kaldırılması veya azaltılması ve ihracat yapan işletmelere maddi destekte bulunulması olarak ifade edilebilir (Şaşmaz ve Karamıklı, 2018, s. 2846). Başka bir ifadeyle ihracat teşviki, ihracatçının ihraç etmek için ürettiği ürünün üretim sürecinden pazarlama sürecine kadar devletin çeşitli araçlarla ilgili üreticiyi özendirmesidir (Ersungur ve Yalman, 2009, s. 82).

İhracatlarını artırmak ve ithalatlarını azaltmak, dış ticaret açığı veren birçok ülke için temel bir prensip haline gelmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, dış ticaret açığını azaltmak ve mümkünse dış ticaret fazlalığı vermek, ekonominin dinamik olması ve üretimin canlanması için önemlidir. İhracat arttıkça ülkeler dış rekabette daha fazla tecrübe kazanmakta ve oluşan yoğun rekabet ortamında yenilikçi uygulamalara daha fazla ağırlık vermek zorunda kalmaktadırlar. Yenilikçi ekonomiye sahip olan ülkelerin verimlilikleri artmakta ve teknolojik ilerleme daha da hızlanmaktadır. Uluslararası rekabete açık işletmeler, dünyada oluşan piyasa fiyatlarının altında bir fiyatla ürünlerini pazarlamak zorunda olduklarından üretim aşamasında verimliliği her zaman gözönünde bulundururlar.

İhracatı etkileyen birçok unsur vardır. Bunlardan en önemlisi döviz kurudur. Yerli para aşırı değerli olması ihracatın pahalılaşmasına neden olacağından dış ticarete yerli işletmelerin dezavantajlı olmasına neden olur. İkinci unsur olarak ihracat yapılan ülkelerin milli gelirlerinin düzeyidir. Milli geliri yükselen ülkelere daha fazla ihracat yapma imkânı bulunacaktır. İhracatı etkileyen bir başka unsur ise verilen ihracat teşvikleridir. İhracat teşvikleri her ülkede farklılık gösterse de ihracat teşviki uygulamayan ülke sayısı yok gibidir (Türkay ve Ünsal, 2008, s. 92).

Devletler, uluslararası rekabette kendi işletmelerinin geride kalmalarını önlemek ve onları verimli ve dünya standartlarında üretim yapmalarını sağlamak üzere çeşitli teşvikler uygularken bu teşviklerin yapılma şekli konusunda bazı sınırlamalara tabi olurlar. Bu sınırlamalar genel olarak DTÖ tarafından belirlenmiştir. DTÖ, devletlerin

ihracat teşviki ile ilgili şirketlere yapılan doğrudan yardımlar olan sübvansiyonları uluslararası serbest piyasaya aykırılıklar nedeniyle kaldırmıştır. Böylece devletler ihracat teşviklerinde doğrudan yardımlar yerine dolaylı bazı uygulamaları hayata geçirmişlerdir. İhracatın teşvik edilmesinde prim sistemleri, vergi iadesi veya indirimi, girdi teşvikleri ve devlet yardımları gibi birçok yöntem uygulanmaktadır.

Türkiye'nin ihracat teşvik politikası, 1980 yılından sonra ithal ikameci dış ticaret politikasından ihracata dayalı dış ticaret politikasına geçmesi ile ihracatın teşvik edilmesi daha merkezi bir konuma ulaşmıştır.

İhracatı teşvik kavramı ABD'de çok geniş yer tutmasa da ihracatçılara çeşitli destekler sözkonusudur. Hükümet ihracata garanti vererek, ucuzlatılmış kredi ve çeşitli sigortalama mekanizmaları ile ihracatı desteklemektedir. Ayrıca Amerikan Eximbank, özel finans şirketlerinin ihacat kredisi vermekte çekindiği işletmelere ucuz kredi vererek ihracatı teşvik eder (Serim, 1998, ss. 130-131).

ABD'nin diğer ihracat teşvik sistemi, 1971 yılında Kongre tarafından kabul edilen düzenleme ile kurulan IC-DISC'nin (The Interest Charge Domestic International Sales Corporation) işlerlik kazanması ile kurulmuştur. Temel amacı özellikle küçük işletmeler tarafından yapılan ihracatın sonucunda belli oranlarda vergisel avantajlar sağlamaktır. Diğer hükümetlerin uluslararası hukuka aykırı olduğu iddiaları sonrasında IC-DISC hükümlerinde 1984 yılında bazı düzeltmeler yapılmıştır (Somoza, 2019). ABD ihraç edilecek ürünlere teşvik verebilmek için ihraç edilecek ürünün ABD'de üretilmesini veya üretimi yapılan ürünün yapımında en az % 50 oranında yerli girdi kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Böylece ihracatçı ödeyeceği vergi oranını % 39'dan % 23'e düşürebilmektedir (Yayman, 2020, s. 424).

3.1.3.1. Prim sistemi

İhracatı özendirmek için ülkelerin kullandığı yöntemlerden biri de prim sistemidir. Prim sisteminde devlet, ihracat yapan işletmeye doğrudan ve belli oranlarda nakdi ödemeler yapmaktadır. İthalatın kotalar ve gümrük vergileri ile baskı altında bırakıldığı ülkelerde daha çok uygulanmaktadır (Sandalcı, 2010, s. 13). Ülkemizde dört farklı şekilde ihracatçıya prim ödenmektedir (Kemer, 2003, s. 41).

a) İhracatçıya döviz tutma yetkisinin verilmesi

b) İhracatçıya döviz tahsisi yapılması

c) Çoklu kur uygulaması

d) İhracat bonoları ve sertifikaları uygulamasıdır.

İhracatçıya döviz tutma yetkisi verilmesi temelde ihracatçıya verilen bir avantajdır. İhracatçı kazandığı döviz yerli paraya çevirmeden, üretim için kullandığı girdiyi ithal edebilmek için bankada tuttuğu döviz kullanabilecektir. Böylece kurun yükselmesinde doğacak risklerden de kurtulmuş olmaktadır. İhracatçıya döviz tahsis yapılması uygulaması ihracatçının üretimde kullandığı girdi ithalinde, ihracatın belli bir oranına kadar bir döviz karşılığında rahatça ithalat yapabilmektedir. Çoklu kur uygulaması ile ithal edilecek ürünlerin ülke ekonomisi içindeki stratejik önemine odaklanılır. Stratejik değeri önemli olan ürünleri ithal ederken düşük kur, stratejik önemi olmayan ürünleri ithal ederek yüksek kur uygulanması esasına dayanır. İhracatçının yapmış olduğu ihracat sonucunda alacağı döviz karşılık olarak verilen ihracat bono ve sertifikaları, ihracatçıların bunları daha yüksek fiyatlara başkalarına satmalarına olanağı vermektedir.

İhracata yönelik olarak verilen teşvikler günümüzde çok fazla çeşitlenmiştir. Doğrudan ihracatçıya yapılan primler vb. nakit ödemeler DTÖ'nün kısıtlamalarına tabi olduğundan prim sistemi yaygın olarak kullanılan bir ihracatı teşvik aracı olmaktan uzaktır.

3.1.3.2. Vergi iadesi – vergi indirimi

Devletin topladığı gelirler arasında en büyük hacme sahip olan gelir türü vergidir. Devletler, vergi aracılığıyla hem gelir elde etmekte hem de vergi oranlarını artırmak veya düşürmek veya indirimler yapmak suretiyle ekonomik faaliyetlere yön verirler. Bu kapsamda devletin ihracatçılardan tahsil edeceği vergileri tahsil etmekten vazgeçmesi veya vergi indirimleri yaparak daha az vergi alması yoluyla ihracatı teşvik etmesi geçmişten günümüze uygulanan bir yöntemdir. İhracatı özendirmek için devletler bazen dış ticaret kazançlarını gelir ve kurumlar vergisinden muaf tutarlar bazen de yapılan ihracat sonucunda ihracatçıdan alınan vergileri iade ederler (Öncel, 1981, s. 32-33).

Türkiye’de ihracatta kullanılan vergisel teşvikler genel olarak üç başlıkta incelenebilir. İhracatta KDV istisnası, vergi resim ve harç istisnası ve ihracatta kullanılan diğer vergisel teşviklerdir. KDV bir ekonomide üretim ve tüketim zinciri içerisinde oluşan

ve satış fiyatı üzerinden hesaplanarak nihai tüketicinin üzerinde kalan bir vergidir (Türkay ve Ünsal, 2008, s. 93). Dış ticaret işlemlerinde alınan KDV temel olarak iki şekilde hesaplanmaktadır. Varış ilkesi ve çıkış ilkesi. Varış ilkesinde KDV ithalatçı ülkeden alınmaktayken çıkış ilkesinde ise ihracatçı ülkeden alınmaktadır (Ayhan, 1983, s. 22).

İhracatta KDV istisnası teknik olarak ihracatçının ürünü satın alırken veya üretirken ödediği KDV'yi yurtdışına sattığında geri alamamasıdır. İhraç edilen ürünlerde KDV istisnası sözkonusu olduğundan devlet ihracatçının ödediği KDV'yi kendisine iade etmektedir. Dünyada birçok ülke KDV iadesi yaparak kendi ihracatçısını korumaktadır.

Vergi, resim ve harç istisnası gelir vergisi, kurumlar vergisi ve KDV gibi vergileri kapsamamaktadır. Bu istisna, genel bütçeyi oluşturan gelirlerden muamele ve servet üzerinden alınan vergiler ile yerel yönetimler tahsil edilen vergi ve resimleri kapsamaktadır (Horoz, 2006, s. 137).

3.1.3.3. Girdi teşvikleri

Yurtdışına satılacak ürünleri imal ederken ithal girdi kullanılmak zorunda olan teşviışverenler bu girdileri ithal ederken bazı teşviklere ihtiyaç duyarlar. İthal edilecek girdilerin finansmanında düşük faizli kredi verilerek ilgili ihracatçılara destek sağlanması girdi teşviki olarak ifade edilmektedir.

Girdi teşviklerinde, dahilde işleme rejimi olarak ifade edilen ve 1996 yılından itibaren yürürlüğe yeni bir düzenleme, dış ticaret politikasında önemli bir yer tutmaktadır. Gümrük Birliğine girmeden önceki İhracatı Teşvik Mevzuatı AB normları ve Gümrük Birliği protokolündeki ilgili maddeler gereğince yeni düzenlemeler yapılmış ve dahilde işleme rejimi Türkiye'nin mevzuatına girmiştir (Cebeci ve Yılmaz, 2013, s. 207).

Dahilde işleme rejimi, ihracatçıların ihraç etmek şartıyla üretecekleri ürünlerde kullanmak üzere, ithal ettikleri girdileri yürürlükteki mevzuat düzenlemelerin getirdiği önlemlerden bazılarından bağışık olmalarını ifade eder. İhracat yapmak için ithalinde bazı avantajlar sağlaması ihracatın ithalata bağlı kalması eleştirilerini beraberinde getirmiştir (Başkol, 2016, s. 2). Dahilde işleme rejiminin temeli ithalatı değil ihracatı artırmaktır. Yurtiçinde temininde güçlük çektiği bir girdiyi ithal ettikten sonra bu girdiyi kullanmak mamül ürün üretilmesi ve bu ürünün ihraç edilmesi gerekmektedir.

Dahili işleme rejiminin gerekçesi ise 2005/8391 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararının 1. Maddesinde, dünya piyasa fiyatlarından hammadde temin ederek ihracatı artırmak, ihraç ürünlerini çeşitlendirmek, uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazanmak olduğu yazılmıştır.

Türkiye'nin ihracatının % 50'si dahilde işleme rejiminden yararlandığı hatırlanırsa bu rejimin dış ticaret politikasında kullanılan araçlar içindeki önemi ortaya çıkar

(Sayılğan ve Şenol, 2010, s. 38).

Dahilde işleme rejiminin ekonomi için en kritik yönlerinden biri, ithal edilen girdilerin yerli üretimi olumsuz etkilememesidir. Ülkede üretilen bir girdinin yerine eşderi olan bir girdinin, dahilde işleme rejimi dahilinde ithal edilmesi, hem yerli üretimi olumsuz etkileyecek hem de ithalatta alınan vergiden ülkenin mahrum kalmasına neden olacaktır.

3.1.3.4. Devlet yardımları

Devlet yardımları, bir ürün veya hizmetin maliyetini azaltmak için devlet tarafından ilgili kuruluşlar aracılığıyla yapmış olduğu kaynak transferleridir (Ersungur ve Takım, 2018, s. 734). Uluslararası pazarlara açılmak, dünyada var olan ihracat pazarından daha fazla pay almak, uluslararası pazarlarda rekabet gücünü artırmak için birçok ülke üreticilerine değişik yöntemlerle yardım etmektedirler. Uruguay nihai senedi gereğince 1995 yılında imzalanan “ Sübvansiyonlar ve Telif Edici Önlemler Anlaşması” ile ihracata yönelik yapılacak sübvansiyonlar yasaklanmıştır. Yine Türkiye-AB Gümrük Birliği ile ilgili düzenlemelerden kaynaklı olarak ihracat performansına bağlı sübvansiyonlar 1994 yılında yürürlükten kaldırılmıştır (Atayeter ve Erol, 2011, s. 3).

Türkiye, uluslararası hukuk düzenlemeleri kapsamında ihracatın desteklenmesi için çok farklı başlıklar altında devlet yardımlarını yapmaya devam etmektedir. İhracatı artırmak için devlet on başlık altında çeşitli destekler sunmaktadır (Şaşmaz ve Karamıklı, 2018, s. 2848).

- AR-GE Yardımları
- Çevre Koruma Yardımları
- İstihdam Yardımları
- Tarımsal Ürünler Kapsam İhracat İadesi Yardımları

- Pazar Araştırması İçin Yapılan Yardımlar
- Pazara Giriş İçin Yapılan Yardımlar
- Fuarlara Katılım İçin Yapılan Yardımlar
- Markalaşmaya Yönelik Yapılan Yardımlar
- Uluslararası Rekabetçiliğin Gelişiminin Desteklenmesi
- Yurtdışında Türk Ürünlerin Markalaşması İçin Yapılan Yardımlar

İhracatın teşviki kapsamına yapılan devlet yardımları geçmişte olduğu gibi faaliyetlere başlamadan yapılmamakta, teşvik edilecek faaliyetler adım adım takip edilerek üretim ve pazarlama süreçleri takip edilmiş ve denetlenmiş olmaktadır. Yapılacak ihracatın katma değeri yüksek, yeniliğe açık ve ileri teknoloji gerektiren ürünler olmaları teşvik edilmekte böylece hem dış rekabet gücü artırılmaya hem de ilgili sektörün istihdam kapasitesinin genişlemesi hedeflenmektedir.

3.1.4. Karşılıklı ticaret sistemleri

Dünyada gerçekleşen dış ticaretin çoğunluğu çok yönlü ticaret (multilateral trade) şeklinde gerçekleşmektedir. Fakat ticaretin bir kısmı da karşılıklı ticaret (bilateral trade) olarak adlandırılan bir sistemle yapılmaktadır.

Karşılıklı ticaret çok yönlü ticaretten farklı olarak takas veya takas benzeri yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Karşılıklı ticarete iki ülke arasında yapılacak ticarete bazı özel firmalar veya kamu kuruluşların üstlendikleri fonksiyonlar vardır. Bu aracı kuruluşların yardımıyla takas veya takas benzeri ticaret gerçekleştirilmiş olur. Bu yöntemde ihracatçı sattığı ürünün bedelini mal veya hizmet şeklinde almayı kabul eder. Temel olarak ürünün karşılığında ürün satın alma olarak değerlendirilebilir (Oygur, 1986, s. 119).

Ticaretin ilk sistemi olan takas, paranın bulunmasına kadar ticaretin en önemli sistemiydi. Ürün satışının karşılığında başka bir ürün alınmasında oluşan zorluklar paranın mübadele aracı olması ile takas güncelliğini yitirse de ticaret sistemi olarak varlığını sürdürmüştür.

Takasın daha karmaşık hali kliring sistimidir. Kliring sisteminde alıcı ve satıcı arasında iki taraf daha eklenmektedir. Alıcı ve satıcı ülkedeki merkez bankaları veya bu görevi görece farklı bir kuruluş. Kliring sisteminin içinde yer alan merkez bankaları ticareti kolaylaştırıcı bir işlev görmektedirler. Bu sistemde ihracatçı sattığı ürünün bedelini

kendi ülkesindeki merkez bankasından yerli para cinsinden almaktadır. Aynı ülkedeki ithalatçı ise ithalat bedelini kendi ülkesindeki merkez bankasına ödemektedir. Böylece döviz ihtiyacı olmadan dış ticaret gerçekleşmiş olmaktadır. İki ticaret arasındaki meblağ farkları ise açılan krediler ile ödenmektedir. Bunların gerçekleşmesi için ilgili iki ülke arasında bir anlaşma yapılmaz. Döviz sıkıntısı yaşayan ülkelerde daha çok uygulanmaktadır. Özellikle Doğu Bloku ülkeleri kliring sistemini İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yoğun bir şekilde kullanmışlardır. Ulusal paraların konvertibl olmaması, uluslararası ticarette ödeme gücü çıkardığından kliring sisteminin kullanılmasının bir başka gerekçesini oluşturmaktadır.

Karşılıklı ticarete kullanılan bir başka yöntem offset (dengeleme) ile yapılan ticarettir. Özellikle savunma sanayilerinde kullanılan uçak vb. araçlar, uzay sanayinde kullanılan araçlar, nükleer santrallerde kullanılan malzemeler çok yüksek fiyatlara ulaştığından, ithalatçı ülke önemli miktarda döviz gerektiren bu ticarete, kendi ödemeler dengesini bozmamak için ihracatçı ülkeden bazı ek yükümlülükler yüklenmesini talep etmektedir (Oktay, 1986, s. 57). Bu talepler ihracatçı ülkenin ithalatçı ülkeye döviz kazandıracak bazı satışlara aracılık etmesinden ibarettir. İhracatçı ülke ithalatçı ülkeye başka ülkelere ihracat yapmasına aracılık ederek ilgili ithalatçı ülkeye döviz girmesine yardımcı olmaktadır. Offset yöntemini geçmişte en çok kullanan ülkelerden biri ABD'dir. Offset yöntemiyle birçok ülkeye savunma araçları ve yüksek teknoloji gerektiren ürün satmıştır.

Karşılıklı ticaret sistemleri içerisinde çok yaygın olmasa da başka ticaret sistemleri de kullanılmaktadır. Bunlar arasında satın al –sat, (buy- sell), üçlü ticaret (switch), değiş-tokuş (swap), geri satın alma (buy-back), fason imalat ve yap-işlet- devret bulunmaktadır.

3.2. Korumacılık Kavramı

Türk Dil Kurumuna göre korumacılık, "E ülkesinin ekonomik gücü yükseltmek için ulusal ekonominin gümrük tarifeleri ile dış rekabete karşı korunmasını savunan görüş, olan gümrük tarifeleri ile ilişkilendirilse de literatürde daha geniş bir perspektiften bakıldığı görülmektedir. Korumacılık, mal ve hizmetlerin yanında sermayenin, emeğin ve bilginin dünyada dolaşmasının önüne konan her türlü engeldir (Koçakoğlu ve Özaydın, 2020, s. 631). Bir başka korumacılık tanımı ise şöyledir. Dünya fiyatları üzerinde üretim yapan ülke içindeki üreticileri korumak için bir tarife yardımıyla ithal

ürünlerin fiyatlarını yükseltmekti (Karluk, 2002). Fouda'ya göre korumacılık, yüksek tarifeler, kısıtlayıcı kotalar, koruyucu hükümet düzenlemeleri ile yerli sanayiye yabancılara karşı korumak olarak ifade etmiştir (Fouda, 2012, s. 351).

Serbest dış ticaret politikasının genel olarak olumlu etkilerine rağmen, hükümetler sadece uzun vadedeki ekonomik refahı düşünmekle kalmıyor, kısa ve orta vadeli siyasal ve sosyal baskılara da maruz kalmaktadırlar. Uluslararası ticaret kurallara dayalı ticaret sisteminden çıkmaları için baskı yapılıyor. Hükümetler, büyük buhranda yaşanan acı tecrübelerle rağmen belirli endüstrileri korumak, gizli finansal destek vermek ve korumacı ticaret politikalarına yönelmek, oluşan krizlerde en çok kullanılan araçlardır.

Korumacılık ile ticaretin geliştirilmesi, yerli üreticilerin kârlılığının artırılması, finansal sistem dahil olmak üzere hizmet hizmet sektörlerinin güçlendirilmesi için önemli bir dış ticaret politikası olarak görülmektedir. Ancak korumacılığın olumsuz etkisi çok daha ciddi sonuçlara yol açabilmektedir. Korumacı önlemler alınan ürünün ülke içindeki birim fiyatı yükselir, bu ürün yerli üretici için bir girdi ise yerli üreticilerin rekabet güçleri ve mali yapıları zarar görür. Korumacılık sonrası muhtemel misilleme sonrası yerli ihracatçılar bu durumdan zarar görecektir (Sterbova, 2009, s. 2).

Ülkelerin ekonomik politikaları, iktidara gelen hükümetlerin ideolojik görüşleri ile de paralellik gösterir. Korumacılık, ekonomik milliyetçilik ile yakın bağlantısının yanında korumacılığın hegemonya ile de bir ilintisinin olduğu söylenebilir. Buradan ekonomik milliyetçilik ve hegemonyanın korumacılık ile arasındaki ilişkiyi ortaya koymak gerekmektedir. Milliyetçiliğin çeşitlerinden biri olan ekonomik milliyetçilik, ulusun bağımsızlığını, kendi kaderini belirleme gibi ilkeler üzerinden tanımlanır (Capling, 1997, s. 3). Gilpin'e göre ise ekonomik milliyetçilik ulus devlete, devlet inşasına, kendi devletinin diğer tüm devletlerin manevi üstünlüğüne olan inançtır (Gilpin, 2001, s. 14). Dünyada ticaret, coğrafi bölgeleri uluslara ayıran siyasi sınırlara rağmen ticaretin temel doğası değişmez (Dunn, 2003, s. 19).

Günümüzde ekonomik milliyetçilik duygusu ön planda olan siyasi ideolojiler, korumacı politikalarının kendi ülke çıkarlarına daha uygun olduğunu düşündüklerinden korumacılık politikalarına daha fazla başvurdukları görülmektedir. Örneğin ABD'nin gümrük tarifesi geçmişlerine bakıldığında, Demokratlara göre daha

milliyetçi bir görüşe sahip olan Cumhuriyetçiler, korumacı politikaları daha fazla uygulayan bir parti konumundadır. Bu kapsamda Cumhuriyetçi bir başkan olan Trump'ın korumacı politikalara başvurusu ve "Önce Amerika" söylemini benimsemesi ekonomik milliyetçiliğe güzel bir örnek oluşturur.

Serbest ticaret ile korumacılığın bir ekonomide iki uç nokta olduğu ve her ülkenin bu iki uç nokta arasında bir yerde, dış ticaret politikasını şekillendirdiği söylenebilir. Bu iki uç nokta arasındaki yelpazede kimi ülke korumacılığın yoğun olduğu bir politika izlerken, kimi ülke ise serbest dış ticaretin baskın olduğu bir ekonomik politika izlemektedir. Ülkeler özellikle sanayide belli bir gelişmişlik seviyesine ulaştıklarında, diğer ülkelere karşı göreceli olarak daha rekabetçi bir üretim sistemine sahip olduklarından, serbest dış ticaret vurgusunu sürekli yaparak üretimdeki avantajlı konumlarını kullanmak istemektedirler. Sanayisi göreceli olarak daha geride olan ülkeler ise rekabete dezavantajlı oldukları sektörleri korumak istemektedirler.

Korumacılığın tarihine bakıldığında ekonomik kriz dönemlerinde daha sık başvurulmuş bir yöntemdir. Korumacı önlemlerle yerli üreticilerin kârlılığını artırmak, bu üreticilerle ilintili istihdamı artırmak, hizmet sektörü dahil olmak üzere finans sektörünü desteklemek amaçlanmaktadır. Ancak korumanın olumsuz yansımaları faydalardan çok daha ciddidir. Koruma, ithalatın fiyatını yükseltir. Bunlar dünya piyasalarında rekabet eden yerli üreticiler için girdiyse, rekabet güçleri ve mali durumları zarar görür.

Bu, yabancı üreticilerin mali sağlığını ve dolaylı olarak yurtdışındaki mali istikrarı baltalamaktadır. Son olarak, korumacı misilleme olasıdır ve bu da yerli ihracatçılara zarar verecektir. Bu nedenle, ticaretin net etkileriyurtiçi ve yurtdışında finans sektörünün korunması muhtemelen olumsuz olacaktır (Sterbova, 2009, s. 2). Korumacılığın dünyada uygulanması her dönem aynı olmamıştır. Kimi dönemlerde serbest dış ticarete vurgu çok fazla yapılırken bazen de değişen konjonktür ile beraber korumacı politikalar dünya gündemini meşgul etmektedir.

3.3. Yeni Korumacılık

Dış ticarete korumacılık, serbest ticarete yapılan eleştiriler sonucunda ortaya çıkmıştır. Korumacılık, klasik korumacılık ve yeni korumacılık şeklinde iki farklı dönem olarak adlandırılmaktadır. Klasik korumacılıkta gümrük tarifeleri, yeni

korumacılıkta tarife dışı engeller ön plandadır. Yeni korumacılığı, bir devletin yerli üreticilerini yıkıcı etkilere sahip dış ticaret politikasına karşı korumak ve böylece yabancı ürünlerin iç piyasada üretilen ürünlere yerine tercih edilmesini engellemek olarak ifade edilebilir (Liman ve Sönmez, 2022, s. 124).

Ertürk (2017), yeni korumacılığı bir ülkenin yerli üreticilerini yıkıcı nitelikteki dış ticaret politikalarına karşı korumak ve bu nedenle yabancı menşeli malların, iç piyasada yerli malların yerine talep edilmesini önlemeye yönelik düzenlemeler olarak tanımlamaktadır. Yeni korumacılığın politika araçları, gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları, ithalat kotaları, sübvansiyonlar (karşılıksız nakdi yardımlar), gönüllü ihracat kısıtlamaları, anti-damping vergisi, devletleştirme ve tarife-dışı-engellerdir. Günümüzde ticaret savaşları daha çok yeni korumacılık uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Ekonomi yazını incelendiğinde, ticaret ve savaş (çatışma) kavramları arasındaki ilişki hakkında temelde iki farklı görüşün yer aldığı görülmektedir. Liberal (serbest) görüş ticaretin ülkeler lehine bir çıkar sağladığını iddia ederken, realist (akılcı) görüş ticaretin rekabeti artırdığı ve asimetrik ticaretin, ticaret kayıplarına neden olarak, çatışma durumunu hızlandırdığını ifade etmektedir. Barbieri ve Levy'ye (1999) göre her iki görüşünde üzerinde anlaşmaya vardığı ortak nokta, çatışmanın ticaret üzerinde olumsuz bir etki yarattığıdır. Liberal görüş bunu ticaret hadleri ile açıklarken, realist görüş muhalif ve artan bir askeri güç ile açıklamaktadır.

Korumacılık ve yeni korumacılık (Merkantilizm ve Yeni Merkantilizm) kavramları birbirini takip eden aynı süreci ifade etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulan IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların yanında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), uluslararası ekonomide düzenleyici bir işleve sahiptir. Özellikle uluslararası ticareti düzenleyen bir işleve sahip olan GATT, serbest ticaretin gelişmesi için İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ticaretin önündeki engelleri azaltmaya yönelik çalışmaların çatısını oluşturmuştur. Bu çalışmaların sonucu olarak 1970'li yıllara gelindiğinde, uluslararası ticaretin önündeki engeller azaltılmıştır. Ülkelerin gümrük vergilerini kendi ekonomik çıkarları gereği değiştirmelerinin önüne geçilmişti. Petrol krizi olarak ifade edilen krizin uluslararası politik ekonomide yarattığı sarsıntılardan, uluslararası ticaret de payını almıştır. Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC), 1973 yılında petrol birim fiyatını dört kat artırınca,

uluslararası ekonomi köklü değişikliklerin olacağını çoğu kişi tahmin etmiyordu. 1973 yılında sanayi ülkelerinde büyüme keskin bir şekilde yavaşladı (Krueger, 1987, s. 20).

Petrol fiyatlarının yükselişi enflasyon oranını yükselterek yeni korumacılık olarak ifade edilen yeni bir dış ticaret stratejisi uygulamaya başladılar (Mahon ve Mytelka, 1983, s. 551). Tablo 14'te görüleceği gibi üzere sanayileşmiş ülkelerde 1973-78 dönemi önceki yıllara göre hem GSMH hem de sanayi ihracatında düşme görülmektedir. Öneğin 1948-53 döneminde bir önceki döneme göre % 4.8 olan GSMH'daki büyüme % 2.9'a kadar düşmüştür.

Tablo 3.4. Sanayileşen ekonomilerde yıllara göre ekonomik göstergeleri (Önceki döneme göre yüzde değişim)

	1948 1953	1953 1958	1958 1963	1963 1968	1968 1973	1973 1978
GSMH	4.8	3.6	4.5	5.1	3.9	2.9
İm.San.Kat.	7.0	3.7	5.3	6.3	4.1	2.7
D. İm.San.İhracatı	9.6	6.5	7.2	10.1	9.8	6.5

Kaynak: Mahon ve Mytelka, 1983, s. 552

Artan petrol fiyatları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin üretim maliyetlerini ve dış ticaret açıklarını negatif yönde etkilemiştir. Oluşan bütçe açıklarını daha fazla ticaret yaparak kapatmaya çalışan ülkeler, İkinci Dünya Savaşı öncesinin korumacı politikalarını uygulayamadılar. Hem karşılıklı bağımlılık arttığı için hem de GATT ile birlikte ortaya çıkan yasaklar geçmişteki gibi gümrük tarifelerini yükseltmeye olanak tanııyordu. Böylece ülkeler uluslararası rekabet karşısındaki kırılganlıklarını azaltan fakat GATT çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine ve taahhütlerine zarar vermeyen çeşitli politika araçları geliştirme yoluna girdiler (Balaam, 2015, s. 104). Bu politikalar arasında, devletler kendi ülkelerindeki şirketlere ihracatta avantajlı duruma gelmeleri için yapılması gereken araştırma geliştirme faaliyetlerine destek vermesi, bu şirketlere ucuz maliyetli banka kredileri sağlanması sayılabilir. Ayrıca ihracatçıların diğer ülkelere ürün satarken maliyetlerini düşürüp fiyatta rekabetçi bir düzeye gelmeleri için ihracat teşvikleri verilmeye başlandı.

Dünyada ithalata konan vergilerin belirlenmesinde kullanılan iki temel ölçüt bulunmaktadır. Advalorem vergiler ve spesifik vergiler. Advalorem vergilerde vergi hesaplanırken, üzerinden vergi hesaplanacak ürününün parasal kaşılığı dikkate

alınırken, spesifik vergi de ise ilgili ürünün parasal karşılığı değil, büyüklük küçüklük, hacim, ağırlık gibi ürünün fiziki ebatları dikkate alınır.

Korumacı politika uygulayan ülkeler ithal ürünlerin ülkeye girişlerinde çok çeşitli yöntemler uyguladılar.

Tablo 3.5. Dünyada kullanılan korumacı yöntemler

Müdahale	İçeriği	Pratik Etkileri	Örnek
Tarifeler	İthal ürünlere uygulanan vergi	Artan İthalatçı Maliyeti İthalatın sınırlanması	İsviçre'nin tarım ürünlerine %-11 vergi uygulaması
Kotalar	İthal ürünlere miktar sınırlaması konulması	İlk ithalatçılara monopol gücü verir	Brezilya'nın ithal elektronik ürünlere kota koyması
Yerli içerik kullanma	Üretimde yerel kaynak kullanma	İthalatçıların ve alıcıların mâliyetleri yükselir	Nijerya'nın üretimde %50 yerli ürün kullanma zorunluluğu
Teknik düzenlemeler	Sağlık, güvenlik teknik düzenlemeler	Ürünlerin ithalinin pahalılaşması, gecikmesi	AB'nin binlerce ithal üründe kimyasal test istemesi
Bürokratik prosedürler	İthalatçılara ticareti engelleyen prosedürler	Ürün ithalinin gecikmesi	Rusya'nın alkollü içecek ithalinde prosedür uygulaması
DYY ve mülkiyet kısıtlaması	Yabancılar belli sektörlerde yatırım kısıtlaması	Yabancıların yatırım yapacağı miktarı kısıtlama	Brezilya'nın medya sektöründe yapılacak yatırım engellemesi
Sübvansiyon	Bir firmanın yaşaması için verilen yardımlar	Yardım alanların ayakta kalması alamayanların kapanması	Türkiye'nin yerel buğday üreticilerine yaptığı yardımlar
Telafi edici vergiler	Karşı ülkemin sübvansiyonlarına karşı konan vergi	Sübvansiyonların ortaya çıkardığı haksızlığı giderir	Hindistan bir çok ithal ürün için uygulamıştır.
Anti damping vergisi	Damping uygulayan ülkelere karşı	Anormal derece düşük fiyatları ortadan kaldırır	ABD çelik için anti damping vergisi konmuştur.

Kaynak: Çavuşgil ve diğ., 2009, ss. 206-207

Tablo 3.5 'te korumacı politika araçları ve bu araçların uygulanmasında ortaya çıkacak olan sonuçlar örnek ülkelerle birlikte açıklanmıştır. Tablodan da görüleceği üzere çok

çeşitli koruma araçları bulunmakta ve her koruma aracının kullanılmasının bir hedef gözetilmesi ile mümkün olduğu gözlenmektedir.

Devletlerin daha önce görünür olan tarife oranları üzerinden yürüttükleri korumacı politikalar 1970'li yıllarda görünmez faaliyetler olarak devam etti. Bu görünmez şekilde yürütülen korumacı politikalara yeni korumacılık (Yeni Merkantilizm) olarak literatüre girmiş oldu. Yeni dönemde tarifeler üzerinden değil tarife dışı yöntemler aracılığıyla korumacı politikalar uygulandı. Tarife dışı engeller çok fazla sayıda ve ülkelerin kendilerinin bulduğu birçok yöntemle dış ticaret politikasındaki yerini aldı.

Tarifeler ilgili devletlere önemli derecede gelir toplanmasını sağlar. Hem gelişmiş ülkeler için hem de gelişmekte olan ülkeler için. Örneğin ABD, tarım sektörü ve diğer emek yoğun sektörden tarifler uygulamaktadır. Avrupa Birliği ete %215, tahıllara %116 şeker ürünlerine ortalama % 115 civarında tarife vergisi koyarak önemli derecede gelir elde etmektedir.

3.4. Dünyada Korumacılık ve Serbest Ticaret Karşılığı

Dünya ticaretine bakıldığında 1500'lü yıllarda toplam üretimin en fazla % 5'i dış ticarete konu olmaktadır. 1850'lerden sonra bazı düşüşler olmasına rağmen dünya ticareti artmış ve 1913 yılında dış ticaretin toplam üretim içindeki payı % 11.9'a kadar çıkmıştır (Özay, 2015, s. 25). Dünya ticaret hacmi gelişen teknoloji sayesinde hızla artmış ve günümüzde küreselleşme olarak adlandırılan olgu ile adeta devlet sınırları silik olduğu bir ekonomik düzen içerisine girilmiştir.

Zamanla artan bu dış ticaret hacmi ülkeler üzerinde farklı etkiler yaratmış ve ülkeden ülkeye değişen politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Ülkenin dış ticarete olan bakışını yansıtan korumacılık ve serbest dış ticaret politikaları ülkelerin ihtiyaçlarına göre belirlenip yürürlüğe konulmaktadır. Dünyada ürün üretiminin arttığı, ülkeler arasında karşılıklı ihtiyaçların giderildiği dönemlerde serbest dış ticaret politikası ön plana çıkarken, kıtlık, savaş ve ekonomik buhran gibi dönemlerde ülkeler kendi ekonomilerini korumak adına korumacı politikalara başvurmaktadırlar.

Günümüzde artan, özellikle ABD ile başlayan korumacılık eğiliminin tarihine baktığımızda merkantilist dönem ile başlatmak neredeyse gelenek olmuş durumdadır. Dolayısıyla bugün uygulanan korumacılık politikalarının arka planını anlamak adına korumacılığın dünyada etkin olduğu dönemlere göz atmak yararlı olacaktır.

Merkantilist dönem olarak adlandırılan 16. yüzyıldan itibaren, henüz günümüzdeki gibi ulus devletler ortaya çıkmamışken korumacılık başlamış idi. Avrupa devletleri içinde özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya'ya yayılan merkantilist düşünce o dönemin dış ticaretini korumacılık ekseninde şekillendirmiştir. Fransa'da ortaya çıkan ve merkantilistlerin tarımı ihmal ettiklerini iddia ederek doğan düzeni savunan Fizyokrasiden etkilenen Smith, merkantilizmi yerden yere vurarak yeni bir ekonomik düzen önerisini ortaya koymuştur (Smith, 1937). Smith'in öncülüğünde serbest dış ticaretin önemi ve kârlılığı üzerinde yapılan tartışmalar günümüze kadar gelmiştir.

İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Cobden-Chevalier anlaşmasına kadar süren ikinci dönem, korumacı politikaların gözden düştüğü ve serbest ticaretin yaygınlaşmaya başladığı bir zaman dilimini ifade eder. İngilizler, sanayilerinin geliştiği bir dönemde serbest dış ticaretin önünü açmak amacındaydılar. Fransa'nın Kuzey İtalya'ya askeri giriş çıkışlarına tepki göstermeme gibi bazı gelişmeler karşılığında, Fransa ile serbest ticaretin önü bu anlaşmayla açılmıştır (Lake ve diğ., 2014, s. 124). Söz konusu dönemde, Amerika'da, İngiltere'de ve diğer birçok Avrupa ülkesinde, merkantilist etkinin devam ettiğini fakat serbest ticaret politikasının zemin bulmaya başladığı söylenebilir. 1860 yılında İngiltere- Fransa ve 1862 yılında Almanya- Fransa arasında imzalanan anlaşmalar ile tarife oranları düşürülmüştür. Söz konusu dönemde ülkeler arasındaki ticareti geliştirmek için gümrük engellerinin kaldırılması ve serbest ticaretin herkes için kazançlı olacağı düşüncesinin hâkim olduğu yıllardı. Örneğin Almanya içerisindeki küçük idari yapılanmaların bulunması nedeniyle bir tüccarın bu idari birimler arasında ticaret yapması için birçok gümrük kapsını geçmek zorunluluğu vardı. Örneğin Johann Wolfgang von Goethe bir yazısında Almanya'da bir kişinin hareketi halinde 36 ayrı devletin sınırlarından geçmenin kaldırıldığı bir dönemi dört gözle beklediği yazılır (Keller ve Shiue, 2014, s. 1171).

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren serbest dış ticaret iklimi içerisinde özellikle Avrupa ülkeleri arasında dış ticaret hacmi artarken ABD bu konuda biraz daha şüpheli davranmıştır. Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam eden bu durum savaşın başlamasıyla doğal olarak ülkelerin kendilerini ve ekonomilerini koruma refleksinin etkisiyle koruma duvarları yükseltilmeye başlanmıştır.

3.5. Korumacılığın Yaygın Olduğu Dönemler

Uluslararası ticaret, bazı yıllarda korumacı politikaların, bazı yıllarda ise serbest ticaret politikalarının yaygın olduğu ama çoğu zaman stratejik ticaret politikası gereği belli ürün guruplarında serbest ticaret, belli ürün guruplarında da korumacı politikaların uygulandığı bir alandır. Her ülke kendi önceliklerini dikkate alarak bir dış ticaret politikası takip eder. Ülkenin özgül koşulları farklı olduğundan izledikleri politikalar da farklıdır. Söz konusu iki dış ticaret politikasının dünyada somutlaştığı dönemi merkantilist dönemle başlatmak yanlış olmayacaktır. Bu dönemin temel dinamikleri ilk bölümde detaylı anlatıldığından burada tekrar edilmeyecektir. Alanyazında korumacılık, serbest ticarete göre daha eski bir tarihe sahip olduğu söylenebilir. Nitekim korumacılığın ilk olarak savunulduğu merkantilist döneme karşı olarak serbest ticaret fikri ortaya atılmıştır. Merkantilizm olarak da ifade edilen korumacı dış ticaret uygulamaları, 19. yüzyılın başına kadar o zamanın gelişmiş ülkelerinde yoğun olmak üzere birçok yerde hayata geçmiştir. Önce İngiltere ardından Fransa ve diğer Avrupa ülkeleri, daha çok gelir elde etme amacıyla ve kendi ülkelerindeki üretim sektörünün zarar görmemesi için yüksek gümrük vergilerini uygulamışlardır.

İngiltere korumacı dış ticaret politikalarını, bazen askeri güce, bazen diplomatik güce, bazen de karşılıklı ticaret anlaşmaları ile yürütüyordu (Obrien ve Pigman, 1992, s. 92). İlk korumacı dönem olarak merkantilist dönem, İngiltere'nin Fransa ile yaptığı Cobden-Chevalier Antlaşması sonrasında sona erdi. Bu tarihten sonra dönemin hegemon devleti İngiltere, Büyük Buhran'a kadar serbest ticaret politikasını izlemeye devam etti. Cobden-Chevalier Antlaşması, ilk korumacı dönemin sonu olarak ifade edilse de tüm dünyada korumacılık önlemleri ortadan kalkmış değildi. Dönemin ekonomide ve siyasette etkin ülkesinin serbest dış ticaret politikasını tüm dünyaya dayatmak istese de bunda çok başarılı olduğu söylenemez. Zira ABD, Fransa ve Almanya, 1850'li yıllarda da ithalat üzerinde önemli miktarlarda gümrük vergisiyle kendi ülkelerinin ekonomilerini dış rekabetten korumaktaydılar. 19. yüzyılda serbest ticaretin yaygın olduğu söylene de gerçekte bu yüzyıl İngiltere'nin sanayisinden geride kalan birçok ülke korumacı politika izlemiştir (O'brien ve Williams, 2013, s. 82).

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile serbest ticaret yerini tekrar korumacılığa bırakmıştır. Bilindiği üzere özellikle savaş ve kriz dönemlerinde korumacılık

uygulamaları hızla artış göstermektedir. Ülkeler kendi ekonomilerini korumak için içe kapanma yolunu seçmektedirler. İngiltere 1914'e kadar yaptığı anlaşmalarla serbest ticareti teşvik ederken, yüksek gümrük vergileri aracılığıyla korumacı politika izleyen ABD ise bebek sanayi argümanını kullanarak içe kapanmış ve bu durum İkinci Dünya Savaşına kadar sürmüştür. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan 1929 ekonomik krizi ile beraber, başta ABD olmak üzere tüm dünyada yükselen gümrük vergisi oranlarının yanında kotalar ve diğer tarife dışı engeller ile korumacılık tarihinde en yüksek seviyelere çıkmıştır. Dünya ticaret hacmi daralmıştır. Dünyadaki birçok ülkede işsizlik oranları bir kaç kat artmıştır. Alınan korumacılık önlemleri ekonomik buhranın sebepleri arasında değildi fakat uygulanan korumacı dış ticaret politikaları, ekonomik buhranın daha da derinleşmesine ve buhranın sona erdirilmesi çabalarına katkı sağlamıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'li yıllardaki petrol krizine kadar geçen zaman diliminde, GATT'nda da etkisiyle düşürülen gümrük vergileri neticesinde serbest dış ticaret adeta en parlak dönemini yaşamıştır. İki savaş arasında dünyada yaşanan krizler ve bunun sonucu olarak yükselen gümrük tarifeleri, II. Dünya Savaşı sonrasında yerini yükselen refah düzeyi ve düşürülen gümrük tarifelerine bıraktı. 1950'li yıllar da ABD'nin öncülüğünde ve Avrupa'nın desteği ile oluşturulan uluslararası kuruluşların etkisinin önemi büyüktür.

II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan barış ortamında, neoliberal politikalar, korumacı dış ticaret politikalarının oluşturduğu ticareti sınırlandırıcı ve engelleyici düzenlemelerin ortadan kaldırılmasını öngörmekteydi. II. Dünya Savaşı sonunda ABD, ekonomik ve siyasal anlamda dünyada önplana çıkmış, koruma altında dış rekabetten koruduğu sanayi üretimini çok hızlı artırmış ve geniş dünya pazarlarını kendi sanayi üretimi için önemli bir fırsat olarak değerlendirmiştir.

ABD'de 1934 yılında imzalanan, çoğunluğu Latin Amerika'daki ülkeler olmak üzere birçok ülkeyi kapsayan, gümrük vergilerini düşürmeyi amaçlayan ticaret antlaşmaları, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT)'nın zeminini oluşturmuştur. 1947 yılında yirmiüç ülkenin imzasıyla kurulan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması, diğer uluslararası anlaşmalar gibi haklar ve yükümlülükler içeriyordu. Anlaşmanın imzacısı ülkeler, en çok tercih edilen ülke (most favored nation-MFN) ilkesi gereğince, bir ülkeye yaptıkları gümrük

indirimini, katılımcı diğer ülkelere de uygulama yükümlülüğü altına girdiler. Aidatları ödemeyi ve ticaret müzakerelerine katılmayı katılımcılar kabul etmiş oluyorlardı. GATT'a üye ülkeler, yıllık yapılması planlanan ticaret müzakerelerine katılma ve oy verme hakları vardı (Goldstein ve diğ., 2007, s. 40). GATT'ın rolü ilk yıllarda çok etkin bir konumda değildi. 1956 yılına kadar yapılan dört konferans, dünyada GATT'ın temel misyonu olan gümrük vergilerini düşürme hedefine çok yaklaştığı söylenemez. GATT'ın rolü 1950'li yıllarda sınırlı kaldı ve bu durum 1967 Kennedy turuna kadar devam etti (İrwin, 1995, s. 327). GATT belli dönemlerde ticaret müzakere turları olarak adlandırılan görüşmelerde, kendi kuruluş misyonu olan uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırmak, uluslararası ticareti şeffaflaştırmak ve böylece nihayetinde dünya dış ticaret hacmini geliştirmek gibi amaçları gerçekleştirmek için çeşitli kararlar alır. Söz konusu ticaret müzakere turlarından biri olan Uruguay müzakere turları sonucunda Türkiye'nin de imzacısı olduğu antlaşma ile GATT tasviye edilerek yerine Dünya Ticaret Örgütü kuruldu. Dünya Ticaret Örgütü, GATT'ın amacı olan dış ticareti artırma hedefine yeni hedefler eklemiştir. Bu yeni eklenen hedefler, hizmet ticareti ve fikri mülkiyet haklarıdır.

GATT'ın kuruluş yıllarından itibaren uluslararası ticareti artırmak için gümrük vergisi oranları tedricen düşürülmüştür. Bu kapsamda sanayileşmiş ülkeler, 1942-1962 yılları arasında % 36, 1964-67 yılları arasındaki Kennedy müzakere turlarında % 37, 1973-79 yılları arasındaki Tokyo turlarında % 33, 1986-94 yılları arasında gerçekleşen Uruguay müzakere turlarında % 38 oranında indirime gitmişlerdir (Ossa, 2011, s. 2).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası kuruluşların yarattığı müzakere zemini aracılığıyla özellikle sanayi ülkelerinden başlanmak üzere korumacılık önlemleri azaltılmış, dünyada serbest ticaretin tüm ülkelerin yararına olduğu görüşü hâkim olmaya başlamıştır. Korumacılık karşıtı görüşlerin hâkim olduğu ve uluslararası ticaretin hacim olarak artış gösterdiği yılların ardından gelen 1973 petrol krizi ile dış ticarete korumacılık, yeniden konuşulmaya ve gündemde kalmaya başlamıştır. Strange'ye göre (Strange, 1984) ABD'nin hegemonyası altında uluslararası ekonomi, 1959-84 döneminde büyümeye başlamış ve bu ortamda çok uluslu şirketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Geniş mali imkânlara sahip olan bu şirketler, devletlerin egemenliklerini ihlâl eden çabalara giriştiler. Ülkelerin arasında diplomatik karışıklıklara neden oldular ve bu daha önce hiç yaşanmamış bir durumdu. ABD'nin

iç sorunlarından biri olan Watergate skandalı ABD'nin otoritesini zayıflatmasıyla beraber, ABD hegemonluğunda iyi işleyen uluslararası ekonomi, ABD'nin bir parça gerilemesiyle uluslararası ekonomide daralmalar, parasal düzensizlik ve korumacı dış ticaret politikaları gündeme gelmiş oldu (Strange, 1984, s. 271).

3.6. Korumacılığın Gerekçeleri

Dış ticarete korumacı önlemler alan ülkeler, bunu farklı nedenlerle yapabilirler. Bunlardan en önemlisi ulusal güvenlik argümanıdır. Bunun dışında, ödemeler dengesi açıkları, genç endüstriler tezi, kendi sanayisini dış rekabete karşı koruma gibi farklı nedenler de vardır.

3.6.1. Ulusal güvenlik

Korumacı dış ticaret politikası izleyen bir çok ülke, gerekçe olarak ulusal güvenliklerinin tehlike altında olmasını öne sürerler. 1962 yılı ABD Ticaret Yasası ABD başkanlarına ulusal güvenlik kaygısı nedeniyle tarifelerde değişiklik yetkisi verdiğinden, ABD başkanı Trump'da bu yetkiyi kullanmıştır. ABD başkanı Trump, Mart 2018 döneminde, ithal çeliğe % 25 ve alüminyuma ise % 10 gümrük vergisi uygulayacağını bunu ulusal güvenlik kaygısı nedeniyle gerçekleştirmiş olduğu iddiasındadır.

Korumacılığın gerekçesi olarak ulusal güvenliği sağlanması argümanı geçmişte bir çok kez gündeme gelmiştir. Serbest ticaret yanlısı A. Smith bile ulusal güvenlik sözkonusu olduğunda zenginliğin ikinci planda kalacağını söylemiştir. İngiltere'nin kendi kolonileri ile İngiltere arasında çalışacak ticari gemilere kısıtlama getirerek sadece İngiltere bayraklı gemilere bu taşıma yetkisini vererek ulusal güvenliğin ticari ilişkilerde bir argüman olarak kullanılmasının yolunu açmıştır (Packart, 2018, s. 3).

Milli güvenlik sebebiyle ülkelerin dış ticarete uygulayacakları kısıtlamalar GATT'ın 21. maddesinde yer almıştır. İlgili maddeye göre ülkeler güvenlik endişeleri taşımaları durumunda dış ticarete çeşitli önlemler alabilmektedirler. Bu çerçevede güvenlik önlemlerinin ayrımcı ve haksız bir şekilde uygulanıp uygulanmadığı tam olarak denetlenememektedir. Ayrıca güvenlik istisnasından yararlanmak için ilgili ülkenin söz konusu ticari kısıtlamayı milli güvenliği için yaptığını ifade etmesinden başka bir ölçüt de aranmamaktadır (Talat, 2017, s. 183). Bir devletin ulusal güvenlik kaygısı nedeniyle bir ticaret kuralını askıya alabilmesi ve bunu DTÖ yargı denetimi endişesi

yaşamadan yapabilmesi tartışılan konulardan biridir. Altmış yılı aşkın uluslararası ticarete, güvenlik istisnası başvurularına yalnızca birkaç kez itiraz edildi ve bu zorluklar hiçbir zaman bağlayıcı bir GATT/DTÖ kararıyla sonuçlanmaması ayrı bir tartışma konusudur. Güvenlik gerekçesiyle dış ticaret kurallarının ihlal edilmesi ile ilgili ilk itiraz, ABD'nin 1940'lı yılların sonunda Marshall Planı çerçevesinde özellikle askeri ürünleri onltı Avrupa ülkesine göndermesi ve demirperde ülkelerine satışı engellemesi üzerine Çekoslovakya'nın GATT'a yaptığı başvuru idir. Bu başvuru ile Çekoslovakya ABD'nin en çok kayrılan ülke ilkesini ihlal ettiğini iddia etmesiydi. Bu iddia GATT üyeleri arasında oylanmış ve reddedilmiştir. Bir başka örnek ise ABD başkanlarından Ronald Reagan döneminde yaşandı. ABD başkanı Reagan, Nikaragua yönetiminde olmak isteyen Sandinistlere karşı olan Reagan, Nikaragua yönetiminde yer alan Sandinistlerin kendi ülkesi için ulusal güvenlik sorunu oluşturduğunu söyleyerek bu ülke ile ticaret yapmayı yasakladı. Yapılan yasaklama yine GATT'ın 21. maddesine dayandırıldı (Packart, 2018, s. 5).

ABD'nin geleneksel olarak kullandığı güvenlik istisnaları, bazı yazarlar, sert güvenlik istisnaları ve yumuşak güvenlik istisnaları şeklinde iki başlık altında incelemişlerdir. Bir yandan, köklü yasal mevzuatlar, Başkan'ın ABD ticaret ortaklarıyla müzakereler yoluyla ticaret engellerini ortadan kaldırmasına izin verir. Öte yandan, daha az bilinen yetkileri ise, Başkan'ın ABD ekonomik güvenliği için gerektiğinde istisnai olarak ticaret engelleri kurmasına izin vermesidir. Ayrıca ABD mevzuatı Başkana, ticaret imtiyazlarını askıya alma, vergiler veya diğer ithalat kısıtlamaları koyma, ülkeler ile bağlayıcı bir anlaşma imzalama gibi birçok yetki vermektedir.

Ülkelerin serbest ticaret ve ekonomik güvenlik arasındaki ilişki, Trump İdaresi'nin 2018'den başlayarak çelik ve alüminyum ithalatına tarife koymasıyla birlikte yeniden popülerlik kazandı (Claussen, 2020, s. 1115).

Milli güvenliğin tehlikeye düştüğü gerekçesiyle alınan korumacılık önlemleri son yıllarda popüler olmuştur. Milli güvenliğin tehlikeye düşmesi kavramının subjektif olarak değerlendirilmesi ve aksinin ispatının zorluğu, ülkelere korumacı önlem alırken önemli bir istisna oluşturmaktadır.

3.6.2 Bebek sanayi tezi

İthal ettiği bir ürünü, kendi ülkesinde üretmeye başlayan bir ülke, teknolojik üstünlük, ölçek ekonomisinin getirdiği üstünlükler ve bilgi eksikliği nedeniyle, ürünün fiyatı, ithalat fiyatının üstünde olabilir. Birçok iktisatçı, bunun geçici bir dönem olduğunu, bu geçici dönemde dış piyasalarla rekabet edemeyen sektörlerin korumacı dış ticaret politikalarıyla desteklenmesi gerektiğini iddia etmiştir.

Genç endüstrilerin (bebek sanayi) korunması gerektiği fikrini ilk ortaya koyan kişi A. Hamilton'dur. Hamilton'a (1791) göre ülkesinin belli bir süre dış rekabetten korunması gerektiğini ifade ederek "bebek sanayi" kavramının ilk savunucularından olmuştur. Az gelişmiş ülkelerin sanayilerini gelişmiş ülkelere gelen rekabete karşı korumaları gerektiğini söyleyen ve "infant industry" kavramını ilk kullanan da yine Hamilton olmuştur (Chang, 2005, s. 56). List de (1856) yine aynı şekilde bir ülkeni sanayisinin gelişebilmesi için, yeni kurulan sektörlerin kendi üretim maliyetlerini dünya fiyatları ile rekabet edebilecek düzeye gelen kadar korumacılık araçlarıyla ilgili sektörün korunmasının gerekliliğini savunmuştur. J.E. Meade'nin yazdığı "Trade and Welfare." adlı eserinde ise maliyetlerin yüksekliğinin tek başına korumacılık önlemleri almaya yeterli bir gerekçe olamaz demiştir (Baldwin, 1969, s. 297).

Burada vurgulanan temel nokta, bir ülkede yeni kurulan endüstriler için üretim maliyetlerinin nispeten yüksek olacağıdır. Bu tezi savunanlar, dış ticarete sürekli olarak korumacı dış ticaret politikasının izlenmesi değil, dönemsel bir korumacı politikanın izlenmesidir. Ülke içerisinde üretilen ürünlerin maliyeti, yabancı ülkelere üretilen ürünlerin fiyatına yaklaştığında artık korumacı dış ticaret politikasının terk edilip serbest dış ticaret politikasına yönelmek gerektiği ifade edilmektedir. Geçici olarak korunacak sektörün hangisi olacağı ve ne kadar süre ile korunacağı tartışılan bir konudur. Eğer gereğinden fazla sürede bir endüstri ürünü desteklenirse, o ülkenin tüketicileri dünyadan daha yüksek bir fiyata o ürünü tüketeceklerinden söz konusu sektörde verimsizlik ve kötü yönetim hâkim bir duruma gelir.

3.6.3. Ödemeler dengesi açıklarının giderilmesi ve istihdamın artırılması

Bir ekonomide korumacı dış ticaret politikalarını kullanarak ülkede istihdam artırılabilir mi? Bu soru üzerinde birçok bilim insanı çalışma yürütmüştür. Birçok

siyasetçi ise kendi ekonomisini gümrük duvarları ile koruyarak ülkesinin istihdamını artıracığını dile getirmektedir. Bu siyasetçiler, kendi ülkesinde üretilebilecek ürünleri ithal etmenin, kendi ekonomilerini olumsuz etkilediğini bu olumsuzlukların en önemlisinin ise artan işsizlik olduğunu söylemektedirler. ABD başkanlarından Trump da Bu siyasetçilere, ABD başkanlarından Trump örnek verilebilir. Mart 2018'de artırdığı tarifelerin etkisini değerlendirdiği 15 Ağustos 2018 tarihindeki mesajında "Ülkemiz tarifeler üzerine kuruludur. Diğer ülkelerin gelip ülkemizin refahını çalmalarına izin vermeyeceğiz" (Amerikanın Sesi). Trump, tarifeleri bir pazarlık aracı olarak kullanarak ithal ürünleri satın alan Amerikalı tüketicilerin aslında ürünü satın aldıkları ülkelere zenginlik kattıklarını düşünmektedir. İthal ürünleri satın alan Amerikalıların, satın alınan yapıldığı ülkenin istihdamına katkıda bulunduğunu vurgulamaktadır.

Korumanın istihdam üzerindeki etkisinin ne olması gerektiği konusunda makroekonomik literatürde bazı tartışmalar yapılmıştır. Orijinal katkı "Flexible Exchange Rates and Employment Policy" (1961) adlı makalesiyle R. Mundell'e aittir. Daha yakın zamanlarda ise yazdığı "The Macroeconomics of Protection with a Floating Exchange Rate" (1982) adlı makalesiyle Krugman yapmıştır. Krugman, esnek döviz kuruna sahip bir ekonomide etkinin muhtemelen daraltıcı olacağını savundu (Fender ve Yip, 1989: 806). Bu görüşlere karşılık bazı yazarlar ise ithalatın kontrol edilmesini makroekonomik gerekçelerle savundular. İthalatın (tarifeler veya kotalar yoluyla) doğrudan kontrolünün eşlik ettiği mali genişleme, tam istihdamı yeniden sağlayabileceğini söyleyerek korumacılığın istihdamı artırabileceğini ortaya koymuştur (Cripps ve Godley, 1978, s. 307). Tarifelerin istihdam üzerindeki etkileri, döviz kurunun sabit olup olmaması ve istihdamın esnekliği ile de ilgilidir. Sabit döviz kuru çerçevesinde nominal ücret düzeyi esnek ise geçici bir tarife istihdamı genişletebilir. Esnek bir döviz kuru altında, geçici bir tarifenin hem nominal hem de reel ücretin katı olduğu durumlarında istihdam üzerinde belirsiz etkileri vardır. İthal ürünlerin yerli üretimine geçilmesiyle birlikte, bir tarifenin istihdam üzerinde olumsuz bir etkisi olma olasılığının daha düşüktür. Reel ücret katılığı durumunda, bir tarifenin istihdam üzerindeki etkisinin belirlenmesinde, ihraç edilebilir ürünlere yapılan harcamaların payı önemlidir (Fender ve Yip, 1989, s. 816).

Dış ticaret politikası, ülkelerin dış dünya ile kurdukları ticari ilişkilerin yönetilmesiyle ilgilidir. Dış ticareti çeşitli araçlarla etkilemeye çalışan ülkeler, çoğu zaman ithal edilen ürünlerin sınırlandırılmasını veya bazılarını tamamen yasaklanmasını sağlayabilirler. Bazen de yapılan ihracatı teşvik edebilecekleri gibi ihracatı kısıtlama yoluna da gidebilirler. Böylece dış ticari ilişkilerin hangi yönde şekillendirilmesi gerektiği karar verilmesi gereken bir konudur.

Dış ticaret politikasının temel hedefi, ihracatı artırmak ve ithalatı görece azaltmaktır. Kendi ülkesinin ekonomisini korumayı hedefleyen ülkeler ithalatın azaltılmasını sağlayan tedbirler yanında kendi ülkelerinin üreticilerine çeşitli teşvikler de verebilirler.

Hükümetler, kendi ülkesinde üretilecek mal ve hizmetlerin, yabancı ülkeler ile rekabet edemediğini gördüğünde, gümrük tarifeleri veya tarife dışı engellerle kendi ülkesinin üreticilerini koruma yoluna gitmektedir.

4. DIŞ TİCARET SAVAŞLARI

Ülkeler arasında uluşan ticari ilişkiler iki farklı görüş üzerinden şekillenmektedir. Birincisi, ülkeler arasında yapılacak ticaretten herkesin kazançlı çıkacağını iddia eden Liberal görüş ile ülkeler arasındaki ticari ilişkilerde zamanla daha az kazançlı çıkan birilerin olacağını ve sonuçta gerilimin yaşanacağını ifade eden Realist görüş. Ticaret savaşları geçmişten günümüze kadar farklı şekillerde devam etmektedir. ABD'nin özellikle Çin ile olan ticari ilişkilerden daha az kazançlı çıktığını düşünmesi ve gerilimi sürekli yükseltmesi realistlerin bu konuda daha gerçeğe yakın fikir ürettiği ifade edilebilir.

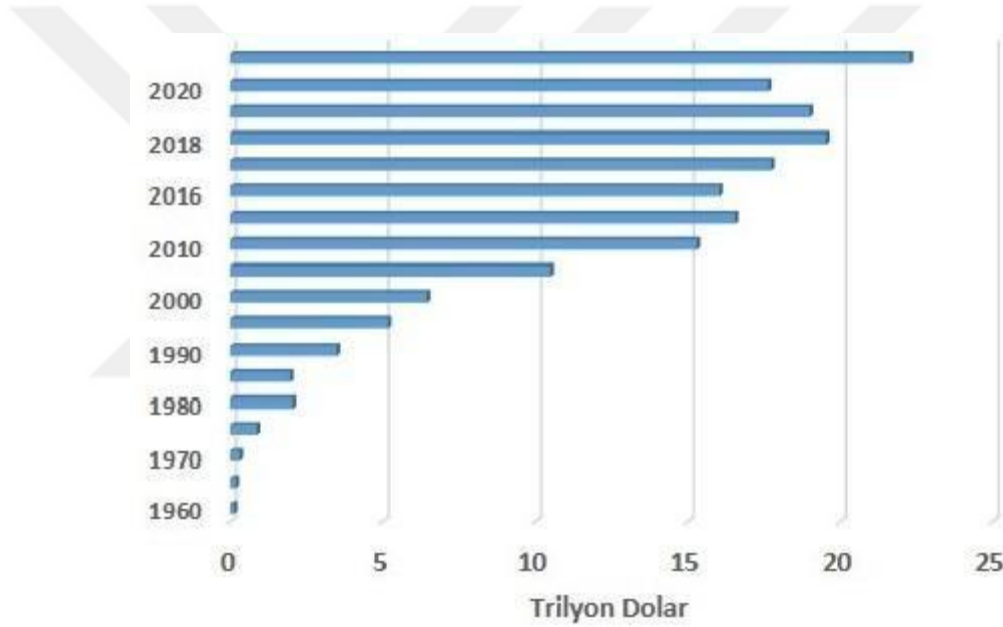
4.1. Ticaret Savaşlarının Geçmişi

Ticaret savaşı, belirli ekonomik hedeflere ulaşmak için iki devletin birbirinden mal veya hizmet ithalatını etkilemek için, olağandışı kısıtlayıcı önlemlerin kullandığı uluslararası ekonomik çatışmalardır (Liang ve Ding, 2020, s. 6). Bir başka yazara göre, devletlerin karşı ülkede ekonomik olarak hedef aldıkları sektörlerde yapılan mal ve hizmet akışı üzerine yaptıkları kısıtlamalardır (Conybeare, 1985, s. 147).

Tarihsel olarak ticaret savaşları, bir açıdan da hegemonik güç mücadelesinin ekonomik alandaki yansıması olarak görülebilir. Ticaret savaşları kavramı ilk olarak H. Johnson'un (1953) tarafından kullanılmıştır (Liman ve Sönmez, 2022, s. 124). İngiltere ile Hanse Birliği arasında ticaret savaşı Orta çağın sonlarında ortaya çıkması gibi. Aynı şekilde 17, 18 ve 19. yüzyıllarda ticarette dönemin önde gelen devletleri olan İngiltere, Fransa ve Hollanda arasında çeşitli ticaret savaşları yaşanmıştır. Merkantilizm öğretisi sonucunda artan korumacılık hem ticaret savaşlarına hem de hegemonya değişimlerine neden oldu. Literatüre geçen önemli ticaret savaşlarından biri, İngiltere'de Cockayne Projesi olarak adlandırılan uygulama ile İngiltere, Hollanda'ya işlenmemiş kumaş ihracatını yasakladı. Buna karşı Hollanda'da İngiltere'den işlenmiş kumaş ithalini yasakladı. Fransa'da maliye bakanı Jean-Baptiste Colbert 17.yüzyılda korumacılıkta ve ticaret savaşlarında İngiltere'ye karşı önemli adımlar attı. İthal tekstil ürünleri üzerindeki tarifeleri önemli ölçüde artıran yeni bir tarife sistemi kurguladı. 1666'da İngiliz yününü ithalini yasaklandı ve bir yıl sonra tekstil tarifeleri iki katına çıkarttı. Colbert'in fikirleri, ihracatı ithalatın üzerine çıkararak servet birikimi sağlamaya çalışan merkantilizme dayanıyordu. İki ülke

arasındaki ticaret savaşı devam ediyordu ve 1713 Utrecht anlaşması ticaret savaşını bitirmeye yetmedi. 1836'da Fransız tarafı, pamuk ipliği, demir ürünleri ve kömür gibi başlıca İngiliz ithalatı üzerindeki bazı ithalat yasaklarını kaldırdı ve tarifeleri düşürdü. 1860'taki Cobden-Chevalier Antlaşması, Fransız tarafında tüm yasakların kaldırılmasına ve tarifelerin genel olarak düşürülmesine ve İngiliz tarafında da, Fransız şarabı ve alkollü içkiler dışında ürünlerin gümrük vergilerini düşürmesine ortam hazırladı (Ligang ve Ding, 2020, ss. 7-8). İki ülke arasındaki ticaret savaşları, günümüzde DTÖ'nin temel ilkelerinden biri olan en çok kayırlan ulus ilkesinin 1881 yılında işlerlik kazanmasında önemli rol oynamıştır.

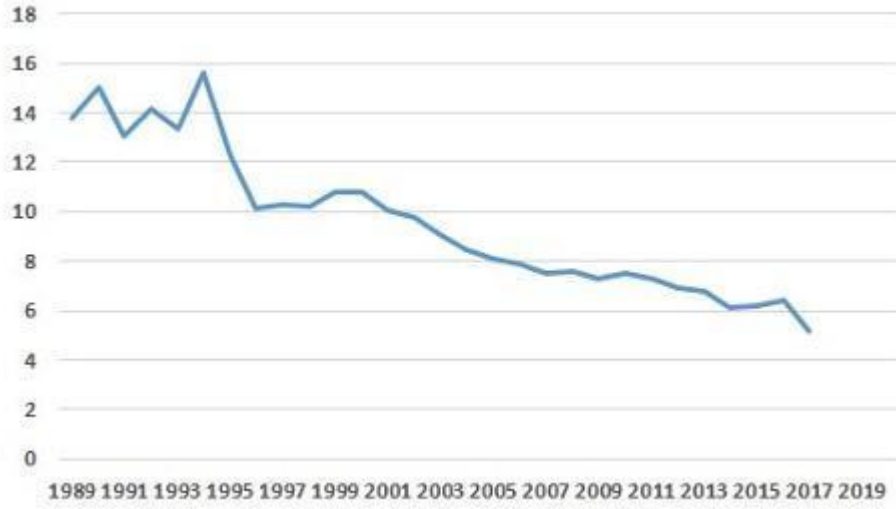
4.2. Ticaret Savaşları ve Dünya Ticareti

Şekil 4.1. Dünya ticaret hacmi (Hizmet ticareti hariç)

Kaynak: Unctad, 2022 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 4.1 'de dünya ticaret hacmi büyüklüğü gösterilmektedir. Dünya ticaret hacmi, kriz dönemleri hariç istikrarlı bir şekilde büyüdüğü görülmektedir. Özellikle 2000 yılından sonra artan oranlı bir artış gözlenmektedir. 2018 yılı ticaret savaşları ve 2020 yılı Covid 19 salgını sebebiyle 2019 ve 2020 yıllarında bir düşüş göze çarpmakta akabinde 2021 yılında ise dünya ticaret hacmi artışa geçtiği görülmektedir.

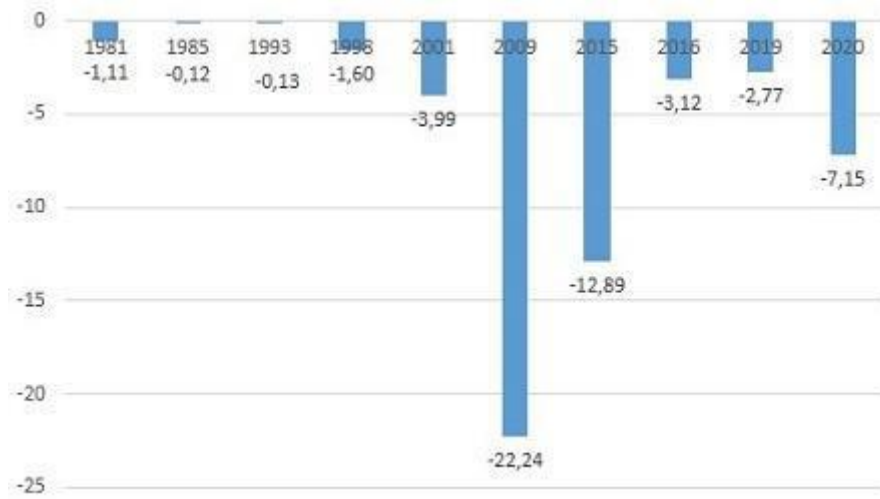

Şekil 4.2. Bütün ürünlerde dünyada basit ortalama tarife oranları (Yüzde olarak)

Kaynak: Worldbank, 2022 verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Şekil 4.2’de Dünya’da tüm ürünlerde ortalama tarife oranları gösterilmiştir. Dünya Ticaret Örgütü’nün kuruluşu sonrasında tarife oranlarında önemli düşüşler yaşandığı görülmektedir. 1995 yılında yaşanan keskin düşüşten sonra da Dünya’da ortalama tarife oranları düşmeye devam etmiştir. 1989 yılında %14’ün biraz altında olan tarife oranı 2017 yılında %6’nın altında düşmüştür. Böylece Dünya Ticaret Örgütü’nün temel kuruluş amacı olan tarifeleri düşürme konusunda önemli ilerlemeler kaydettiği görülmektedir.

Kriz dönemlerinde uluslararası ticarete daralmalar yaşanmaktadır. Korumacılık ve kriz dönemleri arasında genellikle pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Ekonomik krizlerde ülkeler içe kapanmakta, böylece zaten kriz dönemlerinde azalan dünya ticareti, korumacılık önlemleri ile daha da azalmaktadır.

Şekil 4.3. Dünya ticaret hacminin düşüş yılları (1980 yılı ve sonrası)

Kaynak: Unctad, 2022 verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Şekil 4.3'te dünya ticaret hacminin 1980 yılı sonrasında yaşadığı düşüşler görülmektedir. Söz konusu dönemde en büyük düşüşün 2008 yılı küresel finansal krizinden sonraki yılda yaşandığı görülmektedir. Küresel finansal krizde, dünya ticaret hacmi beşte bir oranından fazla daralmıştır. Bu dönemde dünya ticaret hacminin büyüklüğü 16 trilyon dolardan 12.5 trilyon dolara gerilemiştir.

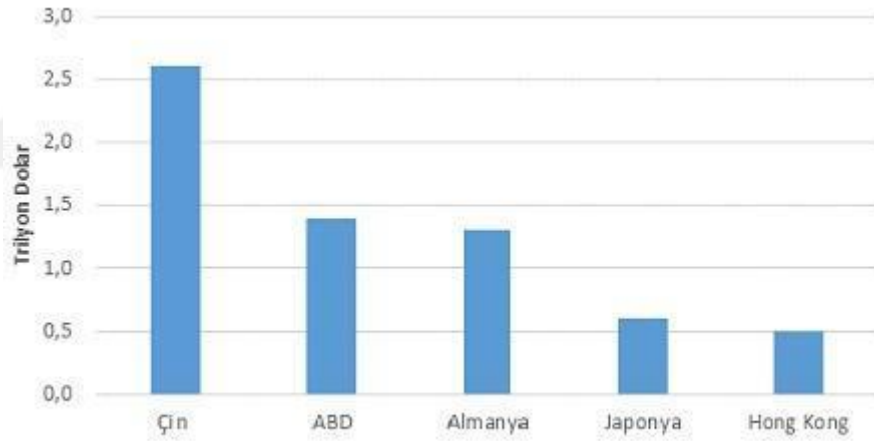
2008 Küresel finansal krizinde bazı ülkelerde korumacı önlemler alınsa da genel olarak korumacılıkta gözle görülür bir yükselme yaşanmamıştır. Ülkelerin zor durumda kalan firmaları kurtarma paketleri, Dünya Ticaret Örgütü'nün ticaret sorunlarını çözme mekanizmasını güçlendirmesi nedeniyle, ülkeler korumacı dış ticarete yönelmemişlerdir. Ayrıca dış ticarete faaliyet gösteren firmaların aralarında kurdukları tedarik zincirlerinin bozulmaması bir başka nedendir (Dadush, 2011, s. 1).

Şekil 4.4'te gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin ticaret hacminin değişimi gösterilmektedir. İki ülke grubu arasında ticaretin büyüme oranları genelde paralel gitse gelişmekte olan ülkelerdeki ticaret hacmi yıllara göre biraz daha fazla istikrarsız olduğu görülmektedir. Fakat 2008, 2015 ve 2020 yıllarında her iki ülke grubunda da birbirine yakın bir ticaret hacmi düşüklüğü olduğu grafikten anlaşılmaktadır.

Şekil 4.4. Gelişmişlik düzeyine göre ticaret hacmi değişimi (%)

Kaynak: Unctad, 2022 verileri kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 4.5. Dünya'da en çok ihracat yapan ülkeler

Kaynak: DTO, t.y. verileri kullanılarak hazırlanmıştır

Şekil 4.5'te dünyada en fazla ihracat yapan ilk beş ülke gösterilmektedir. (Hong Kong, Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlıdır) Çin Halk Cumhuriyeti, 2009 yılında devraldığı en fazla ihracat yapan ülke konumunu güçlendirmiş, geçen zaman içerisinde ABD ile olan toplam ihracat farkını artırmaya devam etmiştir. Yaptığı ihracat bakımından açık ara lider durumdadır. Çin'i ABD takip etmektedir. Yine Almanya ise ABD'ye yakın düzeyde bir ihracat yapısına sahip olduğu görülmektedir. Çin'in artan siyasi ve ekonomik gücü ABD'nin önceki başkanı Trump'ı rahatsız etmiştir. Dünya ticaret

hacmi 2015 yılında yaklaşık %13 oranında azalmıştır. Petrol ve enerji sektörlerinde yaşanan fiyat düşüşleri, Çin'in büyümesinin yavaşlaması gibi bir çok neden bu düşüşte etkili olmuştur.

ABD başkanı Trump'ın başlattığı ve diğer ülkelerin karşılık vermesiyle yaşanan ticaret savaşlarının yaşandığı 2018 yılı sonrasında 2019'da dünya ticareti %2.77 oranında düşmüştür. Gümrük tarifelerinin artması ile azalan dünya ticareti beklenen bir durumdur. Tarifeler ile ticaret hacimlerin düşmesi arasındaki doğrudan ilişkiyi dünya zaten büyük depresyonda öğrenmiştir.

Günümüzde bir ürünün üretimi, standart uluslararası ekonomi ders kitaplarındaki açıklamalardan çok daha karmaşık bir hale gelmiştir. Çeşitli ürün ve hizmetlerin üretimi hem yerli hem de yabancı girdi gerektirmektedir. İthal ara ve nihai ürünlerin yurtiçindeki katma değerinin büyüklüğü önemlidir. Çoğu zaman bir ürünün üretimi iki veya üç ülkenin parça ve bileşenlerini gerektiren bir süreç tabidir. İthalata tabi bir ürün üzerine getirilen bir tarife, aslında yerli bileşenler üzerinde de bir etki yaratır. Nihayetinde bu tarifeden sadece yabancı üretici değil yerli üretici de zarar görür (Fiorentini, 2019, s. 375).

İthalata uygulanan tarifeler, yurtiçi fiyatları değiştirdiği ve böyle ülke içinde üretim faktörlerinin ve yatırımların yurtiçinde dağılımı etkilenmektedir. Uygulanan bir tarife nedeniyle yüksek nispi fiyatlar, korunan sektörde yatırımı heveslendirir fakat aynı zamanda ithal girdilerin yüksek fiyatı maliyetleri artıracığından diğer sanayilerde yatırımları azaltabilir. Bu iki etkinin toplamı ülke üzerindeki nihai etkiyi belirler. Dolayısıyla tarifelerin ilgili ülkenin ticaret dengesi üzerindeki etkisi olumlu da olumsuz da olabilir. Ayrıca ikili açıkları azal(Fitmada başarılı olsa bile ticaret saptırıcı etkiler nedeniyle genel ABD ticaret açığının iyileşeceği anlamına gelmez (Fiorentini, 2019).

4.3. Türkiye-ABD Dış Ticaret İlişkilerinin Tarihi

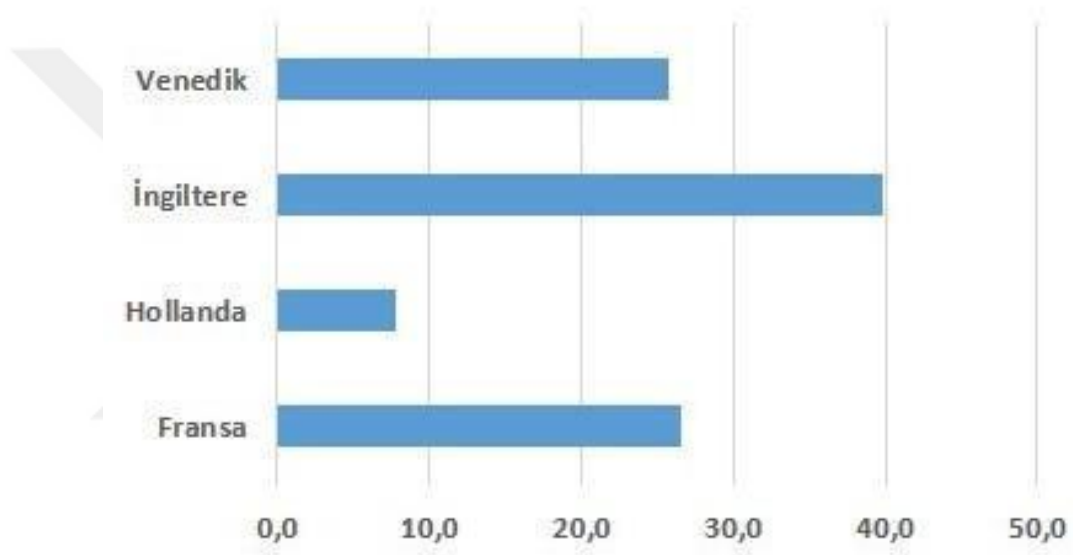
Türkiye-ABD dış ticaret ilişkilerinin geçmişini, Osmanlı-ABD dış ticaret ilişkilerinden başlatmak daha doğru olacaktır. 18.yüzyılın sonlarında kurulan ABD ile geçmişi çok daha eskilere dayanan Osmanlılar arasındaki ilişkiler, ABD ticari gemilerinin Osmanlı Devleti'nin limanlarına ulaşması ile hız kazanmıştır.

4.3.1. Osmanlı İmparatorluğu'nda dış ticaret

Osmanlı İmparatorluğu, 15.ve 16. yüzyıllarda ekonomik ve siyasal olarak en güçlü dönemlerini yaşamıştı. Askeri gücü ve ekonomisi ile özellikle 14.ve 15. yüzyıllarda dünyada önde gelen devletlerden biriydi. Yavuz Sultan Selim döneminde Mısır'ın alınması ile ele geçirilen Süveyş Kanalı, Osmanlı Devleti'nin ekonomisini daha da canlandırmıştır. Çünkü o dönemde Süveyş Kanalı, doğu ile batı eksenleri arasında önemli bir ticaret yolu idi. Bu kanal sayesinde imparatorluk, ticaret yollarını kontrol altında tutarak ticarete önemli bir gelir sağlamaktaydı. Coğrafi keşiflerin sonucunda Avrupa'daki yeni ticaret yollarının bulunmasına kadar Osmanlı İmparatorluğu, kanaldan ticari olarak önemli avantajlar elde etmekteydi. On beşinci yüzyılda Amerika kıtasının keşfi, Ümit Burnu'nunu kullanarak Asya kıtasındaki pazarlara yeni ticaret yollarının keşfi dünya ticaret düzeninin değişmesi ile sonuçlandı (Geyikdağı, 2011, s. 4). Fakat Ümit Burnu'nun keşfiyle değişen ticaret yolları İmparatorluğun ticari hayatındaki canlılığı azalttı. Osmanlı Devleti, İstanbul'un fethi ve Balkanlardan ilerleyişi ile beraber Akdeniz'de Avrupa devletleri ile artan ticari bağları, yeni ticari yollarının keşfi ile beraber sarsıntı geçirmiştir. Avrupa ile yapılan ticarete, ihrac ettiğinin üç dört katı oranında ithalat yapmıştır (Panzac, 1992, s. 192). Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomisi, geleneksel bir yapı içerisinde, kendi topluluk içi kuralları olan esnaf örgütlenmesi içerisinde gelişme sağlamaktaydı. Özellikle Tanzimat Fermanı'na kadar sanayi üretimi kısıtlı ama küçük esnaf düzeyinde üretim ve ticaret yapılmaktaydı. Esnaf örgütleri ile bir sistem içerisinde ekonomik hayatını idame eden küçük esnaflar, sermayelerini büyütüp bir sanayi kuracak ekonomik büyüklüğe ulaşamadılar. İç ve dış ticaret yaparak sermayesini büyüten girişimciler, bu aşamadan sonra devletin sıkı kontrolü altında daha da büyümelerine izin verilmiyordu. Böylece sermaye sahipleri sanayi tesisleri kurarak, mamul ürün üretip iharacat yaparak ülkeye yabancı sermaye girmesi için gerekli ortamı yakalayamadılar.

1500'lü yıllarda başlayan ve Avrupa'nın zenginleşmesini sağlayan faktörlerden biri olan merkantilizm, Osmanlı Devleti'nin pek gündemine gelmemiştir. Aynı yüzyılda en parlak dönemini yaşayan Osmanlı Devleti yöneticilerinde, ticaret fazlası verme yerine ticaret açığı verme politikası bir şekilde uygulanıyordu. 17. Yüzyılda Avrupa'da merkantilist politikalar uygulanmaya başlarken, Osmanlı Devleti'nin dış ticaret politikası, Avrupa'nın önde gelen devletlerinin dış ticaret politikalarından önemli

oranda ayrılmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin dış ticaret oranı, zaten toplam ticaretinin küçük bir kısmına tekabül etmekteydi. 1800'lü yılların başlarında bile Osmanlıların dış ticareti toplam üretimlerinin %1-2'si düzeyindeydi (Altınkaya, 2022, s. 285). Dolayısıyla zaten dış ticaret önemli bir hacim tutmamaktaydı. Fakat az miktarda olan bu dış ticaret hacmi bile çoğunlukla ithalatın özendirildiği bir politikanın sonucunda ortaya çıkmıştı. İhracat ise daha sıkıntılı bir iklimde yapılmaktaydı. Buna rağmen devletin desteği olmasa da Osmanlı Devleti, Avrupa ülkelerine yine de ihracat yapmaktaydı. Yapılan ihracatın çoğu hammaddeler, işlenmemiş ürünler yer alıyordu (Mcgowan, 1981, s. 10).

Şekil 4.6. Osmanlı Devleti'nin ihracat partnerleri (1634 yılı %)

Kaynak: McGowan, 1981, s. 16

Orta Çağ'da hem Doğu hem de Batı uygarlıklarında ülke hazinesinin sahip olduğu altın ve gümüşlerin artırılması gerekliliği üzerinde bir görüş birliği olduğu kabul edilmektedir. Fakat hazinenin gelirlerinin artırmasının yani sahip olduğu altın ve gümüş zenginliğinin hangi yöntemle daha iyi duruma getirileceği konusunda iki uygarlık arasında farklılıklar ortaya çıktı. Bu farklılık, Osmanlı Devleti ile Avrupa devletleri arasında oluşan ticari hayatta çok değişik sonuçlara sebep oldu. Osmanlı İmparatorluğu, ihracatını artırmak için çok bir çaba sarfetmediği gibi, ithalatı azaltmak için dış ticarete korumacı politikalarından uzak durmuştur. İthalatın artması ülkede tüketim bolluğu yaratacağı ve dolayısıyla ülkede tüketimin artması ile sonuçlanacağı düşünülmüştür. Temel amaç, kitlelerin temel tüketim maddelerine ulaşmakta zorluk

yaşamamasıydı. Kısa vadeli bir bakış açısını yansıtan bu temel amaç, uzun dönemde ortaya çıkacak olan yerli sanayinin gerilemesi ve dış ticaret açığının finansmanı sorunlarına odaklanılmasına engel olmuştur. Dış ticaret açığı, zamanla dış ticaretin finansmanını da sorunlu hale getirmiştir. Kaybedilen savaşların maliyeti de eklenince, Osmanlıların dış borç gereksinimi artmıştır. Osmanlı Devleti, ihracat konusunda zaman zaman merkantilist politikalara benzer uygulamalara başvuruyordu. Örneğin merkantilistler gibi zaman zaman hammadde ihracatlarında kısıtlama getirilmiştir. Bunlardan tahıl, pamuk, ham yün ve deri gibi birçok hammadde ihtacatına getirilen kısıtlamalar, yerli sanayinin kullanacağı hammaddeleri korumak için değil, tüketiminde oluşabilecek kıtlıkları önlemeye yönelik olarak yapılmıştır (İnalçık, 2006, s. 87). Bursa'dan Avrupa Devletlerine yapılan ipekli ve pamuklu ürünlerin ihracı Orta çağ boyunca devam etmiş, İmparatorluk bu ihracata çok fazla müdahale etmemiştir. Fakat Avrupa'da özellikle gelişen İngiliz dokumacılığı, Osmanlı'dan gelen ürünleri önce taklit etmiş sonra gelişen teknolojisi birim maliyetler düşmüş, Osmanlı ekonomisi bu durumun üstesinden gelmekte zorlanmıştır.

İmparatorluk, 15. ve 16. yüzyıllarda ise topraklarını sürekli genişletmiş, girdiği bir çok savaşı kazanarak ekonomik olarak da güçlü konuma gelmişti. Siyasal alanda kazandığı zaferler, ekonomisine de olumlu yansımıştır. Bu dönemde ülke topraklarının büyüklüğü nedeniyle dış ticaretten çok iç ticaret ön plandaydı. Ülkenin iç pazarı yeterince büyük olması dış ticarete olan ihtiyacı azaltmıştı. Bu dönemde ülkede üretilmeyen lüks tüketim malları dışında ithalat miktarı sınırlı bir düzeyde kalmıştı. Ülkenin temel politikası olmasa da, dış ticaret fazlası vermekte ve ülkeye altın ve diğer değerli madenlerin girişi artmaktaydı. Ortaya çıkan bu dış ticaret fazlası, merkantilist politika izlenmesi ile değil ekonominin kendi iç dengesinin bir sonucuydu. Ayrıca 15.ve 16. yüzyıllarda yapılan dış ticaretin büyük çoğunluğu, Doğu Akdeniz, Doğu Avrupa ve Orta Doğu gibi bölgeler ile yapılırken, Orta ve Batı Avrupa ile yapılan ticaret son derece düşük miktarlarda olmuştur (Pamuk, 2007, s. 68). Devlet buğday, ipek ve ipekli dokuma ihraç ederken, ipekli dokuma ve varlıklı alilelerin talep ettiği ve Osmanlı Devleti'nde üretilmeyen diğer bir kısım tüketim ürünü ithal edilmektedir.

Korumacı dış ticaret politikaları, Avrupa'da İngiltere ile başlayıp Fransa ve Almanya'yı da kapsayacak şekilde yayılırken, Osmanlı Devleti korumacı dış ticaret politikasını uzak durmuştur. Avrupa Devletleri merkantilizmin etkisiyle kendi ülkelerine

yapılacak ithalatı düşürmek için gümrük vergilerini artırırken, Osmanlı Devleti bunun tersini yaparak, ithalatı teşvik etmiş ve ihracatı kısıtlamıştır. Uygulanan anti-merkantilist dış politikanın sonuçları kısa vadede değil uzun vadede ortaya çıkarak, devletin finansal yapısını bozmuştur. Özellikle 15.ve 16. yüzyıllarda sözkonusu dış ticaret politikası, Osmanlı Devleti'ni fazla etkilediği söylenemez. 18.yüzyıla kadar devam eden bu süreç, hem dış ticaret açığı oluşmamasından hem de devletin artan gelirlerinden dolayı kısa vadede olumsuz sonuçlara yol açmamıştır. Sanayi devrimi sonrası Avrupa ülkelerinin ürünlerini satmak için Osmanlı Devletine ürün ihraç etmelerinin önünde hiçbir engel kalmamıştır. Ünlü ekonomi tarihçilerinden Bairoch (Bairoch, 1995), korumacılığı uygulayan Avrupa dışı ülkelere örnek verirken Çin'i ve Japonya'yı oldukça korumacı ülkeler olarak sayarken, Osmanlı İmparatorluğunun, dış ticaret politikasını liberal olarak değerlendirmektedir. İhraç ürünlere konan vergi oranlarının ülke içinde üretilenlerden bile daha düşük olduğunu ifade eden yazar, İngiliz tüccarların bu durumu övdüklerinden bahsetmektedir. Zira hem ihracatta hem de ithalatta %3 gibi düşük bir gümrük vergisinin uygulandığını ifade etmiştir (Bairoch, 1995, s. 32).

Osmanlı Devleti'nin neden anti-merkantilist politika izlediğini konusuna odaklanan araştırmacı Genç (2000), konuyla ilgili akla gelen olasılıkları ortaya koymuştur. Anti-merkantilist dış ticaret politikasına, izahı kolay olmayan bir tavır nitelemesi yapmıştır. Batılı ülkelerin baskıları sonucu böyle bir dış ticaret politikası uygulandığını ifade etmek de güçtür, çünkü müzakereler sırasında Osmanlı Devleti, az olan pazarlık hakkını ithalatın kısıtlanması için değil ihracatın sınırlandırılması için kullanmıştır (Genç, 2000, s. 51). Osmanlıların yerli işletmeleri korumak için bazı ürünlerde ithalatı yasaklaması ile alakalı veya yüksek gümrük vergisi koyarak gerektiğinde korumacı önlemleri alabildiğine dair birkaç örnek vardır. Örneğin 1720'li yıllarda kurulan basma fabrikasının satışlarını artırmak üzere basma ithalini yasaklamıştır. Yine tuzun ithal edilmesi yasaktı. Bir başka örnek ise kurulan enfiye işletmesini yurtdışı rekabetten korumak için enfiye ithalatına bazı kısıtlamalar koymasındır (Genç, 2000, s. 52). Yukarıdaki örnekler, Osmanlıların ihtiyaç duyduklarında korumacı dış ticaret politikalarına başvurduklarını göstermektedir. Osmanlıların, özellikle gelişen Avrupa sanayisine karşı örneğin ABD gibi, kendi sanayisini dış rekabete karşı korumak için neden gümrük vergilerini yükseltmediği konusunda değişik görüşler vardır.

Osmanlıların dış ticaretini etkileyen bir başka unsur ise kapitülasyonlardır. Ticari ilişkilerde bir devlete verilen ayrıcalıklar olarak da ifade edebileceğimiz kapitülasyonlar, Osmanlıların yükseliş dönemlerinde, mali sıkıntıları söz konusu olmadığından çok fazla sorun oluşturmazken, gerileme döneminden itibaren Osmanlıların aleyhine sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Osmanlıların ilk kapitülasyon olarak ifade edebileceğimiz uygulama 1352 yılında Ceneviz ve Floransa'lı tüccarlara verilen ayrıcalıklar sayılabilir. Söz konusu yıllarda İtalyan kent devletleri özellikle deniz ticaretinde çok ileri aşamadaydılar. Hatta Fatih Sultan Mehmet İstanbul'u fethettiği zaman, Bizanslıların Cenevizlilere vermiş olduğu imtiyazları kendisi de devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmet gümrük vergilerini %2'den %4'e %5'e çıkarmış akabinde %9'a kadar çıkarmıştır (Acartürk ve Kılıç, 2011, s. 5). Fatih Sultan Mehmet'ten sonra Yavuz Sultan Selim Mısır'ı fethettiğinde, Memlûkluların Fransızlara, Cenevizlilere vermiş olduğu ticari imtiyazları devam ettirmiştir. Akabinde Kanuni Sultan Süleyman, kapitülasyonları mali yönüne değil de siyasi yönüne ağırlık vererek, yanına çekmeye çalıştığı ülkelere kapitülasyonlar vermiştir. Kapitülasyonların imzalanma süreci ile ilgili bazı ayıntılar aşağıda özetlenmiştir.

Fransızlar, İstanbul'a temsilci yolladılar ve 1535'de kendileriyle bir ahitname yapıldı. Bu ahitname Fransa tarihine kapitülasyon ismiyle geçmiştir. Ahitname ile Fransa hükümdarlarına bey yerine padişah denmeye başlanmıştı. Fransızlara, Osmanlı denizlerinde serbestçe ticaret yapma hakkı verildiği gibi başka devletlerin gemileri ancak Fransız bayrağı altında Osmanlı limanlarına girip çıkabileceklerdi. Osmanlı İmparatorluğu'na yerleşen Fransızlara din hürriyeti verildikten başka Fransız konsoloslarına da bazı hâkimlik hakları veriliyordu (Arıkan, 2005, s. 25).

Fransa'yı Avrupa devletleri arasından kendine yakın bir çizgiye getirmeye çalışan Kanuni, 1535 yılında imzalanan antlaşmayla bu ülkeye bazı ticari ayrıcalıklar tanımıştır. Osmanlı denizlerinde serbestçe ticaret yapma hakkını elde eden Fransa, bu ayrıcalığına başka ülkeler de dahil olsa da hiç bir zaman bu ayrıcalığından vazgeçmemiştir. Zira kapitülasyonlar, sonraki dönemlerde diğer devletlerin de aynı ayrıcalıkları talep etmeleri ve bu taleplerinin kabul görmesi neticesinde hızla birçok ülkeyi kapsamıştır. İngiltere, 1580 ve Hollanda ise 1612 yılında Osmanlılardan kapitülasyon hakkı elde etmiştir. Osmanlılar, kapitülasyonları ithalatı artırdığı ve böylece ülkede ürün bolluğu yaracağını düşünerek, kapitülasyonlara izin vermekte bir sakınca görmedikleri gibi tam tersine kapitülasyonları artırmak istiyorlardı. Dış ticaret açığı verilmesinin önüne geçilmesi, emek yoğun sektörlerin korunması ve sanayi

üretiminin artırılması gibi tedbirler alan Avrupa devletlerine karşı, Osmanlılar sadece ülkede bolluk olmasını ön plana alıyorlardı (İnalcık, 2004 s. 88). Kapitülasyonlar Osmanlıların gerileme dönemlerinde yani 18. ve 19. yüzyıllarda çok gündemde kalmış, bazı padişahların kapitülasyonları kaldırma girişimleri dönemin önde gelen Avrupa devletleri tarafından reddedilmiştir. 1797 yılında Paris'e elçi olarak buluna Seyit Ali, kapitülasyonlarla Fransız tüccarlara tanınan ayrıcalıklara Osmanlı tüccarların da sahip olması için girişimde bulunmuş fakat netice alınamamıştır (İnalcık, 2008, s. 211). Yeni fetihlerin yapılamaması ve devletin sürekli dış ticaret açığı vermesi bu açıkları borçlanmayla kapatması ekonomiyi çok daha zora sokmuştur. III. Selim döneminde uygulanan kapitülasyonların iç sanayi üretimine zarar verdiği dolayısıyla kaldırılmasının Osmanlı mali sistemine yarar sağlayacağını farkına varılması söz konusu olsa bile kapitülasyonlar kaldırılamamıştır. Buna rağmen dönemin yöneticileri iç üretimi desteklemek adına, yerli üreticilerin yabancılara karşı olan dezavantajlı konumlarını ortadan kaldırarak yerli üreticileri yabancılarla aynı düzeye getirmişlerdir (Acartürk ve Kılıç, 2011, s. 8).

Kapitülasyonlar Osmanlıların merkantilist dış ticaret politikası izlemesi konusunda çok önemli bir bariyer olarak, Cumhuriyet döneminde kaldırılmasına kadar varlığını sürdürmüştür. Osmanlıların korumacı dış ticaret politikasını uygulayamamasındaki engellerden biri olan kapitülasyonlar, özellikle İngiltere, Fransa ve akabinde Rusya'nın baskılarıyla yürürlükte kalmaya devam etmiştir. Zira 19. yüzyıl boyunca birçok ülkede yüksek oranlarda gümrük vergileri uygularken Osmanlılara bu olanak tanınmamış ve devlet hem gelir elde etmemiş hem de kendi sanayisini gelişmesine uygun ekonomik ortamı sağlayamamıştır. Tüm bunlara rağmen Osmanlılar 19.yüzyıl başlarına kadar yine de önemli bir ticari aktör olarak varlığını sürdürdü (Darling, 2015, s. 6).

Devlet, ithal edilen ürünlerin ülkede tüketimini özendirerek ülke refahlarını artıracığını düşünmüştür. Dış ticaret açığı verilirken döviz ihtiyacının artma olasılığı pek dikkate alınmadığı görülmektedir.

Tablo 4.1. Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticareti (Milyon İngiliz Poundu)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge
1830-1839	5.1	4.2	-0.9
1840-1849	6.9	6.0	-0.9
1850-1859	12.3	9.8	-2.5
1860-1869	18.3	15.4	-2.9
1870-1879	20.8	18.6	-2.2
1880-1889	16.0	15.5	-0.5
1890-1899	18.6	17.7	-0.9
1900-1909	26.0	23.0	-3.0
1910	39.2	26.0	13.2
1911	40.4	27.1	-13.3
1912	35.2	27.6	-7.6
1913	39.4	28.4	-11.0

Kaynak: Geyikdağı, 2011, s. 25.

Tablo 4.1'de Osmanlı İmparatorluğu'nun dış ticaret verileri gösterilmektedir. Tablodan da görüleceği üzere devlet sürekli e artan bir eğilimde dış ticaret açığı vermektedir. Özellikle 20. yüzyıl başlarında dış ticaret açığının katlanarak arttığı görülmektedir.

Gerileme dönemine girildiği yıllarda ise bu durumu fark etse bile, dönemin hegemon ülkesi İngiltere, Osmanlı İmparatorluğunun dış ticaret politikasına, yapılan antlaşma ile müdahale etmiştir. Söz konusu antlaşma, Osmanlı İmparatorluğunun dış ticaretinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

4.3.2. Osmanlı İmparatorluğu'nun ABD ile ticari ilişkileri

ABD, dünyada bağımsız bir devlet olarak yerini aldığı dönemlerde hâkim güç İngiltere idi. İngiltere'den bağımsızlığını kazanmadan önce kendi gemileri dünyada ticaret yaparken İngiliz bayrağı altında rahatça hareket edebiliyorlardı (Kayapınar, 2017, s. 40). Bağımsızlığını kazandıktan sonra Osmanlılar ile ilk ilişkileri, Garp Ocakları olarak ifade edilen Tunus ve Cezayir eyaletlerinin kontrolü altındaki denizlerden geçen ABD ticari gemilerinin varlığı ile başlamıştır (Kurat, 1959, s. 8). Bu gemilere yapılan saldırılar ABD'nin Akdeniz havzasındaki ticaretini aksatmaktaydı. Garp Ocaklarının saldırılarına çözüm bulmak amacıyla ABD yönetimi çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'daki egemenliği fiilen zayıf olsa da halen devam etmekteydi. ABD'nin Akdeniz üzerinden geçen gemileri aracılığıyla yapmış olduğu ticaret gittikçe artıyordu. Bu ticaretin güvenliğini ve istikrarı için Garp Ocakları ile anlaşmalar yaparak onlara belirli maddi kaynak aktarmak suretiyle kendi gemilerinin

güvenliğini sağlamak istiyordu. Osmanlı Devleti'nin geniş hâkimiyet alanı, ABD ticareti için önemli bir pazar olacağını öngörmüşlerdir. 18.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kuzey Afrika ile yapılan ticaretin kârlı olması nedeniyle ABD gemileri bu bölgede daha fazla bulunmaya başlamışlardır. Fakat Berberi Korsanlarının saldırıları bu ticaretin önündeki en büyük engeldi. Berberi korsanlarının saldırılarını askeri güçle veya ikna ederek engellemek mümkündü. Askeri güçle bu saldırıları engellemek için Akdeniz'de sürekli bir askeri güç bulundurmak gerekiyordu. Hiç bir Avrupa devleti askeri gücünü Akdeniz'de uzun süre bulunduramadığından askeri güç seçeneği ortadan kalkıyordu. İkna yoluna giden Avrupa Devletleri çeşitli ödemeler yapmak kaydıyla anlaşma yoluna gitmişlerdi (Kurat, 1964, s. 176). Şartların farkında olan ABD, korsanların ABD gemi ve mürettebatını kaçırmaları sonucunda yukarıda belirtilen Avrupa Devletleri gibi çeşitli ödemeler yaparak anlaşma yolunu tercih etmişti.

Fas ile yapılan görüşmeler sonucunda 1785'te vergi anlaşması imzalamış, akabinde 1795'de Cezayir, 1796'da Trablus, 1797'de Tunus ile anlaşmalar imzalayıp Akdeniz'deki ticari faaliyetlerini güvence altına almaya çalışmıştır (Kara, 2014, s. 36). Bu anlaşmaların etkisi uzun sürmedi ve 19. yüzyılın ilk çeyreğinde Amerika'da "Berberi Savaşları" olarak bilinen bir dizi sıcak çatışmadan sonra, ABD tacirleri Akdeniz havzasındaki tehlikelerden kurtulup Anadolu'ya ulaşmışlardır (Erhan, 1998, s. 457). Kuzey Afrika ile yaşanan güvenlik sorunlarının çözüme kavuşturması ile ABD gemileri Akdeniz'de rahatça hareket ederek İzmir limanına ulaşmaya başladılar. İzmir limanı iki devletin ticaretini önemli bir kavşak noktası olmaya başlamıştı. İki ülke arasında artan ticarete rağmen henüz diplomatik ilişkiler kurulamamıştı. Sözkonusu diplomatik ilişkilerin yokluğunda, iki ülke arasındaki artan ticaret hacmi ile ilgili olarak ortaya çıkan sorunları çözmek için sivil bir yapı olan ve başkanlığını Amerikalı David Offley'in yaptığı Amerikan Ticaret evi kurulmuştur (Güler, 2005, s. 232). Aslında Amerikalıların Osmanlı Devleti'yle diplomatik ilişki kurma çabaları istikrarlı bir şekilde devam etmekteydi. Osmanlıların Doğu Akdeniz üzerindeki hâkimiyetinin farkında olan ABD 1784 yılında John Adams, Benjamin Franklin ve Thomas Jefferson'u Osmanlılar ile ticari ilişkileri geliştirmek üzere görevlendirmiş fakat çeşitli nedenlerle bir sonuç alınamamıştır. 19. Yüzyılda çıkan ABD-İngiltere savaşı ve Kuzey Afrika'daki korsanların faaliyetlerine rağmen Osmanlı-ABD ticareti sürekli bir artış göstermiştir. ABD'nin diplomatik ilişki kurma çabalarından bir başkası 1799 yılında gerçekleşti. Bu tarihte ABD'nin dönemin Londra büyükelçisi Rufus King,

Osmanlıların Londra büyükelçisi ile temasa geçerek iki ülke arasında diplomatik ilişki kurma isteğini iletmiştir. Fakat Fransız İhtilali ve Napolyon savaşları bu buna engel olmuştur (Brayson, 1977, s. 18). Görüleceği üzere iki ülke arasındaki ilişkilerde bu ilişkinin başlamasını en çok ABD istemiştir. Çünkü sözkonusu dönemde hızla büyüyen ABD sanayisi Osmanlı İmparatorluğu gibi önemli ticaret yollarını kontrol eden bir ülkenin potansiyelini çoktan farketmişti. ABD'nin büyüüp dünyada yükselişe geçtiği söz konusu yıllarda Osmanlı daha çok kendi topraklarını savunma anlayışı içerisinde idi. ABD, Osmanlı Devleti ile atacağı işbirliği adımlarını belirleyebilmek için bir avukat olan Luther Bradish'i görevlendirmiştir. 1820 yılında İstanbul'da görüşmelere başlayan Bradish, Osmanlıların üst düzey yetkililerinden Avrupa devletlerinin bir kısmının Osmanlı-ABD ticaret anlaşması yapmalarını istemediklerini öğrenmiştir. Bradish yaptığı görüşmeler ile Osmanlıların aslında bir ticaret anlaşması yapmak istediklerini fakat iklimin henüz uygun olmadığını ABD'li yetkililere bildirmiştir (Kayapınar, 2017, s. 42). (ABD'nin diplomatik ve ticari ilişkileri geliştirmek adına attığı başka adım ise 1829 yılında atıldı. Söz konusu dönemde Osmanlı donanması İngiltere, Fransa ve Rusya'nın Navarin'de saldırısı sonucu ağır yara aldığı ve toparlanma ve yeni bir yol arayışına girdiği bir dönemdi. ABD başkanı Jackson, ABD'yi henüz tanımayan bir devlet olan Osmanlılarla diplomatik ilişkileri başlatmak ve böylece ABD'nin ticari ürünlerine uygulanan yüksek tarifeleri indirmek, bu ülkeye yapılan ihracatı artırmak için Charles Rind, İzmir'de çalışan ve ABD'nin İzmir konsolosu gibi çalışan David Offley ve Commodore J.Biddle'yi Osmanlılarla ilişkileri düzenlemek için görevlendirmiştir. Söz konusu görevlendirme sonucu Osmanlı Devleti yetkilileriyle görüşen bu kişiler nihai amaçlarına ulaşıp 1830 yılında Osmanlı Devleti -ABD arasında tarihi nitelikte olan bir anlaşmaya imza attılar (Gordon, 1928, s. 711).

İki ülke arasında imzalanan anlaşmada taraflar temel olarak şu konularda uzlaşmışlardır.

- Ülkeler arasında diplomatik ilişki kurulacaktır.
- ABD, Osmanlı Devleti'ne savaş gemileri inşa edecek ve gemi kerestesi temin etmesine izin verecektir.
- İki ülke birbirlerine dış ticarete "en çok kayırlan ülke" statüsü tanıyacaklardır.
- ABD gemilerine Karadeniz'e açılma hakkı tanınacaktır \\\

Anlaşmanın ardından bir İngiliz yetkili anlaşmayı yorumlarken şöyle ifadeler kullanmıştır.

Eski dünyadan olan bizler, Navarino'daki eski müttefiklerimizin donanmasını yok ederken, bu yeni gelenler onlara yeni bir donanma sağlamıştı.

ABD'nin yapmış olduğu bu anlaşma Batı Avrupa'da yakından takip edilmiştir (James, 1969, ss. 150-151). İki ülke arasında imzalanan antlaşma kesintili olmakla birlikte görüşmeler yaklaşık otuz yıl sürmüştür. Osmanlı Devleti'ni bu antlaşmaya iten politik iklim Avrupa Devletlerinin yapmış olduğu baskılardan bir nebze olsun kurtulmaktı. Osmanlı Donanmasında görev yapan askeri yetkililer, Osmanlı limanlarına yanaşan ABD gemilerini yakından incelemiş ve gemilerin teknolojilerinin emsali ülkelerin gemilerinkinden daha iyi durumda olduklarını gözlemlemişlerdir. Böylece antlaşmanın gizli bir maddesine ABD'nin Osmanlıların donamalarına yenilerini eklemek üzere kendi ülkesinde gemi imalatında çalışmak üzere mühendislerin gönderilmesi hususunu eklemiştir. Amerikalılar ise antlaşmayı bazen politik sebeplerle ama çoğunlukla ticari sebeplerle imzalamak istiyordu. Ayrıca gemilerinin boğazdan geçerek Karadeniz'e açılabilmesi ile de Rusya gibi ticari potansiyeli büyük bir başka ülke ile de ticari ilişkilerini geliştirme olanağı yakalamış oluyordu (Turgay, 1982, s. 212). Antlaşmanın yapılmasından sonra iki ülke arasındaki dış ticaretin hacminde önemli bir artış olmamıştır. Hatta sonraki yıllarda düşüş bile yaşanmıştır.

Tablo 4.2. 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti- ABD ticareti (ABD Doları)

Yıllar	ABD'den İthalat	ABD'ye İhracat	Dış Ticaret Dengesi
1831-35	1 750 911	3 188 335	1 437 424
1836-40	1 629 247	3 157 731	1 528 484
1841-45	657 071	2 335 357	1 678 286
1846-50	654 334	2 919 823	2 265 489
1856-60	4 123 138	4 200 565	77 427

Kaynak: Turgay, 1982, s. 242

Tablo 4.2 incelendiğinde, ABD ile yapılan ticaret antlaşmasından sonra Osmanlı Devleti'nin ABD ile dış ticaretinde açık değil dış ticaret fazlası vermiştir. Özellikle

1856 yılından itibaren ABD'nin ticaretteki ağırlığının arttığı ve iki ülkenin yaptıkları ihracat miktarları birbirine çok yaklaştığı görülmektedir.

ABD ile Osmanlı Devleti ticari ilişkileri 19. yüzyıl boyunca yavaş yavaş büyüme eğilimine girmiştir. ABD, Osmanlı Devleti'ne gazyağı, pamuk ateşli silahlar ve mühimmat ihraç ederken karşılığında Türk tütününü, meyveler, kilimler ve çeşitli halılar satın almaktaydı. İki ülke arasındaki ticaretin zeminini 1830 tarihli antlaşma oluştursa da 1838 yılında imzalanan Baltalimanı Antlaşmasının hükümleri daha ayrıntılı olduğu için bu antlaşmanın hükümleri en çok kayırlan ülke ilkesi gereğince iki ülke ticaretinde daha önemli bir yer tutmaktaydı (Howard, 1976, s. 275).

Tablo 4.3. 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ABD'ye sattığı ürünler ve ihracat içindeki payı (Yüzde)

Ürünler	1880-1882	1900-1902
Afyon	22.7	8.8
Yünlü Mamuller	5.3	22.0
Yün	6.5	8.8
Boya Maddeleri	27.4	-
Meyve	9.0	7.9
Meyan Kökü	-	11.8
Deri	-	9.2
Tütün	-	6.6
Diğer	29.1	24.9

Kaynak: Pamuk, 1995, s. 64

19.Yüzyılın son çeyreğinde ABD'ye en çok boya maddeleri, afyon satılırken 20.yüzyılın başında yünlü mamullerin satışı artmıştır. ABD ile bu dönemde yapılan dış ticaretin yapısı zamanla değişmiştir. ABD'den mamul mal alımı artarken Osmanlı Devleti daha çok hammadde satışı gerçekleştirmiştir. Osmanlıların 19.yüzyılın sonlarında ABD'den ithal ettiği ürün yelpazesinde ağırlıklı olarak petrol ve silah sanayi ürünleri varken, 20.yüzyılda bu iki kalem ürünün yerini pamuklu tekstil ürünleri ve demir çelik ürünleri almıştır. Osmanlı Devleti dış ticarete serbest dış ticaret politikasını izlerken ABD korumacı dış ticaret politikası ile sanayisini geliştirmek ve geliştirdiği sanayi ürünlerini satmak için potansiyel alıcıların yoğun olduğu Osmanlı Devleti'ne yönelmiş olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4. 19.Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin ABD'den satın aldığı ürünler ve ithalat içindeki payı (%)

Ürünler	1880-1882	1900-1902
Petrol Ürünleri	60.0	-
Silah ve Cephane	30.4	-
Pamuklu Tekstil Ürünleri	-	27.9
Demir Çelik ürünleri	-	29.7
Diğer	9.6	43.4

Kaynak: Pamuk, 1995, s. 67

ABD, ihracatını artırmak üzere sürekli yerli üreticilerini koruma güdüsü ile hareket etmiş fakat Osmanlı Devleti ihracata bile gümrük vergisi koyarak dış ticaret açığı verilmesinin bütün şartlarını hazırlamıştır. Baltalimanı Antlaşması öncesinde ithalat ve ihracattan %3 oranında gümrük vergisi alınmaktaydı. Ayrıca ürünlerin yurtiçinde başka yerlerde satılması durumunda ise %8 iç gümrük vergisi hem yerli hem yabancı tacirlerden alınmaktaydı. Fakat Baltalimanı Antlaşmasından sonra bu oranlar yabancı tacirler lehine değiştirilmiş ve bu değişikliklerden ABD tacirleri de yararlanmıştır. Baltalimanı Antlaşması sonrasında ihracatta alınan gümrük vergisi %12'ye çıkartılmış, ithalattan alınan vergi ise %5 olarak belirlenmiştir. Yabancı tacirlerden iç gümrük vergisi alımı uygulaması kaldırılmış fakat yerli üreticiden iç gümrük vergisi alınmaya devam edilmiştir (Pamuk,1997, s. 165). Korumacılık 19.yüzyılda ABD'de yoğun olarak kullanılan bir dış ticaret politikası iken Osmanlı Devleti'nden gümrük vergilerinin düşürülmesi için sürekli ve planlı bir çalışmanın içine girdiği görülmektedir. ABD 19. yüzyılda önceki bölümde de incelendiği gibi ithalata yüksek gümrük vergisi uygulamış, ihracatı ise sürekli özendirmiştir. Osmanlı Devleti, ihracata %12 gibi yüksek bir gümrük vergisi uygulayarak ihracatı adeta cezalandırmıştır. ABD ile yapılan ticaret antlaşmasının akabinde İngilizlerle imzalanan Baltalimanı Antlaşması ile her iki ülke yani Osmanlı ile ABD gümrük vergilerini karşılıklı olarak düşürmeleri görünüşte bir eşitliği ifade etse bile Osmanlı Devleti'nin o dönemde henüz okyanusu aşır ABD'ye ürün satması mümkün olmadığından aslında ABD'nin gelişen sanayisini koruyan bir antlaşma olduğu görülebilir. Tüm bunlara rağmen Osmanlılar ABD ile yapmış oldukları ticarete ticaret fazlası vermeyi başaramışlardır. İki ülke

arasındaki ticaretin her geçen yıl biraz daha artmasına, ABD'den İzmir Limanı'na yanaşan gemi sayısı örnek verilebilir. 1816 yılında 8, 1823'de 18, 1825'de 22, 1828'de 28 ve 1830 yılında 32 Amerikan gemisi limana yanaşmıştır (Köprülü, 1987, s. 933).

Ağırlıklı olarak İngiltere'den gelen, belli bir birikim ve donanım ve sermayeye sahip olan kişilerin öncülüğünde kurulan ABD, kuruluşunu tamamladıktan sonra hızla sanayileşmiş ve siyasi olarak olmasa da ticari olarak dünyaya yayılmaya başlamıştır. Ülkenin Osmanlılarla olan ilk münasebetleri Batı Akdeniz'de Cezayir ve Libya beyliklerinin etkisinin bulunduğu deniz yollarını kullanmaya başlayan ABD'li ticari gemilerinin kullanmasıyla başladığı söylenebilir. Daha sonra başta İzmir limanı ağırlıklı olmak üzere Osmanlı limanlarına gelen ABD ticari gemilerinin sayısı hızla artmaya başlamıştır. İki ülke arasında imzalanan ticaret antlaşması ve İngiltere ile imzalanan Baltalimanı Antlaşması, artan ikili ticari ilişkilerin hukuki zeminlerin oluşturmuştur. Bu anlaşmalar ile ülke içerisinde daha rahat hareket eden tacirler, hem ticari ilişkileri hem de siyasi ilişkilerde önemli roller üstlenmişlerdir. Osmanlı, ülke piyasasını yabancılara açmakta çok cömert davranmıştır. Osmanlı Devleti, ikili ticari ilişkilerde Avrupa ülkeleri ile ticaret açığı verirken, ABD'ye karşı vermiş olduğu ticari kolaylıklara rağmen bu ülkeye karşı ticaret fazlası vermiştir.

4.3.3. Türkiye- ABD dış ticaret tarihi

Atatürk'ün önderliğinde kazanılan Kurtuluş Savaşı daha bitmeden İzmir İktisat Kongesi'nin toplanması, Atatürk'ün ülkenin refahının artması için ekonomi biliminin kritik rolünü önceden fark ettiğinin bir işaretidir. Atatürk, bir ülkenin gelişmesinde ekonomik koşulların önemli rol aldığını bildiğinden, askeri zaferlerin ardından iktisadi zaferlerin gelmesi gerektiğini ifade etmiştir. Özel girişime dayalı bir ekonomik yapı tasarlayan Atatürk, özel girişimin yeterli olmadığı alanlarda ise devletin rol üstlenmesi gerektiğini düşünmüştür. Yabancı sermayenin ulusal çıkarlara aykırı olmadığı sürece ülkeye girişine karşı çıkılmayacaktır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 1 Kasım 1934 tarihinde yaptığı konuşmada Atatürk, dış ticarete ticaret dengesinin aktif şekilde muhafaza edilmesini temel ilke olarak ortaya koymuştur. Milli Mücadele Dönemi'nde dış ticaret politikasını oluşturabilmek için 1929 yılını beklemek gerekmektedir. Çünkü dış ticaret politikasında kullanılacak olan araçlardan biri olan gümrük tarife oranlarını değiştirebilme olanağı Lozan Barış Anlaşması gereği 1929 yılından itibaren mümkün olacaktı. 1916 yılında Osmanlıların batılı devletler için imzaladığı gümrük tarifeleri

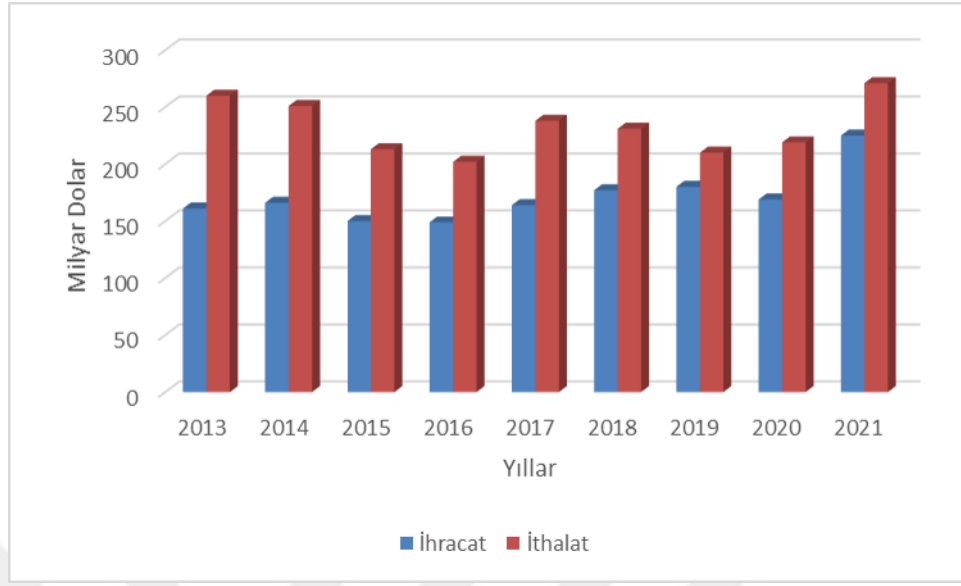
1929 yılına kadar geçerli olacaktır. Türkiye'nin dış ticaret açığı 1923-1929 yılları arasında hem ülkenin ekonomik şartları hem de gümrük tarifelerini değiştirememesi nedeniyle açık vermiştir. Fakat 1929 yılından sonra gümrük vergilerinin uygulanması ile beraber dış ticaret fazlası verilmeye başlanmıştır. Ayrıca bu dönemde GSMH yıllık ortalama %8 oranında büyümüştür (Sabır, 2006, s. 9).

Gümrük vergisi tarifelerini değiştirilmesi 1929 yılından itibaren mümkün olmuştur. Böylece 1929 yılı itibarıyla ülke dış ticaret politikasını uygulamaya başlamıştır. Yeni gümrük tarifesi ile tarım makinalarının ithalatında gümrük vergisi alınmayacaktı. Türkiye'de üretilmeyen sanayi ürünlerinin gümrük vergileri düşürülmüştür. Fakat şeker, un, iplik, deri, ağaç ürünleri ve çimento gibi ürünlere gümrük vergileri artırılarak yeni dış ticaret politikası oluşturulmuştur (Savrul ve diğ., 2013, s. 62). 1931 yılında ithalata kota konulması ve ihracatın denetlenmesi ile ilgili çıkarılan kanun, Cumhuriyet Döneminin ilk korumacılık uygulaması olarak hayata geçmiştir (Savrul ve diğ., 2013, s. 63).

Cumhuriyet döneminde Türkiye ABD ilişkileri, iki ülkenin Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında farklı cephelerde olmaları nedeniyle durgun bir seyir izlemiştir. 1927 yılında iki ülke karşılıklı olarak büyükelçi atamaları yapmalarıyla diplomatik ilişkilerin başladığı görülmektedir. 1927-28 dönemi ilişkilerin yeniden canlandığı yıllar olmuştur. 1929 yılında Ticaret ve Denizcilik, 1931 yılında Yerleşme ve İkamet Anlaşmaları imzalanarak ikili ilişkiler daha da geliştirilmiştir (Oba, 2019, s. 69).

4.3.4. Günümüzde Türkiye'nin dış ticareti

Türkiye ABD dış ticaret ilişkileri çoğu zaman siyasi ilişkilerin gölgesinde kalmıştır. İki ülke arasındaki ticari ilişkiler, dönem dönem kriz yaşasa da görece olarak istikrarlı bir seyri izlemiştir. Türkiye ABD dış ticaretine bakmadan önce Türkiye'nin dünya ile dış ticaret hacmine bakılması gerekmektedir.

Şekil 4.7. Türkiye'nin dış ticareti

Kaynak: TÜİK, 2022 verileri kullanılmıştır

Şekil 4.7'de Türkiye'nin dış ticaret istatistikleri verilmiştir. Dış ticaret verilerine bakıldığında Türkiye'nin ithalat ve ihracat performansının istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu grafiğe bakıldığında 2018 yılında ABD'nin başlatmış olduğu korumacı dış ticaret politikasının ülkemizin toplam ihracatı üzerinde önemli bir etkisi görülmemektedir. Türkiye'nin ABD'ye ihraç ettiği demir çelik ve alüminyum ürünlerinin toplam ihracat içindeki oranına da bakılması gerekmektedir. Türkiye'nin 2013 yılı sonrasındaki dokuz yıllık dış ticaretinin genel olarak çok büyük değişkenlik göstermediği fakat dış ticaret açığının son yıllarda azaldığı ve bununda cari açık sorununa olumlu katkıda bulunduğu görülmektedir.

Tablo 4.5. Türkiye'nin dış ticareti (Bin ABD Doları)

Yıl	İhracat		İthalat		Dış Ticaret Dengesi		Karşılama Oranı (%)
	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %	Değer	Değişim %	
2013	161		260		- 99		61,9
2014	176	3,1	251	-3,7	- 84	-14,8	66,3
2015	150	-9,3	213	-14,9	- 62	-26,0	70,7
2016	149	-1,1	202	-5,4	- 52	-15,5	73,8

	164				- 74		
2017	494	10,2	238 715	18,1	221	40,2	68,9
	177				- 53		
2018	168	7,7	231 152	-3,2	984	-27,3	76,6
	180				- 29		
2019	832	2,1	210 345	-9,0	513	-45,3	86,0
	169				- 49		
2020	637	-6,2	219 516	4,4	879	69,0	77,3
	225				- 46		
2021	214	32,8	271 425	23,6	211	-7,4	83,0
	254				- 109		
2022	172	12,9	363 711	34,0	539	137,0	69,9

Kaynak: TÜİK, 2023

Tablo 4.5'te Türkiye'nin 2013-2022 yılları arasındaki dış ticaret verileri gösterilmektedir. Dış ticaret hacmi 2015 yılında bir önceki yıla göre azaldığı görülmektedir. Türkiye'nin hem ihracatı hem de ithalatı 2015 yılında bir önceki yıla göre azalmıştır. Bunun sebebi, Türkiye'nin üretim yapısından çok dış ticaret yapılan ülkelerdeki iç ekonomik sorunlardan kaynaklı talep düşüklüğüdür. 2020 yılında Covid-19 virüsünün yarattığı pandemi koşulları altında tüm dünyada ihracat % 6.2 oranında düşmüş ve ithalat ise % 4.4 artmıştır. Türkiye'de 2020 yılında aynı eğilim ortaya çıkmış, ihracat bir önceki yıla göre düşken ithalat ise artmıştır. Covid-19 salgını, ülkelerin üretim ve tüketim zincirlerini olumsuz etkilemiş, dünyada mal ve hizmet ticaretinin gerilemesine yol açmıştır (Ersungur ve diğ., 2022, ss. 66-67). Salgının şiddetini 2021 yılı içinde azalmasıyla tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de dış ticarete hareketlenme olmuş ve salgın sonrası dış ticaret hacmi hızla artmıştır. En büyük ihracat artış oranı 2021 yılında olmuştur. Bir önceki yıla göre % 32 oranında bir ihracat artışı olmuştur. 2021 yılında ithalat ise bir önceki yıla göre % 23 gibi önemli sayılabilecek bir oranda artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı 2021 yılında % 83'e çıkmış ve dış ticaret küçük bir miktar azalmıştır. Fakat 2022 yılı 2021 yılına göre ithalatın çok daha fazla arttığı ve dış ticaret açığının yüz milyar doların biraz üzerine çıkması ülkedeki döviz kuru üzerinde de olumsuz bir baskı oluşturmuştur.

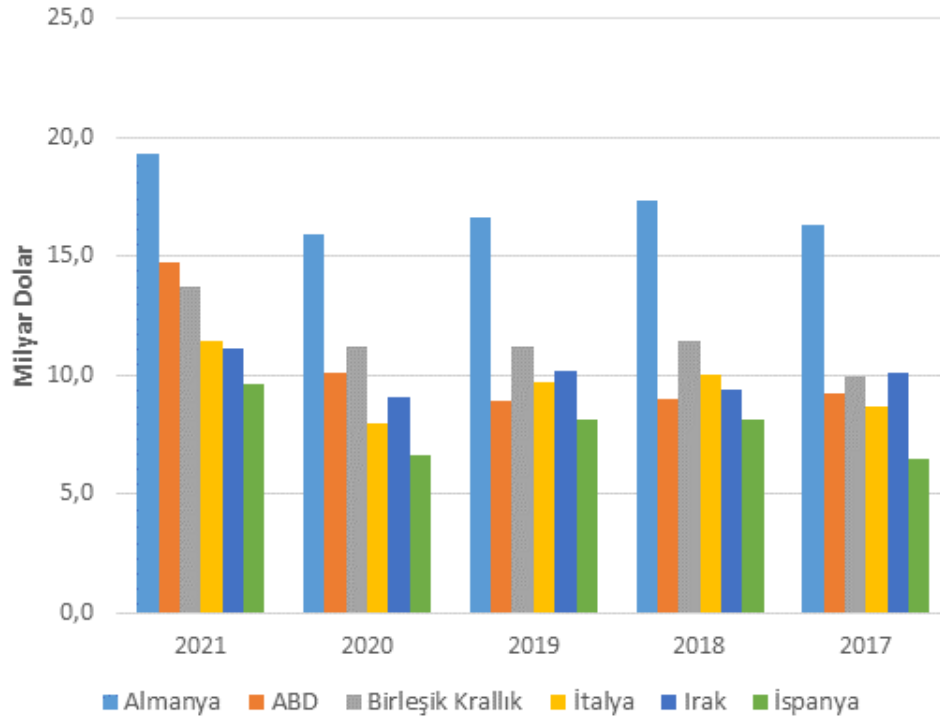
Tablo 4.6. Türkiye ABD Dış Ticareti

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2013	6.647	13.350	- 6.703
2014	6.921	13.465	- 6.544
2015	7.020	11.603	- 4.583
2016	7.262	11.276	- 4.014
2017	9.260	12.289	- 3.029

2018	9.073	12.996	-	3.923
2019	8.971	11.847	-	2.876
2020	10.183	11.525	-	1.342
2021	14.720	13.148		1.572
2022	16.886	15.229		1.657

Kaynak: TÜİK, 2023

Tablo 4.6’da Türkiye’nin ABD ile son on yılda yapılan dış ticaret istatistikleri gösterilmektedir. Türkiye ile ABD arasında 2018 yılı ortalarından başlayıp 2019 yılı Mayıs ayında azalan dış ticaretteki gerginlik iki ülkenin dış ticaret rakamlarını etkilediği görülmektedir. 2018 ve 2019 yıllarında Türkiye’nin ABD’ye yaptığı ihracat azalmış ve bu azalış 2020 yılında sona ermiştir. 2021 ve 2022 yıllarında iki ülkenin dış ticaret hacimleri hızla artmıştır. Türkiye bu iki yılda ABD ‘ye karşı dış ticaret fazlası vermiştir. Dış ticaretteki gerginliklerin azalması iki ülkenin ticaretini olumlu etkilemiştir.

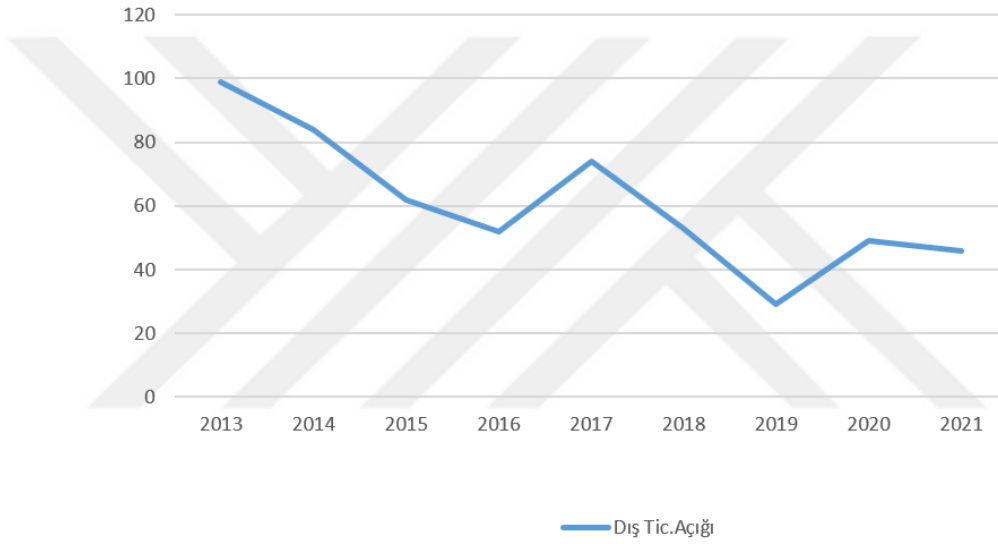

Şekil 4.8. Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler

Kaynak: TUIK, 2022 verileri kullanılmıştır

Şekil 4.8'de Türkiye'nin son beş yılda en çok ihracat yaptığı ülkeler gösterilmektedir. Ticaret savaşları öncesi ABD, Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülkeler sıralamasında

dördüncü sıradayken, 2018 yılında ABD ile tarife artışlarının yapılmasıyla beşinci sıraya kadar düştüğü görülmektedir. Tarife gerginliğinin devam ettiği 2019 yılında da yine ABD, Türkiye'nin en çok ihracat yaptığı ülke sıralamasında beşinci durumdadır. ABD'nin Türkiye'ye için uyguladığı ek tarifelerin olmadığı bir yıl olan 2020 yılında ise ABD, ihracatta ülke sıralaması olarak üçüncü sıraya ve nihayet 2021 yılında ise Birleşik Krallığı geçerek en çok ihracat yapılan ikinci ülke konumuna yükselmiştir. ABD'nin Çin Halk Cumhuriyeti'ne uygulamış olduğu tarife artışlarının etkisiyle, özellikle halı, otomotiv ve kimyevi madde sektöründe Türkiye'nin avantaj sağladığı ve ihracatını artırdığı belirtilmektedir.

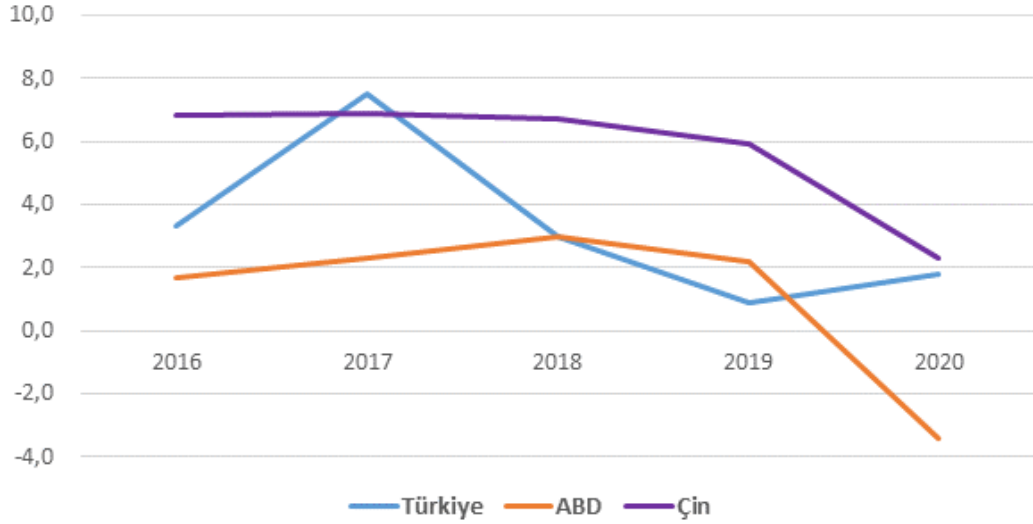
Şekil 4.9. Türkiye'nin dış ticaret açığı (Milyar dolar)

Kaynak: TUIK, 2022 verileri kullanılmıştır

Şekil 4.9 'da Türkiye'nin son dokuz yıllık dış ticaret açığı gösterilmektedir. 2013 yılında 99 milyar dolar olan dış ticaret açığı 2021 yılında 46 milyara düşmüştür. Azalan dış ticaret açığı Türkiye'nin ekonomisine olumlu olarak yansırken bu düşen dış ticaret açığının en önemli sebebi ise azalan Türk Lira'sının değerinden kaynaklanmaktadır. Azalan dış ticaret açığı yapısal sebeplerden değil döviz kurunun konjktürel olarak değer kazanmasıdır. Dolayısıyla sürdürülebilir bir dış ticaret dengesinin en önemli unsurlarından biri yüksek teknoloji gerektiren ve katma değeri yüksek ürünlerin ihracatının artmasıdır.

Belli bir dönem içinde devletlerarasında meydana gelen ekonomik ve mali ilişkileri gösteren ödemeler bilançosunun en önemli kısmını oluşturan cari işlemler hesabı,

uluslararası mal ticareti, uluslararası hizmet ticareti, uluslararası faktör gelirleri ve tek yanlı transferlerden oluşmaktadır (Topallı, 2021, s. 312). Bir ülkenin mevcut ve gelecekteki ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler veren cari işlemler hesabı iktisadi kararların verilmesine önemli rol oynamaktadır (Ağır ve diğ., 2020, s. 58). Türkiye'nin cari açığını kapatabilirse, Türkiye ekonomisi üzerinde döviz kuru baskısı azalacağından belirsizliklerin bir kısmı da ortadan kalmış olacaktır.

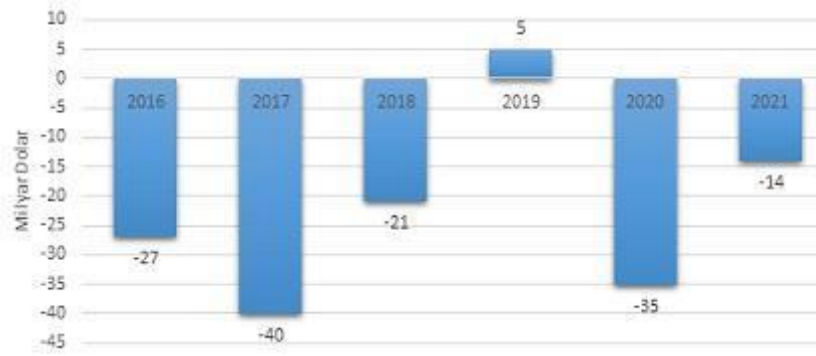

Şekil 4.10. Türkiye, ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti büyüme oranları (%)

Kaynak: Worldbank, 2022 verileri kullanılmıştır

Şekil 4.10'da Türkiye, ABD ve Çin'in büyüme oranları gösterilmektedir. Tarifelerin başladığı yıl olan 2018'de ve tarifelerin etkisinin daha net hissedildiği 2019 yıllarında üç ülkenin de büyüme oranları düşüşe geçtiği görülmektedir. Yüksek büyüme oranına sahip Çin ile görece daha düşük büyüme oranına sahip olan Türkiye'nin 2020 yılı büyüme oranları birbirine yaklaşıırken ABD ekonomisi ise küçüldüğü görülmektedir. Ticaret savaşlarının sonucunda üç ülkenin de büyüme oranlarında düşüşler olduğu görülmektedir. Ticaret savaşlarının, ticaret hacmini ve bununla ilintili olan dünya refahını da azaltıcı bir olgu olduğu görülmektedir.

Şekil 4.11 'de Türkiye'nin son altı yıllık cari işlemler hesabı gösterilmektedir. Türkiye'nin cari işlemler hesabı 2019 yılı hariç genelde açık vermektedir. 2019 yılında petrol fiyatlarında meydana gelen düşmeden kaynaklı ve döviz kurlarının etkisiyle cari fazla verilmiştir. Cari açık veren Türkiye açısından ihracatta tarife gibi engellerin oluşturacağı düşüş kırılğan olan cari işlemler dengesi olumsuz etkileyecektir.

Şekil 4.11. Türkiye'nin cari işlemler hesabı

Kaynak: TCMB, 2022 verileri kullanılmıştır

ABD başkanı Trump'ın Mart 2018 döneminde uygulamaya geçeceğini duyurduğu demir çelik ve alüminyuma tarife uygulaması, Türkiye'nin ihracatı üzerindeki etkisi kısa vadede somut olarak görülmektedir.

5. ABD'NİN KORUMACI DIŞ TİCARET TARİHİ

ABD kurulmadan önce İngiltere'nin yönetimi altında geçirdiği yıllarda, ABD'nin İngiltere'nin ekonomik ve siyasi birçok düzenlemesinden etkilenmiştir. İngiltere'nin etkisi birçok alanda göze çarpmaktadır. ABD kurulmadan önce İngiltere'de uygulanan korumacı dış ticaret politikası, ABD'nin korumacı dış ticaret politikasına etkisi büyüktür. Bu nedenle ABD'nin politikalarını analiz etmek için İngiltere'nin korumacılık geçmişini incelemek gerekmektedir.

5.1. ABD'nin Bağımsızlığı Öncesi Korumacılık

İngiltere, korumacı dış ticaret politikalarını uygulayıp, üreticilerini diğer ülke üreticilerinin rekabetinden korumak için harekete geçen ve bunu bir strateji haline getiren ilk ülkelerdendir. İlk korumacı dış ticaret politikasını uygulaması, ilk sanayileşen ülke olmasıyla da ilgilidir. İhracatın ülkeye döviz kazandırdığını ve ithalatın ise döviz azalttığını ve böylece ihracatın ithalattan daha önemli olduğunu, ihracatı artırarak ülkenin gelişeceğini anlayıp buna yönelik dış ticaret politikası geliştiren yönetim İngiltere'de III. Edward (1312-1377) yönetimidir. III. Edward İngiltere'ye yün hammaddesi ithalini değil yün giysilerin ithalini yasaklamıştır (Chang, 2009, s. 43). III. Edward, merkantilist düşünce sisteminin henüz oluşmadığı bir dönemde, ihracatın ve katma değer önemini kavradığı söylenebilir. Hammaddeyi değil mamül ürünü ithal etmeyi yasaklaması bunun göstergesidir. Daha sonraları VII. Henry, ham yün ihracatını yasaklayarak ülkesinin ham madde ihraç etmesinin önüne geçerek, yurtiçindeki ham maddeyi işleyip mamul mal ihraç etmeyi teşvik etmiştir. Temelde 1690 yılından önceki İngiliz gümrük tarife sistemi, aslında bir ticari düzen inşa etmek ve ülke imalatını korumak için korumacı önlemler almak amaçlı değil daha çok devlete gelir sağlamayı amaçlayan bir sistemdi. İthalat ve ihracat üzerinde bazı istisnalar olmakla birlikte genel olarak yüzde beşlik bir vergi uygulanıyordu ve bu vergi maliyet üzerinden değil devletin belirlediği sabit bir değer üzerinden hesaplanıyordu. Bu istisnalardan biri daha sonra en önemli imalat ve ihracat kalemi olacak yünlü mamul ihracatıydı. 1685'te ithal şarap, şeker ve tütüne ek vergiler getirilerek ithalatı azaltma yoluna gitmişti (Davis, 1966, s. 308). Şarap, şeker ve tütün gibi ürünler ülkede çok fazla üretilmediğinden bu üç ürüne ek gümrük vergisi getirilmesi, bir taraftan devletin elde ettiği vergileri artırırken diğer taraftan iç ticarete de bir olumsuz etkisi bulunmamaktaydı. VII. Henry'den sonra bu kez I. George

döneminin başbakanı olan ve ülkesinin merkantilist politikalarla dış ticaret rejimini yeni düzenlemeler getiren R. Walpole olmuştur.

R. Walpole, ihracatın artırılması için ihracat üzerine konan vergileri kaldırmıştır (Brisco, 1907, s. 132). İngiltere'nin korumacı dış ticaret politikasının uygulanması konusunda ısrarcı olmuş ve bu korumacı politikalarla kendi ülkesinin özellikle yün dokuma sanayisini geliştirmiş ve kendi ülkesinden daha ileri durumda olan Hollanda ile ülkesi arasındaki farkı kapatmıştır. Walpole, ülkesinin hammadde satan değil hammaddeyi alıp işleyen ve daha sonra ihraç eden bir konuma gelmesi için gereken birçok uygulamayı hayata geçirmiştir. İngiltere'nin korumacı önlemleri aldığı bir başka dönem 1699 yılında Wool Act olarak da adlandırılan yün yasasıdır. Bu yasa uyarınca sömürgesi altındaki yerlerden ülkeye mamul mal ithalatını yasaklanmış oldu. Wool Act ile İngiliz sömürge devletlerinin yünlü mamul ürünü ihracatı yasak getirmesiyle söz konusu yerlerin İngiliz mamul ürünlerine bağımlı olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yasak ile özellikle 1750 yılından itibaren başlayan sanayi devriminde yaşanan teknik ilerlemelerin katkısıyla imalat sektörü çok hızlı bir ilerleme kaydetmiştir. Devletin korumacı önlemleri ve sanayi teşvikleri imalatçıların yatırım iklimini olumlu etkilemiş ve 18. Yüzyılda ülke dünyada rakipsiz bir ekonomik büyüklüğe sahip olmuştur. Ayrıca bu yasak ile birlikte İrlanda'nın da İngiltere'ye mamul ürün ihracatı yasaklanıyordu (Kelly, 1980, s. 23). 1700 yılında Hindistan'da tıpkı İskoçya gibi İngiliz korumacı yasaklarına maruz kalmıştır. 18. Yüzyılın başında İngiliz Meclisi aldığı bir dizi kararlarla Hindistan'dan yünden yapılmış ürün ithalini yasakladı. İngiliz üreticiler bu yasaklama karşısında binlerce kişiyi istihdam edeceklerini ilgililere ifade etmişlerdir (Eacott, 2012, s. 99). 19. Yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de imalatçıların yurtiçindeki lobi çalışmaları ülke yönetimi üzerinde etkili olmuş ve 1800'lü yılların başında tahıl yasaları olarak anılan (Corn Law) yeni ithalat yasaları yürürlüğe girmiştir. Bu yasaklar ile ülkenin tahıl ithalatı üzerinde çeşitli sınırlamalar getirilerek yurtiçi üreticiler korunmuştur. Yine nitelikli işgücü göçünün olmasını engelleyerek teknolojik bilgi birikiminin başka ülkelere kopya edilmesini önlemek amaçlanmıştır. Söz konusu tahıl yasaklarının 1846 yılında kaldırılması ile İngiltere'de korumacılık önlemlerinin sona erip serbest ticaret çağına başladığı ifade edilmiştir (Bairoch, 1995, s. 21). 1859 yılında görüşmelere başlanan ve 1860 yılında İngiltere ve Fransa arasında imzalanan ve Cobden - Chevalier anlaşması olarak da bilinen İngiltere- Fransa ticaret anlaşması önemli bir dönüm noktasına işaret eder

(İliasu, 1971, s. 67). Anlaşmayla iki ülke aralarındaki gümrük vergilerini belirli oranlarda düşürmeyi kabul etmişlerdir. Bu anlaşma sonrasında iki ülke arasındaki ticaret hacim olarak artmaya başlamıştır. Bairoch (Bairoch, 1995) şunları yazmıştır:

İki ülke arasında imzalanan anlaşmadan önceki yıllarda Fransa, modası geçmiş ve yasaklayıcı bir tarife sistemine sahipti. Söz konusu anlaşmadan sonra ise Fransa, serbest ticaret yanlısı bir dış ticaret politikası izleyecektir. 1815-20'li yıllarda Avrupa devletlerinin korumacı bir okyanusa benzetilmiş ve bu okyanusun içinde birkaç küçük ada ise serbest ticareti simgeliyordu. Söz konusu bir kaç adayı ise İngiltere ve Hollanda temsil etmekteydi. Diğer komşu ülkeler, özellikle İngiliz ürünlerine karşı savunmacı ve korumacı bir sistem geliştirmişlerdi. İngiltere, 19. yüzyılın ortalarına geldiğinde, sanayisi Avrupa'daki diğer ülkelerinden yaklaşık 40-50 yıl daha ilerideydi (Dormois ve Lais, 2006, s. 14)

Nye ise Bairoch'un iddiasını yanlış olduğunu, iki ülkenin yapmış olduğu anlaşmadan önce de Fransa'nın İngiltere'den bile daha serbest ticaret yanlısı bir ekonomiye sahip olduğunu ifade etmiştir. İngiltere ve Fransa'nın ticaret istatistikleri incelendiğinde Fransa'nın o dönemde korumacı bir ülke olmadığını, bu eleştirinin ekonomik analizden çok siyasi analiz olduğu ifade edilmiştir (Dormois ve Lais, 2006, s. 14).

Tablo 5.1. 1820'li yıllarda Avrupa'da ticaret politikası

Ülke Adı	İthalat Yasağı	Gümrük Vergisi (%)
Avusturya Mac. İmparatorluğu	Çok sayıda	Çok az
Danimarka	Nadiren	30
Fransa	Çok sayıda	Çok az
Portekiz	Yok	15
Prusya (Almanya)	Yok	10
Rusya	Çok sayıda	Çok az
İspanya	Çok sayıda	Çok az
İsveç-Norveç	Çok sayıda	Çok az
İsviçre	Nadiren	10
Hollanda-Belçika	Yok	7
İngiltere	Nadiren	50

Kaynak: Bairoch, 1995, s. 21

Tablo 5.1' e bakıldığında 19. yüzyıl başlarında Avrupa'da seçilen ülkelerin ithal ürünlere uyguladıkları gümrük vergisi oranları listelenmiştir. İngiltere söz konusu dönemde diğer ülkelere göre uyguladığı gümrük vergisi oranı çok yüksek olduğu görülmektedir. Birçok ülke çok az bir gümrük vergisi alırken İngiltere yüzde elli gibi yüksek bir oranda almış olduğu gümrük vergisi yukarıda anlatılan korumacı politikaların bir sonucudur. 1850'li yıllara kadar devam eden korumacı dış ticaret politikası, İngiltere'nin dünyanın önde gelen bir sanayi ülkesi konumuna gelmesine kadar sürmüştür. Sanayileşen İngiltere, artık korumacı önlemlere ihtiyaç

duymadığından, serbest dış ticaret politikasını savunmaya başlamıştır. Çünkü güçlü sanayisiyle birçok ülkeden hem daha kaliteli hem de daha ucuz mamül ürün ürettiğinden bu ürünleri diğer ülkelere satmak için serbest dış ticaret politikası taraftarı olmuş ve akabinde diğer ülkelerin korumacı dış ticaret uygulamalarını eleştirmiştir.

Ülkeler genellikle bu iki uç nokta arasında kalmakta ve genellikle ikisinin de içinde olduğu karma bir dış ticaret yapıldığı görülmektedir. Bazı ülkeler uluslararası ticarete korumacılığın baskın olduğu bazıları ise serbest ticaretin baskın olduğu bir ticaret politikası izlemişlerdir. Ülkelerin dış ticarete bu iki görüş arasında nerede durdukları zaman içinde de doğal olarak değişmektedir. Bazıları serbest ticaretten korumacılığı bazıları ise korumacılıktan serbest ticarete doğru politik kaymalar yaşamaktadırlar. Bu değişimlerin yaşanmasında dünyanın ve ilgili ülkenin ekonomik ve politik ortamları etkili olduğu söylenebilir.

Genel olarak gelişmiş ülkeler serbest ticareti, gelişmekte olan ülkeler ise korumacılığı tercih ettikleri iddia edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin ar-ge harcamaları, nitelikli insan sayısının daha fazla olması gibi sebeplerle yeni ürün piyasaya sürme ve katma değeri yüksek ürün üretme konusunda gelişmekte olan ülkelere göre daha avantajlı olmaları sebebiyle ve rekabet güçleri yüksek olması, onlara serbest ticaret politikası izleme avantajı getirmektedir. Son yıllarda yukarıda bahsedilen görüşün tersi bir durum yaşanmaktadır. Gelişmiş bir ülke olan ve aynı zamanda dünyada hem uluslararası ilişkilerde hem de onun bir alt dalı olan dış ticarete dominant bir konuma sahip olan ABD, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana sürdürmüş olduğu serbest dış ticaret politikasından geri adım atarak korumacı dış ticarete doğru bazı yönelimlere girdiği gözlemlenmektedir. ABD'nin gelişmekte olan ülkelere karşı uygulamış olduğu korumacı politikaları daha iyi analiz etmek için, bu ülkenin hem dış ticaret politikasının ve bu dış ticaret politikasının dahil olduğu dış politikasının dayanmış olduğu temel ilkeleri dönemler itibariyle incelemek gerekmektedir.

5.2. Townshend Yasaları

ABD'nin bağımsızlığını kazanması aslında İngiltere ve Fransa arasında sömürge savaşının etkisi önemlidir. Yedi yıl savaşları olarak da ifade edilen bu savaş sonunda galip gelen İngiltere, Fransa'nın Amerika'daki sömürgelerinin yönetimini ele geçirmişti. Uzun süren savaş sonunda İngilterenin artan bütçe açığını kapatması için yeni gelirlere ihtiyacı vardı. İngilizlerin sömürge devletlerde uygulamış olduğu

ekonomik politikalar, ABD'nin 1776 yılında bağımsızlığını ilan etmesine kadar sürmüştür. Uzun süren yedi yıl savaşları sonunda Fransa'yı mağlup eden İngiltere, ekonomik sıkıntılar yaşamaktaydı. Bu ekonomik sıkıntıları aşmak üzere ülkenin gelirinin artırılması için savaş sonucunda kazanılan sömürge toprakları gündeme geldi. ABD'den alınacak yeni vergiler ile İngiliz hazinesinin bu zor durumun üstesinden gelinebileceği ayrıca İngiliz otoritesinin de sağlanacağı düşünülmüştü. İngiliz kabinesinde dönemin maliye bakanı olan ve kabinede pek de güvenilmeyen Charles Townshend, Amerika'dan daha fazla gelir elde edeceği konusunda kabineyi ikna etti (Clark, 1940, s. 779). Yeni düzenleme ile İngiltere, Amerika'ya ithal edilen çay, şeker, cam, boya gibi ürünlere ek vergiler koymaktaydı. Bu dönemde yeni vergiler halkı huzursuz etmiş, ABD'nin bağımsızlığına kadar gidecek olan birçok olayın başlangıcı olmuştur. Gelişmelere tepki veren yerel halk, Hindistan'dan getirilen ve Boston limanında bekliyen çay yüklü İngiliz gemilerine saldırarak gemide bulunan çayları limana dökmüşlerdir. Tarihte "Boston Çay Partisi" olarak anılan bu olay İngilizlerin sert tepkisini çekmiş, İngilizlerin ek asker göndermeleri ile çatışmalar yoğunlaşmıştır. Bu dönemde Fransızların da yardımını alan Amerikalılar, İngilizleri mağlup edip 1776'da bağımsızlıklarını ilan etmiş ve 1783 yılında imzalanan antlaşma ile resmen bağımsız olmuştur.

ABD 1776 yılında İngiltere'den bağımsızlığını kazanması, zorlu geçen bir çatışma döneminin sonucunda mümkün olabilmektedir. Ülke her ne kadar görece genç bir devlet olsada, ülkeyi kuranlar Avrupa'da yaşamış olan ve oranın entelektüel kültürünü almış kimselerden oluşmaktaydı. ABD dış ticaret politikasının nasıl olması gerektiği konusunda ise çoğu yöneticinin bir fikri yoktu. Dolayısıyla kuruluş dönemlerinde ABD'nin dış ticaret politikası, İngiltere'nin hamlelerine verdiği yanıtlarla oluşmaya başlamıştır. ABD'nin korumacılık geçmişini bağımsızlığını kazandığı yıldan itibaren başlatmak gerekse de sömürge olduğu dönemde İngiltere ile yaşanan askeri ve ticari gerilimler, ABD'nin korumacılık konusundaki tecrübelerine katkıda bulunmuştur. Ayrıca İngiltere'nin ABD'ye bakış açısını anlamak için İngiliz başbakanının söyledikleri son derece öğreticidir. Bu kapsamda İngiliz başbakanı Walpole'nin şu sözleri İngiltere'nin Amerikan ekonomisini nasıl yönlendirmek istediğine dair fikir verebilir *“Ticari ve sınai düzenlemelerin amacı sömürgelerin üretimini hammadde üretimi ile sınırlamak, ana ülke ile rekabet edebilecek herhangi bir imalatı engellemek*

ve bu ülkelerin pazarlarını İngiliz tüccarlara ve imalatçılarıyla sınırlamaktı.” (Brisco, 1907, s. 165).

5.3. ABD'nin Bağımsızlık Sonrası Gümrük Tarifeleri

Bağımsızlıktan sonra ABD dış ticaret politikası henüz oluşturulmuş değildi. İlk adım 1781 yılında atıldı ve kongreye tarife için politika belirleme yetkisi verilmesi olumsuzlukla sonuçlandı (Garraty ve Carnes 1983, s.140). Daha sonra tekrar harekete geçen senatörler nihayetinde bir tarife üzerinde karar kıldılar.

ABD'nin kurucuları arasında yer alan, ülkenin dış ticaret politikasını korumacılık üzerine inşa eden Alexander Hamilton, hazırlanmasında önemli görevler üstlendiği gümrük tarifesinin ABD tarafından uygulanması, ABD'nin kuruluşundan on üç yıl sonra hayata geçmiştir.

1789 yılında uygulamaya başlanan bu tarife Tablo 5.2’de gösterilmektedir. Bu tarife (yüzde beş) yüksek olmayan tarife oranıyla üreticileri korumaktan uzaktı (Hill, 1893, s. 54).

Tablo 5.2. ABD'de yıllara göre tarife oranları

Yıl	Tarife Oranı (Yüzde)
1823-24	43.4
1829-31	50.8
1842-46	25.3
1857-61	16.3
1867-71	44.3
1891-94	22.9
1908-13	20.1
1914-15	14.9
1923-27	14.1
1931-33	19.0
1935-38	16.4
1944-46	9.5
1968-72	6.5
1978-82	3.3
1988-90	3.6

Kaynak: Bairoch, 1995, s. 35

Tablo 5.2’de ABD'nin yıllara göre tarife oranlarını göstermektedir. Tabloda görüleceği üzere 19. yüzyılın başlarında göreceli olarak yüksek tarife oranları görülmektedir. Bu yüksek tarife oranları ancak İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde tedricen azaltılmıştır.

1933 yılında ABD'li temsilci ve korumacılık konusunda önemli çalışmaları olan Henry Clay, Kongre'de partiler arasında uzlaşma sağlayarak tarifelerin kısmen de olsa aşamalı olarak düşürülmesini öneren bir çalışmayı kongre kabul etti.

ABD'nin kuruluşunda önemli bir role sahip olan Alexander Hamilton, hazineden sorumlu olması nedeniyle dış ticaret politikasının oluşumunda görev almıştır. 1791 yılında kongreye sunduğu "İmalat Üzerine Rapor" (Report on Manufactures) ile döneme önemli bir katkı sağlamıştır. Raporunda Amerika'nın tarım ülkesi olduğunu, sanayisinin Avrupa Devletleri ile rekabet edemeyeceğini belirtip belli dönem için gümrük vergisinin yükseltilmesi veya ithalatın kısıtlanması veya devletin üreticiye sübvansiyon vermesini önererek "Bebek Endüstriler" olarak bilinen tezi ilk ortaya koyan kişi olmuştur. Kongreye sunduğu bu raporun tam olarak uygulandığını söylemek mümkün değildir (Irwin, 2004, s. 800). Hamilton'un korumacı ticaret politikaları konusundaki görüşleri 1789 yılında George Washington tarafından hayata geçirilmiştir. Yeni kurulan devlet gelirlerini artırma ve yeni yeni gelişen ABD sanayisini koruma amacı güden bu tarifeler ithalat üzerine ortalama yüzde sekiz buçuk oranında vergi alınmasını sağlıyordu (Merry, 2016, s. 30). Hamilton ve onun taraftarlarından olan Hanry Clay'ın karşısında bu politikalara kısmen karşı olan Thomas Jefferson arasında fikir tartışmaları sonucunda Hamilton'un fikirleri ABD'nin kuruluş yıllarında dış ticaret politikalarının zeminini oluşturmuştur. Jefferson ise yüksek tarife oranlarının ticari işletmelere zarar vereceğini düşünerek karşı çıkmıştır. Hamilton'un fikirleriyle o dönemde yüksek sayılan tarife oranları Amerika'da iki üretici grup arasında çıkar çatışmasına neden olmuştur. Sanayide daha ileride olan kuzeyli üreticiler yüksek tarife oranlarını desteklerken daha çok tarımsal üretimde yoğunlaşan güneyli üreticiler ise tarifelere karşı çıkıyorlardı. Zira yüksek tarife oranları kuzeydeki üreticileri yutdışından gelen ürünlerle rekabetlerinde onlara avantaj sağlarken güneyli tarımsal üreticilere çok fazla fayda sağlamamaktaydı. Ünlü ekonomi tarihçisi Bairoch (1995, s. 33) 1789 yılındaki ilk Amerikan tarifesinin normal sınırlar içinde olduğunu, tarifelerdeki temel amacın ülke içineki endüstriyi korumak olduğunu ifade etmiştir

5.4. İngiltere'ye Karşı Ticaret Ambargosu

ABD'nin dış ticaret politikasında korumacılık ile ilgili adımları aşama aşama artırarak kendi üreticilerini dış rekabete karşı korumuştur. ABD'nin dönemin ticari olarak

gelişmiş olan Avrupa ülkelerinden uzak olması, ithalat için doğal bir bariyer oluşturmuyordu. İlk tarifenin uygulanmasından birkaç yıl sonra 1792'de tarifeler yaklaşık yüzde elli artırılmıştır. Böylece göreceli olarak düşük görülen tarife oranları yükseltilerek Hamilton'un önerilerine yaklaşılmıştır. 19. Yüzyılın başlarında İngiltere açık denizlerde bulunan bazı Amerikan gemilerine el koydu (Philips 1945, s. 466). Amerikan kurucu önderlerinden ve üçüncü başkan olan Jefferson, İngiliz donanmasının Amerikan gemilerine el koymasından sonra İngiltere'yi cezalandırmak için 1807 yılında yürürlüğe giren ve İngiliz ürünlerinin ABD'ye girişlerini yasaklayan bir yasayı kongreden geçirdi. Yürürlüğe giren ambargo sonrasında beklentiler pek gerçekleşmemiştir. Söz konusu ambargo neticesinde İngiltere ile yapılan ticaret durmuş, böylece söz konusu ülkeden yapılan ithal ürünlerin fiyatları artmıştır. Amerika, aslında İngiltere'yi cezalandırmaya çalışırken kendisi daha çok zarar görmüştür. Ticari hayat geriledikçe işsizlik artmış ve başkan Jefferson ise bir sonraki seçimi kaybederek bu yapmış olduğu hatasının bedeleni ödemiştir. Daha önce İngiltere'den ithal edilen ürünlerin fiyatları artmakla kalmamış piyasada sınırlı sayıda ürün bulunması karaborsacılığı da tetiklemiştir. Ambargo 1809 yılında kaldırıldığında, genç ABD devletinden daha köklü bir ticari, siyasi geçmişi olan İngiltere'ye göre ABD daha fazla zarar görmüştür. Devletin henüz tam olarak işlemeyen piyasası bu ambargo daha da işemez olmuştur. Üreticiler üretim için hammadde bulamamakta ve tüketiciler ise talep ettikleri ürünlerin bazılarını piyada ya bulamamakta ya da pahalı olarak satın almak zorunda kalmışlardır. Birçok Amerikalı ekonomi tarihçisi, ambargonun başarısızlığa mahkum olduğunu çünkü Amerika'nın yeterli ekonomik güce sahip olmadığını belirtmişlerdir (Frankel, 1982, s. 291).

5.5. ABD-İngiltere Savaşı Sonrası Yükselen Korumacılık

1812 yılında İngiliz donanması ile yaşanan karşılıklı saldırılar sonrasında patlak veren Amerikan-İngiliz savaşı, her iki ülkenin ekonomisini son derece olumsuz etkilemiştir. Fransa savaşta ABD'ye silah yardımı yaparak, bağımsızlık savaşı sonrası ikinci kez İngiltere karşısında ABD'nin yanında yer almıştır. Ayrıca ABD artan harcamalarını karşılamak için ithalat vergilerini iki katına çıkarmak durumunda kalmıştır. 1816 yılında Amerika'nın kurucuları arasında gösterilen Madison döneminde kabul edilen tarife esas olarak yine Amerikan üreticileri koruma amacı taşıyordu. Taussig 1789 tarihli tarifeyi Amerika'nın ilk inanç ve ruhu olarak tanımlarken Edward Stanwood

1816 yılı tarifesi Kongrenin güçlü tarifesi olarak değerlendirmiştir. 1816 yılı şubat ayında dönemin hazine sekreteri Alexander Dallas, tıpkı Hamilton gibi finansal rapor hazırlamıştır. Raporunda yeni bir gümrük tarifesi teklif etmiş ve tarifelerin yükseltilmesini önermiştir. Alexander Dallas raporunda, üreticileri üç guruba ayırmış ve her birine ayrı oranlarda tarife uygulanmasını istemiştir (Mcfarland ve diğ., 1969, s. 24) Alexander Dallas tarafından hazırlanan bu tarife "Dallas Tarifesi" olarak adlandırılmıştır. 1816 yılı tarifesi tarım, tekstil ve demir sanayisi üreticileri için önemli korumalar sağlamaktadır. Hamilton (1971) tarafından ortaya konan ve List'in katkılarıyla yaygınlık kazanan bebek endüstri tezi aslında tam olarak 1807 yılından sonra ABD başkanları Jefferson(1743-1826) ve Madison (1751-1836) dönemlerinde uygulanmaya başlanmıştır (Mcfarland ve diğ., 1969, s. 22). 1816 yılı tarifesi önceki tarifelerden farklı olarak gelir getirme ihtiyacından değil daha çok pamuklu ve yünlü ürünler ile demirden yapılan mamullerin korunması amaçlanmıştır. Ortalama olarak bütün mamul mallara yüzde 35 oranında bir gümrük tarifesi uygulanması öngörülmüştür(. Güney eyaletleri getirilen koruma tarifelerinden memnun olduklarını ifade etseler de, ilerleyen zamanlarda, kendi eyaletlerinde endüstrinin gelişmesi beklentisi gerçeklemedince, tarifelere karşı çıkmaya başladılar (Chang, 2009, ss. 55-56). Amerikan- İngiliz savaşından sonra İngiliz imalatçılar muazzam derecede ucuz ürün üreterek Amerikan pazarına girmeleri, iç pazardaki üreticileri olumsuz etkilemiştir Amerikan ticari hayatı gerileyince ülkede istihdam sorunları yaşandı ve ekonomi daralmaya başlamıştır. Tarifelerin artırılıp artırılmaması tartışılmaya başlanmıştır

5.6. Monroe Doktrini ve Kötülükler Tarifesi

1803 Yılında Louisiana'nın Fransa'dan satın alınması sürecini yönetmiş diplomasiyi bilen bir başkan olarak 1817'de göreve başlayan başkan James Monroe, 1823 yılında ilan ettiği ünlü "Monroe Doktrini " ile ABD'nin izleyeceği dış politikanın temellerini oluşturmuştur. Monroe doktrini yayınlanmadan dönemin İngiltere dışişleri bakanı George Canning, ABD'ye Güney Amerika'da bağımsızlığını ilan eden ülkelere korumak için birlikte hareket etmek için öneri sundu. Fakat ABD, İngiltere tarafından yapılan bu teklifi reddetti (Renahan, 2007, s. 79). ABD bu kararıyla İngiltere'yi Amerika kıtasından uzak tutmak istemiştir. Monroe Doktrini, Avrupalı güçlerin Amerika kıtasına müdahale etmemesini, ABD'nin de Avrupa'nın işleyişinden uzak

durmasını içeriyordu. Bu politika ile hem doğal sınırlarla uzak olduğu Avrupa'lı ülkelerin kendi içişlerine karışmasını engellemek istemiş hem de Amerika kıtasındaki diğer ülkeler üzerindeki etkisini artırmak istemiştir. Yalnızcılık olarak da ifade edilen bu durum Latin Amerika kıtasının birçok devleti olumlu karşılamıştı. Zira o dönemde yeni yeni Avrupalı devletlerden bağımsızlığını kazanacak devletlerin yararına olan bir doktrindir. Amerika bu doktrinle siyasi olarak kıtada önemli bir aktör olduğunu göstermiştir. Doktrin, ABD'nin uzun sürecek olan içe kapanma sürecini başlatmıştır, yaklaşık yüz yıl süren bir zaman diliminde ABD, Amerika kıtası dışında meydana gelen gelişmelerden uzak durmuştur. Yalnızcılık döneminde ülke, Amerika kıtasında gerektiğinde satınalmalarla gerektiğinde savaş yaparak kendi sınırlarını sürekli genişletmiştir. Monroe doktrini ile içe kapanan ülke, ekonomisini geliştirmiş özellikle sanayide yeni icatlar yaparak ihracatını artırmıştır. Monroe, 1821'de tıpkı ABD'nin bağımsızlığını kazanırken Fransa'nın yaptığı gibi Meksika'nın İspanya'dan bağımsızlığını kazanmasında Meksika'ya yardımda bulunmuştur. Doktrinin kamuoyuna duyurulmasından önce, sona eren Napolyon savaşlarına karşı bir politik duruş olarak ortaya çıktığı da söylenmiştir (Gilderhus, 2006, s. 6).

Şekil 5.1. ABD'de 1828 yılındaki tarifeyi onaylayan ve karşı çıkan eyaletler

Kaynak: Garraty ve Carnes, 1983, s. 216

Monroe döneminde tıpkı siyasi olarak Avrupa'dan uzak durduğu gibi ekonomik olarak da çok fazla yakınlaşmak istememiştir. Ülkenin Avrupa'nın etkisinden daha az etkilenmesinin bir yolu da ekononmik olarak bağlantıları azaltmaktan geçtiğini bildiğinden, söz konusu dönemde tarife oranları ortalama olarak yüzde 40 'ın üzerinde tutuldu. Böylece hem siyasi hem de ekonomik olarak göreceli olarak da olsa bir içe kapanma dönemi yaşandığı söylenebilir. 1828 Yılında, daha sonraki yıllarda “Tariff of Abominations” olarak adlandırılan "Kötülükler Tarifesi " çok uzun tartışmalar sonucunda karşı 94 oya rağmen 105 oy ile kabul edilmiştir. Bu tartışmanın temelinde Kuzeyliler ürettikleri sanayi ürünlerine korumacı tarife talep ederken, aynı tarifenin Güneylilerin girdi maliyetlerinde önemli artışlara sebep olduğu ve yaşamlarını pahalılaştığını ifade ederek şiddetle buna karşı çıkması vardı. Bu tarife ortalama yüzde 50 oranında gümrük vergisi öngörüyordu (Turner, 2013). Massachusetts, Newyork ve Pennsylvania'lı üreticiler yüksek koruma istediler (Garraty ve Carnes,1983, s. 216).

Massachusetts temsilcisi ve ABD dışişleri bakanlığı yapan Daniel Webster, ithal yüne karşı yüksek oranlı bir gümrük tarifesi önererek, temsil ettiği yünlü mamül üreticilerinin hem pazara hâkim olmalarını ve hem de dış rekabete karşı korumayı amaçlamıştır. Tarife uzun sürecek Kuzey- Güney çatışmalarınının başlangıcı sayılabilecek bir gelişmedir. Aslında 1816 yılında çok ciddi bir tartışma olmaksızın tarifeleri yükseltmişlerdi. Özellikle Napolyon savaşları sırasında Avrupa'da yaşanan çatışmalar ABD tarafından izlenmiş ve henüz Monroe doktrini yayınlanmadan, ABD kendi bebek endüstrisini koruma altına almak istemiştir Amerikan tarifelerinin düzenlenmesinde önemli rol alan Henry Clay, 1828 yılındaki tarifeden sonra Güneylilerin tarifelerin yüksekliğı konusundaki şikâyetlerini Kuzeylilere paylaşarak bir uzlaşmaya varmaya çalışmıştır. 1930'lu yıllarda tarifler üzerinde ABD'de Clay ve Calhou'nun belirleyici olduğu konusunda genel bir uzlaşma olduğu görülmektedir. 19. Yüzyılda, imalat yapan Kuzeylilerin yüksek koruma beklentisi, bu yüksuek korumadan zarar gören Güneylilerin düşük koruma beklentileri, Amerika'nın dış politikasını etkileyen çatışma alanlarından biri olmuştur. Bir diğer önemli ayrışma noktası köleliğin kaldırılması konusu idi. Zaten bu iki anlaşmazlık ülkeyi bölünmenin eşğine kadar getiren iç savaşa kadar sürecektir. Güneyliler, ABD'nin ihracatının önemli bir kısmını gerçekleştirmiştir. Kuzey ve Güney Carolina ve Virginia'da üretilen, pamuk, tütün ve pirinç o dönemde ihracatın üçte ikisini oluşturmuştur (İrwin, 2006, s. 4). ABD'deki bu çıkar gruplarının rekabetini uzlaştırmada öncü rol oynayan,

girdiği başkanlık seçimlerini kaybeden ve Whig Partisinin kurucusu Henry Clay, Kentucky senatörü atandığı 1806 yılından sonra 1810 yılında Kongrede olarak görev yaptı. İngiltere ile yapılan savaş için faaliyet gösterdi ve Ghent Anlaşmasına yaptığı katkılar ile tanınır oldu (Remini, 1993, s.357). Müzakere yeteneği sayesinde yürüttüğü 1933 “tarife uzlaşması” (Compromise of 1933) ile ülkenin içinde bulunduğu fikir ayrılıklarını sonuçlandırmıştı. Özellikle Güney Carolina'nın 1828 tarifelerine olan itirazı en önemli bir sorundur. Amerikan sistemi olarak adlandırılan bu sistem, ülkenin dış ticaretten çok iç ticarete dayanarak büyümesinin doğru olacağını iddi etmektedir. Hamilton'un korumacı fikirlerinden yararlanarak, Güneylilerin tarımsal ürünlerini, sanayisi gelişmekte olan Kuzeylilerin satın almasını sağlayarak Amerikan iç ticaretini artırmaya yönelik girişimlerin sahibi de yine Henry Clay'dır. Amerikan sistemi olarak adlandırılan bu yöntem dış ticaret rekabetinden yoksun bir şekilde Amerikan üreticilerinin korunmasını amaçlıyordu. Bu sistemde üreticiler arasında yolsuzluk konusunda şikâyetler kısmen de olsa dillendiriliyordu. 1932 Yılında 1933 Uzlaşısı ile 1828 yılı tarife oranlarında belli oranlarda indirimde gidilmesi kabul edilmiştiR. Böylece yaklaşık 10 yıl sürecek tarifelerde indirim yapma sürecine girilmiştir. Korumacı politikaları savunanlar ülkenin refahının yükselmesini yüksek tarifelere, ekonominin depresyona girmesini ise tarifelerin düşük olmasına bağlıyorlardı (Taussing, 1907, s. 97). 1933 Uzlaşısı ile düşürülen tarifeler ülke içindeki huzursuzluklarında bir göstergesi idi. Endüstrileşen ve korumacı tarife taraftarı olan Kuzeyliler ile daha çok tarımsal ürün üreten ve bunları ihraç eden Güneyliler arasındaki çıkar çatışması bazen üçüncü bir taraf olan Batının müdahalesiyle daha da karmaşık bir hal alıyordu.

1933 yılındaki uzlaşma tarifesiyle, gelecek on yıl içerisinde tarifelerin indirilmesi planlanan, 1942 Yılında yürürlüğe konan ve "Kara Tarife" (Black Tariffs) olarak adlandırılan yeni tarifelerin yürürlüğe girmesi ile ortadan kalktı. Çünkü 1942 tarifesi gümrük vergilerinde indirim değil artış öngörüyordu.

1942 Yılında ABD'li kumaş üreticilerinin ürettiği kumaşlar, aynı tarihte İngiltere'nin ürettiği kumaşlardan yüzde 25 daha pahalıydı ve bu nedenle koruma önlemlerinin devamı gerekiyordu. Korumacı Whigs Partisinin de iktidarda güçlenmesi, 1942 tariflerinin yükselmesinde etkili olmuştur. Ayrıca 1942 tarifesi ile gümrük vergileri, ad valorem vergilerin yanında spesifik vergi yöntemleri de kullanılmıştır (Woodward,

2011, s. 139). Tarife oranları genel olarak yüzde otuz olarak belirlenmişti fakat pik demir yüzde 72, işlenmiş demir ürünleri yüzde 163 ve pamuk ile üretilen ürünlerde ise yüzde 95 oranı uygulanacaktır (James ve Lake, 1989, s. 10).

Walker tarifeleri olarak literatüre geçen 1946 yılı tarifesi, uzun zamandır istekleri karşılanmayan Güneylilerin talep ettikleri serbest dış ticaretin yaygınlaşması taleplerini karşılamıştır. James K. Polk (1795-1849) yönetimi tarifleri düşürerek Amerikan pazarını özellikle İngiliz ürünlerine açmış oldu. Ülkenin uzun süredir uyguladığı korumacı ekonomi politikasından uzaklaşarak serbest dış ticaret politikasına kısmi bir yönelme olmuştur. İngiltere'nin ünlü mısır yasasını değiştirerek tarifelerini düşürmesinin de etkisi olduğu görülmektedir (James ve Lake, 1989, s. 2).

Koruma yanlısı Whigler, bu dönemde iktidardan uzaklaşınca iç savaşa kadar tarife ülkenin önemli gündemi olmaktan çıkmıştır. 1849 Yılında Kaliforniya eyaletinde bulunan altın, ülkenin bütçe dengesini olumlu yönde etkilemesinin de bu payının olduğu görülmektedir. " Tarife sadece gelir için" (tariff for revenue only) cümlesi aslında demokratların korumacılığa bakış açılarını özetliyor. Demokratların tarifenin üreticiyi dış rekabetten koruma, ülke içindeki ekonomik yapıları değiştirme gibi noktaları ihmal ederek sadece gelir getirici etkisine odaklanmaları, Cumhuriyetçi parti ile olan temel ayrımları göstermektedir (Irwin, 2017, s. 202).

1933 Uzlaşma tarifesi, 1857 yılında yapılan bazı değişikliklere rağmen ünlü Morrill tarifelerine kadar yürürlükte kalmış; Morrill tarifeleri ile korumacı dönem tekrar etkili bir şekilde geri dönmüştür. ABD ile İngiltere arasında 1854 yılında imzalanan anlaşma sonucunda ABD ile Kuzey Amerika (aslında Kanada) arasındaki ticari ilişkileri düzenlemekteydi. Anlaşmanın maddelerinden biri ise karşılıklı ticaretin geliştirilmesi ve bazı vergilerin kaldırılmasını içeriyordu (Haynes, 1892, s. 7).

5.7. Tarife Anlaşmazlığı: Morrill Tarifesi ve Amerikan İç Savaşı

Kuzey ve Güney Eyaletlerinin sanayi ve tarım olmak üzere iki farklı sektörde gelişmiş olması bazı sorunlara bakış açılarını farklılaştırmıştır. Hem tarife konusu hem de köleliğin kaldırılması iki taraf açısından sorun teşkil etmiştir. Sanayisi neredeyse Avrupa sanayisini geçmiş olan Kuzey eyaletleri, korumacı gümrük tarifelerini savunurken, sanayilerinde çalıştırmak üzere kölelerin özgürlüklerinin sağlanması için mücadele veriyorlardı. Güneyliler ise hem tarifelerin indirilmesini ve köleliğin kaldırılmamasını talep ediyorlardı. Çünkü köleleri ucuz emek olarak tarımsal

işlemelerde çalışmaktaydılar. Nisan 1861 yılında patlak veren iç savaştan bir ay önce göreve başlayan Başkan Abraham Lincoln, seçimden önce köleliği kaldırıp tarifeleri yükselteceğini vaad edip başkan oldu. Akabinde Güneylilerin birlikten ayrılıp yeni bir oluşum meydana getireceklerini ilan etmeleriyle iç savaş başladı. Morrill yasaları olarak anılan 1861 tarifi bir yandan da 1857 yılında ortaya çıkan ekonomik sorunlara karşı bir yanıt oldu. Gelire ihtiyaç arttıkça, iyi bir gelir kaynağı olan ithal ürünlere gümrük vergilerinin artırılması gündeme gelmekteydi.

ABD’de, iç savaş ve yüksek gümrük tarifeleri ile geçen 1860’lı yıllarda korumacı politika izlenirken, Avrupa’da ise merkantilizmin önemini kaybetmesi ve A. Smith’in fikirlerinin hayata geçmesi ile yeni bir konjonktür başlamıştı. Fakat ABD, iç savaşın etkisi ve 1857 krizinin neden olduğu gelir düşüklüğü nedeniyle Avrupa’nın tersine tarifeleri artırma eğilimi güçleniyordu. Avrupa İngiltere- Fransa arasındaki Cobden-Chevaier (23 Ocak 1860)anlaşması ile tarifeleri düşürmüştür (Irwin, 2017). ABD başkanı Lincoln ise ülkesinin bölünme ihtimali olan bir dönemde ülkesinin birliğini korumaya çalışırken, dış ticaret politikası ile ilgilenilmemiştir. Avrupa Kıtasında ise serbest dış ticaret yönünde bazı adımlar atılmaya başlanmıştır. ABD başkanı Lincoln konuşmada ithalatta uygulanacak gümrük tarifi ile ilgili söyledikleri şöyledir.

Siyasi çekişmelerin, kavgaların, suçlamaların ve belirsizliklerin daimî bir öznesi olmamak için şimdiye kadar kabul edilmiş ılımlı, dikkatlice ayarlanmış, koruyucu bir tarifeye sahip olsaydık, bizim için daha iyi olacağına inanıyorum (Irwin, 2017, s. 208).

ABD’de 1861-1865 yılları arasında yaşanan ve Lincoln’ün önderliğinde kazanılan iç savaşın ardından ülkenin para sisteminde de değişiklikler oldu. Uzun süredir ülkenin en önemli gelir kaynağı olan ithal ürünlerden alınan gümrük vergisinin yanında yeni gelir kaynakları oluşturuldu (Taussig, 1907, s. 135). Lincoln, başkan seçildiğinde Güney eyaletleri ABD’den ayrılarak Amerikan Konfedere Devletleri adıyla yeni bir devlet kurduklarını ilan ettiler. Güney eyaletlerinin olmadığı bir yasama organında Lincoln, seçimden önce vaat ettiği köleliği kaldırma yasası 1863 yılında yürürlüğe girdi. Köleliğin kaldırılması öncesinde iç savaşın yoğun olarak esnada 1862 yılında bütçe gelirLERİni artırıcı önlemler alındı. Tahvil ihracı, yurtiçi ticari mallara ek vergi gibi yeni gelir kalemleri yaratıldı. 1932 yılından beri düşürülmeye çalışılan tarifeler radikal bir şekilde yükseltildi (Dobson, 1976, s. 16). İç savaş sonrasında ülkenin ekonomisi önemli ölçüde zarar gördü. Ülkenin hem ithalatı ve ihracatı savaş döneminde gerilemeye başladı. Savaşın maliyeti 1860 yılı GSYH’nin bir buçuk katını

buluyordu. ABD'nin ihracatı 1860'da GSYİH'nın yüzde yedisi iken bu rakam 1865 yılında yüzde ikiye düştü. Gelire ihtiyaç duyan yönetim, 1861 yılında %19 olan ortalama tarife oranını % 36'ya çıkardı. Savaş döneminin artan harcamaları artırılan vergiler ile tamamının karşılanması mümkün olmadığından kalan harcamalar için borçlanmaya gidilmiştir. Tarife daha çok üreticiler tarafından desteklenen Cumhuriyetçilerin bir tarafesidir (Magness, 2009, s. 329). İktidarda olan Cumhuriyetçi Parti 1870'li yıllara kadar küçük bazı değişimlerin dışında korumacılık ile ilgili herhangi bir radikal değişikliğe ihtiyaç duymuyordu. Bu dönemde çay, kahve, şeker ve şarap gibi bazı tarımsal ürünlerin vergi oranları düşürüldü (Dopson, 1976, s. 17).

Tablo 5.3. 19.yüzyılda ABD'nin ithalat ve ihracatı (Milyon Dolar)

Yıl	Mamül Mal İthalatı	Mamül Mal İhracatı	Yurtiçi Mamul Mal Üretimi
1810	49	6	173
1839	55	16	547
1849	121	23	1019
1859	191	46	1886

Kaynak: Irwin, 2017, s. 197

ABD'nin dış ticaret verileri Tablo 5.3'te verilmiştir. Tablodan görüleceği üzere ülkenin yurtiçinde ürettiği mamul malların onda biri kadarı da ithal ediliyor. Ayrıca dış ticarete sürekli açık verdiği görülmektedir. 19. Yüzyılda ABD'nin dış ticaretinin önemli bir kesimini İngiltere ile yapılan ticaret oluşturuyordu. Özellikle ABD'nin ithalatının yüzde yetmişi İngiltere'den alınan işlenmiş ürünlerden ibaretti. Geri kalanlar ise şarap, kahve ve çaydan oluşuyordu. İhracatın yapısına bakıldığında ABD'nin hâlâ bir tarım toplumu olduğu anlaşıyordu. İhraç ettiği ürünler, işlenmiş sanayi ürünleri değil tarımsal hammaddeler idi. Ağırlıklı olarak (yaklaşık yüzde 85'i) pamuk, buğday ve mısır ihraç edilmİŞTİR. 1820-1860 Zaman aralığında ülkenin nüfusu 9,6 milyondan 31,4 milyona çıkarak yaklaşık üç kat artmıştır (Irwin, 2017, s. 193).

ABD'nin Walker tarifeleri sonrası dış ticaret hacmine bakıldığında koruma oranlarının görece olarak yüksek sayılabileceği yıllarda bile ithalatın 121 milyon dolardan 362 milyon dolara yükselmesi dikkat çekicidir. 1846-1860 yılları arasında nüfusun yüzde elli oranında artması ithalatın artmasının bir başka sebebidir (Springer, 1893, s. 131).

Ekonomi tarihçilerinden Bairoch, ABD'nin 19.yüzyıl dış ticaret politikasını üç bölüm altında incelemektedir.

- 1816-1846 arasındaki geçen zamanı korumacı dönem
- 1846-1861 arası dönemi liberal korumacı dönem
- 1861 yılından 2. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar olan dönem sıkı korumacı dönem.

Amerikan tarihinde tarifeler iki kez düşüş yaşamıştır. Birincisi 1830' lardan Amerikan İç Savaşına, ikincisi 1930'lardan günümüze kadar (İrwin, 2006, s. 1).

5.8. İç Savaş Sonrası Tarifelerde Kısmi İstikrar Dönemi

İç savaşın ardından ABD hem siyasi hem de ekonomik olarak toparlanma dönemine girdi. Tarifeler üzerinden tartışmalar devam etmekle beraber eski yoğunluğunu kaybetmişti. Morrill tarifelerinden sonra 1913 yılı Underwood tarifelerine kadar geçen zamanda çeşitli değişiklikler olduysa da tarifelerin indirilmesi söz konusu olmadı. 1883 yılında Mongrell tarifeleri ile bazı küçük indirimler yapılmış fakat temelde korumacı tarifler devam etmiştir.

Tablo 5.4. İç savaş sonrası ABD'de uygulanan tarifeler

Yıl	Tarife Adı	Tarifenin İçeriği
188	Mongrel Tarifesi	Bazı indirimler yapılmış fakat temel korumacı yapı korunmuş
1890	McKinley Tarifesi	Korumacılık oranları hem artmış hem de kapsamı genişlemiş
1894	Wilson-Gorman Tarihîsi	Tarifeler düşük oranlarda azaltılmış
1909	Payne-Aldrich Tarifesi	Küçük bir revizyon yapılması.

Kaynak: Dobson, 1976, s. 143

ABD'de yaşanan İç Savaş'ının akabinde uygulanan tarifeler tablo \ref{İç Savaş}'de görülmektedir. İç savaş sonrasında ABD'nin yüksek tarife politikası pek fazla değişmemiştir. 1913 yılında Alabama temsilcisi Oscar Underwood, meclise gümrük tarifelerinin değiştirilmesi ile ilgili bir tasarı sundu. Senatoda uzun süren tartışmalardan sonra 44 evet oyuna karşılık 37 hayır oyu verilmesi sonucunda Senatodan geçmiş oldu (Pollack, 2012, s. 327). Tasarı hem destek verenler hem de karşı çıkanlar tarafından radikal olarak değerlendiriliyordu (Taussig, 1913, s. 1).

Temsilciler Meclisinden geçen tasarı Senato'da muhafazakârların karşı çıkmalarıyla gergin bir ortamda oylanarak Başkan Wilson'un imzasıyla yürürlüğe girdi. I. Dünya Savaşı'na bir yıl kala çıkarılan tasarıya göre tarife oranları yüzde 40'lardan yüzde 26'ya düşürülmesini teklif ediyordu. Ayrıca önceki dönemde ortaya çıkan gümrük idaresindeki olumsuzlukları önlemek için gümrük tarife yöntemi ad valorem sistem olarak belirlenmesi önerilmiştir (Curtis, 1913, s.32). Pamuk, demir-çelik, tarım makinaları, bazı hammaddeler tarifesi azaltılan ürünlerden bazılarıdır. İthalatta alınan verginin düşürülmesi sonucunda ülkede ilgili ürünlerin fiyatı düştüğü için ülkenin dış ticaret hacminde genişleme sağlandı. Akabinde çıkan savaş ile beraber İngiltere ve Fransa'nın ABD'den ürün ithali hızla yükselmeye başlamıştır.

Tasarı ile tarifelerin indirilmesi sonucu oluşacak gelir kaybının yurtiçi vergi oranlarının yükseltilmesi ile telafi edilmesini gerektirmiştir. Underwood tarifesi ya da Gelir tasarısı (Underwood tariffs or Revenue Act of 1913) olarak adlandırılan tasarı gümrük tarifelerinde yeni bir dönemin başladığını işaret etmekteydi. Uzun zamandır korumacı tarifelere sarılan ülke, yavaş yavaş serbest dış ticaretin ilk adımlarını atıyordu. 20. Yüzyılın başlangıcında neden böyle bir ihtiyaca gereksinim duyulduğu, ABD'nin ekonomisinin yapısı incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Özellikle 20.yüzyıl başlarında artık bebek sanayi argümanının geride kaldığı ve bu ülkenin sanayisinin dünya ile rekabete edebilecek bir seviyeye geldiği bir dönemin başladığı söylenebilir.

Tablo 5.5. I. Dünya savaşı sonrası ülkelerin dış borçları

Borç Alınan Ülkeler	ABD	İngiltere	Fransa	Borç Toplamı	Alacak Toplamı
ABD	-	-	-	-	7 078
İngiltere	1 970	-	-	3 696	7 014
Fransa	1 970	1 683	-	3 653	2 237
Rusya	188	2 472	955	3 615	-
				2	
İtalya	1 031	1 855	75	961	-
Belçika	172	434	535	1	-
				1411	

Kaynak: Ürer, 2003, s. 8

Tablo 5.5'te I. Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin borçluluğu gösterilmektedir. Tabloda görüleceği üzere dönemim başat ülkeleri arasında borcu olmayan ve en çok alacaklı olan ülke ABD'dir. Birinci Dünya Savaşı'nda en kârlı çıkan ülke olduğu da

görülmektedir. ABD başkanı Wilson, tarifeleri azaltırken ülkenin yukarıda gösterilen finansal durumunun farkında olarak politika ürettiği söylenebilir. Ülkenin sanayisi gelişmiş, adeta dünyanın üretim merkezi olmuştur. Örneğin 1918 yılında ABD, dünya buğday üretiminin 1/4'ünü, pamuğun 1/2'sini üretirken sanayi malı üretiminde de önde gelen bir devlet konumuna gelmiştir. Hatta, dünyadaki toplam üretimin 1/3'ü ABD tarafından üretildiği bir düzeye gelinmiştir (Ürer, 2003, s. 8).

Dünya ekonomisinde üretim açısından önemli bir paya sahip olan ABD, korumacı politikalarından yavaş yavaş uzaklaşmak eğilimindeydi. Başkan seçilen Woodrow Wilson, idealizmin önemli savunucularından birisi olarak I. Dünya Savaşı sonlarında "14 İlke" olarak literatüre giren ilkeleri dünyaya ilan etmiştir. I. Dünya Savaşı sonunda meydana gelen büyük yıkımlar, acılar idealist düşüncenin yayılmasına neden olmuştur. Çekilen acıların bir daha yaşanmaması adına Wilson, dünyada barışı ve huzuru sağlayacak kurumların kurulmasını istemiştir. Milletler Cemiyeti bu düşüncenin sonucu olarak hayata geçirilen bir kurumdur. ABD Başkanı Wilson, Milletler Cemiyetinin kurulmasında görev alırken, kendi ülkesinin Milletler Cemiyetine üye olması için yapılan oylamada ret kararının çıkması Wilson'un amacına ulaşmasına engel olmuştur.

Wilson'un on dört ilkesi içinde dış ticaret ve dış politika ile ilgili önemli maddeler vardı ve bu maddeler söz konusu dönemde alışlagelen bazı kuralları ters yüz edip yeni bir paradigma kurma gayesi taşıyordu. Wilson, o zamana kadar devletlerarasında gizli olarak yürütülen diplomatik görüşmelerin aleni bir şekilde yapılmasını önerilmiştir. Bu diplomasi için yeni bir döneme işaret etmektedir. Ayrıca İngiltere hariç birçok ülke tarafından yoğun olarak kullanılan dış ticarete korumacılığa karşı serbest ticareti destekleyerek kendi ülkesinde buna önyak olmuştur. Underwood tarifesi söz konusu ilkelerin yayınlanmasından yaklaşık beş yıl önce yürürlüğe girmişti. Bu tarife ile kuruluşundan beri, her ne kadar zaman zaman gümrük tarifesinde indirimler sağlansa da bunlar geçici ve konjonktürel değişiklikleri. Wilson döneminde ise korumacılığın serbest ticaretin önünde bir engel olduğu kabul edilerek tüm dünyada serbest dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılması isteniyordu. Yine Wilson ilkelerinde deniz seyir serbestliğinin sağlanması talebi de yine bir önemli değişikliği ortaya koyuyordu. Uluslararası deniz hukukunda yeni gelişmelerin ortaya çıkması, dış ticaretin en önemli ulaşım yolu olan deniz ulaşımının kolaylaştırması bir başka önemli gelişmedir. Wilson

döneminden sonra başkan olan iki yıl başkanlık yapan Cumhuriyetçi Warren Harding, önceki başkanın serbest dış ticaret yanlısı politikasını yönünü tekrar korumacı politikalara döndürmüştür. 1922 yılında Fordney-McCumber tarifesi yürürlüğe konmuştur. Bu tarife ile ortalama gümrük tarifesi %9 artırılarak %38'e çıkarılmıştır. Tarifenin yükseltilmesi sonrasında muhatap devletler bu kez misilleme gereği duymamışlardır (Mann, 1987, s. 312). Tarife yasasının içerisine başkanın gerektiğinde tarifeleri %50 artırıp azaltması yetkisini de vermiştir. Böylece gümrük tarifeleri gibi dinamik bir alanda daha hızlı karar alma ve uygulama olanağı doğmuştur. Yükseltelen bu tarifelerin içinde bir kısım tarım ürünleri de vardır. ABD başkanları, 1922-1930 yılları arasında otuz sekiz kez küçük tarife değişikliği yapmış ve bu tarife değişikliklerinin büyük kısmı (otuz beşi) tarifelerin yükseltilmesi yönündedir (Mann, 1987, s. 316). Wilson dönemi dışında 20.yüzyılın ilk yarısında ABD sürekli ekonomisini dış dünyadan gelecek olan rekabete kısmen de olsa kapattığı ve ayrıca bütçe gelirlerinin bir kısmını gümrüklerden elde etmek istediği görülmektedir.

5.9. Smoot Hawley Tarifesi

Wilson döneminde başlayan korumacılığa mesafeli dış ticaret politikası, Fordney-McCumber tarifeleri ile sonlanmış ve İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar devam etmiştir. ABD ekonomisi Birinci Dünya Savaşında Avrupa ülkeleri gibi yıkıma uğramamış ve birçok ekonomik parametrede öne çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla içe kapanması, ekonomisi için gerekli değildi ve muazzam derece artan sanayi üretim kapasitesi, serbest dış ticaret politikası sayesinde artan ihracat ile desteklenebilirdi. Fakat olaylar aksi yönde ilerlemiş ve kendi ekonomisinde çıkan ve dünyaya yayılan 1929 buhranı ile korumacılık yayılmıştır ve İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar korumacılık etkisini artırmıştır. Tablo 4.4'te ABD'nin kriz döneminde uyguladığı tarifeler gösterilmiştir.

Tablo 5.6. 20.Yüzyıl başında ABD tarife oranları

Tarife Adı	Ortalama Ad Valorem Vergi Oranı
1913 Tarifesi	21.08
1922 Tarifesi	34.61
1930 Tarifesi	42.48

Kaynak: Irwin,1998, s. 327

ABD'nin 1920'lerde bazı ekonomik sorunları vardı. Petrolün yaygınlaşmasıyla kömür fiyatlarında düşüşler yaşandı. Tekstil sektörü sentetik ürünlerin artması ile rekabette zorlanmaya başladı. Ülke endüstrisinde yeni teknolojik gelişmelerin etkisiyle kârlar ve istihdam oranları azalmıştır (Garraty ve Carnes, 1983, s. 675). 1929 yılının ilkbaharında borsa endeksi en yüksek seviyeye çıkmıştı fakat 1929 yılı ekim ayında hisse senedi fiyatlarının olması gerektiğinden çok yüksekte olduğunu düşünen ABD'li yatırımcılar, portföylerinde bulunan hisse senetlerini satmak için panik halde atağa geçtiklerinde, uzun yıllar sürecek ve tüm dünyayı kasıp kavuracak ekonomik buhranın başlangıcında olduklarını bilmiyorlardı. Krizin dünyaya yayılması ve sonrasında dış ticaretin hızlı bir şekilde düşmesi, ekonomik buhranın ve buna bağlı olarak gündeme gelen korumacılık önlemlerinin yayılmasının bir sonucu olduğu görülmüştür. Ekonomik buhranın ortasında Amerikan Kongresi, krizden daha az etkilenmek için kendi içinde yapılan uzun tartışmaların sonucunda 1930 yılı haziran ayında Smoot-Harvey tarifesi uygulamaya girdi. Tarife ile binlerce ürüne ek gümrük vergisi kondu ve ortalama tarife %13 oranında artırılarak %50'lerin üzerine çıkarıldı (Mann, 1987, s. 312). Örneğin şeker üzerindeki vergi %67'den %77'ye, pamuk ve mamulleri %40'tan %46'ya, yünlü mamuller %49'dan %59'a yükseltilmiştir (Fleeming, 1936, s. 13). Öte yandan Douglas Irwin'e göre ortalama tarife oranı aşağıdadır (Irwin, 1998, s. 327).

Amerikan dış ticaret tarihinde en yüksek gümrük vergisi oranları Smoot-Hawley tarifesi ile gerçekleşmiştir ama tarifenin kapsadığı ürün yelpazesi düşünüldüğünden daha dardır. 1930 yılında yükseltelen bu oranlardan sonra, 1934 yılında yapılan tarife düşüklüğü göz önüne alınırsa çok az ülke bu kadar kısa sürede hızlı ve kapsamlı bir değişikliği hayata geçirmişti (Lake, 2018, s. 185). 1929 Krizi ve akabinde Smoot-Harvey tarifesinin etkisi ile dünyada ABD'ye misilleme yapılması korumacılığın yayılması ile sonuçlandı. 19. Yüzyılın ortalarından beridir sıkı bir serbest ticaret yanlısı İngiltere bile korumacı önlemler almaya başlamıştır. Böylece artan gümrük vergileri ile ekonomik kriz birleşince tüm dünyada ticari zararlar, istihdam azalması, yatırımların düşmesi düşen büyüme oranları dünyanın ortak sorunları olmuştur. Bu sorunların bugünkü gelişmiş ülkelere yayılması, aralarındaki sermaye ve ticaret bağlatılarının etkisi büyüktür (Buluş ve Kabaklarlı, 2010, s. 5).

Tablo 5.7. Ekonomik buhran yıllarında ABD'de ücretler ve dış ticaret verileri

Yıllar	Ücretler	İthalat	İhracat
1929	100.5	1 399	5 241
1930	81.3	3 061	3 843
1931	61.5	2 091	2 424
1932	41.6	1 323	1 611
1933	44.0	1 450	1 675

Kaynak: Buluş ve Kabaklı, 2010, s. 11

Amerikan ekonomisinin buhran yıllarında ithalat, ihracat ve ücretler genel düzeyi istikrarlı bir düşüş gösterdiği tablo 4.5'den anlaşılmaktadır. İthalatın 1933 yılında dört yıl önceki düzeyin 1/4'üne düşmesi, aynı şekilde ihracatın da düşmesi, Smoot-Hawley tarifesinin dış ticaret hacminde keskin bir düşüşe geçmesinde ekonomik krizin de etkisiyle ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. 1929-32 Ekonomik kriz döneminde dünyada sanayileşen ülkeler arasında dış ticaret hacmi yaklaşık %30 daralmıştır. Bu daralmada hangi faktörlerin etkili olduğu konusunda tam bir görüş birliği yoktur. Öne çıkan sebepler, ekonomide genel olarak talebin azalması, artan gümrük vergisi ve tarife dışı engeller, ikili ticaret antlaşmaları ve uluslararası döviz kuru politikalarıdır (Madsen, 2001, s. 848).

ABD'nin yürürlüğe koyduğu Smoot-Hawley tarifelerine, dünyada misilleme yapan ülkelerin sayısı altmışı geçiyordu. İngiltere hemen 1931 yılında Tarife Yasası ve 1932 ithalat vergisi yasasını meclisten geçirdi. Fransa, 1930-31 yılları arasında kota sistemini hayata geçirerek ithalata kısıtlamalar getirdi. İspanya Wais tarifesi ile ABD otomobillerine ek gümrük vergisi uygulamaya başladı. İtalya ve Kanada özellikle ABD tarım ürünlerine karşı korumacı önlemler alarak misillemeye bulunmuş oldular (Grossman ve Meissner, 2010, s. 327).

5.10. Korumacılıktan Serbest Ticarete: Karşılıklı Ticaret Antlaşmaları

20.Yüzyılın başında dünyanın en önemli ekonomisi durumuna gelen ABD, yaşanan iki dünya savaşından güçlenerek çıkmıştır.

ABD ticaret politikası, yalnızca ekonomik çıkarlarını yükseltmek için değil aynı zamanda küresel liderliğini pekiştirmek için de etkin bir şekilde kullanılmıştır. 20. yüzyılın ilk yarısında ABD ticaret politikası, korumacılıktan karşılıklılığa ve ardından çok taraflı ticaret sisteminin kurulmasına aracılık etti. 1922 Fordney-McCumber Tarife

Yasası ve 1930 Hawley-Smoot Tarife Yasası, ortalama tarifeleri sırasıyla yüzde 20 ve yüzde altı oranında artırdı. Özellikle Hawley-Smoot tarifesi bilindiği üzere buhranın sonuçlarını ağırlaştırdı ve küresel ticareti benzeri görülmemiş krizlere girmesine katkıda bulundu (Liang ve Ding, 2020, s. 8).

Uzun süren ekonomik kriz, 1933 yılından sonra etkisini azaltmaya başladı. Ama halen tüm dünyada ABD'nin öncülük ettiği tarifelerin yükseltilmesi ya da tarife dışı engeller ile dış ticareti daraltma politikası, halen dünyada geçerliliğini koruyordu. Smoot-Hawley tarifesinden bir ay önce 1028 ekonomist, Başkan'a bir karşı deklarasyonu yayımlayarak, tarife yüksekliğinin ileride oluşturacağı büyük ekonomik sorunlara dikkat çekmişlerdi. 1933 yılında başkanlığa seçilen Franklin D. Roosevelt, bir korumacılık karşıtı olan Tennessee'li devlet adamı Cordell Hull'u dışişleri bakanı olarak görevlendirmesi ile ABD'de dış ticaret politikasında tekrar bir kırılma yaşanmış oldu. Hull, ABD'nin sürdürdüğü ve 1930 yılında tepe noktasına çıkan tarife vergilerinin yüksekliğini eleştiriyordu. Cordell Hull yaptığı bir konuşmada şunları söylemiştir. (Allen, 1953).

Her ulus, ürettiği ürün fazlasını onlara ihtiyaç duyan veya arzulayan diğer uluslara satmalı, bunun karşılığında da başkalarından özellikle arzuladığı mal ve metalleri, özellikle kendi üretmediği veya yeterli miktarlarda üretmediği ürünleri satın almalıdır (Allen, 1953, s. 103).

Cordell Hull'un görüşleri doğrultusunda hazırlanan 1934 yılında yürürlüğe giren Karşılıklı Ticaret Anlaşmaları (Reciprocal Trade Agreements Act) kısaca RTAA, korumacılıktan serbest dış ticarete yönelişi ifade etmektedir. 1934-47 yılları arasında GATT kurulmadan önce iki taraflı serbest ticaret müzakereleri kapsamında ağırlıklı olarak Amerika kıtası ve Avrupa kıtası olmak üzere otuz iki ülke ile görüşmeler yapılarak anlaşmalar imzalamıştı. Hull bunlardan en önemlisinin İngiltere ile yapılan anlaşma olduğunu söylemiştir (Schwob, 2009, s. 379). 1934 yılındaki Karşılıklı Ticaret Anlaşmaları Yasası (RTAA) kapsamında varılan ve 1947'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nın (GATT) yürürlüğe girmesiyle hızlanan bir dizi ikili anlaşmayla, ABD serbest dış ticarete doğru önemli adımlar atıyordu (Nivola, 1986, s. 577).

1934 yılındaki Ticaret Yasası ile tarife belirleme yetkisi kongreden başkana devredilmiştir. Böylece yasama gücünün tarifeleri belirleme yetkisi ortandan kalkınca

bu özel yetkinin kullanılmasında ortaya çıkan sorunlarda azalmıştır (Lavergne, 1983, s. 26).

GATT'tan önce iki müzakereler sonucunda yapılan dış ticaret müzakereleri GATT'ın kuruluşundan sonra çok taraflı müzakereler şeklinde yapılmıştır. Bu tür müzakereler iki taraflı veya çok taraflı mütekabiliyet ilkesine tabi olma eğiliminde olduğundan, Amerika Birleşik Devletleri'nin elde ettiği tavizlerin değeri, diğer tarafa sunulan tavizlerin değerine bağlı olacaktır. Ancak bir satranç oyunundaki piyonlar gibi, tüm tarife indirimleri eşit pazarlık değerinde olmayacaktır; değerleri stratejik konumlarına bağlıdır. Sonuç olarak, hangi tarifelerin ne kadar düşürüleceği seçimi, yerel politik veya ekonomik koşullardan çok, diğer ülkelerden karşılıklı imtiyazlar elde etmedeki göreceli pazarlık değerine bağlı olacaktır (Lavergne, 1983, s. 25).

Tablo 5.8. 1897-1939 dönemi ABD tarife oranları

Yıllar	Tarife Adı	Tarife Oranı (%)
1897	Dingley Tarifesi	47.48
1909	Payne Aldrich Tarifesi	41.38
1913	Underwood Tarifesi	26.66
1922	Fordney McCumber Tarifesi	37.87
1930	Smoot Hawley Tarifesi	55.32
1934	RTAA	46.70
1939	RTAA	37.30

Kaynak: Schwob, 2009, s. 379

5.8. sayılı tabloda verilen oranlar ABD'nin vergilendirilebilir gümrük vergisinin toplam gümrük vergi içindeki oranını göstermektedir. Smoot Hawley tarifesi sonrasında Karşılıklı Tarife Anlaşmaları ile tarife oranlarının düşüşe geçtiği görülmektedir.

ABD tarife oranları, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, uzun bir zaman diliminde diğer ülkelere oranla yüksek tarife rejimine sahip olan ülkedir ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası gümrük tarifesi makul düzeylere çekildiği görülmektedir.

Yapılan ikili ticaret anlaşmaları önceki yıllardan farklı olarak ülkeler arasında farklılaşmaya başlaması karşılıklı tarife antlaşmaları ile başladı. Antlaşmalarda, ülkeler gerekli görürse belli anlaşma maddelerinde verdikleri tarife tavizlerinden vazgeçebilmişlerdir. Bu kapsamda ABD ile Meksika arasında yapılan Karşılıklı Ticaret Antlaşması (RTAA) örnek verilebilir. Bu dönemde tarife engelleri sadece

tarife vergileri değil ithalat kotaları da bu engeller arasına girmiş oldu. ABD ithal edilen şeker ve başka bazı tarımsal ürünlerde ithalat kotası uygulamaya konmaya başladı. Dışişleri Bakanı olan Hull, bu kotalara karşı çıkarken Tarım Bakanlığı Kongreyle beraber kotaları destekledi ve sonuçta bu kotalar yürürlüğe girdi. Aslında bu kotalar ABD ile ikili ticaret antlaşması imzalamayan ülkelere bir fırsattan yararlanmalarını önlemek için başlatılmıştı. 1939 yılında gelindiğine ABD ithalatının %24'ü olan 213 milyon dolarlık ithalat, kota kapsamına girmişti. ABD ile bir anlaşma imzalamayan Japonya, 1937 yılında ABD ile ilk gönüllü ihracat kısıtlaması (voluntary export restriction) anlaşması imzalayarak ABD'ye bazı ürünlerde yaptığı ihracatını kısıtlamayı kabul etmişti (Schwob, 2009, ss. 384-385).

Douglas Irwin, ABD dış ticaret politikasını genel olarak değerlendirirken ABD'nin dış ticarete müdahalelerini üç başlık altında incelemiştir. İhracat vergileri, ihracat sübvansiyonları, ithalat vergileri ve ithalat sübvansiyonları. Bunlardan ihracat vergileri ABD Anayasasında yasaklandığından pek uygulama şansı bulamamış, ithalat sübvansiyonları ise birçok ülkede olduğu gibi ABD'de uygulanmamıştır. Zira hiçbir ülke belirli istisnalar hariç ithalatı artırmak amacıyla devlet yardımı yapmamaktadır. ABD ithalat vergilerine ağırlık vererek dış ticaret politikasını yürütmüştür (Irwin, 2019, s. 2)

Tablo 5.9. ABD ticaret politikasının üç dönemi

Yıllar	Ticaret Politikası	Hakim Parti	Bölge
1837-1860	Gelir Amaçlı	Demokrat Parti	Güney
1861-1933	Kısıtlama Amaçlı	Cumhuriyetçi Parti	Kuzey
1934-1993	Karşılıklılık	Demokrat Parti	Kuzey-Güney

Kaynak: Irwin, 2019, s. 14

Tablo 5.9'da ABD dış ticaret politikası kullanılan tarife aracının amacına göre üç bölüm altında incelenmiştir. Demokrat Partinin hâkim olduğu ilk dönem, kullanılan taife araçlarının temel amacı ülke sanayisini korumaktan öte gelir elde etmek amacı ön plandaydı (a tariff for revenue only). Güney Eyaletlerinin hâkim görüşünü yansıtan bu dönem iki parti iktidarının başlangıcından İç Savaşa kadar olan zaman dilimini kapsıyordu. 1861'den 1932'ye kadar Cumhuriyetçiler Amerikan siyasetine egemen oldular ve siyasi desteklerini imalat çıkarlarının yoğunlaştığı Kuzey'den aldılar. İthalatı kısıtlamak için yüksek vergiler istediler, bu yüzden İç Savaş sırasında gümrük vergileri yüzde 40-50'ye yükseldi ve birkaç on yıl boyunca bu seviyede kaldı. Her ne

kadar 1894 ve 1913 yıllarında Demokratlar gümrük vergilerini düşürmeye çalışmalarından sonra gelen Cumhuriyetçiler durumu tersine çevirmek için çok hızlı hareket ettiler. Son dönem olan 1934-1993 yılları arasında demokratların hakim olduğu yıllardır ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında indirilen gümrük duvarlarında Donald Trump'a kadar çok ciddi değişiklikler olmadı. Özellikle 1950-1990 döneminde her iki parti geçmişte görülmedik bir şekilde düşük gümrük vergisi ve serbest ticaretin önemi konusunda hem fikirdirler. Dolayısıyla söz konusu dönem oldukça istikrarlı bir dönem olarak görülebilir.

ABD'nin korumacılık geçmişi, II. Dünya Savaşı sonrasına kadar iç dinamikler tarafından belirlenmiştir. Özellikle devletin kuruluş yıllarında gelir sağlama amacına yönelik olarak korumacılık önlemleri aldığı görülmektedir. Sonraki yıllarda A. Hamilton'un etkisiyle yerel üreticileri dış rekabete karşı koruma amacına yönelik olarak korumacı önlemlere başvurduğu görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında ülke kendi sanayisini geliştirmiş, dünya ile rekabet edebilecek aşamaya gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın kazanılmasıyla ABD için artık yeni bir dönem başlamıştır.

5.11. Korumacılık Politikalarının Gözden Düşmesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, ABD'nin korumacılık politikalarının seyrini anlamlandırmak için, iki dünya savaşı arasındaki dönemde yapılan ve küresel ekonominin gündeme geldiği uluslararası konferanslarda tartışılan ve karara varılan sonuçlara bakmak gerekmektedir. Bu toplantılardan biri 39 ülkenin katıldığı 1920 yılı Eylül ayında Brüksel'de toplanan Uluslararası Finans Konferansıdır. Bu konferans amacı, Birinci Dünya Savaşı sonunda oluşan ekonomik yıkımı ortadan kaldırmaktır.

Birleşmiş Milletlerin kurulmasından önce, iki dünya savaşı arasında İngiltere'nin öncülüğünde kurulan Milletler Cemiyeti, dünya savaşı sonucunda oluşan büyük kayıpların nasıl azaltılacağı ile ilgili savaş sonrası dünyada yeni bir paradigma oluşumuna zemin hazırlamak için yapılan bir girişimdir. Milletler Cemiyeti 1927 yılında Cenevre'de düzenlenen konferansta, uluslararası ticaretin geliştirilmesi konusunda ilgili uzmanlarca analizler yapılmış ve çeşitli önerilerde bulunulmuştur. Türkiye henüz üye olmadığı halde bu konferansa katılmış ve kararlara Sovyetler Birliği ile beraber çekimser kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar, bazen ülkeler arasındaki gerilimlerden, bazen ülkedeki baskı gruplarının isteklerine göre gümrük tarifelerini artırıp azaltan ABD, özellikle büyük buhran döneminde tüm dünyada olduğu gibi yüksek gümrük duvarları ile dış ticareti kısıtlama yoluna gitmişti. Bütün dünyada korumacı önlemler dış ticaret hacmini daraltıp ülkelerin içe kapanmalarını sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'na giren ABD, Avrupa ülkeleri gibi ülkesinde sıcak çatışmalar yaşamamıştır. Ülke ekonomisi zarar görse de görece olarak Avrupa devletlerinden çok daha az zarar gören bir ekonomiye sahipti.

Savaştan sonra dünyada yeni güç olarak ortaya çıkan ABD, İngiltere ile yakın ilişki içerisinde, gümrük duvarları ile sınırlandırılan dünya ticaretinin yeniden yapılandırılması için uygun bir ortam bulmuştu. Seri üretim ile muazzam düzeyde artan ürünlerine daha fazla pazar bulmak için gümrük vergilerinin düşmesi gerekiyordu. Tarife belirleme yetkilerinin 1930'lu yıllarda Kongreden ABD başkanına geçmesi ile beraber, ABD'nin daha hızlı karar alma mekanizması ile esnek bir politika izlenmesi de mümkün oldu. Örneğin 1932'de yüzyılın en yüksek seviyesi olan %59'a ulaşan ortalama ABD tarife oranı kademeli olarak düşerek 1979'da %5.6'a kadar düşmüştür (Lavergne, 1983, s. 25).

İkinci Dünya Savaşı devam ederken ABD ile birlikte İngiltere ve SSCB'nin de dahil olduğu üç devlet, dünya sistemine o dönemde yön veren ülkelerdir. İkinci Dünya Savaşı devam ederken, savaşın kendi lehlerinde devam ettiğini anlayan bu üç devlet, kendi aralarında Yalta ve Potsdam Konferansları ile henüz bitmeyen savaşın sonrasını planlamaya çalışıyorlardı. ABD aslında SSCB'ye karşı sürekli bir kuşku duyuyordu fakat savaşın getirmiş olduğu zorluklar bu korkuları bastırmaya sebep olmuştu ve ABD, SSCB'yi kurmak istediği sisteme dâhil etmek istiyordu (Kolko, 2015, s. 344).

İkinci Dünya Savaşı devam ederken ABD ve İngiltere, iki dünya savaşı arasındaki dönemde gümrük duvarlarının yükseltilmesi nedeniyle azalan dış ticareti tekrar artırmanın yollarını aramaya başladılar. Bunun için 1933 yılında Londra'da bir konferans düzenledi. Aslında İkinci Dünya Savaşı'nda askeri ve mali kayıpları olmasına rağmen görece olarak daha az zarar gören ABD, gücünü daha sonraki yıllarda dünya siyasetini ve ekonomisini etkileyecek düzeye taşımıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, hegemonik bir güç olarak dünya sahnesinde yerini sağlamlaştıran ABD, bu gücünü kullanarak çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin temel amacı

hızlı büyüyen ülke ekonomisinin ürettiği ürünlerin satılacağı uluslararası pazarlara yönelmesi gerekiyordu. Dünyada hem savaşın hem de büyük buhranını etkisiyle artan gümrük engellerin azaltılması temel amaç olmuştur. İkinci Dünya Savaşından itibaren hegemonik devlet olmanın da avantajlarını kullanarak dünyada serbest ticaretin önündeki engelleri kaldırmak için girişimlerde bulunmuştur. İngiltere'nin de zaman zaman desteğini alan ABD, uluslararası kurumları oluşturmak ve bu kurumların aracılığıyla dünyada yeni bir siyasi ve ekonomik ortam yaratmaya çalıştı. Tüm dünyaya serbest ticaretin önündeki engelleri kaldırma amacına yönelik olarak çeşitli baskılar uygulamıştır.

Dünyada yüksek seyreden tarife oranları, İkinci Dünya Savaşı sonrası düşürülmeye başlansa da ilk girişimler büyük buhranın sonlarında başlatılmıştır. Bu amaçla 1933 yılında Londra'da bir konferans düzenlendi. Dünya ekonomisinin içinde olduğu sorunlara çözüm bulmak amacıyla yapılan toplantılar, tam da ABD'nin ekonomik liderliği İngiltere'den devralma dönemine girdiği bir zamanda yapılmıştır. ABD başkanı Roosevelt konferansa kendi ülkesi adına Dışişleri Bakanı Cordell Hull'un başkanlığında bir heyeti görevlendirmiştir. Konferansta ABD'den tarifeleri düşürmesi, doları istikrara kavuşturulması ve borçlu ülkelere alacağını alırken onlara baskı yapmaması çağrıları yapıyordu. Dünyanın en büyük alacaklısı olan ABD verdiği borçların geri ödenmesinde birçok ülkeye baskı yapabilecek olanaklara sahiptir. ABD başkanı Roosevelt Londra Konferansına gönderdiği heyete altı konuda görüşmeler yapıp çözüm üretmelerini istedi. Çözülmesini istediği konu başlıkları şunlardır:

- Tarifeler
- Fiyat Seviyeleri
- Yeterli ve Güvenli Uluslararası Para Standardı
- Tarife Dışı Engeller
- Döviz Kısıtlamaları
- Emtia Kontrolleri (Morrison 1993, s. 310).

Konferansta alınan kararlar ABD başkanı Roosevelt tarafından kabul edilmemesi Konferansa gölge düşürdü. Alınan kararların sızdırılması sonucunda ABD piyasalarının dalgalanması ABD başkanının bu kararı almasında etkili olmuştur. Altmışaltı ülkeden temsilcilerin katıldığı bu konferans tarifelerin düşürülmesi ve uluslararası ticaretin artması için yapılan görüşmelerden alınan sonuçların beklediği etkiyi gösterememesinde ABD başkanının olumsuz tavrı belirleyici olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı henüz bitmeden savaş sonrası dünya düzenini planlamak isteyen ABD ve İngiltere liderleri, bu amaçla 1941 yılında bir araya gelerek "Atlantik Şartı" olarak bilinen bir deklarasyon yayınlamışlardır. Atlantik Şartı'nın önemli maddelerinden biri de uluslararası ticaretle ilgiliydi. Büyük veya küçük, galip veya mağlup tüm devletlerin ticarete eşit bir şekilde erişiminin sağlanması gerektiği ifade edilmiştir. Devletlerin ihtiyacı olan hammaddeye ulaşmaları da yine vurgulanan konulardan biriydi. Çalışma standartlarının yükseltilmesi, sosyal güvenliğin genişletilmesi ve ekonomik ilerlemenin sağlanması için gerekli iş birliğinin ortaya konacağı belirtilmektedir (Edminister, 1943, s. 1). İkinci Dünya Savaşı'nın henüz bitmediği dönemde dünyanın önemli iki müttefiki II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ekonomik-politik düzenini planlayıp diğer ülkelerin de katılmasını bekleyeceklerdi. İkinci Dünya Savaşı'nın sıcak olarak sürdüğü bir zamanda, uluslararası ilişkiler disipliniinde realizmin öne çıktığı, liberalizmin eleştirilmeye başlandığı bir döneme tekabül etmektedir. Uluslararası ticaretin öneminin vurgulandığı Atlantik Şartı ile üretimde önemli bir pozisyonda olan bu iki ülke kendilerine yeni pazarlar bulma amacının da saklı olduğu görülebilir. Bu dönemde serbest ticaretin öne çıkarılmasında 1933 yılında ABD dışişleri bakanlığına atanan Cordell Hull'un etkisi de büyüktür. Hull'un dışişleri bakanı olduğu on bir yıllık dönemde serbest ticaretin hararetli savunucusu olmuş döneme damgasını vurmuştur. İkinci Dünya Savaşı daha başlamadan ABD'de özellikle ABD Kongresinin Demokrat Partili üyelerinin yapmış oldukları bir tespit, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde yürürlüğe konulacak ticaret politikası hakkında ipucu vermektedir. Onlara göre açık dünya ekonomisinin olmaması, ortaya çıkan ekonomik krizin en önemli sebebiydi. Bu nedenle ABD artık gümrük duvarlarını yükselterek elde edebileceği avantajlar dezavantajlardan daha düşüktü. Atlantik Bildirisinde de bir maddede kendine yer bulan açık dünya ticaretine doğru bir eğilim her geçen gün daha da belirginleşmektedir. Ayrıca 19.Yüzyılın sonlarından beri, Demokratlar yüksek tarifeleri zenginler için tekel kârları artırdığını, düşük tarifelerin ise ortalama vatandaş tarafından tüketilen malların fiyatlarını düşürmek anlamına geleceğini düşünüyorlardı (Baldwin, 1984, s. 7).

Birinci Dünya Savaşı sırasında hem ABD müttefikleri hem de karşıt konumda olan Komünistler ekonomik olarak darbe almışlardı. Fakat ABD ekonomisi bu süreçten zarar görse de göreceli olarak rakiplerine karşı hem ekonomik hem de askeri yönden üstünlük sağlamıştır. ABD'nin ekonomisini güçlendirip dünya ekonomisini

yönlendirme kapasitesine ulaşması ile, ülke içinde dünyadaki ekonomik liderliğini ele geçirmek için çağrılar yapılmaya başlanmıştı. ABD'nin dünya ticaretindeki artan etkisi tablo 5.10'da görülmektedir. Geçen yirmi dört yıl içinde ABD rakiplerine yapmış olduğu ihracat miktarı oransal olarak artmıştır.

Tablo 5.10. ABD'nin dünya ticaretindeki payı (%)

Yıllar	ABD'nin Payı
1928	28
1938	26
1952	35

Kaynak: Baldwin, 1984, s. 8

Tablo 5.10'da ABD'nin sanayileşmiş ilk on ülke içinde dünya ticaretinden aldığı pay gösterilmektedir. ABD'nin bu dönemde ekonomisinde meydana gelen olumlu değişimlerin etkisiyle artan üretim kapasitesi, ihracatın artırılmasını gerekli kılıyordu. Özellikle makinalar, kimyasallar, taşıtlar gibi birçok sektörde önemli derece üretim vardı. Bu üretim fazlasının ihracata konu olabilmesinin önündeki gümrük engellerin kaldırılması gerekmektedir. Bu elverişli dünya ekonomisinin sunduğu fırsatları değerlendirmek kamuoyunun genelde destek verdiği bir argümandır. 1940'lı yılların sonunda ortaya çıkan soğuk savaş süreciyle birlikte, komünist ülkelerin ABD için yarattığı tehditlerin halk da farkındaydı. İç kamuoyu, ABD'nin düşüreceği tarifelerle, kendi müttefiklerine sağladığı askeri yardımların yanında ekonomik avantajlarda sağlaması konusunda genel bir ittifak söz konusuydu.

5.12. İkinci Dünya Savaşı Sonrası

İkinci Dünya Savaşı sona ermeden başlatılan müzakereler ile savaş sonrası izlenecek politikalar planlanmış ve bu plan doğrultusunda harekete geçilmiştir. ABD'nin savaş sonrası hem dış politikada hem de dış ticaret politikasında artan nüfuzu, uluslararası sistemi yönlendirmesine olan sağlamıştır. İki dünya savaşı arasında yükselen korumacılığın dünya ticaretini daralttığı, tüm dünyanın bundan zarar gördüğü düşünülerek korumacılığın azaltılması yönünde görüşler ağırlık kazanmaya başladı. ABD ve İngiltere'nin öncülüğünde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan uluslararası örgütler, savaşın ortaya koyduğu yıkımları ortadan kaldırmak için kurulduğu söylenece, bu iki ülkenin kendi hegemonyalarını dünyaya kabul ettirmenin

araçları olarak da görenler az değildir. Dünya Bankası, kalkınma konusunda işlev görürken Uluslararası Para Fonu ise küresel finansal istikrarı sağlamak üzere işlev görecektir.

Dünyada istikrarlı bir ticaret düzeni kurmak üzere yapılan bir dizi toplantının ardından, Havana’da yapılan konferans ile uluslararası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması konusunda 23 ülke görüş birliğine vardı. GATT’ın temel işlevi görüşmeler yoluyla uluslararası ticareti kolaylaştırmaktır (Winham, 1990, s. 798). Uluslararası ticareti daha fazla serbestleştirmek amacıyla karşılıklı olarak gümrük vergilerini düşürmeyi birçok ülke bu konferansta kabul etmişti. Konferansta alınan kararlardan biri de Uluslararası Ticaret Örgütü’nün kurulması ve bu örgüt aracılığıyla gümrük vergilerinin düşürülmesi ve uluslararası ticaretin önündeki her türlü engelin kaldırılmasıdır. Kurulacak örgütün adı Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organization ITO) olarak belirlenmişti. Havana konferansına katılan ABD delegasyonu, İngiltere’nin kendi kolonileriyle yapmış olduğu tarife sistemi konusunda anlaşamayınca kendi ülkesine geri döndü. Fakat ABD başkanı üzerinde olan SSCB baskısı nedeniyle, İngiltere ile anlaşmaya karar verdi ve delegasyonunu geri gönderdi (Mckenzie, 2008, s. 86). ITO’nun yürürlüğe girmesi için kongreden de geçmesi gerekiyordu. Fakat özellikle gelişmiş ülkelerdeki sanayi şirketlerinin olumsuz bakışı ülke kamuoyunu etkilemiştir. Ancak, ABD kongresinde onaylanmadı. Böylece bu kuruluş diğer iki kuruluş gibi (Dünya Bankası ve IMF)hayata geçemedi. ITO’nun işlerlik kazanmaması alınan kararların başka bir yöntemle hayata geçirilmesini gündeme getirdi. Havana konferansında liberal ticaretin geliştirilmesi konusunda uzlaşan sekiz ülke, ITO’nun yürürlüğe girmesinin zaman alacağını dolayısıyla farklı bir çözüm arayışına gir’iler. 1947 yılında imzalanıp 1948 yılı başında yürürlüğe giren (General Agreement on Tariffs and Trade (GATT)’ın yürürlüğe girmesini sağladılar. Geçici protokol olarak yürürlüğe giren bu antlaşma, 1995 Dünya Ticaret Örgütü’nin tüzel kişilik kazanmasına kadar işlevini sürdürdü. Sonraki yıllarda GATT’a katılmak isteyen ülkeler artış gösterdi. Türkiye ise 1951 yılında GATT’a üye oldu.

Tablo 5.11. GATT’ta sağlanan gümrük vergisi indirimleri (Yüzde)

GATT Konferansı	İnd. Tarifelerin Ortalaması	Bütün Tar. Ort.	Kalan Tarifelerin 1930’a Oranları
GATT Öncesi 1934-47	44.0	33.2	66.8
Cenevre 1947	35.0	21.1	52.7
Annecy 1949	35.0	1.9	51.7

Torquay 1951	26.0	3.0	50.1
Cenevre 1956	15.6	3.5	48.9
Dillon 1962	12.0	2.4	47.7
Kennedy 1967	54.5	36.0	30.5
Tokyo 1979	35.0	29.6	21.2

Kaynak: Baldwin, 2008, s. 7

GATT'ın genişlemesini gösteren bilgiler Tablo 4.9'da gösterilmiştir. GATT'ın kuruluşundan sonra ABD'nin öncülük ettiği bazı gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında çeşitli uyuşmazlıklar ortaya çıktı. İlk zamanlarda yapılan tarife indirimleri sayesinde uluslararası ticaret hacmi genişlemeye başlamıştır. Bunlardan ilki gelişmekte olan ülkeleri oluşturulan bu yeni uluslararası ticaret sistemine dahil etmektir. İkinci önemli sorun 1970'li yıllarda ortaya çıkan tarife dışı engellerdir. Gümrük tarifelerinde ortaya konan indirimlerin yerine tarife dışı engellerin artması uluslararası ticaretin önündeki önemli bir engeldir. Üçüncü sorun ise fikri mülkiyet, hizmetlerin serbest dolaşımı gibi konulardır. Son zorluk ise ülkeler arasında ortaya çıkan bölgesel ticaret anlaşmalarıdır (Winham, 1990, ss. 797,798). İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin uluslararası ticareti yönlendirirken ABD başkanının aşağıdaki cümlesi ABD'nin izleyeceği ticaret politikası hakkında ipucu vermektedir.

“Bütün bu çabanın amacı, ekonomik savaş ortadan kaldırmak, pratik uluslararası iş birliğini mümkün olduğu kadar çok cephede etkin kılmak ve böylece hepimizin arzu ettiği güvenli ve barışçıl dünyanın ekonomik temelini oluşturmaktır” (Baldwin, 2009, s. 67).

ABD tarifeleri belirlerken her zaman kendi önceliklerini bir şekilde uluslararası sisteme kabul ettirmeyi başarmıştır. Örneğin ABD İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında hâlâ bir tarım ülkesiydi ve yapılan birçok anlaşmada tarım ürünleri gümrük vergisi dışında tutulmaktadır. 1955 yılında yapılan anlaşmalarda tarım ürünlerindeki muafiyet devam etmekteydi. GATT müzakere turlarında Annecy (1949), Torquay (1950–51), Cenevre (1955–56) ve Dillon'da (1961–62) sadece küçük tarife indirimleri sağlandı. Bununla birlikte, bu turlar GATT'a imza atanların sayısını biraz artırdı ve üyelerin ticaret müzakerelerinin yeni yapısına bağlılığının sinyalini vererek GATT'ın ilk kazanımlarını pekiştirdi (Baldwin, 2009, s. 68).

Tablo 4.10’da GATT’ın konferanslarında sağlanan gümrük tarifelerindeki indirimlerle ilgili veriler bulunmaktadır. Tablo 4.10’da görüleceği üzere GATT turlarında önemli oranlarda indirim sağlandığı görülmektedir (Baldwin, 2008, s. 7).

1960’lı yıllarda ABD ekonomisi, İkinci Dünya Savaşından yıkımla çıkan Avrupa Ülkeleri ve Japonya’ya göre çok daha iyi durumdaydı. Ülkede gelişmiş bir imalat sektörü vardı ve ekonomideki verimlilik artışı yıllık %3 civarındaydı.

İkinci Dünya Savaşı öncesi en büyük ithalat azalışı elbette, bu ülkenin yaşadığı en kötü bunalım ve en vahşi koruyucu tarife ile aynı zamana denk geldi. 1929 ile 1932 arasında ithalat üçte ikiden fazla azaldı, ancak ihracat aşağı yukarı aynı oranda düştü. Dolar bazında ithalat 3,1 milyar dolar azaldı, ancak ihracat kaybı 3,7 milyar dolar, yani 600 milyon dolar daha fazla oldu.

Sonraki yıllarda ve özellikle ikinci Dünya Savaşı’ndan sonra, izlenen liberal ticaret politikaları ile tarifeler Smoot-Hawley seviyelerinin üçte birine veya daha azına inmiştir. İthalat muazzam bir şekilde genişleyerek 1961 yılında 14 milyar dolarlık rekor seviyeye yakın bir düzeye ulaştı. Ancak ihracat daha fazla artarak 20 milyar dolara yükseldi (Metzger, 1962, s. 141).

1962 Yılında yürürlüğe giren Ticareti Genişletme Yasası (The Trade Expansion Act of 1962) başkana ticareti düzenleme ile ilgili yeni yetkiler vermektedir. Yasaya göre ABD başkanına yüzde elli oranında tarifeleri düşürme ve bu çerçevede ticaret görüşmeleri yapma yetkisi verilmekteydi. Ayrıca ABD ticaret temsilciliği adıyla yeni bir ofis kurulmakta ve ticaret görüşmelerini bu ofis aracılığıyla yürütme kararı verilmişti.

Petrol ihraç eden ülkeler Örgütünün (Organization of Petroleum Exporting Countries' -OPEC) petrol fiyatlarını yükseltmesi ile başlayan ve 1973 yılında zirveye ulaşan kriz, İkinci Dünya Savaşı’ndan beri devam eden dünya ekonomik büyümesinin yavaşlamasına yol açtı. İkinci Dünya Savaşı’ndan 1973 krizine kadar dünya ekonomisi, tüm ülkelere eşit paylaşılsa da benzeri görülmemiş bir refah yaşadı. Ticaretin serbestleştiği ve korumacılık önlemlerinin azaldığı bir dönemdi. Dillon ve Kennedy başta olmak üzere birbirini takip eden ticaret çok taraflı ticaret müzakereleri, önemli ve kapsamlı ticaret tarife kesintileri yapılması kararları ile sonuçlandı. Birçok ülke sermaye kontrollerini gevşetti (Tan, 1979, s. 72).

OPEC'in başlattığı ve dünyaya yayılan kriz, bir dizi korumacı önlemlerin alınması sonucunu doğurdu. Durgunluk ile birlikte kalıcı işsizlik, dünya ekonomisini olumsuz etkiledi. Gelişmiş ülkeler ithalatın tehdit ettiği sektörlerde istihdamı korumak için korumacı önlemlere başvurdular. Kısıtlamalardan en çok etkilenen alanlar, çelik, tekstil ve elektrikli makine ürünleridir. Kullanılan korumacılık araçları, geleneksel olarak kullanılan gümrük vergileri değil, daha görünmez olan ve tarife dışı önlemler olarak isimlendirilen araçlardır (Tan, 1979, s. 72).

1974 yılından itibaren tarife dışı engellerin azaltılması gündeme gelmekteydi. Dünyada GATT'ın aracı olduğu görüşmelerde indirilen gümrük vergisi oranlarının yerine ülkeler tarife dışı engeller olarak adlandırılan çeşitli engeller çıkarmaya başladılar. Yine bu dönemde geçerli olan gönüllü ihracat kısıtlamaları da serbest ticaretin önünde önemli bir engel olmaya başlamıştı. Gönüllü ihracat kısıtlamaları 1955 yılında ABD'nin Japonya'dan yaptığı pamuk ithalatına uygulandı. Özellikle yerli ABD üreticilerinin rekabet edemediği ülkelere karşı kendi devletlerinin ihracatçı ülkeye baskı yapmasını istiyorlardı. ABD ülke içindeki lobi faaliyetleri sonucunda kendi üreticilerinin zarar görmemesi için

Tablo 5.12. GATT'a üyelikler 1948-1957

Yıllar	Üyeliğe Kabul	Çeri Çekilme	Diğer
1948	Avusturalya, Belçika, Kanada Fransa, Lüksemburg, Hollanda Küba, İngiltere, ABD		
1948	Brezilya, Burma, Şili, Çin Fransa, Çekoslovakya, Hindistan Lübnan, Yeni Zelanda, Norveç (G.Afrika, G. Rodezya, Suriye		
1950	Danimarka, Dominik Cum., Finlandiya, Yunanistan Haiti, Endonezya, İtalya Liberya, Nikaragua, İsveç Türkiye, Avusturya	Çin	Yugoslavya'ya gözlemci daveti gönderilmiştir
1951	B.Almanya	Lübnan	
1952		Suriye	Japonya gözlemci statüsü verildi. Nikaragua çekilme niyetini açıkladı. Libya'ya gözlemci statüsü verildi. Uruguay, Liberya, Nikaragua, çekilme bildirimini iptal etli. İsrail bir gözlemci gönderdi.

1953	Uruguay	Liberya	Nikaragua Çekilmekten vazgeçti. İsrail gözlemci gönderdi.
1955	Japonya		
1956			İsviçre'nin Geçici Katılım Talebi
1957	Gana, Malaya		Romanya, Polonya, Laos ve Arap Birliği'ne Gözlemci Statüsü

Kaynak: McKenzie, 2008, s. 82

Japon hükümetine yaptığı baskı sonuç vermiş ve Japonya kendi isteğiyle ABD'ye yapmış olduğu ihracatı kısıtlamayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Japonya, ABD'nin cezalandırıcı tarifelerine maruz kalmamak için gönüllü ihracat kısıtlamasına gitmeyi kabul ettiği ifade edilmektedir. Zamanla ABD ile Japonya arasındaki gönüllü ihracat kısıtlaması ton balığından mutfak eşyalarına kadar birçok üründe uygulanmaya başlandı. Aynı şekilde Avustralya, Fransa ve İngiltere gibi başka ülkeler de Japonya ile gönüllü ihracat kısıtlaması anlaşmaları yaptılar. Öte yandan GATT dahilinde kabul edilen Çok Elyafılilar Anlaşması (Multi Fiber Agreement-MFA) 1974'te yürürlüğe girdi. Çok Elyafılilar Anlaşması başlangıçta dokuz gelişmiş ülke (ABD dahil) dahil olmak üzere yaklaşık 40 ülkeyi kapsıyordu. Çok Elyafılilar Anlaşması gelişmiş ülkelerin kendi sanayilerini korumak için geliştirmekte olan ülkelere yapılacak suni lifler, yün dahil olmak üzere giyim ürünleri ithalatına gerilecek kotaların ikili görüşmelerle belirlenmesini amaçlıyordu. GATT'ın serbest ticaret felsefesine karşı bir durumu ifade eden bu anlaşma 1995 yılında kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün tanıdığı on yıllık geçiş sürecinin sonunda 2005 yılında yürürlükten kalktı. Çok Elyafılilar Anlaşması, gönüllü ihracat kısıtlamasında olduğu gibi, ABD firmalarına bir uyum süreci sağlayarak, üretim süreçlerini uluslararası alanda daha rekabetçi hale gelmesi için olanak tanıdı.

1967-1989 yılları arasındaki dönem, ABD'de ticaretin serbestleşmesi üzerine ülke içinde farklı grupların çıkar çatışmalarına sahne oldu. 1960 ve 1970'li yıllarda, Avrupa ve Japonya'nın İkinci Dünya Savaşı yıkımını geride bırakarak ABD karşısında rekabetçi bir ekonomiye sahip oldukları bir dönemi ifade eder. Bu rakiplerin ortaya çıkmasına ek olarak petrol şokları, sabit döviz kuru rejiminin sona ermesi ve yükselen enflasyon ABD ekonomisini zorlayan unsurlardan bazılarıdır (Baldwin, 2009, s. 70).

5.13. Reagan'ın Japonya'ya Baskısı: Gönüllü İhracat Kısıtlaması

Benzin fiyatlarının 1979 yılında artışı ve arkasından ABD ekonomisinin içine düştüğü durgunluk, ABD otomobil satışlarını olumsuz etkilemişti. İthal ve yerli üretimin toplamı olarak otomobil satışları, 1979 yılında 11.3 milyon adet iken, sözkonusu satışlar 1980 yılında 9 milyonun altına düştü. Japon otomotiv şirketlerinin ürettiği tasarruflu ve daha küçük otomobiller, ABD'de üretilen yerli otomobillerden daha cazip olduğundan, ABD yerli otomotiv üreticileri, pazar payının bir kısmını Japon üreticilere kaptırmıştı. ABD yapımı otomobil satışları son 19 yılın en düşük seviyesine ulaşmıştır. Mart 1981 döneminde Reagan yönetimi, Japon hükümeti üzerine baskı yarattı ve bu baskı sonucunda, Japon hükümeti Nisan 1981 döneminde ABD'ye yapacağı otomotiv ihracatını üç yıl süre ile kısıtlayacağını duyurdu. Nisan 1981'den Mart 1982'ye kadar olan dönem için Japonya'nın ABD'ye otomobil ihracatı 1,68 milyon birimi aşmayacak, ikinci yıl için (Nisan 1982 - Mart 1983) ihracat tavanı, ABD pazarındaki büyümenin yüzde 16,5'i kadar artırılacaktır. İkinci yılın sonunda, ihracat kısıtlamasının üçüncü yıl için uzatılıp uzatılmayacağına karar verilecektir (Feenstra, 1984, s. 37).

Kısıtlanan ticaret ile tüketicilerin ucuz ürün alma fırsatı ellerinden alınmış olacaktır. Bununla birlikte, bir ülke otomobil gibi belirli bir ürünün ithalatı kısıtlanırsa tüketiciler düşük maliyetli tedarik kaynağından tam olarak yararlanamayacak ve fiyatlar yükselecektir. Zararın önemli bir kısmı, öncelikle satın aldıkları ürünler için daha fazla ödeme yapmak zorunda kalacak veya belirli ürünleri tamamen satın almaktan vazgeçebilecek tüketicilere düşecektir. Kuşkusuz, tüketicinin kaybı, kısmen yerli üreticiler ve onların işçileri için artan kârlar veya daha yüksek istihdam ve ücretler biçiminde bir kazanca dönüştürülebilir. Ancak, karşılaştırmalı üstünlük modelinin mantığına göre, tüketicinin uğrayacağı kayıp, toplam kazançtan daha büyük olacaktır (Gomez ve diğ., 1983, s. 197).

1978-80 dönemi boyunca, Japon otomobil ithalatının ortalama fiyatı, genel enflasyon oranının altında, ortalama yüzde 6 oranında arttı. Ancak gönüllü ihracat kısıtlamasının başladığı ilk yılında otomobil fiyatı bir önceki yıla göre yüzde 17,4 arttı. Nisan 1980'den Mart 1982'ye kadar yıllık enflasyon yüzde 9,6 idi, bu da ithalat fiyatlarında yüzde (17,4 - 9,6 = yüzde 7,8'lik) bir reel artış olduğunu gösteriyor. Gönüllü ihracat kısıtlamasının ilk yılında otomobil fiyatlarındaki ortalama artışın yüksek olması

gönüllü ihracat kısıtlamasının doğrudan etkisini göstermektedir (Baldwin ve diğ., 1984, s. 39).

Tablo 5.13'te gönüllü ihracat kısıtlaması ile 1981 yılında 1.68 milyon adet, 1983 yılında ise 2.13 milyon adet ihracat kısıtlamasının ABD ekonomisi üzerindeki etkisi gösterilmiştir. Tabloda 1981 yılında otomotiv satışında ABD'nin %0.9 oranında bir artış olduğu, daha fazla kısıtlamanın yaşandığı 1983 yılında ise %2.3 oranında bir artışın olduğu görülmektedir. 1981 yılında Japon otomotiv fiyatlarının ise yaklaşık %2-3 arasında bir oranda arttığı görülmektedir. Satış miktarında ise ABD'li üreticilerin fiyatları %1-3 oranlarında arttığı fakat Japon satışlarının ise %6-15 arasındaki bir oranda düştüğü görülmektedir. ABD'li şirketlerde çalışan sayısı 15 000 kişi artış göstermiştir.

Tablo 5.13. Otomotiv ithalat kısıtlamasının etkileri

	1981 Fiyat Artışı	Yılı Satış Artışı	1983 Fiyat Artışı	Yılı Satış Artışı
Fiyat Değişimi (Yüzde)				
Amerikan Yapımı Araçlar	0.0	0.9	0.0	2.3
Japon Yapımı Araçlar	2.1	2.9	5.0	6.8
Bütün Araç Ort.	0.4	1.3	1.0	3.2
Satış Miktarı Değişimi (Yüzde) Amerikan				
Yapımı Araçlar	1.1	0.0	2.9	0.0
Japon Yapımı Araçlar	-6.7	-6.7	-15.0	-15.0
Bütün Araç Ort.	-0.4	-1.4	-1.0	-3.3
Şirket Kârlarının Değişimi				
(Milyon Dolar- Yıllık)				
Amerikan Üreticileri	121	440	388	1413
Japon Üreticileri	-46	43	-187	92
İstihdamdaki Değişim				
(Bin Kişi)				
Amerikan Üreticileri	14.8	0.0	47.3	0.0

Kaynak: Gomez ve diğ., 1983, s. 202

5.14. Clinton Döneminde Korumacılık

ABD başkanlarından Bill Clinton, göreve başladığında dış ticaret politikasında serbest dış ticareti savunmuş ve bu yönde politikalar yürütmüştür (Ashbee ve Waddan, 2010). ABD'de tartışmalı bir oturumdan sonra Senato'da kabul edilen Kuzey Amerika Serbest Ticaret Antlaşması (NAFTA), Bush hükümeti döneminde hazırlıkları yapılmış ve Clinton döneminde Senato'da kabul edilmiştir. Clinton hükümeti 1994 Uruguay

turunda müzakere edilen serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması önerilerini desteklemiştir.

Clinton, NAFTA dışında Uruguay Turunun 1993'te tamamladıktan sonra Küba hariç bütün Amerika kıtasındaki 34 ülkenin dahil olacağı Amerika Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması (FTAA) için müzakereleri başlatmıştır. Akabinde üye 21 ülkenin aralarında bağlayıcılığı olmayan ve ikili ticarete engelleri azaltmayı hedefleyen Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği'ne (APEC) destek verdi. ABD başkanı Clinton'ın ilk iki yılı, kendisinden önceki başkanlar Reagan ve Bush'un başlattığı büyük antlaşmaları sonuçlandırmakla geçti (Bergsten, 2022, s. 88).

ABD kongresi Meksika ve Kanada'dan gelen taşıyıcıların 20 milden fazla ABD iç bölgelerine girmemeleri ile ilgili bir düzenleme yaptı ve akabinde Kanada'yı bu uygulamadan muaf tutuldu. Meksika'dan gelen taşıyıcıların ülke içinde serbestçe hareket edememesi iki ülke arasındaki ticarete Meksika aleyhine bir durum yaratmıştır. Fakat Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Meksikalı taşıyıcılara Meksika'dan kargo teslim etmek için ABD'ye girme hakkı veriyor. ABD yönetimi sınırlı sayıda taşıyıcıya ABD işletim lisansı vererek sorunu çözmeye çalıştı. NAFTA'nın sınır ötesi taşımacılık hükümlerine ilişkin anlaşmazlık devam ederken Meksika tepki olarak ABD'den yapılan ithalata, 2,4 milyar dolarlık misilleme tarifesi uyguladı (MacDonald, 2009, s. 1631).

Sıkı bir serbest dış ticaret yanlısı olduğu ifade edilen Clinton, 1994 yılında NAFTA'nın yürürlüğe girmesinde önemli rol oynarken bu anlaşmanın gereği olarak Meksikalı ürün taşıyıcılarının ülkede serbestçe hareket etmesine izin vermedi. Bununla ilgili hem kendi lojistik sektörünü koruma hem de Meksikalı sürücülerinin düşük standartlarda hizmet üretmeleri gibi gerekçeler sayılabilir. Dolayısıyla Clinton, serbest dış ticaret yanlısı görünse de uygulamalarından bazıları bu durumu yansıtmıyordu.

5.15. George W. Bush Döneminde Korumacılık

ABD başkanlarından George W. Bush, 2001 yılında çelik üreticilerini yabancı şirketlerin uyguladığı dampinge karşı korumak için harekete geçti. Haziran 2001'de ABD başkanı Bush, Uluslararası Ticaret Komisyonundan, çelik ithalatının ABD çelik üretici ve işçilerine olan etkisini araştırmasını istedi (Murphy, 2002, s. 977). Beyaz Saray'dan 5 Mart 2002 tarihinde yapılan yazılı açıklamada, ABD'nin serbest ticaret

yanlısı olduğu fakat gerektiğinde kendi sanayisini korumaktan da geri durmayacağı belirtilmiştir. ABD'nin çelik sanayisi ve çelik sektöründe çalışanlara yardımcı olmak sonuçta dünya ile rekabet edebilecek bir düzeye gelmesi için geçici bir önlem olarak ve belirli bir süre için (üç yıl) gümrük vergilerinin artırıldığı ifade edilmiştir. 1974 yılı ABD Ticaret Yasası'nın 201. maddesi gereğince ABD başkanı Bush, Birleşik Devletler Uluslararası Ticaret Komisyonu'nu, çelik ithalatının, ABD çelik sanayisine etkisini araştırması için görevlendirmiştir. Komisyon inceleme sonucunda çelik ithalatının ABD çelik sanayisini olumsuz etkilediği sonucuna varmıştır. Mart 2002'de ABD başkanı Bush, çeşitli çelik ürünlerinin ithalatında ortalama %30 oranında tarife uyguladı (Ho, 2003, s. 826). Rapor gereğince ABD'nin yapmış olduğu ek gümrük vergisinden Kanada, Meksika ve gelişmekte olan ülkeler hariç tutulmuştur. En çok etkilenen ülkeler Japonya, Güney Kore, Çin, Tayvan, Almanya ve Brezilya'dır (NY Times 6 Mart 2002). Böylece ABD, ithal edeceği çeliğe %8-30 arasında değişen oranlarda ek gümrük tarifesi uygulamaya başladı.

Bush yönetimince uygulanan çelik tarifesi üç yıl yürürlükte kaldıktan sonra kaldırıldı. Söz konusu gümrük vergisinin ekonomi üzerine etkisini araştıran bir araştırma raporuna göre Bush'un tarifeleri sonrasında şu bulgulara ulaşılmıştır.

- Gümrük tarifelerinin yükseltilmesinden sonra yaklaşık 200.000 kişi işini kaybetmiştir. Bunlardan 50.000 metal imalatı, makine ve nakliye sektöründe çalışıyordu.
- Her eyalet yüksek çelik girdilerinde yaşanan maliyetlerden dolayı istihdam kayıpları yaşadı.
- Çelik tarifeleri ithal ürün kıtlığına neden oldu ve ABD'li çelik ürün üreticilerini yabancı rakiplerine göre dezavantajlı duruma getirdi.
- Çelik tarifelerinin bu kadar önemli fiyat artışlarında oynadığı rolü tam olarak ölçmek için şu anda yeterli veri bulunmamakla birlikte, diğer faktörlere kıyasla, çelik tarifelerinin fiyatları yukarı itmede öncü bir rol oynadığı açıktır (François ve Baughman, 2003, s. 1).

5.16. Obama Döneminde Korumacılık

Amerikan Uluslararası Ticaret Komisyonu (US International Trade Commission-USITC) tarafından 9 Temmuz 2009 tarihinde, Çin'den araç lastiği ithalatının oluşturduğu sorunlar ile ilgili bir rapor hazırlamıştır (Certain Passenger Vehicle and

Light Truck Tires from China USITC, 2009). Raporda, ABD'de üretim yapan üç araba lastiği üreticisinin 2009 yılında fabrikalarını kapatacakları, ABD'deki araba lastiği üretiminde kullanılan hammadde kıtlığı, yaşanan durgunluk ve işyerlerinde ortaya çıkan grevlerden dolayı üretimin zorlaştığı ifade edilmiştir. Böylece Çin'den ithal edilen araç lastiği miktarında önemli artışlar yaşanmıştır. 2006 yılında ABD'nin Çin'den ithal ettiği araç lastiklerinin miktarı 27 milyona ulaşmış ve Çin, ABD'nin en büyük lastik tedarikçisi konumuna gelmiştir.

Tablo 5.14. ABD'nin Çin'den araç lastiği ithalatı

Yıllar	Toplam Araç Lastiği İthalatında Çin'in Payı (%)
2004	20.9
2005	21.8
2006	26.1
2007	26.4
2008	23.5

Kaynak: USITC, 2009, s. 49

Amerikan Uluslararası Ticaret Komisyonu'nun (USITC) hazırladığı rapor, ABD başkanı Obama'ya sunulmasının ardından, 11 Eylül 2009'da, Çin'den alınan belirli pnömomatik kauçuk lastikler için üç yıl boyunca ek gümrük vergileri alınacaktır. Tarifeler, ilk yıl (2009 yılı) ad valorem olarak yüzde 35'den başlayacak ve üçüncü yılda yüzde 23'e düşecektir. Bu tür lastikler için temel tarife oranı yüzde 4'tür. USITC, daha yüksek bir seviyede üç yıllık bir tarife artışı tavsiye etmişti. Bu tarifeler ile ABD başkanları, Ticaret Yasasının 421. maddesini ilk kez kullanmış olmaktadır (Crook, 2010, s. 112).

ABD yönetimi Obama döneminde, 2009 yılında Çin lastiklerine, 2012'de Çin güneş panellerine 2016'da Çin çeliğine tarifeler uyguladı. Ancak bu tarifeler haksız rekabete karşı ve etkileri sınırlı idi. Ayrıca Obama 2008 yılı finansal krizi ile mali sıkıntı yaşayan bazı şirketlere sübvansiyonlar vererek korumacı politikalara konu olabilecek uygulamalara girişti. Başkan Obama seçim kampanyası döneminde, mevcut ticaret yasaları ve antlaşmalar kapsamında ABD'nin haklarının daha iyi korunması ve Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA'nın -North American Free Trade Agreement) daha da güçlendirilmesine vurgu yapmıştır (Schott, 2009, s. 150).

ABD, 2000'li yıllardan beridir birçok ülkeye oranla çok daha iyi büyüme rakamları elde etti. Büyüyen Çin hem ekonomik hem de siyasi olarak ABD'nin en önemli rakibi

konumuna geldi. Bunun ayırdında olan ABD hem ekonomik hem de siyasi olarak Çin'in rakibi olmasına engel olmak için çoğunluğu ekonomik olan zorlayıcı önlemler almıştır.

Obama, 2008 yılı kriz döneminde sübvansiyonlar ve bazı gümrük vergilerini artırması korumacı ticarete işaret etsede, serbest ticaretin geliştirilmesi için Trans Pasifik Ortaklığı (Trans-Pacific Partnership -TPP) anlaşmasının yapılmasında inisiyatifi almasıyla serbest ticareti artıracak anlaşmalara da yönlendiği görülmektedir.

5.17. Biden Döneminde Korumacılık

ABD'de Trump'dan sonra başkanlığa seçilen Biden, korumacılık yanlısı bir politikacı olmamasına rağmen, Trump döneminde yürürlüğe konan tarifeleri kaldırmak için harekete geçmekte çok da acele etmemiştir. Bunda gümrük vergilerinin yapışkanlık özelliğinin payının olduğu düşünülmektedir. Çünkü gümrük vergilerini uygulamaya koymak kolay fakat kaldırmak zordur. Biden'in neden hâlâ Trump'ın korumacı dış ticaret politikasını devam ettirdiğine dair önemli bir gerekçe olarak seçimler gösterilmektedir. Çoğunluğunu ABD'nin Orta Batısında yaşayan metal işçilerinin istihdamını korumak isteyen ABD yönetimleri tarifeleri kaldırmakta tereddüt yaşayabilmektedirler. Fakat ABD'de üretilmiş çeliği hammadde olarak kullanan sanayilerin ihtiyacını yerli üreticiler karşılayamamaktadırlar. Bu nedenle Biden, ABD imalatında az sayıda çalışan işçinin (137.200 civarında) işlerini korumasının ülkeye olan maliyetini karşılaştırmak zorundadır. Bir tahmine göre çeliği hammadde olarak kullanan işletmelerde çalışanların sayısı 6.5 milyon kişi bulunmaktadır. Gary Hufbauer, Trump'ın çelik ve alüminyum tarifelerinin, kurtarılan her çelik endüstrisi işi için Amerikalı tüketicilere zaten yılda 900.000 dolara mal olduğunu tahmin ediyor. Yapılan analizlerde, çelik ve alüminyum tarifelerinin bu sektörlerde 26.280 iş yarattığını fakat diğer sektörlerde 428.725 iş kaybına neden olduğunu gösteriyor (Bacchus, 2022, s. 13).

ABD'nin başta Çin olmak üzere bir çok ülkeye karşı başlatmış olduğu ticaret savaşları, ülkelerin verdikleri tepkilere değişkenlik göstermiştir. Çin'in 1978 yılından sonra başlatmış olduğu yapısal dönüşümler sonucunda, ekonomisini dünya ticaretine kontrollü olarak açmasıyla birlikte, yıllardır yakaladığı yüksek büyüme oranları ile ABD'ye rakip olacak ekonomik büyüklüğe ulaşmaya başlamıştır. Özellikle düşük ücret politikası ile adeta bir üretim üssü haline gelmiş ve yapmış olduğu ihracat artışları

ABD dahil birçok ülkenin dikkatini çekmiştir. Güçlü üretim kapasitesiyle ABD'ye karşı yakaladığı dış ticaret fazlası ile ABD'yi endişelendirmiş ve bu endişe Trump'ın başkan seçilmesiyle doruğa ulaşmıştır. Trump, Çin'in büyümesi ve gelecekte ABD ve ABD hegemonyasına rakip olarak gördüğü Çin'i, ABD'nin ithalat gücünü kullanarak zayıflatmayı düşünmüş olabilir. ABD'nin başlattığı ticari gerilim, ülkelerin dış ticaret politikalarını etkilediği ve ülkelerin bir kısmı misillemeye bulundu. Bunlar arasında Çin'de vardı. Bu ticari gerilimin akabinde gelen Covid 19 salgınının da olumsuz etkisiyle dünyada tedarik zincirleri bozulmaya başladı.

İki ülke arasındaki ticari gerilim, 2020 yılı başlarında imzalanan ve kısmi ateşkes olarak da ifade edilebilecek I. Faz Ticaret Anlaşması ile donduruldu. Ticari anlaşmanın sonuçlarını göremeden yapılan ABD seçimleri sonucu iktidarı kaybeden ABD başkanı Trump, amaçlarına tam olarak ulaşamasa da, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri çok fazla gündeme gelmeyen korumacılığı dünya gündemine getirmeyi başarmış oldu. Akabinde başkan olan Biden ise, korumacılığı açık bir şekilde savunmasa da, Çin'e karşı korumacılığı geriletecek adımlar atmadı. Fakat geleneksel müttefikleri olan AB, Japonya ve İngiltere ile Trump'ın uyguladığı tarifeleri kaldıran veya hafifleten anlaşmalara imza attı.

Mart 2018'de ABD başkanı Trump, 1962 yılında yürürlüğe giren Ticareti Genişletme Yasası'nın 232.bölümünün verdiği yetkiyi kullanarak, dünyada hemen hemen her ülkeye çelikte yüzde 25 ve alüminyumda yüzde 10'luk bir tarife uygulamaya koymuştur. Buna gerekçe olarak ise "Ulusal Güvenlik" öne sürmüştü. Bu metallerin büyük çoğunluğu ABD'nin müttefiklerinden ithal edilse de (Rusya ve Çin gibi potansiyel düşmanlar değil) bölüm 232 her yerde belirsiz ulusal güvenlik kavramıyla tarifelerin uygulanmasına zemin hazırladı. Trump döneminde Avusturalya, Kanada ve Meksika'dan yapılan ithalatın üzerindeki tarifeler kaldırılırken, Arjantin, Brezilya ve Güney Kore katı kotaları kabul ettiler. AB ile bir uzlaşmaya varılamayınca AB, ABD'ye karşı misillemelerde bulundu ve misillemeleri 1 Aralık 2021 tarihinde daha da artırma kararı aldı (Lincicome ve Manak, 2021). ABD başkanı Biden ile AB arasında yapılan müzakereler sonucunda Ekim 2021 döneminde uzlaşmaya varıldığı duyuruldu. Anlaşma ile AB, ABD ile AB arasında Trump tarafından başlatılan ve 2018 yılından beri devam eden tarife gerginliği, Biden döneminde yapılan müzakereler sonucunda Ekim 2021'de uzlaşmayla sonuçlandı. ABD ve AB arasında varılan

uzlaşmaya göre Trump döneminde uygulanan tarifeler ve AB'nin uyguladığı misilleme tarifeleri kaldırılacaktır. ABD, belirli miktarda çelik ve alüminyum AB'den tarifesiz alacak fakat belli bir miktardan sonra ise tarife almaya başlayacak. Yani tarife kaldırılacak ve yerine tarife kotası uygulanmaya başlanacaktır. AB taraflıdan DTÖ nezdinde yapılan itirazlar geri çekilecektir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan, kurallara dayalı çok taraflı ticaret sistemi, özellikle başat ülkelerin gönüllü olarak bu kurallara uymayı kabul etmeleriyle uzun süre dünyada başarıyla sürdürülmüştür. ABD'nin günümüzde bu sistemle çelişen bir ticaret politikası izlemesiyle, ticaret sisteminde aksamalar meydana gelmiştir. DTÖ 1994'de kurulurken, ülkeler daha adil ve daha açık birçok taraflı ticaret sisteminin kurulmasını istediklerini beyan ettiler. Fakat günümüzde bu beyanları ile çelişen ticaret politikaları dünya ticaret sisteminin aksamasına neden olmuştur.

6. ABD'NİN 2000 SONRASI KORUMACI DIŞ TİCARET POLİTİKALARININ TÜRKİYE VE ÇİN EKONOMİSİ ÜZERİNE ETKİSİ

ABD ile Türkiye arasındaki ticari ilişkilerinin yapısı itibariyle iki ülkenin dış politikası ile doğrudan ilişki içindedir. Son dönemlerde Türkiye ABD dış ticaretine bakıldığında Türkiye aleyhine bir dış ticaret açığı olduğu görülecektir. İki ülkenin ticari geçmişinde çok fazla sorun ortaya çıkmamıştır. Fakat ABD başkanı Trump'ın göreve başlaması ve akabinde ticari ilişkileri siyasi ilişkilerde bir koz olarak kullanması ile sorunlar başlatmıştır.

6.1. ABD Ticaret Politikasının Gelişmekte Olan Ülkelere Etkisi

Gelişmekte olan ülkeler kategorisi, birçok ekonomik düzeyi temsil eden ülkelere ait bir tanımlamadır. Bu ülkeler genellikle teknoloji üreticisi değil daha çok teknolojik ürünlerin kullanıcılarıdır. Bu nedenle teknoloji yoluyla sanayileşmiş ülkeleri yakalamak için hala önlerinde bir mesafe vardır. Bazıları sanayileşmiş ülkeleri yakalamada daha başarılı bazıları ise daha başarısızdır. Birleşmiş Milletler 50 ülkeyi en yoksul ülkeler ya da en az gelişmiş ülkeler (Least Developed Countries- LDC) olarak adlandırmaktadır. Çoğunluğu Afrika kıtasında olan bu ülkeler ABD ticaretinin de küçük bir oranının oluşturuyor. 1985'te ABD ihracatının %1.1'ini ve ABD ithalatının %0.8'ini ve 2005'te ABD ihracatının %0.6'sını ve ABD ithalatının %1.3'ünü oluşturdular. ABD'nin gelişmekte olan ülkelere ihracatı, başta mamul ürünler olmak üzere çeşitlilik gösterir. Elektronik ürünler, bilgisayarlar, otomobillerdir. 2006 yılında, toplam ABD tarım ihracatının %56'sını satın aldılar. Gelişmekte olan ülkelere ABD'nin önde gelen ithalatı ham petrol, elektrikli makineler ve bilgisayarlar ve bileşenlerdir (Cooper, 2007, ss. 2-3).

Dünyada düşük ve orta düzeyde bir gelire sahip olan ülke grubunu ifade eden gelişmekte olan ülkeler, son yirmi yılda ABD ticaretinde giderek daha önemli bir faktör haline geldiler. Gelişmekte olan ülkelerin büyüyen ekonomi ve dış ticaretleri ABD için fırsatlar sunduğu gibi bazı zorlukları da beraberinde getirmektedir. ABD'nin gelişmekte olan ülkelere yapmış olduğu ithalat sayesinde, ABD'li tüketiciler düşük fiyatlardan sürekli genişleyen ürün seçeneklerine sahip olmuşlardır. Öte yandan gelişmekte olan ülkelerin bir kısmı yaşanan hızlı ekonomik büyüme ve serbest ticaretin etkisiyle ABD ihracatı için önemli pazarlar haline geldiler. Çalışanlar açısından ise

ABD işçileri, gelişmekte olan ülkelerin düşük emek ücretleri ile rekabet etmek durumunda kalmaktadır. ABD'li şirketler, bazen emek tasarrufu sağlayan teknolojiler kullanarak, bazen üretimi ucuz işgücü olan yerlere taşıyarak ve bazen de işçileri uyum sağlamaya zorlayarak bu rekabetten üstün çıkmaya çalışmışlardır.

Gelişmekte olan ülkeler arasında Çin, Meksika ve Şili gibi bazı ülkeler ticaretteki paylarını genişletirken, Afrika, Güney Asya ülkelerinin bir kısmı ve Latin Amerika'daki ülkeler ise ABD ve dünya ticaretindeki paylarını kaybetmektedirler.

Çin, Güney Kore, Meksika ve Şili gibi bazı ülkeler büyük adımlar attılar ve ABD ve dünya ticaretindeki paylarını artırmaktadırlar. Afrika'nın çoğu, çoğu Güney Asya ve bazıları Latin Amerika'da bulunan diğerleri, ABD ve dünya ticaretinde aldıkları paylarda geride kalıyor ya da paylarını kaybediyor. ABD'nin gelişmekte olan ülkelere yapmış olduğu ithalatta, bazı ürünlerden gümrük vergisi alınmamasını sağlayan Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir.

Cenevre'de 1964 yılında yapılan ilk Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nda gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ülkelere karşılıklı olmayan ticaret avantajı talep ettiler. Daha sonra 1968 yılında Yeni Delhi'de yapılan bir başka toplantıda söz konusu talep uygun görüldü ve GATT'ın temel ilkesi olan en çok kayırlan ülke prensibinden istisna tutulması kabul edildi. ABD tarife programlarında listelenen ürünlerin yarısından fazlası genellikle gümrüksüz muameleye uygun olsa da, birçok tekstil, saat, ayakkabı, el çantaları, valizler, iş eldivenleri ve diğer deri giysiler hariç tutuldu (Truett ve Truett, 1997, s. 222).

Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (GTS)(Generalized System of Preferences), aslında gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere karşılıksız olarak sağladıkları gümrük muafiyeti olarak değerlendirilebilir. Bu sistemde gelişmekte olan ülkelerin belirli ürünlerini gelişmiş ülkelere ihraç etmeleri durumunda gümrük vergisinin alınmaması karar altına alınmıştır. ABD, 1 Ocak 1976 tarihinden itibaren Genelleştirilmiş Tercihler Sistemini yürürlüğe koymuştur. Program, gelişmekte olan ülkelerin, ürünlerine uygulanan yüksek tarifelerin, üreticilerin dünya pazarlarında rekabet etmekten alıkoyduğu yönündeki eleştirilerine yanıt niteliğindeydi. Başlangıçta on yıllık bir süre öngörülürken geçen yıllarda sürekli uzatılarak günümüze kadar gelmiş bir programdır.

Türkiye, GTS programı dahilinde ABD'ye yapmış olduğu ihracat, toplam ihracatımız içindeki payı 1976 yılında %6, 1980 yılında %2.6, 1985'de %6.5, 1992'de %14.8 olmuştur (Truett ve Truett, 1997, s. 237). Aynı oran 2000'li yıllarda yaklaşık %20 civarında seyrederken, ABD başkanlarından Trump'ın Türkiye'nin gelişmiş ülke kategorisine girdiği iddiasıyla 2019 yılı ortalarında Türkiye'nin GTS dışında kalmasını onaylamıştır.

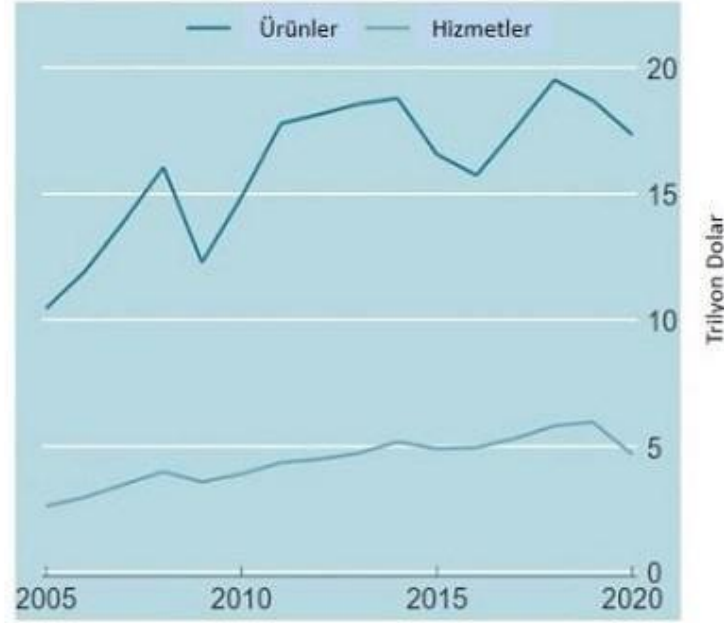
Genelleştirilmiş Tercihler Sisteminde gümrük muafiyetinden yararlanacak ülkelere belirli şartlara uymaları istenmektedir.

- Uluslararası ticarette dünya ürün fiyatlarını ciddi şekilde bozulmasına sebep olacak piyasa aksaklıklarına sebep olmamak,
- Komünist ülkeler arasında DTÖ ve IMF üyesi olmayan ve ABD ile normal ticari ilişkileri olmayan ülkeler,
- Başka bir gelişmiş ülkenin ürünlerine ABD ticareti üzerinde önemli bir olumsuz etki yaratması muhtemel bir şekilde tercihli muamele sağlayan ülkeler,
- ABD vatandaşlarının mülkiyet haklarını çiğneyen ve ABD vatandaşlarının patent dahil fikri mülkiyet hakkını gaspeden ülkeler,
- Uluslararası terör eylemi gerçekleştiren veya ABD'nin terörizme karşı çabalarını desteklemek için adım atmamış herhangi bir kişi veya gruba kovuşturma koruması sağlayan ülkeler (Wong, 2022).

Şekil 5.1'de uluslararası ticaret ve hizmetlerin hacmi gösterilmektedir. Dünya ticaretinde ürün ticareti 2005 yılında 10 trilyon doların biraz üzerinde iken, 2014 yılında bir zirve yaşamış ve akabinde 2019 yılında bir başak zirve yaşadından sonra düşmeye başlamıştır. 2020 yılında dünya ticaret hacmi 17 trilyon dolar civarındadır. 2009 yılında yaşanan küresel finansal kriz, dünya ticaret hacminde önemli daralmaya neden olmuştur. 2014 yılında yaşanan bir düşmenin ardından bir başka önemli daralma 2019 yılında yaşanmıştır. 2019 yılı ticaret savaşlarının etkisinin en çok yaşandığı bir dönem olmuştur. Korumacılık döneminin dünya ticaret hacmini daraltması, yıllardır bilim insanlarının yaptıkları uyarıların da dikkate alınmadığını göstermektedir.

Korumacılığın toplam dünya ticaret hacmini düşürmesi aslında insanlığın refahının da düştüğünü göstermektedir. Özellikle dünya ekonomisinde iki başat ülkenin

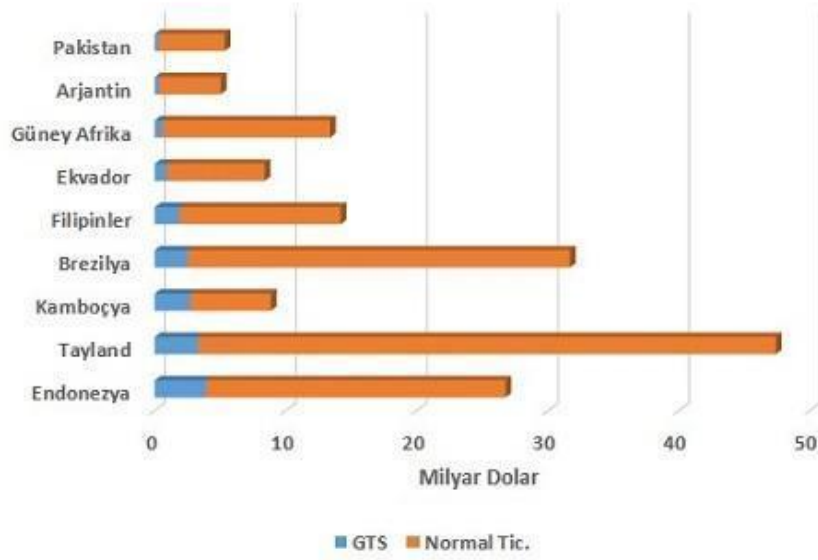
oluşturduğu ticari gerilimler gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretini olumsuz etkilemektedir.

Kaynak: Key Statistics And Trends 2021 Unctad

Şekil 6.1. Dünya ticaret hacmi

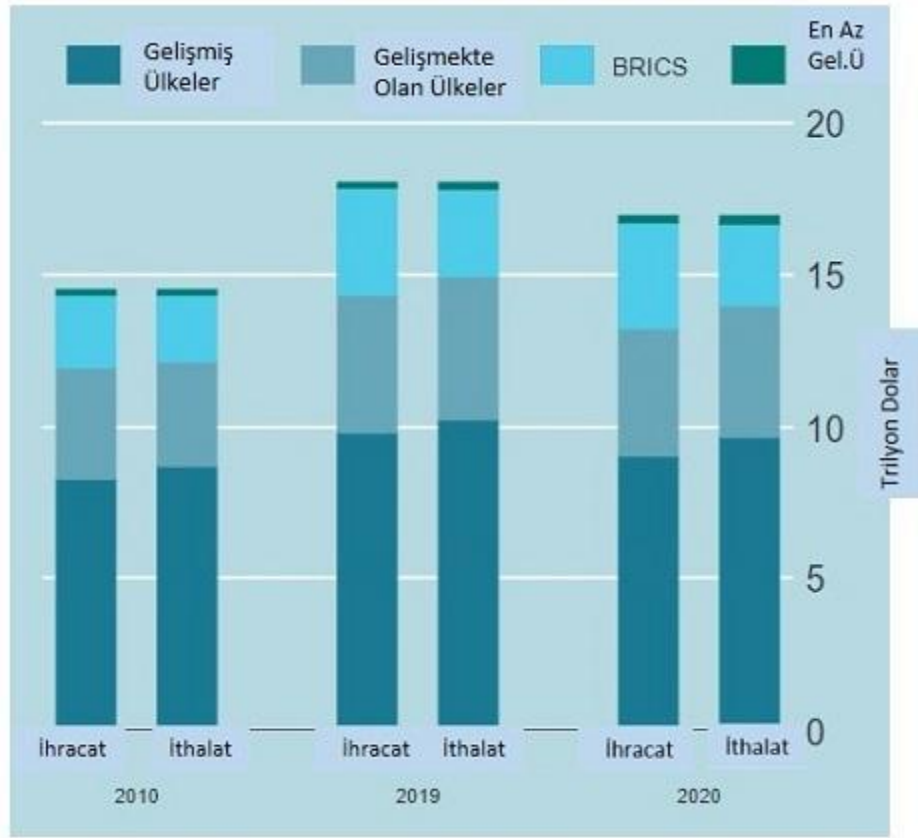
Şekil 6.1’de GTS kapsamında gümrük muafiyatından en çok yararlanan 10 ülke gösterilmektedir. Endonezya’nın 2021 yılı içerisinde GTS’nin sağladığı gümrük vergisi muafiyetinden yararlanarak yaklaşık 3,93 milyar dolar ihracat yaptığı görülmektedir. Aynı rakamlar Tayland için 3,32 ve Kamboçya için 2,71 milyar dolar olduğu görülmektedir.

Şekil 6.2. GTS kapsamında ABD'ye en çok ihracat yapan ülkeler (2021 yılı)

Kaynak: Wong, 2022

ABD başkanı, bir ülkenin yeterince gelişmiş olduğunu tespit ederse ilgili ülkeyi GTS programından çıkarma, askıya alma veya sınırlama yetkisi vardır. ABD başkanlarından Trump Mayıs 2019 yılında Türkiye'yi GTS kapsamından çıkardığını duyurdu. Bir ülkenin Dünya Bankası istatistiklerine göre yüksek gelirli ülke statüsüne girmesi GTS'nin sonra erdirilmesini gerektirir. ABD başkanlarından Obama da 2015 yılında Seyşeller, Uruguay ve Venezuela ülkelerini aynı gerekçe ile GTS kapsamı dışına çıkarmıştır. Ayrıca bir ülke GTS kapsamı dışına çıkarılmasını gerektirecek bir birliğe dahil olursa GTS üyeliği yine sona erer. Bulgaristan ve Romanya 2007 yılında AB'ne üye olduklarından GTS programı dışında kalmışlardır (<https://crsreports.congress.gov/>). Görüleceği üzere GTS sistemi ABD'nin tek yanlı olarak diğer ülkelere sağladığı bir gümrük vergisi muafiyeti olduğundan, bu olanağı her ülkeye tanımamakta ve gerektiğinde bunu siyasi hedeflerle ilintili olarak kullanmaktadır.

Şekil 6.3. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre ticaret hacmi

Kaynak: Unctad, 2022

Şekil 6.3'te gelişmişliklerine göre ülke guruplarının dünya ürün ticaretinde aldıkları paylar gösterilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin uluslararası pazarlarda tedarikçi olarak payları görece olarak artsa da, gelişmiş ülkelerin toplam ihracat içindeki payı halen yarıdan fazladır. Yani gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere daha fazla ihracat yapmaktadırlar.

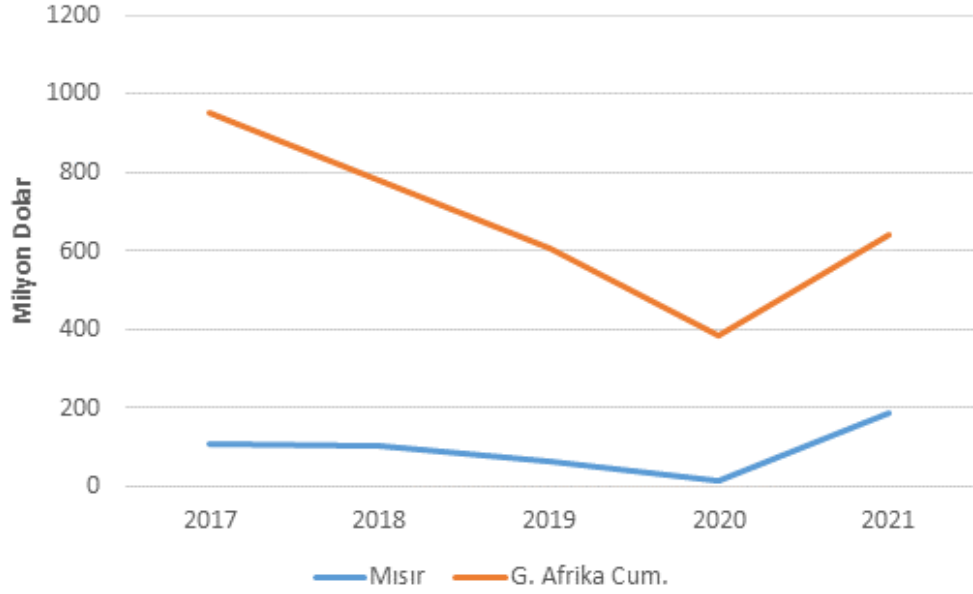
Gelişmekte olan ülkeler toplam ihracatın henüz yarısını bile gerçekleştirememektedirler. 2020 yılında Gelişmekte olan ülkelerin toplam ihracatı 7,9 trilyon dolar iken gelişmiş ülkelere ise bu rakam 9 trilyon dolardır. En az gelişmiş ülkelerin payı ise son on yılda ihracat ve ithalatında bazı artışlar kaydedilmesine rağmen, bunların dünya ticaretine katkıları küçük kalmaktadır.

ABD'nin 2018 yılında başlattığı ve diğer ülkelerin de karşılık vermesiyle tırmanan ticaret savaşı, ülkelerin ekonomik ve siyasi yapılarının farklılığından, söz konusu ülkelerin üzerinde aynı etkiyi bıraktığı söylenemez. BD'nin başta Çin olmak üzere birçok ülkeyle ticari gerilimlere girmesinin nedenleri arasında birkaç sebep

sayılmaktadır. Bunlardan en önemlisi, ABD'nin ticari açık vermesinin bu ülkenin istihdamı üzerinde olumsuz bir baskı oluşturmaktadır. Üretimin Asya kıtasına doğru kayması bu durumu daha da kötüleştirmektedir. ABD ile Çin arasındaki ticaret savaşı, bu iki ülkenin dünyanın en büyük iki ekonomisi olması nedeniyle tüm dünyayı etkilemesi beklenmektedir. Ticaret savaşında tarifelerin karşılıklı olarak artırılması gelişmekte olan ülkelere bir fırsat oluştururken, aynı zamanda oluşan belirsizliklerden kaynaklı olarak gelişmekte olan ülkelere gitmekte tereddüt yaşayan yatırımlar nedeniyle olumsuzluklar da yaşanmaktadır (Freund ve diğ., 2018, s. 1). Ayrıca yapılan analizlere göre, ticaret savaşı ile birlikte artan tarifeler, bir yandan ABD ticaret açığını biraz azaltacağı, tarifelerden kaynaklı fiyat artışları ABD yerli üretiminde kısmi artışlar yapacağı, oluşan maliyetin bir kısmını Çinli üretici ve tüketicilerin yükleneyeceği, sonuçta bir bütün olarak dünya ticaretinin olumsuz etkileneceği ve dünya refahının azalacağı öngörülmektedir. Gelişmekte olan ülkeler ortaya çıkacak fırsatları, mukayeseli üstünlüğe sahip oldukları ürünlerde, yapacakları ihracat artışları ile değerlendirebileceklerdir (Carvalho ve diğ., 2019, s. 1).

ABD'nin tarifelerin etkileri incelenirken çoğu zaman bu ülkeye ihracatta önemli bir paya sahip ülkelere odaklanmakta fakat Afrika kıtası ihmal edilmektedir. Afrika kıtası ABD'nin tarifelerinin hedefi olmamasına rağmen dolaylı olarak etkilenmiştir.

Afrika kıtasında ABD'nin tarifelerinden etkilenebilecek iki ülke bulunmaktadır. Mısır ve Güney Afrika Cumhuriyeti. Afrika'dan ABD'ye yapılan çelik ihracatında, Mısır ve Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ardından bu iki ülkeyi Libya ve Fas takip etmektedir (Kohnert, 2018, s. 3). Fakat Libya ve Fas'ın ihracatı son derece kısıtlı bir düzeyde kalmıştır. Mısır, yaptığı çelik ihracatının artması için öncelikle ABD ile tarife konusunda müzakere yürütmesi gerekmekteydi. Bunun için dış politikada verdiği olağanüstü tavizlerle ABD'nin çelik tarifelerine dahil olmadı. Ülke içinde, Türkiye gibi tarifelerden muaf olamayacak ülkelerin azalan çelik ihracatlarının yerine kendi ihraç ürünlerini ikame etme konusu gündeme geldi (Kohnert, 2018, s. 4).

Şekil 6.4. ABD'nin Mısır ve G.Afrika Cumhuriyeti'nden demir çelik ithalatı

Kaynak: www.trademapp.org verileri kullanılmıştır

Şekil 6.4'te ABD'nin Afrika ülkeleri arasından en çok demir çelik ithal ettiği ülkeler olan G. Afrika Cumhuriyeti ve Mısır'ın ABD'ye demir çelik ihracatı grafiği gösterilmektedir. Grafikte 2017 yılından itibaren ABD'nin bu iki ülkeden yaptığı demir çelik ithalatı hızla düşmeye başlamış ve bu düşüş 2020 yılından itibaren sona ermiş ve 2020 yılından itibaren yükselmeye başlamıştır. 2018 ve 2019 yıllarında ABD'nin dünyadan ithal ettiği demir çelik ürünlerinde bir azalış söz konusudur. Ayrıca tarifelerin bu iki ülkenin ABD'ye ihracatını olumsuz etkilediği görülmektedir. Hem G.Afrika Cumhuriyeti hem de Mısır ekonomilerinde demir çelik üretimi toplam üretim içindeki payı gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksek olduğundan, azalan ihracatın bu sektörde çalışan insanların işsizlikle karşılaşma olasılığı yüksektir. G. Afrika Cumhuriyetinde metal sektöründe istihdam edilenlerin, toplam imalat sektöründe çalışanlara oranı %21 dir. Aynı oran Mısır için %25'dir. Böylece tarifelerin gelişmekte olan ülkelere özellikle G.Afrika Cumhuriyeti ve Mısır'da kritik bir öneme sahip olduğu ve bu ekonomilerin istihdam sorunu açısından çok kırılgan bir yapıya sahip oldukları söylenebilir.

ABD başkanlarından Donald Trump, göreve başladıktan sonra 1962 yılında yürürlüğe giren Ticaretin Genişletilmesi Yasası'nın 232.maddesine göre (section 232) bir

soruşturma başlatmıştır. Soruşturmanın konusu çelik ithalatının ABD'nin ulusal güvenliğini tehdit edip etmediğinin açıklığa kavuşturulması idi. ABD'nin Dünya Ticaret Örgütüne üye olduktan sonra da böyle bir soruşturma başlatılmış, soruşturma sonucunda ulusal güvenlik açısından çelik sektörü ile alakalı herhangi bir kısıtlamaya gidilmesine gerek görülmemiştir. Fakat 20 Nisan 2017 yılında başlatılan ve Ocak 2018 döneminde sonra eren soruşturmada ise bu kez farklı sonuç çıkmıştır. Dönemin başkanı Trump'a iletilen, Şubat 2018'de kamuoyuna paylaşılan, 8 Mart 2018 tarihinde ABD başkanı tarafından imzalanan ve 23 Mart 2018 tarihinde yürürlüğe giren çalışma, dünyada yeni bir gerilim döneminin başlamasına sebep olmuştur (Vurdu, 2021, s. 5).

Soruşturmayı yapan ABD Ticaret Bakanlığı yapılan soruşturma sonucunda, ABD'nin ithal ettiği demir çelik ve alüminyum ürünlerinin ABD'nin ulusal güvenliğini tehdit ettiğini ve çeşitli önlemler alınması gerektiği açıklanmıştır. Fakat bazı yazarlara göre çelik ithalatının ulusal güvenliğe doğrudan bir etkisinin olmadığını savunmuşlardır.

Bu yazarlar ABD'nin section 231 soruşturması kapsamında birçok ülkeye uygulanan tarifelere gerekçe olarak gösterilen "ulusal güvenlik" argümanını ihtiyatla karşılamıştır. ABD ordusunun ihtiyaç duyduğu çelik ve alüminyumun miktarının, ülkenin ürettiği çelik ve alüminyumun %3'ü kadar olduğunu ifade ederek bu gerekçenin makul bir gerekçe olamayacağını belirtmişlerdir. Ayrıca ithal edilen çelik ve alüminyum en çok güvenilir müttefiklerden yapıldığı, Çin ve Rusya gibi rakip ülkelere ithal edilen söz konusu ürünlerin görece düşük miktarda olduğu, tarifelerin gerekçesi olan ulusal güvenliğin tehlikeye düşmesinin sözkonusu olamayacağı söylenerek " Kanada'da üretilen çeliğin ulusal güvenliği nasıl tehlikeye attığı" sorusu sorulmuştur.

Bu rapor doğrultusunda 8 Mart 2018'de dönemin ABD başkanı, içinde Türkiye'nin de olduğu birçok ülkeye ek gümrük tarifelerini uygulayacağını ilan etmiş ve akabinde 23 Mart 2018 tarihinde söz konusu tarifeler yürürlüğe konmuştur. İlan edilen tarife oranlarına bakıldığında ABD yapacağı çelik ithalatına %25 ve alüminyum ithalatına ise %10 ek gümrük vergisini hayata geçirdiğini kaydetmiştir. Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan beri çok fazla uygulanmayan korumacılık tedbirleri tekrar dünya gündemine gelmiştir.

Trump, Güney Kore'den daha fazla ödün koparabilmek için iki ülke arasındaki serbest ticaret anlaşmasının yeniden gözden geçirme ile tehdit etmiştir. Ayrıca Türkiye'nin

Suriye'deki hamlelerine ve rahip Brunson' un tutuklanmasına karşı Türkiye aleyhine demir çelik ve alüminyum ithalatına uygulanan tarifleri sırasıyla %50 ve %20 ye çıkarmıştır (Lincicome ve Manak, 2021, s. 5).

Tablo 6.1. Bölüm 232 soruşturması kapsamında ülkelerin çelik ve alüminyum tarifeleri

Ülke	Çelik	Alüminyum	Tarih
Arjantin	Kota	Kota	31 Mayıs 2018
Avusturalya	Muafiyet	Muafiyet	31 Mayıs 2018
Brezilya	Kota	-	31 Mayıs 2018
Kanada	Kota	Kota	19 Mayıs 2019
Meksika	Kota	Kota	19 Mayıs 2019
Güney Kore	Kota	-	30 Nisan 2018

Kaynak: Lincicome ve Manak, 2021, s. 6

Tablo 6.1'de ABD'nin çelik ve alüminyum sektörlerinde artırdığı tarife oranlarına karşı bazı ülkelerin ABD ile yaptıkları müzakereler sonucunda varılan sonuçları göstermektedir. Bazı ülkeler tarifelerden muafiyet elde ederken bazı ülkeler ise tarife yerine kota uygulamasını kabul ettiler. ABD böylece tarife kozunu kullanarak ülkeler ile yaptığı pazarlıklarla bazı ödünler kazanmayı öngördüğü söylenebilir. ABD'nin tarife hamlesine karşı ülkeler farklı tepkiler vermişlerdir. Bu ülkelerden biri de ABD'nin müttefiki Güney Kore'dir. Güney Kore'nin ABD ile serbest ticaret antlaşması yapmış olması bu konuda bazı avantajların da kendisine sağlanmasına zemin hazırlamıştır. Güney Kore Ticaret, Sanayi ve Enerji Bakanlığı tartışma konusu olan çelik ve alüminyum tarifeleri ile ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır.

Çelik tarifesi konusuyla ilgili olarak Ticaret Bakanı Kim, ABD'nin Kore'yi, ABD Ticareti Genişletme Yasası'nın 232. Bölümü uyarınca uygulanan çelik tarifelerinden muaf tutmayı kabul ettiğini ve Kore'nin yılda yaklaşık 2.68 milyon ton çelik ihracatı kotası almayı kabul ettiğini söyledi. Bu miktar 2015 ve 2017 yılları arasında ABD' ye yapılan yıllık ortalama Kore çelik ihracatının yaklaşık yüzde 70'ine eşdeğerdir (Galbraith, 2018, s. 501).

Güney Kore dışında başka ülkelerde yine ABD ile tarife müzakereleri yürütmüşlerdir. Arjantin, Brezilya ve Avustralya yapılan görüşmeler sonucunda ABD ile prensipte anlaşmalarını söylemişlerdir. ABD başkanı Trump, ulusal güvenliklerinde meydana

gelecek sorunları çözmek üzere görüşmelere devam edeceğini ifade etmiştir. Avustralya ise kendini farklı bir konumda görerek kota uygulamasını kabul etmediğini ve çelik ve alüminyumda tarifelerden muaf olma konusunda ABD ile anlaşıklarını açıklamışlardır. Arjantin ve Brezilya ise kotaları kabul etmek zorunda kalmışlardır. ABD'nin komşuları Kanada ve Meksika ise Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) çerçevesinde görüşmeleri yürütmüşlerdir. Fakat daha sonra onlar da kota uygulamasına dahil olacaktır. ABD'nin tarife savaşlarına karşı tepkiler de gecikmedi. Birçok ülke (Türkiye dahil) misillemeye bulunmaktan geri durmamışlardır. ABD ile siyasi ve ekonomik olarak rekabet halinde olan Çin, ABD tarifelerine karşı ilk harekete geçen ülke olmuştur. Çin, 5 Nisan 2018'de çelik ve alüminyum tarifeleriyle ilgili olarak DTÖ'ye istişare talebinde bulundu.

Türkiye ile ABD arasında ticari ilişkilerin olumsuz bir atmosfere girmesinde ABD'nin Türkiye'den ithal ettiği demir çelik ve alüminyum ürünlerine yapmış olduğu gümrük vergilerinin artırılması ile başlamıştır.

İki ülkenin ilişkilerinin derinleşmesi Türkiye'nin Sovyet Rusya'nın tehditlerine karşı Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'ya üye olmasıyla sağlandı. Türkiye kuruluşunda NATO'ya girmeye çalıştı fakat bu mümkün olmadı. Daha sonra Kore Savaşında ABD ile birlikte hareket edip oraya asker göndermesi sonucunda NATO'ya giren Türkiye Rus tehdidini azaltmış oldu.

6.2. Tarifelerin Yükselişi: ABD'de Trump Dönemi

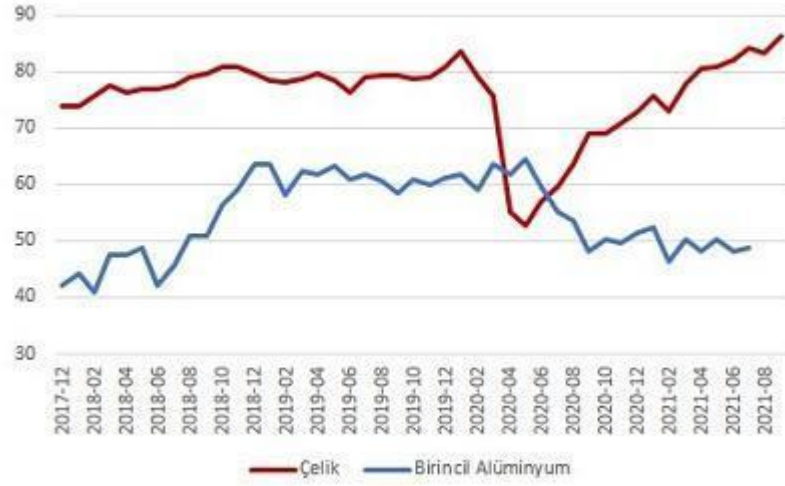
İkinci Dünya Savaşı'na kadar kesintili olsa da devam eden ABD'nin korumacı dış ticaret politikası, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra serbest dış ticarete dönmüş ve korumacılık 2008 yılındaki finansal kriz ile birlikte özellikle yeniden yükselişe geçmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında serbest dış ticaret politikasının bayraktarlığını yapan ABD, bu politika yardımıyla dünyada ekonomik hegemonyasını pekiştirmiş, imalat ve hizmet sektörleri başta olmak üzere birçok sektörde dünya ticaretinde başı çekmiştir. Uzun yıllar küreselleşmeyi teşvik ederek uluslararası ticaretten kazanç sağlayan ABD, Asya'da Çin'in emek üretim faktöründeki karşılaştırmalı üstünlüğünü kullanarak üretim merkezini kendi ülkesine çekmesi ile beraber serbest ticarete daha fazla vurgu yapmaya başladı. ABD ve Avrupa'da birçok ülkenin şirketleri, üretimlerini daha ucuz işgücü olan Çin'e taşımaları ABD'nin işgücü piyasasını olumsuz etkilemiş ve işsizliğin artmasına katkıda bulunmuştur. Bu dönemde

çok uluslu şirketlerin üretimlerini Çin'e kaydırmalarının akabinde ABD yönetimleri, tarifeler, tarife dışı engeller, ihracat kontrolleri gibi denetim araçlarını kullanarak sözkonusu şirketleri Çin'de değil ABD'de üretim yapmalarını sağlamaya çalışmıştır.

Daha göreve başlamadan, seçim kampanyası döneminde ABD dış ticaret politikası üzerinde yoğunlaşacağının sinyallerini veren Trump, göreve başlar başlamaz söylemlerini hayata geçirmeye başlamıştır. Hem müttefikleri hem de Çin'i ülkesine yapılan ticaret nedeniyle eleştirmiştir. Göreve başladığında sınırlarını, şirketlerini çalan ve işlerini yok eden diğer ülkelerin tahribatlarını etkisini azaltmak için kullanacağı korumacılık politikasının, ülkesine büyük bir rahatlama ve güç katacağını iddia etmiştir. Almanya'nın ülkesine milyonlarca araba sattığını, ülkesindeki çiftçilerin Kanada'ya ihraç ettikleri ürünlere Kanada'nın büyük tarifeler koyduğunu söyleyerek bu ülkenin ABD çiftçilerine, işçilerine ve şirketlerine büyük tarifeler uyguladığını söylemiştir (Blackwill, 2019, s. 59).

ABD başkanı sadece müttefiklerinin değil Çin'in de ticaret politikalarını kullanarak ABD'yi zarara uğrattığını düşünmüştür. Trump'ın ticaret politikasının en önemli boyutu Çin ile ilgilidir. Pekin'in ticaret ihlallerinin kalıcı dikkate değer olduğunun farkındaydı. Bu çerçevede Çin'de üretilen özellikle demir çelik ve alüminyum sektörlerinin Çin hükümeti tarafından sübvansiyon edildiğini, bu ülkenin ABD şirketlerinin Çin'de pazara erişimini zorlaştırdığını ifade etmiştir. Çin'in kendi ülkesinde faaliyet gösteren yabancı şirketleri Çin'li şirketlerle doğrudan birlikte çalışmaya zorlayarak o şirketlerin sırlarına ulaşmaya çalışmaktadır. Siber güvenlik saldırılarıyla haksız rekabet yapmakla Çin'i suçlamaktaydı (Blackwill, 2019, s. 63).

ABD başkanının ticaret savaşlarını başlatmasındaki nedenlerden biri de ülkesinde özellikle çelik ve alüminyum sektörlerinde kapasite kullanım oranlarını yüzde 80'e çıkarmak istemesiydi.

Şekil 6.5. ABD'de 2018 yılı başından itibaren çelik ve birincil alüminyumda kapasite kullanım oranları (Yüzde)

Kaynak: Brown ve Russ, 2021

Şekil 6.5 'de ABD'nin 2018 yılından itibaren çelikte kapasite kullanım oranı başlangıçta yüzde 75'lerde iken tarifelerin başlamasıyla tedricen yükselip yüzde 80'in üzerine çıktığı görülmektedir. Fakat pandemiyle beraber hızla düşen oran pandeminin azalması ile beraber tekrar yükselmiş ve 2021 yılı ortalarında yüzde 85'lere ulaştığı görülmektedir.

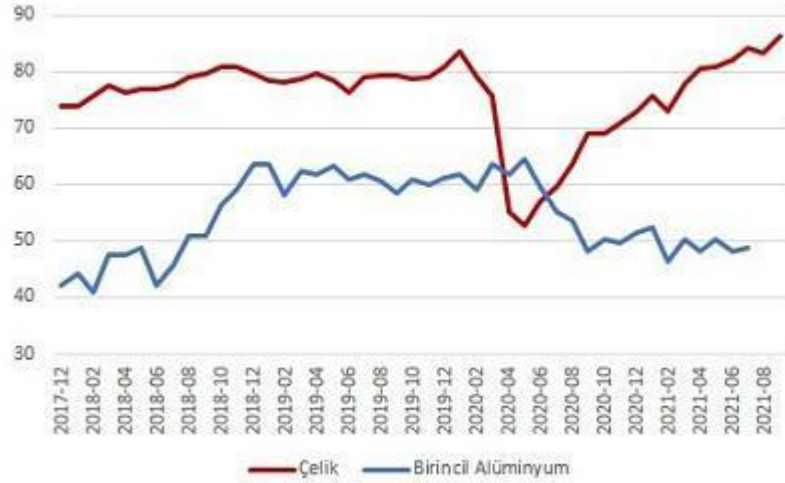
ABD tarifeleri sonrası çelik ve alüminyum fiyatlarının değişimi, tarifelerin çelik ve alüminyum sektörlerine etkisini daha yakından görmeye yardımcı olabilir.

Şekil 6.6. Tarifeler sonrası ABD'de çelik ve alüminyum fiyat değişimi (İndeks, Şubat 2018=100)

Kaynak: Brown ve Russ, 2021

Şekil 6.6 'da ABD'nin çelik ve alüminyum tarifelerini artırdıktan sonra ABD'de çelik ve alüminyum fiyatlarının değişimi gösterilmektedir. Tariflerden sonra ABD'de nispeten az da olsa artan çelik ve alüminyum üretimine karşılık fiyatlarda artış eğilimine girdi. Artan belirsizlikler ve metale talebin biraz azalmasıyla 2018 yılı sonlarında metal fiyatları düşüşe geçti (Brown ve Russ, 2021).

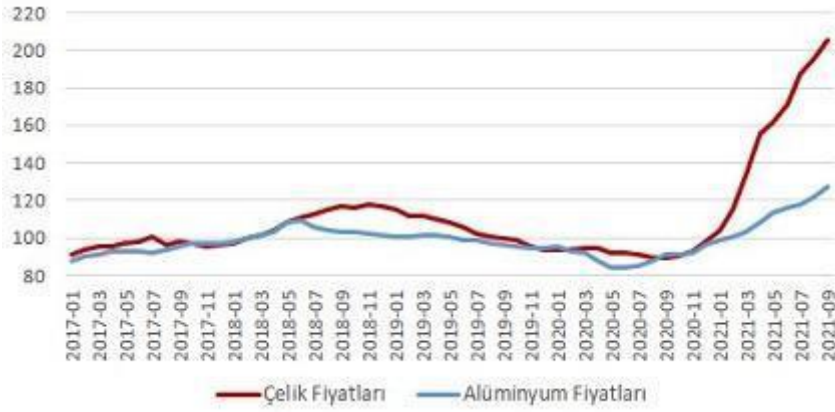

Şekil 6.7. ABD'de 2018 yılı başından itibaren çelik ve birincil alüminyumda kapasite kullanım oranları (%)

Kaynak: Brown ve Russ, 2021

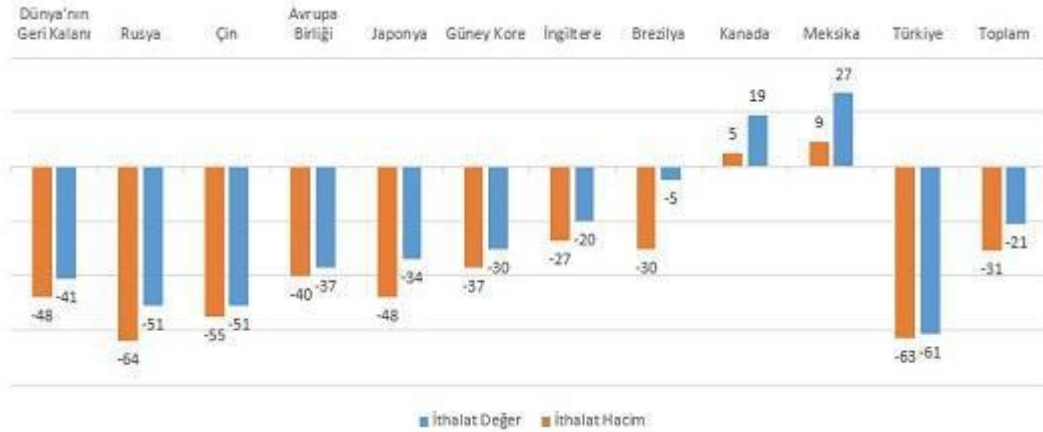
Şekil 6.7 'de ABD'nin 2018 yılından itibaren çelikte kapasite kullanım oranı başlangıçta yüzde 75'lerde iken tarifelerin başlamasıyla tedricen yükselip %80'in üzerine çıktığı görülmektedir. Fakat pandemiyle beraber hızla düşen oran pandeminin azalması ile beraber tekrar yükselmiş ve 2021 yılı ortalarında yüzde 85'lere ulaştığı görülmektedir. ABD tarifeleri sonrası çelik ve alüminyum fiyatlarının değişimi, tarifelerin çelik ve alüminyum sektörlerine etkisini daha yakından görmeye yardımcı olabilir.

Şekil 5.8'de ABD'nin çelik ve alüminyum tarifelerini artırdıktan sonra ABD'de çelik ve alüminyum fiyatlarının değişimi gösterilmektedir. Tariflerden sonra ABD'de nispeten az da olsa artan çelik ve alüminyum üretimine karşılık fiyatlarda artış eğilimine girdi. Artan belirsizlikler ve metale talebin biraz azalmasıyla 2018 yılı sonlarında metal fiyatları düşüşe geçti (Brown ve Russ, 2021).

Şekil 6.8. Tarifeler sonrası ABD'de çelik ve alüminyum fiyat değişimi (İndeks, Şubat 2018=100)

Kaynak: Kaynak: Brown ve Russ, 2021

Şekil 6.9. ABD çelik ithalatında Mart 2017-Şubat 2018 ile Eylül 2020-Ağustos 2021 dönemleri arası yüzde değişim

Kaynak: Brown ve Russ, 2021

Şekil 6.9 'da ABD'nin tarifelerden önceki bir yıl içindeki ithalat oranı ile Eylül 2020-Ağustos 2021 zaman dilimindeki bir yıllık süreçteki ithalat yüzde olarak karşılaştırılmıştır. ABD'nin Türkiye'den ithal ettiği çelik hacim olarak %63 ve değer olarak %61 oranında düştüğü görülmektedir. Aynı süreçte ABD'nin ithalatını artırdığı ülkeler, komşuları olan Meksika ve Kanada olmuştur. Bu ülkeler haricinde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin oransal olarak ABD'ye yapmış oldukları ihracatın düştüğü görülmektedir.

Metal kullanan şirketlerin uyardığı gibi, ABD çelik ve alüminyum fiyatları başlangıçta önemli ölçüde yükseldi. Metallere yönelik küresel talep yumuşadıkça ve ABD-Çin

ticaret savaşına ilişkin belirsizlik arttıkça, fiyatlar sonunda düşmeye başladı. Otomobillere yönelik zayıflayan ABD talebi yardımcı olmadı; Kanada ve Meksika'dan artan metal ithalatı, Trump yönetiminin yeni ABD-Meksika-Kanada Anlaşması'nın Kongre'den geçmesini sağlamak için Mayıs 2019'da bu ülkeler üzerindeki tarifeleri kaldırmasının ardından fiyatların düşmesine katkıda bulundu.

Trump'ın alüminyum ve çeliği koruması ve Çin'e uyguladığı ticaret savaşları tarifeleri ABD imalat sektörünü sert vurdu. Bazı bilim adamları, bu tarifelerin neredeyse tamamen ithalatçılar tarafından emildiğini (ve yabancı ihracatçılara aktarılmadığını), kar marjlarını daralttığını ve ABD imalat istihdamını azalttığını buldu. Metal tarifelerinin kendisi, Amerika Birleşik Devletleri'nde tahmini 75.000 imalat işinin ortadan kalkmasına neden oldu. ABD'li ihracatçılar ayrıca, yurtiçinde metaller için ödenen daha yüksek maliyetler nedeniyle yurtdışındaki müşteriler için rekabet etmekte zorlanıyorlar.

Uzun yıllar serbest ticaretin ABD'ye kazandırdığı refahın artık azaldığını düşünen Trump, küresel serbest ticareti hedef aldı. Trump yönetimi taraf olduğu uluslararası anlaşmalardan çekilerek, ülkesinin lehine yeni anlaşmalar yapmak istiyordu. Bu kapsamda Obama yönetiminin Asya-Pasifik ticaret anlaşmasından, Trans-Pasifik Ortaklığı'ndan çekildi ve ABD AB ticaret anlaşması görüşmelerini durdurdu. Ayrıca yeni atamaları engelleyerek ve doğrudan geri çekilmekle tehdit ederek Dünya Ticaret Örgütü'nün anlaşmazlık çözüm mekanizmasını işlevsiz hale getirdi. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nı (NAFTA) ve ABD-Güney Kore Serbest Ticaret Anlaşması'nı yeniden müzakereye açtı (Mcbride, 2021, ss. 2-3).

Serbest dış ticarete tarifeler, uluslararası anlaşmalardan çekilme ve uluslararası kurumları pasif hale getirme stratejilerini kullanarak iktidarını yürüten Trump, ülkesindeki küresel şirketlerle de ilişki içindeydi. Bu şirketlerin de kendi politikası içinde önemli fonksiyonları vardı.

İki büyük ekonomiyi birbirine bağlayan küresel şirketler, böylece ABD yönetimlerinin artan mali ve siyasi baskılarına maruz kalmışlardır. ABD ile birlikte AB, Japonya, Güney Kore, Hong Kong ve Tayvan merkezli çok uluslu şirketler, Çin'in ihracatının %40'ının arkasındaki itici güçtür (Lovely, 2020). Çin'in ihracatının içinde göreceli olarak önemi bir paya sahip olan ABD ve gelişmiş uzakdoğu ülkelerine ait çok uluslu şirketlerin bulunması Çin için de bir engel olabilir. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti'nin

1997 yılında ABD'ye ihraç ettiği ürünlerin içinde emek yoğun sektör olan tekstil ve deri ürünlerinin oranı %26 iken aynı oran 2017 yılında yüzde 12'ye düşmüştür (Lovely, 2020).

6.2.1. Trump'ın anlaşmalardan çekilmesi: Trans pasifik ticaret anlaşması

Trans-Pasifik Ticaret Anlaşması (Trans-Pacific Partnership -TPP), P4 (Brunei, Şili, Singapur ve Yeni Zelanda) olarak bilinen Trans-Pasifik Stratejik Ortaklığı üzerine kurulmuş bir ortaklıktır. Obama yönetiminin Asya'ya dönüş stratejisi olarak görülen bu anlaşma ABD açısından henüz geçerliliğe sahip değildir (Hsieh, 2017, s. 22).

21.Yüzyılın anlaşması bağlamında ticaretin serbestleşmesini teşvik eden bir anlaşma olarak, aynı zamanda fikri mülkiyet hakları, çalışma ve çevre hakları, gıda ve çevre güvenliği, hayvan sağlığı gibi bir çok farklı konuya da değinen bir çerçeve ortaya koymuştur. Sadece ticari değil sosyal alanda da çeşitli standartlar içeren, farklı ülkelerin içinde yer aldığı önemli bir anlaşma olarak görülmüştür (Moore ve Maxim, 2014, s. 94).

TPP anlaşması için görüşmeler 2010 yılında başlamış, uzun süren müzakereler sonucunda şubat 2016'da on iki üye ülke tarafından imzalanmıştır (Urata, 2018, s. 22). Anlaşmanın içeriğinde ticari engellerin azaltılmasının yanında çevre ve çalışanların hakları gibi başka alanları da kapsamı Obama yönetiminin anlaşma üzerindeki etkisini göstermektedir. TPP'nin iki özelliği ön plana çıkmaktadır. Birincisi imzalandığı dönem itibariyle daha kapsamlı ve ticari hükümler dışında hükümler içermesi ve ikincisi ise başka ülkelerin katılımına açık olmasıydı. Asya'daki ticari ortakları ile gelecekte ABD'nin hedeflerini gerçekleştirebilecek bir potansiyele sahip olabilirler (Barfield ve Levy, 2009, s. 3). TPP'nin ana hedeflerinden biri tarife ve tarife dışı engelleri azaltma olarak ifade edilmiştir. Dünya ticaret hacminin yaklaşık %40'ını kapsayan anlaşma ülkelerin onay aşamasında iken 2017 yılında ABD başkanı Trump, seçim döneminde vaat ettiği TPP anlaşmasından çekilme işlemini gerçekleştirdi (Groten, 2017, s. 145). Anlaşma Trump'ın kararıyla ABD'nin içinde olmadığı bir ticaret ortaklığı olarak varlığını sürdürürken yeni seçilen Biden ile tekrar işlerlik kazanabilir. Korumacı yanlısı Trump, kendisinden önce imzalanan TPP'den, kendi ülkesinin ekonomisinin zarar göreceğini düşünerek 2017 yılından tek yanlı olarak TPP'den çekildiğini açıklamıştır. Başkan Trump'ın bölgesel ticari anlaşma yanlısı

olmadığı daha çok ikili ticari anlaşmalar yapılmasını arzu ettiği dikkate alınırsa bu durum pek şaşırtıcı olmamıştır. ABD'nin TPP'den çekilmesiyle kalan 11 ülke (Yeni Zelanda, Avustralya, Vietnam, Singapur, Peru, Meksika, Malezya, Japonya, Kanada, Şili ve Brunei) Mart 2018'de “Trans-Pasifik Ortaklığı için Kapsamlı ve İlerlemeye Açık Anlaşma” (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership- CPTPP) adını alan anlaşmayı imzaladılar. TPP'den yatırımlar konusunda bazı hükümlerin çıkarılması dışında TPP'den çok farklı hükümler içermiyordu. Anlaşma bölgesel ticaret anlaşmaları içerisinde yerini almış oldu. Büyük Okyanus'un iki kıyısında yer alan devletlerin imzaladığı CPTPP, aynı zamanda Trump'ın korumacı önlemler aldığı bir dönemde, bölgesel bir alanda serbest ticaretin artırılmasını öngörüyordu. ABD'nin içinde olmadığı anlaşma Japonya'nın ağırlığını koymasıyla hayata geçmiş oldu. Anlaşmayla sanayi ve tarım ürünleri üzerinde alınan gümrük vergileri önemli oranda düşürülecek, bazı ürünlerde tamamen kaldırılacak, fikri mülkiyet haklarının korunması için daha fazla önlem alınacak, yatırım yapılırken karşılaşılan engellerin hafifletilmesi öngörülmektedir (Şahin, Avrasya İncelemeleri Merkezi). ABD'nin öncü olduğu fakat değişen başkan nedeniyle sonradan çekildiği bu anlaşmayı takip eden Trump, eğer şartların kendi lehlerine döneceğini görüldüğünde anlaşmaya tekrar katılabileceği ifadesi göz önüne alındığında bu anlaşmaya katılmak mı katılmamak mı ABD ekonomisinin yararına olacağı sorusu henüz yanıtlanmış değildir.

Trans-Pasifik Ticaret Ortaklığı henüz müzakere aşamasındayken Türkiye'ye olan etkilerinin neler olacağı üzerine bazı fikirler yürütülmüştür. ABD'nin içerisinde olacağı bir TPP anlaşması Türkiye'nin ABD ve diğer ülkelere yapacağı ihracatı olumsuz etkileyebileceği görüşü ağırlık kazanmıştır. Anlaşmayı imzalayan ülkelerin kendi aralarında yapacakları ticaretin artması, uluslararası ticareti sıfır toplamı bir oyun olarak düşünüldüğünde, anlaşmaya taraf olan ülkelerin ihracatının artması içinde Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkelerin ihracatını olumsuz etkileyeceği açıktır. Dolayısıyla ABD'nin sözkonusu anlaşmadan çekilmesi Türkiye tarafından olumlu karşılanmıştır. Trump'ın TPP'den çekilmesinde kendisinin bölgesel ticaret ortaklıklarına değil ikili ticaret ortaklıklarına sıcak bakmasının etkisi büyüktür. İkili ticaret anlaşmalarında kendi ülkesinin çıkarlarını daha iyi koruyabileceği, bölgesel anlaşmalarda bunun daha zor olacağını öngörmüş olabilir. Bölgesel ticaret ortaklıkları günümüzde gittikçe artan bir ivme kazanmıştır. Tablo 5.3'te ticaret ortaklıklarının

listesi verilmiştir. Listede görüleceği üzere özellikle Asya ve Amerika kıtaları arasında çok sayıda bölgesel ortaklıklar oluşturulmuştur.

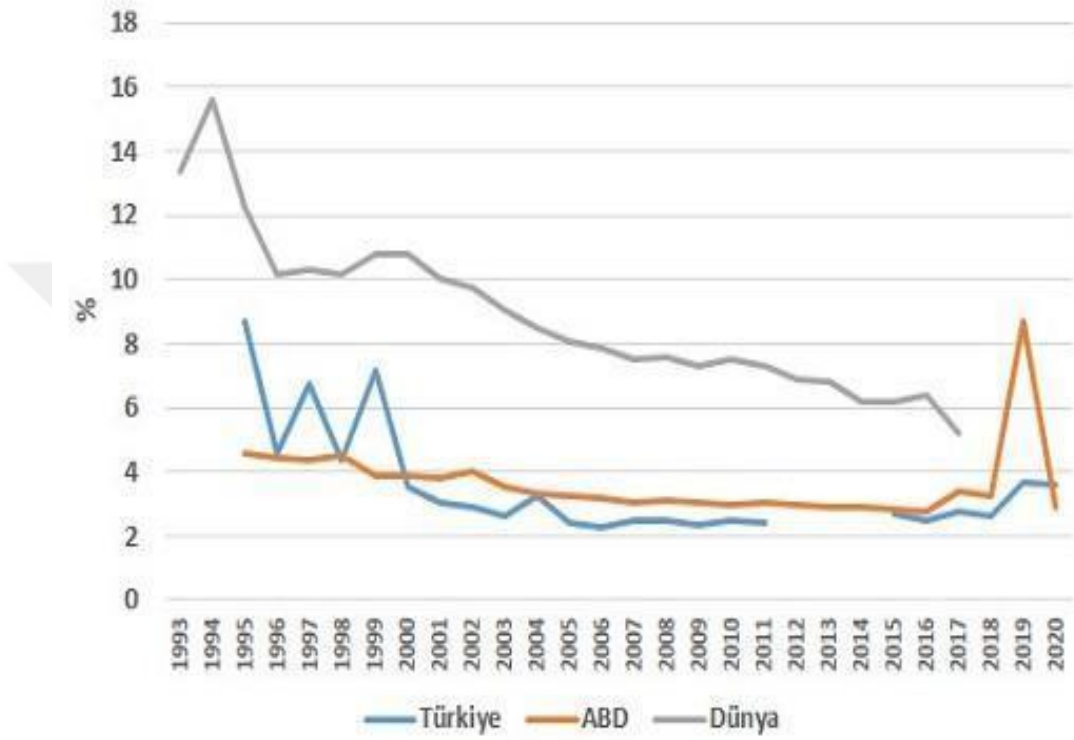
ABD başkanı Trump'ın başkan seçilmesi uluslararası ticaretin daha fazla gündemde olmasına sebep olmuştur. Obama ile başlayan küçük korumacılık adımları Trump ile birlikte hem daha da artmış hem de korumacılıkta kullanılan tarife dışı engeller yerine tarifenin kendisi ön plana çıkmıştır. Trump'a kadar popüler olan tarife dışı engeller, yeni başkanın göreve başlaması ile yerini görünür bir engel olan gümrük tarifelerine bırakmıştır. İkinci Dünya Savaşı'na kadar en çok kullanılan dış ticaret aracı olan tarifeler, bu tarihten sonra sonraki dönemlerde adı Dünya Ticaret Örgütü olacak olan Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Antlaşmaları ile indirilmiş ve tarifelerin uluslararası ticaretin önünde engel olması önlenmeye çalışılmıştır.

6.3. ABD ile Ticaret Savaşının Türkiye'ye Etkisi

Türkiye ABD açısından bulunduğu siyasi ve jeopolitik konum itibarıyla kritik önemdedir. ABD uluslararası ticaret şirketleri geleneksel olarak Avrupa ve Orta Doğu için yapılacak üretimde yatırımı Türkiye'ye yapmışlardır. Türkiye'nin sanayideki rekabet gücü, stratejik konumu, AB ile yaptığı gümrük birliği anlaşması ve Türkiye'nin çevre ülkelerle yaptığı ticaret anlaşmaları bu konuma gelmesinde önemli parametrelerdir. ABD ticaret bakanlarından Wilbur Ross, ABD şirketlerine tedarik sağlamak için Türkiye'yi Çin'e alternatif olarak görenlerin önde gelenlerindenidir. Türkiye, ABD şirketleri için butik bir tedarik pazarı olarak düşünülebilir. Üretim kapasitesi Çin'den daha sınırlı olmakla birlikte, Türkiye'nin sanayi üssü daha kaliteli ürünler üretiyor ve nispeten maliyet açısından rekabetçi bir konumdadır (Miel, 2020, s. 39).

Türkiye'nin bu stratejik önemine rağmen iktidara gelen ABD başkanı Trump, ekonomik milliyetçilik argümanları ile hareket edip ülkesi ile mesafeli olan ülkelere kendince ekonomik yaptırımlardan söz etmesi iki ülkenin ticari iklimini olumsuz etkilemiştir. Aslında Türkiye ile yaşanan tarife savaşlarının temelinde ekonomik sorunlar değil siyasi sorunlar vardı. İki ülkenin Suriye iç savaşında farklı konumda olmaları ve Amerikalı bir rahibin Türkiye'de yargılanması sonucu aldığı cezanın ABD tarafından eleştirilmesi, tarife savaşlarının başlangıcını oluşturan temel siyasi sebeplerdir. ABD başkanı Trump, yaşanan bu siyasi sorunları bahane ederek Türkiye'nin demir çelik ihracatını kısıtlamaya çalışması, ekonomik gücünü tehdit aracı

olarak kullandığını göstermektedir. Türkiye, birçok egemen ülkenin yaptığı gibi bu ekonomik saldırılara orantılı olarak cevap vermiştir. Bazı ABD ürünlerine ek gümrük vergisi koyarak karşı cevabı vermiştir. İki ülke arasında yaşanan tarife savaşlarına geçmeden önce, bu ülkelerin ortalama tarifelerine bakılacak ve dünya ortalama tarife oranları ile karşılaştırılacaktır.

Şekil 6.10. Türkiye ve ABD'nin ortalama tarife oranları

Kaynak: Worldbank, 2022

Şekil 6.10'da Türkiye, ABD ve Dünya'nın ortalama tarife oranları görülmektedir. İkibinli yıllara kadar Türkiye'nin ortalama tarifesi, % 4-8 arasında dalgalanmalar yaşamış ve ikibin yılından itibaren nispeten istikrara kavuşmuş ve % 2-4 arasında bir oran olarak kalmıştır. 2018 yılından itibaren Trump'ın başlattığı tarife savaşlarının etkisi Türkiye'ye de yansımış, yapılan misillemeler ile tarifelerde küçük oranlı yükselmeler olmuştur. Bu yükselmelere rağmen her iki ülkenin ortalama tarife oranları Dünya'nın ortalamasının altında kalmıştır.

Ortalama tarife oranları ABD'de, iki bin yılından sonra Türkiye gibi %2-4 aralığında kalmış, 2018 yılından itibaren Trump döneminin başlamasıyla ABD'de ortalama tarife

oranı yükselmiş ve %8'i geçtikten sonra, yapılan müzakereler sonucunda tekrar düşmeye başlamıştır.

6.3.1. ABD tarifelerinin hedefi: Demir çelik ve alüminyum ihracatı

Demir-çelik ve alüminyum ihracatı ülkemizin dış ticaretinde önemli bir ihracat kalemi durumundadır. ABD başkanı Trump'ın daha çok siyasi sebeplerle Türkiye'nin demir-çelik ve alüminyum ihracatını hedef alması bu sektörün stratejik öneminden kaynaklanmaktadır.

Tablo 6.2. Türkiye'nin ABD'ye demir çelik ihracatı²

Yıl	İhracat Kg	İhracat (Dolar)
1969	2.500.000	600.000
1970	1.000.000	300.000
1971	1.800.000	600.000
1972	7.200.000	2.600.000
1973	2.000.000	800.000
1974	2.900.000	1.500.000
1975	1.700.000	1.800.000
1976	500.000	500.000
1977	3.500	31.600
1978	4.300.000	2.100.000
1979	3.500.000	2.900.000
1980	1.000.000	600.000
1981	6.000.000	3.400.000
1982	5.100.000	2.500.000
1983	20.500.000	10.000.000
1984	97.900.000	34.200.000
1985	101.100.000	47.300.000
1986	375.500.000	84.900.000
1987	371.200.000	118.900.000
1988	298.700.000	121.800.000

Kaynak: TUIK, 2022 verileri kullanılmıştır

Tabloda 6.2'de Türkiye'nin ABD'ye yapmış olduğu dökme demir/demir ve çelik ihracatı miktar ve değer olarak gösterilmektedir.

² Sayılar yuvarlatılmıştır.

Tablo 6.3. Yılı sonrası Türkiye'nin ABD'ye demir çelik ihracatı³

Yıl	İhracat Kg	İhracat (Dolar)
1989	187.800.000	83.200.000
1990	250.900.000	89.900.000
1991	214.900.000	80.100.000
1992	197.300.000	70.400.000
1993	179.000.000	65.800.000
1994	614.900.000	180.600.000
1995	376.200.000	151.400.000
1996	412.800.000	135.800.000
1997	635.200.000	219.600.000
1998	481.800.000	149.800.000
1999	467.000.000	118.400.000
2000	823.300.000	199.400.000
2001	888.400.000	192.300.000
2002	1.215.700.000	308.600.000
2003	699.700.000	201.900.000
2004	1.890.500.000	902.000.000
2005	1.089.400.000	483.600.000
2006	1.736.600.000	785.900.000
2007	473.100.000	256.600.000
2008	639.700.000	550.000.000
2009	253.200.000	125.000.000
2010	462.900.000	268.800.000
2011	683.600.000	501.100.000
2012	920.300.000	625.500.000
2013	829.400.000	512.700.000
2014	1.898.600.000	1.141.300.000
2015	2.036.700.000	912.300.000
2016	2.095.700.000	920.500.000
2017	1.587.800.000	951.600.000
2018	818.700.000	566.800.000
2019	163.800.000	106.300.000
2020	590.200.000	290.700.000
2021	998.300.000	985.400.000
2022	623.500.000	673.300.000

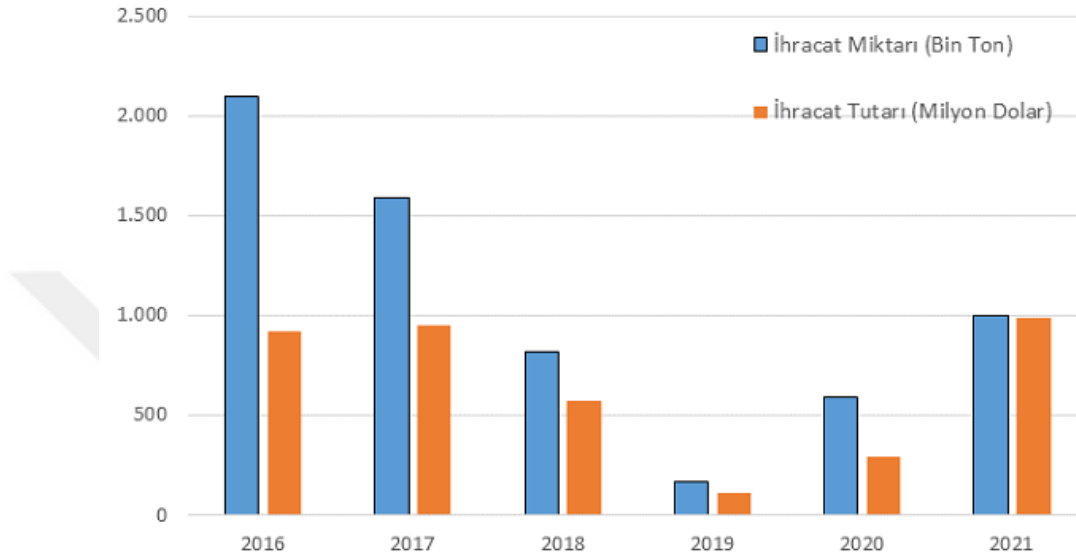
Kaynak: TUIK, 2022 verileri kullanılmıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın yapıldığı yıl (1974) itibariye ABD'nin Türkiye'ye uygulamış olduğu ambargonun etkisiyle 1975 Yılından itibaren düşüşe geçen ihracat, 1977 yılında en dip seviyeyi görmüş ve 1978 yılında ABD'nin ambargoyu kaldırmasıyla ihracat hızla artmış özellikle bu artış hızı 1983 yılından sonra daha da artmış olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 1989 yılı başından itibaren 2022 yılı sonu itibariyle ABD'ye yapmış olduğu demir çelik ihracatı yukarıdaki tabloda görülmektedir. Verilere bakıldığında en

³ Tüik verileri yuvarlanmıştır.

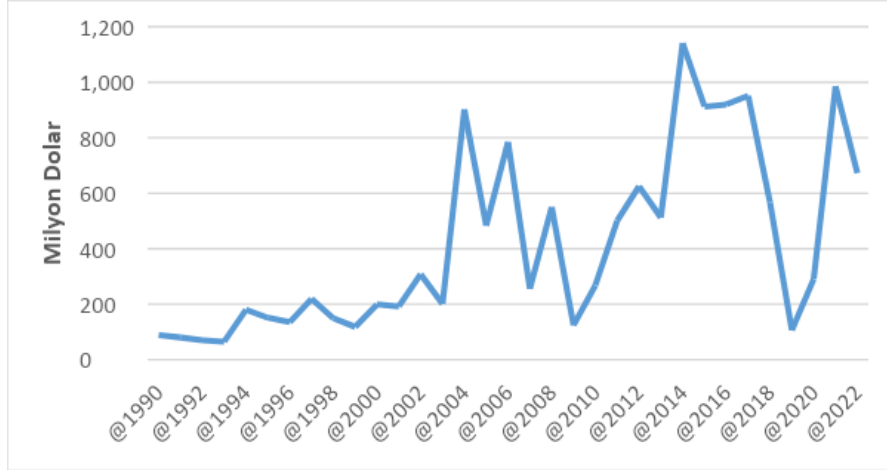
fazla ihracat yapılan yıl 2014 ve en az ihracat yapılan yıl ise 2019 olmuştur. Özellikle 2014 yılında kritik bir milyar tonluk eşik aşılmış ve ABD başkanlarından Trump'ın gümrük vergisi oranlarını yükseltmesi ile, ihracat en dip seviyeye kadar düşmüştür. Akabinde toparlanan Türkiye'nin ihracatı 2021 yılında uygulanan yüksek gümrük vergilerine rağmen eski rakamlara ulaşabilme başarısını göstermiştir.

Şekil 6.11. Türkiye'nin ABD'ye çelik ihracatı

Kaynak: İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri

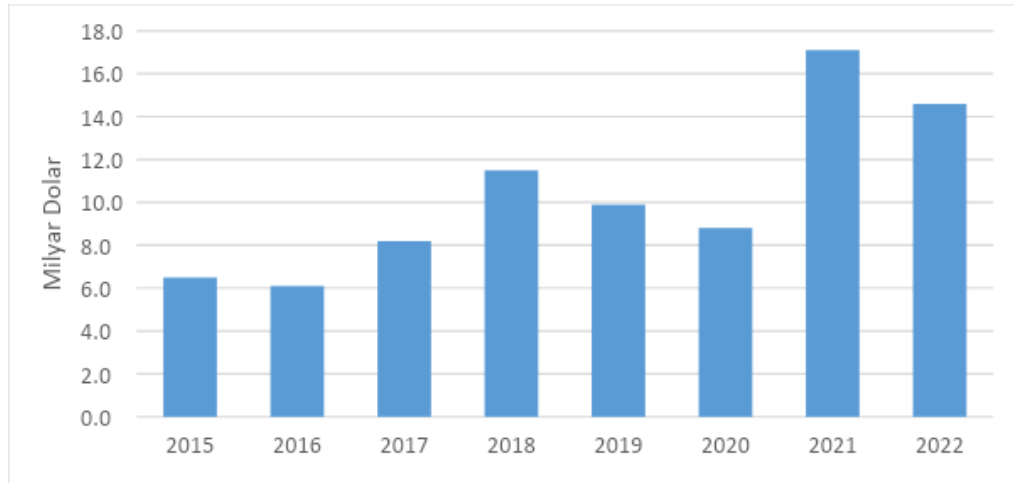
Şekil 6.11'de Türkiye'nin ABD'ye son altı yıllık çelik ihracatı hem miktar hem de tutar olarak gösterilmiştir. Şekilde görüleceği üzere 2019 yılı çelik ihracatının en düşük olduğu yıl olarak göze çarpmaktadır. ABD'ye çelik ihracatı 2016 yılından 2019 yılında kadar sürekli bir düşüş yaşamış ve 2019 yılından en düşük noktaya ulaştıktan sonra tekrar artış eğilimine girmiştir. 2018 yılında ABD'nin Türkiye'den ithal ettiği çelikten aldığı gümrük vergisi oranını Mart 2018 yılında %25'e ardından Ağustos 2018 döneminde ise %50'ye çıkarttığı hatırlanırsa gümrük vergisinin Türkiye'nin ihracatı üzerindeki olumsuz etkisinin çok bariz olduğu görülecektir.

Şekil 6.12. Türkiye'nin ABD'ye yaptığı demir çelik ihracatı

Kaynak: TUIK, 2022 verileri kullanılmıştır

Tablo 6.12’de Türkiye’nin ABD’ye yaptığı demir çelik ihracatının son otuz yıllık verileri gösterilmektedir. 2000’li yılların başlarına kadar iki yüz milyon doların altında seyreden Türkiye’nin yıllık çelik ihracatı, daha sonraki yıllarda daha hızlı bir artış trendine girmiştir. Küresel sermaye krizinin başladığı 2008 yılında bir milyar dolara yaklaşan ihracat, 2014 yılında ise tarihi zirve yaparak bir milyar doları geçmiştir. Abd başkanı Trump’ın demir çelik ürünlerine yapmış olduğu ilave tarifelerle birlikte, Türkiye’nin ihracatı hızla düşmüş ve 2019 yılında tarihin en düşük değeri olan yüz milyon dolarlara kadar gerilemiştir. 2019 yılı tariflerden ve 2020 yılında ise tarrifelere ek olarak Covid 19 salgınından etkilenen ihracat tutarları ancak 2021 yılında yaşanan kayıpları telâfi ederek tekrar yükselebilmiştir.

Şekil 6.13. Türkiye’nin yıllara göre demir çelik ihracatı

Kaynak: TUIK 2022 verileri kullanılmıştır

Tablo 6.4. Türkiye’den ABD’ye yapılan demir çelik ihracatının payı

Yıl	Yüzde
2015	14
2016	15
2017	12
2018	5
2019	1
2020	3
2021	6
2022	5

Kaynak: TUIK, 2022 verileri kullanılmıştır.

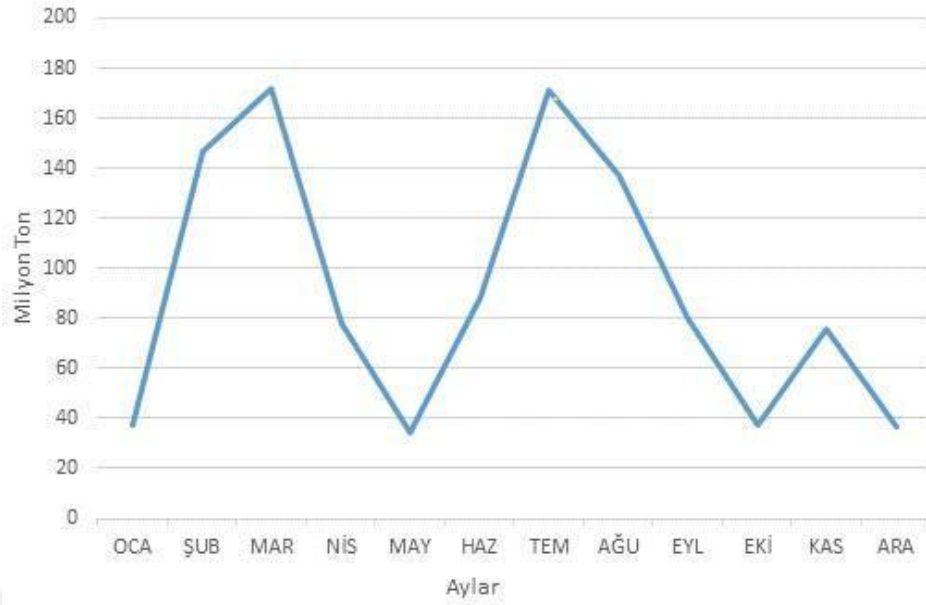
Tablo 6.4’te Türkiye’nin toplam demir çelik ihracatı içinde ABD’nin payı genellikle düşmüş ve 2019 yılında en düşük oran olan %1’e kadar düştüğü görülmektedir. Son iki yılda hafif bir artış göstermiş fakat tarifelerden önceki rakamların çok uzağında kalmıştır.

Tablo 6.5. ABD Tarifeleri sonrası Türkiye’nin demir çelik ihracatının en çok artış gösterdiği ülkeler (Milyon Dolar)

Ülkeler	2017	2018	Fark	Artış %
İtalya	557	1.112	555	99
İspanya	435	768	333	76
İsrail	544	750	206	37
Romanya	324	465	141	43
Hollanda	243	373	130	53
Yemen	336	457	121	35
İngiltere	239	324	85	35

Kaynak: TUIK, 2022 verileri kullanılmıştır.

ABD’nin yapmış olduğu tarife artışları sonrasında bu ülkeye azalan demir çelik ihracatının yerine Türkiye başka ülkelere daha fazla ihracat yaparak bu olumsuzluğu gidermeye çalışmıştır. Tabloda en fazla ihracat artışının İtalya’ya yapıldığı görülmektedir. İtalya’ya yapılan ihracat artışı neredeyse iki katına çıkmıştır. İspanya’da da %75’leri aşan ihracat artışları kaydedilmiş ve ABD’nin Türkiye’ye vermek istediği zararı Türkiye başka ülkelere yapılan ihracat artışları ile telafi etmeye çalışmıştır.

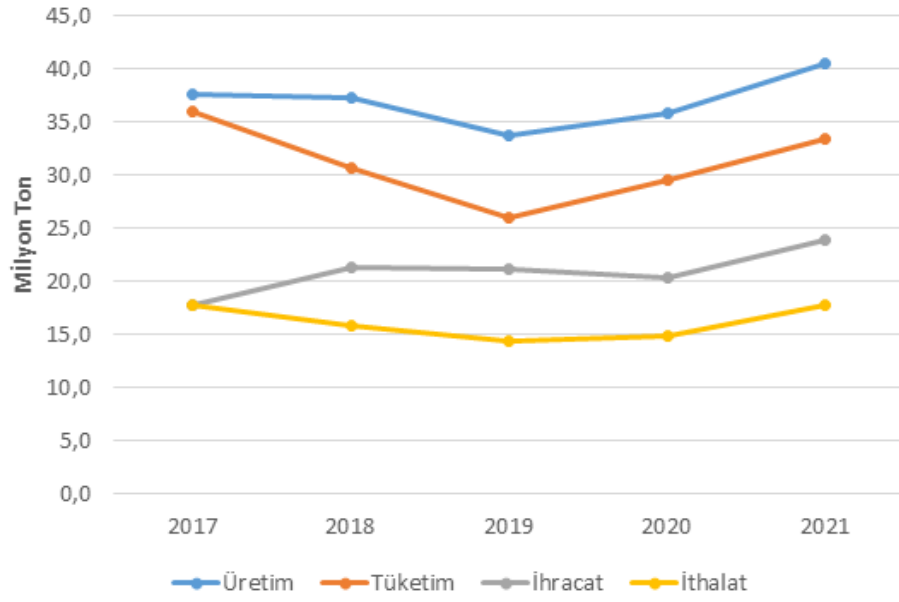

Şekil 6.14. 2018 yılı aylar itibariyle Türkiye'nin ABD'ye çelik ihracatı

Kaynak: İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri

Mart 2018 döneminde yapılan artış birçok ülkeyi kapsarken Ağustos 2018 yılında yapılan gümrük vergisi artışı sadece Türkiye'ye uygulanmıştır. Bunun sebebi ekonomiden çok siyasi olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü Ağustos 2018'de yapılan ikinci tarife artışı, Türkiye'nin rahip Brunson sorunu nedeniyle ABD ile yaşadığı gerilimin zirveye çıktığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 2018 yılında dolar kuru Ağustos 2018'de yılın en yüksek değerine ulaşmış ve daha sonra tedricen düşmeye başlamıştır. İki ülke arasındaki gerilim devam ederken ABD, rahip Brunson'un serbest bırakılmamasının sorumlusu olarak İçişleri Bakanı Süleyman Soylu ve Adalet Bakanı Abdülhamit Gül görülmüş ve onların ABD'deki mal varlıklarını dondurduğunu duyurmuştur. ABD, ayrıca Türkiye'ye karşı siyasi ve ekonomik bazı yaptırımlar uygulayacağını bildirmiştir. Bu kararların sonucunda Türkiye'de Lira dolar yaklaşık %40 değer kaybetmiştir.

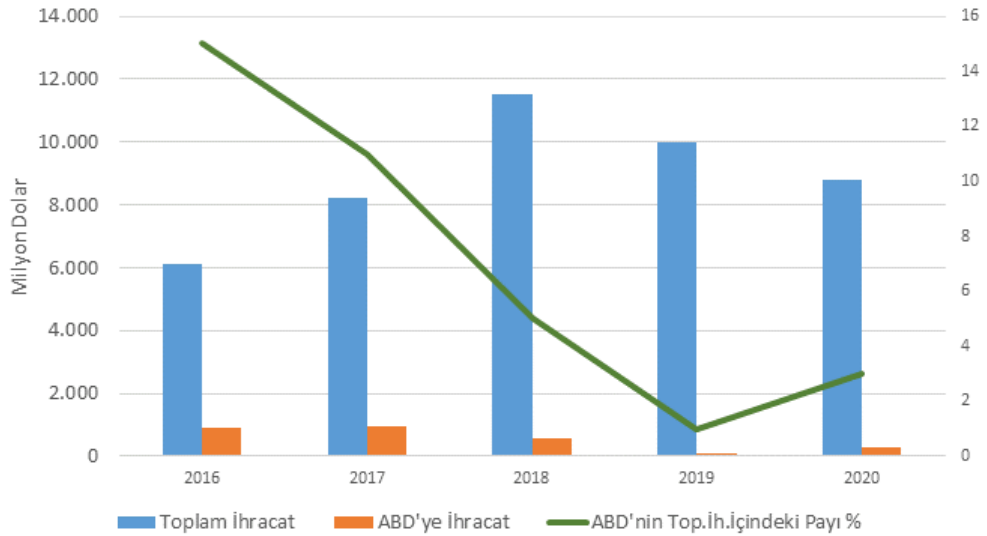
Türkiye'nin ABD'ye çelik ihracatı, ABD'nin iki kez artırmış olduğu tarifelerin etkisiyle son altı yıla bakıldığında ihracatın en az yapıldığı yılın 2019 olduğu görülmüştü. ABD'ye yapılan ihracatın azalmayısıyla acaba Türkiye'nin toplam çelik ihracatı nasıl etkilenmiştir?

Şekil 6.15. Türkiye çelik sektörü

Kaynak: ÇİB, 2022 verileri kullanılmıştır

Şekil 6.15'te Türkiye'nin yıllık çelik üretim, tüketim, ihracat ve ithalat verileri gösterilmektedir. Çelik sektörü 2019 yılında tüm parametrelerde düşüş yaşamış ve 2020 yılından itibaren tekrar yükselişe geçtiği görülmektedir.

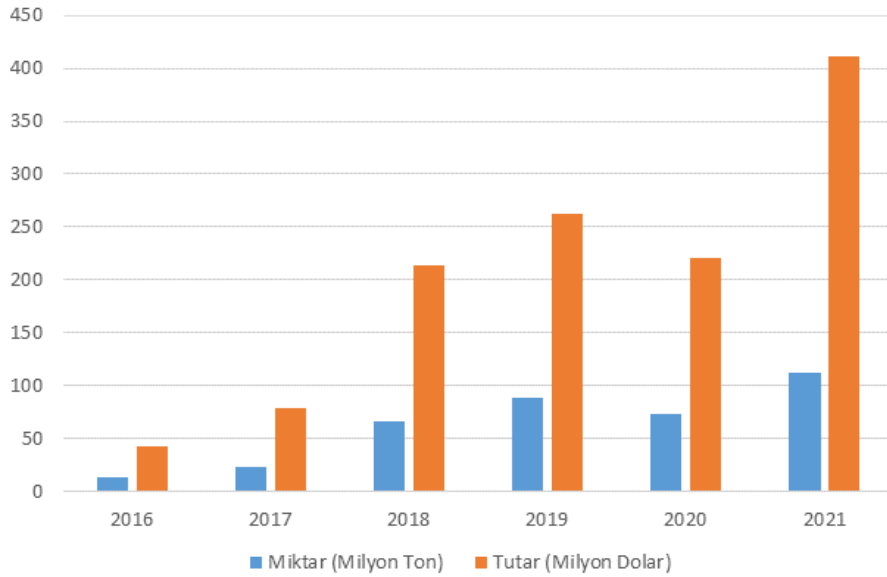

Şekil 6.16. Türkiye'nin Dünya'ya ve ABD'ye demir çelik ihracatı

Kaynak: www.trademap.org verileri kullanılmıştır

Şekil 6.16'da Türkiye'nin Dünya'ya ve ABD'ya yapmış olduğu çelik ihracatı gösterilmektedir. ABD'ye yapılan demir çelik ihracatının toplam demir çelik ihracatı içindeki payı 2016 yılında %15 iken 2019 yılında bu oran %1'e kadar gerilemiştir. ABD'nin uyguladığı tarifeler, Türkiye'nin ABD'ye ihraç ettiği demir çelik ihracatı üzerinde oluşturduğu olumsuzluk dış ticaret rakamlarına da yansıdığı görülmektedir.

Şekil 4.14'te görüleceği üzere tarife artışları ile beraber ABD'ye yaptığımız çelik ihracatı (section 232 kapsamı) çok hızlı bir düşüş yaşamıştır. Mart 2018 dönemi itibariyle 172 milyon ton olan çelik ihracatımız nisan ayında 78 ve mayıs ayında ise 34 milyon tona kadar gerilemiştir. Bu dönemde birçok ülke uzun dönemdir yaşanmayan tarife artışlarına karşı nasıl bir tepki vereceklerini düşünmeye başlamıştır. Mart ayında yapılan bu tarife artışları ilk bütün dünyaya uygulanacağı ifade edilse de zamanla bazı ülkeler ihracatta kota sınırlamasını kabul ederek tarifelerden muaf olmayı başarmışlardır.

Şekil 6.17. Türkiye'nin ABD'ye alüminyum ihracatı

Kaynak: İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri

Şekil 6.17 'de Türkiye'den ABD'ye son altı yıllık alüminyum ihracatı gösterilmektedir. Önceki ABD başkanı Trump'ın Ağustos 2018 döneminde Türkiye'den ABD'ye yapılacak alüminyum ihracatından alınan %10'luk gümrük vergisinin %20'ye çıkarılacağını söylemiştir. İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri (İMMİB)'den alınan bilgilere göre söz konusu ek %10'luk verginin fiilen yürürlüğe

girmediğ belirtilmiştir. Çelikte hayata geçen ek gümrük vergisi alüminyumda yürürlüğe konulmamıştır. 2017 yılında ABD'ye 23 milyon ton alüminyum ihracatına karşılık 78 milyon dolarlık ihracat geliri elde edilirken, 2018 yılında aynı sayılar sırasıyla 66 milyon ton ve 213 milyon dolar, 2019 yılında ise 88 milyon ton ve 263 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Alüminyum ihracatı son altı yılda 2020 yılındaki küçük bir düşüş dışında hem miktar hem de tutar olarak ABD'ye olan ihracat artmıştır. Dolayısıyla ABD'nin Türkiye'ye karşı başlattığı ticaret savaşında en çok elik sektörünün etkilendiği fakat alüminyum sektörünün olumsuz etkilenmediği hatta bazı yönlerden olumlu yansımaları da grlmştr. Türkiye Alüminyum Sanayicileri Derneği başkanı Kibar tarafından 2021 yılında alüminyum sektörü ile ilgili şu ifadeler kullanılmıştır.

Alüminyum sektörü pandemi koşullarına rağmen 2020'de üretimini korudu ve 3 milyar dolar ihracat bariyerini açtı. Ocak-Aralık toplamında bir önceki seneye göre üretimde yüzde 42,7'lik artışla rekor bir kapanış gerçekleştirildi. 2021 yılı Ocak- Aralık dönemi toplam ihracat gelirimiz ise ABD Doları bazında yüzde 69,1 oranında artarak 5,1 milyar doları açtı. Toplam ihracatımız geçtiğimiz yıl sonu itibariyle 5.1 milyar dolar seviyesine ulaştı. Özellikle Çin odaklı ham maddelere ve mamullere gerek Amerika gerek Avrupa Birliği tarafından konulan bir takım rekabeti bozucu aksiyonlarına getirilen engel tedbirleri Türkiye'yi bölge coğrafyasında önemli bir üretim merkezi haline getirdi (TGRT Gazetesi, 2021).

Tablo 6.6. Türkiye'nin ABD'ye alüminyum ihracatı

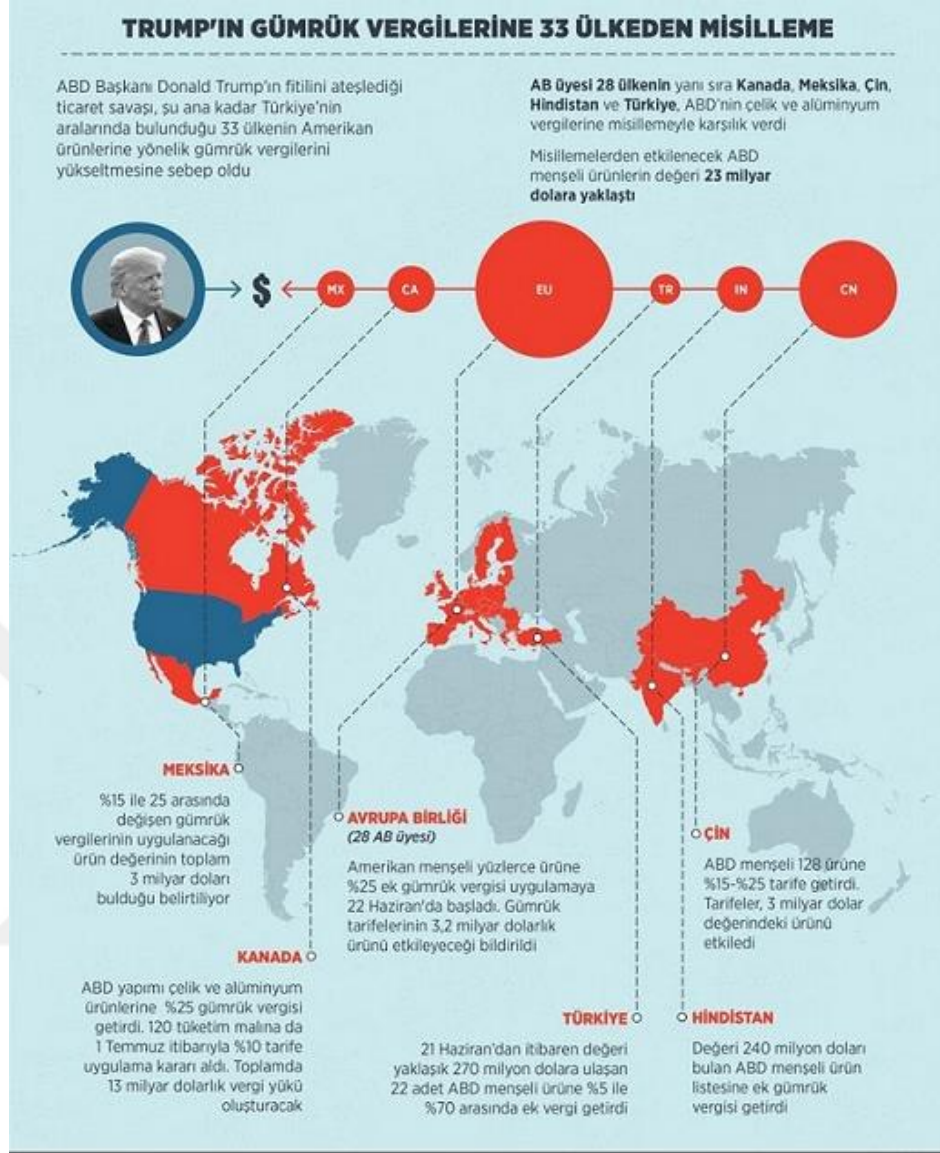
Yıl	İhracat Tutarı (Milyon \$)
2013	27
2014	33
2015	37
2016	50
2017	92
2018	223
2019	263
2020	220
2021	412
2022	601

Kaynak: TUIK, 2022 verileri kullanılmıştır.

Türkiye'ye 2018 yılı ortalarında uygulanan yeni tarife oranları içinde alüminyum madeni de sayılmasına rağmen, Türkiye'den ithal edilen alüminyuma ek yeni bir tarife uygulanmamıştır. Böylece Türkiye, ABD'ye yapmış olduğu alüminyum ihracatını 2018 yılında bir kattan daha fazla arttırmış olduğu tablodan görülmektedir. 2018 yılındaki belirsizlik ortamına rağmen Türkiye alüminyum sektörü, büyümesini sürdürmüş ve alüminyum ihracatında önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

6.3.2. Türkiye'nin ABD tarifelerine karşı misilleme yapması

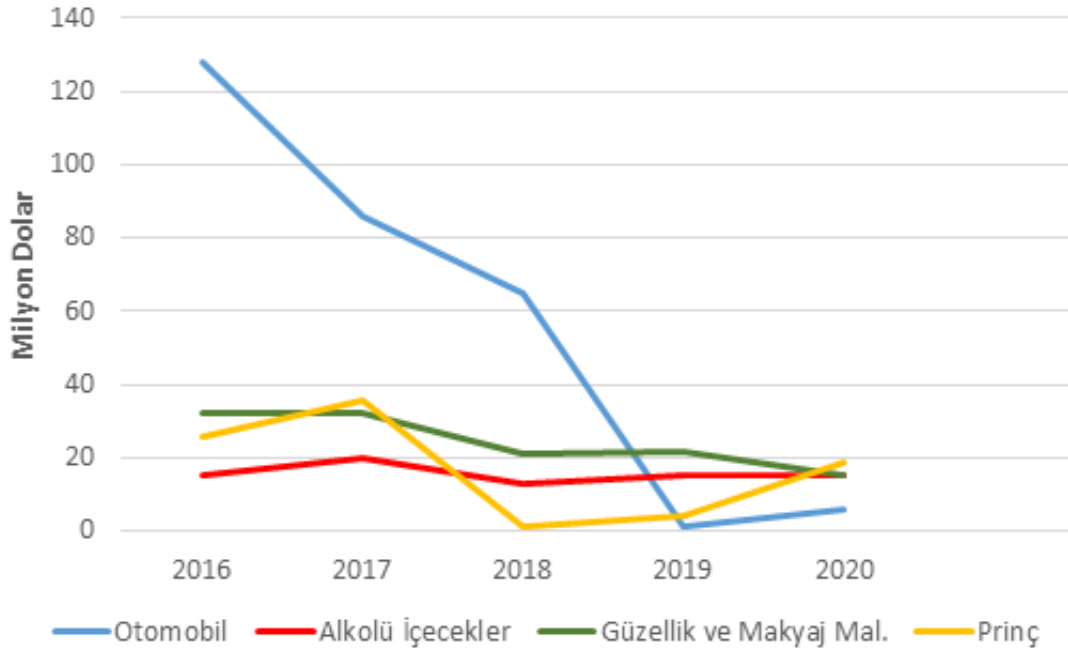
ABD başkanı Trump'ın 2017 yılında başlattığı ve 2018 yılında sonuçlanan soruşturma sonucunda, ithalatların ABD'nin ekonomisini zayıflattığı, ABD'li demir çelik ve alüminyum üreticilerinin üretimlerinin, ABD'nin ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu, bu durumun ülke için ulusal güvenlik sorunu oluşturacağı belirtilmekteydi. Bu rapor üzerine ABD, Türkiye'den ithal ettiği demir çelik ve alüminyum ürünlerine, önce mart 2018 döneminde akabinde Ağustos 2018 döneminde olmak üzere iki kez arttırdığı tarifelere karşı Türkiye, karşılıklılık ilkesi gereğince misillemede bulunmuştur. 25 Haziran 2018 tarihli Resmî Gazete 'de yayımlanan "Amerika Birleşik Devletleri Menşeli Bazı Ürünlerin İthalatında Ek Mali Yükümlülükler Uygulanmasına Dair Karar" ile Türkiye, yirmi iki ürüne % 5 ile %70 arasında ek tarifeler uygulayacağını duyurmuştur. Sözkonusu ürünler arasında pirinç, alkollü içecekler, kâğıt, binek otomobiller vb. bulunmaktaydı. Misillemede bulunacak toplam ürünlerin tutarı ise yaklaşık 266 milyon dolar olarak hesaplanmıştı. Hesaplanan bu tutar ABD'nin Türkiye ürünlerine uyguladığı tarifeler kadardı. ABD tariflerinin tekrar arttığı dönemde Türkiye'de Haziran 2018'de ilan ettiği tarifeleri 15 Ağustos 2018'de yayımlanan Karar ile Haziran 2018'de artırdığı ürünleri bu kez bir kat daha artırmıştır. ABD artırmış olduğu tarifleri Mayıs 2019 döneminde yarı yarıya düşürmüş, akabinde Türkiye'de benzer şekilde tarife oranlarını yarı yarıya düşürmüştür.

Şekil 6.18. Trump'a karşı misillemeler

Kaynak: Anadolu Ajansı, 2018

Tek taraflı olarak bazı ürünlerde tarifeleri artırdığını açıklayan ABD'ye yönelik bir çok ülke aynı şekilde karşılık vermiştir. Başta ABD'nin iki komşusu olmak üzere içinde Türkiye'nin de olduğu ülkeler, ABD'den ithal ettikleri ürünlerde tarife artışlarına gittiler. Meksika %15 ile %25 arasında ve yaklaşık üç milyar dolarlık bir tarife artışı öngörürken, Hindistan 240 milyon dolarlık nispeten az bir tutarda tarife artışına karar verdi. Kanada ise 13 milyar dolarlık bir tarife artışı öngörerek en yüksek tutarda bir tarife paketi hazırlamış oldu.

Şekil 6.19. Türkiye'nin ABD'den ithal ettiği ve tarifelerini artırdığı seçilmiş bazı ürünlerin ithalat tutarları

Kaynak: www.trademapp.org verileri kullanılmıştır

Şekil 6.19'da Türkiye'nin maruz kaldığı demir çelik tarife artışlarına tepki olarak ABD'den ithal edilen ürünlere yapılan tarife artışları sonucunda, seçilmiş bazı ürünlerde yıllara göre ithalat tutarları verilmiştir. Türkiye'nin uygulamış olduğu tarifelerden en fazla etkilen otomobil ithalatı olmuştur. ABD'den otomobil ithalatı 2016 yılında 128 milyon dolar iken tarifelerin yürürlüğe girdiği yılda 65 milyon dolara, 2019 yılında ise 1.7 milyon dolara kadar düşmüştür. ABD'den yapılan otomobil ithalatında uygulanacak tarife oranı, Haziran 2018'de %60 iken Ağustos 2018'de %120'ye çıkarılarak, ABD'den yapılan ithalat neredeyse sıfırlanacak düzeye inmiştir.

Demir çelik ürünlerine, ABD tarafından yapılan ikinci tarife artışları Mayıs 2019 döneminde geri çekilmiş ve akabinde Türkiye, ABD'den yapılan bazı ürünlerin ithalatından alınan gümrük vergisi oranını yüzde50 den yüzde25'e çekmiştir. Tarife oranlarının bir miktar düşürülmesinin ardından 2019 yılından itibaren Türkiye'nin ABD'den yapmış olduğu sözkonusu 22 ürün ile ilgili olarak ithalat tutarları eski seviyesine gelememesine rağmen tekrar yükselmeye başlamıştır.

Tablo 6.7. Misilleme nedeniyle gümrük vergisi uygulanan bazı ürünler (%)

Ürün Adı	Haziran Ayı Artış Oranı	Ağustos Ayı Artış Oranı
Kabuklu Meyveler	10	20
Pirinç	25	50
Alkol ürünleri	70	140
Yaprak Tütün	30	60
Taşkömürü	5	10
Güzellik Makyaj ür.	30	60
PVC	25	50
Poliamid	25	50
Plastik Eşya	30	60
Ağaç	5	10
Kağıt, Karton	10	20
Birincil Elyaf	10	20
Selüloz Votka	30	60
Santrifüj Pompalar	10	20
Binek Otomobiller	60	120

Kaynak: 15.08.2018 Tarihli Resmi Gazete

Türkiye, ABD'nin tarife artışlarına tepki olarak yaptığı misillemeler dışında uluslararası hukuk kapsamında DTÖ' ye ABD'nin artırdığı tarifelere karşı itirazda bulunmuştur.

6.3.3. Türkiye-ABD demir çelik tarifeleri uyuşmazlığının DTÖ'ye taşınması

1995 yılında GATT'ın yerini alan ve bir kurumsal yapıya bürünen DTÖ'nin temel hedefi, dünyada adil ve eşit koşullarda serbest bir uluslararası ticaret sistemi kurmaktır. DTÖ, ayrımcılık yapmama, pazara giriş ve şeffaflık gibi ilkeleri baz alarak liberal serbest ticaret sistemi kurmayı amaçlamaktadır (Kaya, 2017, s. 170). Yaklaşık elli yıllık GATT tecrübesi üzerine inşa edilen DTÖ, bir taraftan düzenli işleyen bir ticaret sistemi kurmak isterken bir taraftan da üyeleri arasına meydana gelebilecek sorunları da çözmek için bazı mekanizmalar kurmuştur. Bu mekanizmaların en önemlisi Marakeş Antlaşması ile kabul edilen Anlaşmazlıkların Halli ve Kural ve Usulleri Hakkındaki Mutabakat Metni ile ortaya konan Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasıdır (Akın, 2014, s. 1713). Türkiye'nin ABD'ye ihraç ettiği demir çelik ürünlerine ABD'nin yapmış olduğu yüksek taife artışlarına karşılık misillemelerde bulunduğundan sonra DTÖ bünyesinde bulunan Uyuşmazlık Çözüm Mekanizmasına itirazda

bulunmuştur. DTÖ Anlaşmazlıkların Çözümü Mekanizmasının üç kişilik paneli yapılan değerlendirmeler sonucunda Türkiye'yi haklı bulmuştur. DTÖ raporuna göre ABD'nin ulusal güvenliği gerekçe göstererek yapmış olduğu tarife artışlarının, DTÖ anlaşmalarına aykırı bulmuştur. Ulusal güvenlik ancak savaş ve olağanüstü hal gibi önemli olgular ortaya çıktığında kullanılabilir bir gerekçe olduğu belirtilmiştir. DTÖ, ABD'nin demir çelik sektörüne ek tarife kararını savaş ve olağanüstü hal durumlarında alınmadığını ifade ederek Türkiye'nin başvurusunu haklı bulmuştur.

DTÖ panelinin kararından hiç memnun olmayan ABD yönetimi, ABD Ticaret Temsilciliği (United States Trade Representative-USTR) sözcüsü aracılığıyla Aralık 2022'de yazılı bir açıklama yapmıştır. Yapılan açıklamada,

- ABD'nin ulusal güvenliğini DTÖ'nün yorumlarına bırakamayacağını
- ABD'nin bu kararı şiddetle reddetmekte olduğu
- Biden yönetiminin, Trump döneminde yürürlüğe konan tarifeleri aynı şekilde uygulamaya devam edeceği
- Bu kararın, DTÖ'nün itilafları çözüm mekanizmasının yeniden reform etmesi gerektiğini ortaya çıkardığını ifade edilmiştir (USTR, 2022).

ABD tarafının DTÖ'nün aldığı kararı temyiz etmesi durumunda son kararı temyiz organı verecektir. Son yıllarda ABD'nin temyiz organına atama yapmaması nedeniyle, alınan panel kararının uygulamaya geçmesinin zaman alacağı görülmektedir.

ABD'nin sürekli uluslararası hukuka uyulması gerektiğini ifade etmesine rağmen, önemli bir uluslararası kuruluş olan DTÖ'nün kararına gösterdiği sert tepki ve kararın uygulanması bir yana mevcut DTÖ itilafların çözüm ortada durmaktadır.

Demir çelik sektöründe Türkiye'nin ABD'ye yapmış olduğu ihracat, hem Türkiye'nin toplam demir çelik ihracatı içinde hem de Türkiye'nin toplam ihracatı içinde çok önemli bir paya sahip olduğu söylenemez. Fakat DTÖ tarafından da tescil edilen Türkiye'nin haklılığı ve ABD'nin tarifeleri bir silah olarak kullanma isteği konunun önemini artırmıştır. Demir çelik endüstrisinin otomotiv ve inşaat sektöründe geniş bir kullanım alanı olması konunun bir başka kritik boyutunu göstermektedir.

Ustabaş ve diğ. (2021) yaptıkları bir çalışmada Türkiye'nin ABD'ye yapmış olduğu çelik ihracatının nedenleri üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu çalışmada, Türkiye'nin ABD'ye çelik ihracatı ile ABD'nin sanayi üretim endeksi arasında çift yönlü bir

nedensellik olduğunu, reel döviz kurunun sanayi üretim endeksine ve çelik ihracat ile tek yönlü bir nedensellik olduğunu ortaya koymuşlardır (Ustabaş ve diğ., 2021, s. 27).

Analiz sonucunda elde edilen bulgulara göre; Türkiye'nin ABD'ye çelik ihracatı ve ABD'nin sanayi üretim endeksi arasında çift yönlü nedensellik varken, reel döviz kurundan sanayi üretim endeksine ve çelik ihracatına doğru tek yönlü nedensellik olduğu sonucu elde edilmiştir.

Tablo 6.8. Ticaret ortaklıkları

Kısa Adı	Ortaklığın Adı	İçeriği	Üyeler
APEC	Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği	Ekonomik İşbirliği	21 Üye
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği	Ekonomik Birlik	10 Üye
CETA	Kapsamlı Eko. ve Ticaret Ant.	Kapsamlı STA	Kanada ve AB
FTAAP	Asya Pasifik STA	Kapsamlı STA	21 APEC Üy.
NAFIA	Kuzey Amerika STA	Kapsamlı STA	Kanada, ABD Meksika
OBOR	Kıtsak Yol Projesi	Çin Liderliğinde Ekonomik İşbirliği	69 Ekonomi
RCEP	Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık	Kapsamlı STA	16 Üye
TISA	Hizmet. Ticareti	DTÖ Çok Taraflı Hizmet. Anlaşması	22 Ülke ve AB
TPP	Anlaşması Trans-Pasifik Ortaklığı	Kapsamlı STA	11 Üye Ülke (ABD'nin Çek.)

Kaynak: Hsieh, 2017, s. 21

6.4. Ticaret Savaşının Çin'e Etkisi

ABD ile Çin arasındaki ilişkiler 18. yüzyılın sonlarında ticaret ile başladı. Qing Hanedanlığı (1644–1912) altındaki Çin ve ABD 1844'te resmen birbirlerini tanıdılar. İki ülke arasındaki ilişkiler Henry Kissenger'in dönemin ABD başkanı Nixon'un talimatıyla Çin'e yaptığı ziyaret sonrası canlılık kazanmıştır. ABD, Çin'in BM'ye Tayvan'ın yerine üye yapılmasında önemli rol üstlenmiştir. Çin'in 1978 yılında gerçekleştirdiği yapısal dönüşüm ile pazar ekonomisine kapı aralaması, bu ülkenin hızla büyümesine ve günümüzde ABD'nin önde gelen rakiplerinden biri haline

gelmesine yol açmıştır. İki ülke arasındaki ticaret haminin yükselmesine neden olan bir başka önemli gelişme ise 2001 yılında Çin'in DTÖ'ye üye olmasıdır.

ABD ile Çin arasındaki ilişki, ABD'nin dünyada birinci, Çin'in ise ikinci en büyük ekonomi olması nedeniyle tüm dünyanın odaklandığı bir ilişkidir. Ticari olarak da dünyada en büyük ve ikinci en büyük ülkeleri olarak, aralarındaki ticari ilişkiler diğer ülkeleri de yakından ilgilendirmektedir.

Bazı bilim insanları bu iki ülkenin ortak bir amaç için birlikte çalıştıklarında pek çok şeyi daha rahat çözmeleri mümkündür. Örneğin 2015 yılında 196 ülkenin oybirliği ile karar altına aldıkları Paris Anlaşması, söz konusu iki ülke başkanının birlikte çalışması hızlı kararların alınması sonucunu doğurdu. İki ülkenin dönemin başkanları Obama ve Xi Jinping, söz konusu antlaşma dışında Afrika'da yoksulluğun azaltılması, Kore Yarımada'sının nükleer silahlardan arındırılması, küresel siber güvenliğin geliştirilmesi gibi başka konularda da anlaşma sağlamışlardır (Lau, 2019, s. 1).

ABD'de serbest ticaret lehine uzun süredir devam eden fikir birliği, ülkenin çok taraflı ticaret sistemine bağlılığı, içe doğru ideolojik önceliklerin öne çıkması ile dağıldı. Aslında serbest ticaret Amerika'daki sayısız kişiye, işletmeye ve topluluğa sunduğu olanaklar inkâr edilemez. Ayrıca serbest ticaret barışı ve işbirliğini teşvik eden önemli bir dış politika aracıdır ve liberal uluslararası düzenin direği olmaya devam etmektedir. Ticari hayat üzerindeki hükümet kısıtlamaları ister ulusal sınırlar içinde ister uluslararası ticari hayat üzerinde olsun ayrıcalıklı bir azınlığı yoksulların pahasına zenginleştirir. Çin gerçek anlamda ABD'ye bazı zorluklar çıkarıyor ama bu ülke ile başa çıkmak için serbest ticareti terk etmek sonuç alıcı bir politika olmayacaktır. Ayrıca Çin'in gücünün abartıldığı ve saldırgan ve tek taraflılığın çok taraflı angajmandan daha az etkili olacağı söylenmektedir. Ayrıca ABD'nin ekonomik bir güç olması durumunda yükselen Çin'e yanıt vermek için daha iyi bir konumda olacağını gösteriyor (Lincicome ve Obregon, 2022, s. 1).

6.4.1. ABD-Çin ticaret savaşı

Ticaret savaşları, dünya gündeminde İkinci Dünya Savaşı öncesinde uzun süre yer etmiş fakat sözkonusu savaştan sonra dünyada göreceli bir sükûnet dönemi yaşanmış olmakla beraber, ABD başkanı Trump'ın göreve başlamasıyla ticaret savaşları tekrar dünya gündemine girmeye başlamıştır. Sanayinin dış rekabete karşı korunmasında,

geçmişte birçok ABD başkanı, ekonomi içinde küçük etkilere sahip olabilecek önlemler almışlardır. Örneğin yakın geçmişe bakıldığında 1971 yılında ABD başkanı Richard Nixon, ithalat vergilerini %10 artırmıştır Başkan Jimmy Carter 1977 yılında, ayakkabı üreticilerini korumak için, özellikle Güney Kore ve Tayvan'dan artan orandan ithal edilen ayakkabı sayısına kota koymuştur (Amiti ve diğ. ,2019, s. 187). Japon otomotiv şirketlerinin Reagan döneminde ABD'ye yapmış olduğu otomotiv ihracatı, ABD otomotiv üreticilerini tedirgin etmiş, başkanın Japon hükümeti ile yapmış olduğu müzakereler sonucunda Japonya gönüllü ihracat kısıtlaması yapmayı kabul etmiştir. Gönüllü ihracat kısıtlamasında ihracatçı ülke iki kötü seçenek arasından seçim yapmak üzere zorlanmaktadır (Turner, 1983, s. 783). Ya karşı ülkenin kota veya tarife dışı engellerle karşılaşmak ya da kendi isteği ile yaptığı ihracat miktarını azaltmak. Reagan 1981 yılında ekonomik tehditlerin konuşulduğu bir ortamda Japonya'nın üzerinde baskı kurarak anlaştığı gönüllü ihracat kısıtlaması 1980'li yıllarda korumacı önlemlere bir başka örnek olarak gösterilmektedir. ABD başkanları arasında George W. Bush'da yine çelik sektörüne %8 ile %30 arasında ek gümrük vergisi koyarak korumacı politikalar uygulayan bankalar arasında yerini almıştır (Gresser, 2002, s. 9). George W.Bush serbest ticaret yanlısı ticaret politikası takip ederken bazen korumacı politikalara yöneldiği görülmektedir. Ülkede tartışılan bu politika çok uzun olmayan bir süreçte kaldırılmış olması söz konusu politikanın geçici bir uygulama olarak düşünüldüğü ifade edilebilir.

Bir diğer Başkan Obama'nın 2009 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nden ithal edilen lastik ürünlerine %35 oranında gümrük vergisi koyması Trump öncesi korumacılık politikalarına örnek oluşturmaktadır.

Serbest ticaret yanlısı Obama'nın Çin'den ithal edilen bir ürüne getirilen ek gümrük vergisi, kendisinden sonra gelen başkan Trump'ın politikalarının oluşumunda etkisi olabilir.

ABD'nin yeni seçilen başkanı Donald Trump'ın temel stratejisi, ticareti sıfır toplamli oyun olarak görmekteydi. Merkantilistler gibi düşünerek bir tarafın kaybeden bir tarafın da kazanan olduğunu düşünüp kendi ülkesinin kazanan grubunun içinde olmasını istiyordu. Dış ticaret açığı veren ülkenin kaybeden, fazla veren ülkenin de kazanan olduğunu düşünerek, başta Çin olmak üzere dış ticaret açığı verdiği bir çok ülkeye karşı çeşitli hamleler yapmaya başladı. Aslında ABD'nin dış ticaret açığı yeni

değildi. Ülke 1980 yılında beri 1992 yılı hariç sürekli dış ticaret açığı vermektedir. Dış ticaret açığı 2006 yılında en yüksek seviyeye gelmiş, 2007-2008 kriz yıllarında dış ticaret açığı azalmış ama pozitif geçememiştir. Diğer taraftan oluşan dış borçlar da sürekli artış göstermektedir. Günümüzde ABD en büyük brüt dış borcuna sahiptir. ABD Hazine Bakanlığının verilerine göre 2003 yılında 6,946 trilyon dolar olan ABD'nin brüt dış borcu, 2018'in üçüncü çeyreğinde 19,557 trilyon dolara yükseldi. ABD'nin brüt dış borcunun GSMH'ya oranı ise %47'den %105'e yükselmiştir (Fiorentini, 2019, s. 371). ABD'nin dış ticaret açığı verdiği ülkeler arasında Çin öne çıkmış gibi görünse de, AB, Meksika ve Kanada'ya karşıda önemli ticaret açıkları vermektedir. Dolayısıyla NAFTA'yı yeniden müzakerelere açıp yeni anlaşmalar yapması, AB'ye karşı aldığı tarife kararlar hep dış ticaret açığının sonuçları olarak görülebilir. Trump'a göre dış ticaret açığı iş ve üretim kayıplarına neden olmaktaydı.

Dış ticaret açığını azaltmak için üç ayaklı bir program uygulanacaktı.

- ABD ticaret yasalarının kendisine verdiği yetkileri kullanmak
- Mevcut tüm ticaret anlaşmalarını katı bir şekilde uygulamak
- Çok taraflı ticaret müzakerelerine karşı ikili ticaret müzakerelerini tercih etmek

Fakat bu stratejinin üç negatif etkisi olabilirdi. Birincisi ABD önemli ticaret ortakları ile bir ticaret savaşı riskine girmiş olacaktı. İkincisi yalnızca sert güce dayalı olması ve üçüncüsü, ABD ticaret politikasının jeopolitik ve güvenlik konularını ihmal etmesidir (Janusch ve Mucha, 2017, s. 110).

ABD başkanı Trump'ın ticari saldırılarının arka planında sert ve yumuşak strateji olmak üzere iki stratejinin olduğu ifade edilmektedir. Yumuşak stratejiyi ABD'nin yapmış olduğu ikili ve bölgesel ticaret anlaşmalarını kendi çıkarları doğrultusunda yeniden düzenlemeye tabi tutmaktı. Bu yöntemin başarılı olamaması sonrasında sert olan stratejiye geçiş yapıldı. Bu strateji şu başlıkları içeriyordu:

- Çin'e teknoloji transferini sınırlamak
- Çin pazarlarına daha fazla erişim sağlamak
- ABD'nin Çin ile olan cari açığını azaltmak (Rasmus, 2018, s. 346).

ABD, Çin'e karşı yukarıda yazılı olan amaçlara ulaşabilmek için çeşitli zorlayıcı ekonomik araçlar kullanmıştır. ABD'nin Çin'e karşı kullanmış olduğu zorlayıcı ekonomik araçlar şunlardır:

- Tarifeler
- İhracat Kısıtlamaları
- Çin'den Yapılan Yatırımların Kısıtlanması
- Mali Yaptırımlar
- Çin ile Bağlantılı Ürünlerin Kısıtlanması
- Hukuki Zorlama Araçları (Rosenberg ve diğ., 2020, s. 11).

ABD yönetimi, Çin'in büyüme hızını yavaşlatmak, siyasi olarak gelecekte dünyada küresel bir rakibi olmasını engellemek için yukarıdaki araçları etkin bir şekilde kullanmaya başlamıştır. 2018 yılında başlayan tariflerin zorlayıcı bir engel olmasına yanısıra ihracat kısıtlamalarına da başlamıştır. 2018 yılında Kongrenin de devreye gitmesiyle kabul edilen bir yasa ile (Export Control Reform Act- ECRA) özellikle teknoloji transferini içeren ihraç ürünlerinin Çin'e ulaşmasını engellemek amaçlanıyordu. Söz konusu yasa ile yönetime bazı ürünlerin lisanssız olarak ihraç edilmesini yasaklanıyordu. Trump, Çinli yapay zekâ ve teknoloji şirketlerine yapılacak kritik öneme sahip ürünlerin satılmasında hükümet kontrollerinin genişletilmesini sağladı. İhracat kontrollerinin temel amacı ABD şirketlerinin ürettiği teknik bilgilerin Çin'in eline geçmesini engellemektir. Fakat Çin'li şirketler teknolojik bilgilere ulaşmada zorlansalar da bir şekilde bu engelleri aşmanın yollarını aramaktan geri durmadılar. Trump'ın teknoloji transferini sınırlamak üzere en çok yoğunlaştığı alt başlık fikri mülkiyet haklarının Çin tarafından ihlâl edilmesiydi.

6.4.2. ABD-Çin ticaret savaşının gerekçeleri

Trump, başkanlık seçim kampanyasında sosyal medya aracılığı ile yapmış olduğu açıklamalarda, Çin'i kurumsal casusluk yapma, kur manipülasyonu ile ABD ve diğer ülkelere ihracatını artırma, fikri mülkiyet haklarını ihlâl ederek ABD teknoloji firmalarına ait ürün geliştirme teknolojilerini çalma suçlamalarını yönelterek aslında başkanlığı döneminde uygulayacağı dış ticaret politikası hakkında yeterli ipuçları vermişti. Çin, ABD şirketlerinin kendi ülkesinde yatırım yapabilmeleri için teknoloji transferini şart koşması ABD'nin ve Trump'ın tepki verdiği konulardan biridir. Teknoloji transferi bir ürünün geliştirilmesi veya üretilmesinde kullanılan teknik bilgi, yöntemleri içerdiğinden ve ABD'nin ihracatında bu konular kritik önemde olduğundan sürekli gündemde kalmıştır. Teknoloji ve inovasyon (yenilikçilik) ABD ekonomisinin küresel rekabette liderliğini sürdürmesinde kritik bir öneme sahiptir.

ABD başkanı Trump, göreve başladığında Amerikan Ticaret Temsilciliğine (United States Trade Representative-USTR) bu konuyu araştırması için talimat vermiştir. USTR yapmış olduğu araştırma sonucunu Mart 2018'de hazırlayıp başkana sunmuştur. USTR aylar süren çalışmasında Çin'in ABD şirketlerine uygulamış olduğu kısıtlamaları raporunda belirtmiştir. Raporda, teknoloji ve yenilikçilik (inovasyon) ABD ekonominin küresel rekabette kritik öneme sahip olduğu, tüm ekonomiler arasında teknoloji ve yenilikçiliğin toplam ekonomik faaliyetin içinde en büyük orana sahip ülke olarak ABD'nin olduğu ifade edilmiştir. Yüksek teknoloji kullanılarak yapılan üretimde ABD üretimin yüzde 29'unu Çin ise yüzde 27'sini üstlenmektedir (USTR raporu s.6). Çin'in ABD'li şirketlere teknoloji transferini zorunlu kılmak suretiyle onların sahip olduğu fikri mülkiyet haklarına saldırarak ABD'nin en önemli ihracatı olan yüksek teknoloji ürün ihracatını azalttığı tespiti yapılmıştır. Yüksek teknoloji gerektiren ürünlerin ve hizmetlerin üretiminde dünya lideri olan ABD'nin sahip olduğu bu konumunu koruyabilmesi için Çin'in üretim patentlerine saygı göstermesi talep edilmektedir. Çin'in en yeni teknolojileri ve fikirleri elde etmek için Çin hükümetinin stratejik gördüğü sektörlerde kendi şirketlerine baskı yaparak ilgili ABD şirketlerini satın almasını yada onlarla ortaklıklar kurmasını istemektedir. ABD şirketlerinin yapmış olduğu doğrudan yatırımlara Çin hükümeti, çeşitli şekillerde yaptığı baskılarla ve kısıtlamalarla şirketlerin elindeki teknolojileri kendi ülkesine adapte etmek istemektedir.

Tablo 6.9. Çin'in yabancı yatırımcılara uyguladığı kısıtlamalar 2017 yılı

Sektör	Kısıtlamalar
Tohum ve Yeni Mahsül Üretimi	Çin Şirketi Hakim Hissedar Olmalıdır
Petrol ve Doğal Gaz Üretimi	Sözleşmeli Ortak Girişim
Otomobil Üretimi	Çin Tarafının Ortaklığı %50'den Az Olamaz
Ticari Uçak üretimi	Çin Hakim Hissedar Olmalıdır
Nükleer Enerji üretimi	Çin Hakim Hissedar Olmalıdır
Katma Değerli	E Ticaret Hariç Yabancı Ortaklığı
Telekomünikasyon Hizmetleri	%50'yi Geçemez
Temel Telekomünikasyon Hiz.	Çin Hakim Hissedar Olmalıdır
Bankalar	Yabancı Yatırım DTÖ taahhütleri ile sınırlıdır
	Yabancı Yatırımın Yapısına Bağlı Olarak Hisse Oranı %20-25 Sınırını Geçemez
Tıbbi Kuruluklar	Çin Hakim Hissedar Olmalıdır
Etüt ve Haritalama	Çin Hakim Hissedar Olmalıdır

Kaynak: USTR 2022, s.26

Tablo 6.9’da Çin Halk Cumhuriyeti’nin yabancı yatırımcıların ülkesinde yaptıkları yatırımları çeşitli şartlara tabi tutarak ülkesine gelen yatırımcılardan teknoloji transferini aktarmaları için ortam hazırladığı görülmektedir. ABD başkanının Çin’e karşı daha başkan olmadan yapmış olduğu açıklamaların temelinde Tablo 6.9’da Çin’in yabancı yatırımcılara karşı almış olduğu korumacı önlemler olduğu görülmektedir. USTR raporunda en öne çıkan başlık Çin’in ABD teknolojisini çalması ve yaptığı siber saldırılardır. Söz konusu saldırılar sonucunda ABD şirketlerine ait ticari sırlar, teknik veriler ve hassas iletişimlerin Çin’in eline geçmesidir. Çin ile ilgili daha önce de Obama döneminde benzer suçlamalar içeren rapor hazırlanmıştı. 2016 yılında yayınlanan Obama yönetimindeki USTR raporunda Çin hükümetine bağlı aktörlerin ABD’deki bilgisayar sistemlerine sızdığı ve Çinli firmalara ticari avantaj sağlamak amacıyla firmaların fikri mülkiyetleri de dâhil olmak üzere çalınan verilerden bahsedilmiştir (Griswold ve Boudreaux, 2019, s. 2).

ABD, Çin hükümetinin fikri mülkiyet haklarına yeterince özen göstermediği için ABD şirketlerinin ortaya koyduğu yeni fikirler, yeni teknolojilerin kolayca Çin şirketlerine gittiğini, böylece ABD şirketlerinin elde etmesi gereken maddi kaynaklardan yoksun kaldığı ifade edilmektedir.

Tablo 6.10. Ülkelerin fikri mülkiyet hakları endeksleri

Ülke Adı	2015 Yılı Endeksi	Dünya Sırası	2020 Yılı Endeksi	Dünya Sırası
Türkiye	5 396	49	5 648	61
ABD	8 436	3	8 643	2
Çin Halk Cumhuriyeti	5 313	52	6 022	47

Kaynak: Property Rights Alliance

Tablo 6.10 'da Çin Halk Cumhuriyeti’nin son beş yılda dünya fikri mülkiyet hakları konusunda küçük ilerleme sağlasa da yeterli bir düzeyde olmadığı düşünülürse ABD’nin yükseltmiş olduğu gümrük vergilerinin temel argümanı olan fikri mülkiyet haklarına saldırı konusunun önemi daha iyi anlaşılabacaktır.

Çin’in siyasal sisteminin Komünist, ekonomik sisteminin ise piyasa ekonomisi olması dolayısıyla, karmaşık ve kendine özgü bir sistemin varlığından söz edilmektedir. Ekonomi üzerinde devlet bürokrasisinin ağırlığının fazla olması nedeniyle kararlar ekonomik birimler tarafından değil, idari birimler tarafından alınmaktadır. Böylece

ABD'nin dış ticaret ile ilgili alınacak kararlarda ilgili idari birimleri ikna etmesi gerekmektedir.

USTR'nin raporunun ardından ABD başkanı Trump, ticaret savaşları olarak isimlendirilen ve uzun zamandır uluslararası ekonominin gündemine gelmeyen politikasını ilan etti. Bu politika, gümrük vergilerini yükselterek, belli sektörlerde hem kendi üreticilerini koruyacak, işsizliği azaltacak hem de gelir elde ederek yürütülecektir. Gümrük vergilerinin yükseltilmesinde yukarıda bahsedilen USTR'nin raporunun etkisinin önemli olduğu görülmektedir.

ABD'nin ileri sürdüğü, Çin'in fikri mülkiyet hakları, kur manipülasyonu ve haksız bir şekilde yürüttüğü teknoloji transferi gibi argümanlara karşı söz konusu ülke ile birlikte tek başına mücadele etmekte zorlanacağı açıktır. ABD sadece Çin'in gelecekte önde gelen bir güç olarak ABD'nin yerini almasında değil, bu amaca ulaşmak için kullandığı araçlardan da endişe duymaktadır. Ayrıca Çin'in askeri teknolojilerinin gelişmesine yardımcı olan temel teknolojik bilgilerin sızmasını tek başına önlemesi kolay gözükmemektedir. Bu zorlukları yenmek için ABD'nin müttefiklerinin bu konudaki yardımlarına ihtiyacı olabilir. Önemli bir müttefiki olan AB, tıpkı ABD gibi Çin'in politikalarından rahatsız olduğu dolayısıyla Çin'e karşı birlikte hareket etme isteğini Fransa Cumhurbaşkanı aracılığıyla Trump'a iletmış fakat Trump tarafından "AB'nin de en az Çin kadar kötü olduğunu söyleyerek yanıt vermiştir (Chase, 2020, s. 4). Trump'ın bu uzlaşma karşıtı ve uyumsuz politikası, AB ile bazı konularda birlikte çalışma fırsatlarına darbe vurmuştur. Bu nedenle kendisinden sonra gelen başkanın ilk cümlelerinden birinin "ABD geri döndü." olması Trump'a yeni gelen yönetimin tepkisi olarak değerlendirilmiştir.

ABD'nin Çin'e karşı ileri sürdüğü dış ticaret açığının ABD ekonomisine zarar verdiği iddiasını eleştiren Wanhuan Cai, ABD'nin Çin'e karşı dış ticaret açığı vermesinin merkantilist görüşe göre ABD'nin kaynaklarının Çin'e akması sonucunu doğurduğu iddiası günümüzde geçerliliğini yitirmiş olduğunu belirtmiştir. ABD-Çin ticaretinin ABD'nin büyümesini desteklediği ve ABD'li tüketicilerin düşük fiyattan ürün satın aldığı, ABD Çin Ulusal Komitesi ve Oxford Araştırma Enstitüsü'nün 2015 yılında yaptığı bir araştırmaya göre ABD'nin Çin'den yaptığı ithalatın ABD GSMH'sına %0,8 oranında katkı yaptığı ifade edilmiştir. 2015'te ABD-Çin ticareti, her bir Amerikan ailesi için yılda ortalama 850 dolar tasarruf sağladı, bu da Amerikan hane halkı

gelirinin %1,5'ine denk geldi (Cai, 2020, s. 264). Yine aynı yazara göre ABD'nin Çin ile olan ticareti, mal ticareti, hizmet ticareti ve yerli işletmelerin karşı ülkedeki satışları olmak üzere üç boyutlu olduğu bu üç boyut birlikte değerlendirildiğinde ABD'nin Çin'e karşı açık değil fazla verdiği ortaya çıkar. Çin'de faaliyet gösteren ABD'li şirketlerin 2015 yılında kârları 36 milyar dolardan fazla idi ve 2016 yılında sözkonusu işletmelerin satış gelirleri toplamı 606 milyar dolar ve aynı yıldaki kârları ise 39 milyar dolardı. İki ülke arasındaki dış ticaret açığında bir başka nokta ise ABD'nin ekonomik yapısı ile alakalıdır. ABD'nin reel ekonomisini ilgilendiren üretim sektörünün büyümesi finans sektörünün büyümesinin gerisinde kalmıştır. Finans sektörü büyüdükçe dışarıya bağımlılık artar fakat reel ekonomideki büyüme geride kaldığından ticari mal ticaretinde dezavantajlı olma durumu söz konusu olabilir (Cai, 2020, s. 268).

6.4.3. ABD-Çin ticaret savaşının şiddetlenmesi

USTR'nin raporunu başkana sunmasından sonra Trump, Çin ile olan dış ticarete, güneş panelleri ve modülleri ile çamaşır makinelerine ek gümrük vergisi uygulayarak müdahale etti. Çin, 2005 yılında dünyada güneş panellerinin üretiminde yüzde 10'un altında bir pazar payına sahipken 2012 yılına gelindiğinde pazar payını yaklaşık 7 kat arttırmıştır. 2012 yılından itibaren güneş panelleri ve modüllerinin üretiminde neredeyse rakipsiz kalmıştı. Bu büyümenin arka planında ABD'ye göre Çin'in kendi üreticilerine vermiş olduğu sübvansiyonlar etkili olmuştur. Böylece Çin'li üreticiler ABD'li üreticilerden daha ucuza güneş panellerini üreterek sözkonusu ABD firmalarının ya kapanmaları ya da üretimlerini başka ülkelere kaydırmaları söz konusu olmuştur. ABD bu durumu engellemek için 2012 yılında anti damping vergilerini yürürlüğe koyan ABD'nin bu hamlesi, Çin'li üreticilerin ürettiklerini başka ülkelere kaydırmak suretiyle boş çıkmıştır. 2017 yılına gelindiğinde ABD'li güneş enerjisi panellerini üreten şirketlerin çoğu rekabet edemediğinden kapanmak zorunda kalmıştır.

ABD Başkanı Trump, göreve başladığında, daha önceki ticaret stratejilerinden olan ve Çin'in sadece askeri olarak değil ekonomik ilişkiler bakımından da çevreleme politikasının bir parçası olan Trans Pasifik Ticaret Anlaşmasından çekilerek, hem anlaşmadan çıkmış hem de önceki başkanların stratejilerini değiştirmiş oldu. Trump, Çin ile ilgili ticari kaygılarını yüz yüze görüşmek üzere Çin devlet başkanı Xi Jinping

ile 2017 yılında Florida'da görüştü. Görüşmede iki görüşmelerin 100 gün içerisinde yapılması kararlaştırıldı. Fakat 100 günlük süre herhangi bir anlaşma olmadan sona erdi (Bown, 2021, s. 7).

Tüm bu gelişmelere karşılık ABD başkanı Trump, kendi üreticilerini korumak ve tekrar üretime geçmelerini sağlamak üzere güneş panelleri ve modülleri ile çamaşır makinelerine ek gümrük vergilerini getiren kararı Şubat 2018'de yürürlüğe girmek üzere imzalamıştır. Söz konusu ürünlere getirilecek gümrük vergisinin kapsamı yaklaşık 10 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir (Bown, 2021, s. 7).

Şekil 6.20. ABD'nin gümrük vergilerini artırma süreci

Şekil 6.20'de ABD'nin gümrükleri aşama aşama yükselttiği görülmektedir. ABD, Çin'in bu saldırılarına cevap olarak gümrük vergilerini 6 dalga halinde yükseltmiştir (Amidi ve diğ., 2019, s. 192). İlk dalga, Şubat 2018'de güneş panelleri ve çamaşır makinelerine sırasıyla %30 ve %20 oranında gümrük vergisi artışıdır. Bu artışın sonucunda söz konusu ürünlerin fiyatları yaklaşık %12 oranında yükselmiştir (Flaen, 2020, s. 1).

ABD Ticaret Temsilciliğinin Temmuz 2018'de yayınlamış olduğu bildiride, Çin'e karşı uygulanan tarifelerin gerekçeleri arasında, Çin'i ABD şirketlerine karşı teknoloji aktarımını zorunlu kılan idari düzenlemeler yapması, lisanslama ve teknoloji ile ilgili müzakerelerde piyasa şartlarına aykırı davranması, ABD'li şirketlerin ticari sırlarına yetkisiz erişim sağlamak için bilgisayar ağlarına siber saldırılarda bulunmasını gerekçe göstermiştir.

ABD'nin Çin'e karşı ticaret savaşı başlatmasında yukarıda yazılanların dışında başka gerekçelerin de olduğu ifade edilmektedir. Bunların başında ABD'nin ticaret

dengeşinin Çin lehine olmasından kaynaklanan şikâyetler gelmektedir. Çin'e karşı verilen dış ticaret açığının her geçen yıl artması ABD'nin endişe duymasına yol açmaktadır. Çin para biriminin değerini düşük tutması ve böylece ihracatı özendirip ithalatı cezalandırması, ABD şirketlerinin Çin'de pazar alanı bulmalarında önlerine konan zorluklar, Çin hükümetinin Çin'li şirketlere yaptığı devlet desteği, yetersiz fikir mülkiyet hakları, ticari ve endüstriyel bilgilerin siber hırsızlığı ve ulusal güvenlik ile ilgili endişeler ABD'nin temel endişe kaynaklarıdır (Lau, 2019, s. 2). Ayrıca iki ülke arasındaki sorunların temelinde basit bir cari açık sorunu değil aynı zamanda yüksek teknoloji rekabetidir (Lu, 2021, s. 115).

Tablo 6.11. Güneş panelleri ve modüllerine uygulanacak tarife oranları (Yüzde)

Ürün Adı	2018	2019	2020	2021
Güneş Panelleri ve Modülleri	30	25	20	15
Çamaşır Makinesi (İlk 1.2 Milyon ünite)	20	18	16	-
Çamaşır Makinesi (Sonraki İthalat İçin)	50	45	40	-

Kaynak: Executive Office of the President of the United States

Tablo 6.11'de güneş panelleri ve çamaşır makinesine ABD'nin uyguladığı tarife oranları verilmiştir. ABD'nin güneş panelleri ve çamaşır makinelerinin ithalatında ek gümrük vergisi konusunda Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (Generalized System of Preferences) dahilinde olan ülkeler hariç tutulmuştur. Çin'in özellikle güneş panellerinin üretiminde dünyadaki pazar payının %60'ın üstünde olduğu dikkate alındığında bu değişikliğin asıl hedefinin Çin olduğu görülecektir.

Güneş panellerinden sonra bir sonraki gümrük vergisi artışı dalgası Mart 2018'de yaşandı. ABD Ticaret Bakanlığı yapmış olduğu araştırmalar sonucunda hazırlamış olduğu raporda, çelik ve alüminyum sektörlerinde yapılan ithalatın ülkede atıl kapasite yarattığını, bunun ulusal güvenliği tehdit ettiğini, bu iki ürün grubuna karşı korumacı önlemler alınması gerektiği belirtiyordu. Böylece Trump'ın güneş enerjisi panelleri ve çamaşır makinasına yapılan gümrük artışlarını, bu kez de çelik ve alüminyuma getirilen sırasıyla %25 ve %10'luk gümrük vergi artışları izledi. Uygulamaya konan yeni vergiler yaklaşık 29 milyar dolarlık çelik ve 17 milyar dolarlık alüminyum ithalatlarını (ülkenin toplam ithalatını %2'si) kapsamaktadır (Bown, 2021, s. 8).

Tablo 6.12. ABD- Çin ticaret savaşı (2018 Yılı)

7 Şubat	ABD, güneş panellerine yüzde 30 ve çamaşır makinelerine yüzde 20 oranında gümrük vergisi uygulamaya başladı. Güneş panelleri tarifeleri dört yıl, çamaşır makinesi tarifeleri ise üç yıl sonunda kaldırılacaktır.
23 Mart	ABD, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Avrupa Birliği, Kanada, Meksika ve Güney Kore'yi geçici olarak muaf tutarak, Çin'den ve diğer ülkelerden yapılan çelik ithalatına% 25 ve alüminyum ithalatına% 10 oranında gümrük vergisi uygulamayı kararlaştırdı.
7 Nisan	Çin, misilleme olarak ABD'den ithal ettiği 2.4 milyar dolar değerindeki ürünlere % 15-20 oranında gümrük vergisi artışı yaptı.
1 Mayıs	Çin ilaç sanayi sektöründe uygulanan en çok kayırlan ülke prensibi gereğince alman gümrük vergisi oranını revize etti.
18 Mayıs	Çin, ABD-Çin ticaret savaşı müzakereleri sonucunda ABD'nin sorgum ihracatına uygulanan anti-damping vergilerinin sona erdiğini açıkladı.
1 Haziran	ABD çelik ve alüminyuma tarife uyguladığı ülkelere Kanada, Meksika ve AB'ni dahil etti. Güney Kore ve Brezilya, çelik tarifesiinden, gönüllü ihracat kısıtlamasını kabul ederek muaf tutuldular. Arjantin ise hem çelik hem de alüminyum tarifesiinden, gönüllü ihracat kısıtlamasını kabul ederek muaf tutuldu. Avusturalya ise hiç bir şey yapmadan tarifieden muaf tutuldu.
1 Temmuz	Çin, tüketim malları, otomobiller ve bilgi teknolojisi ürünlerinde en çok kayırlan ülke tarifesiini düşürdü.
6 Temmuz	ABD, Çin'den yapılan 34 milyar dolarlık ithalatın revize edilmiş listesine yüzde 25 oranında tarife uyguladı. Çin, misilleme olarak ABD'den yapılan 34 milyar dolarlık ithalata yüzde 25 gümrük vergisi uyguladı.
15 Ağustos	Türkiye'den ithal edilen çeliğe uygulanan gümrük vergisi %25'den %50'ye yükseltildi.
23 Ağustos	6 ağustosta yapılan tarife artışı 50 milyar dolara tamamlamak için kalan 16 milyar dolarlık tarife artışı %25 olarak uygulandı. Çin aynı şekilde 16 milyar dolarlık ürüne %25 gümrük vergisini hayata geçirdi.
24 Eylül	Çin'den yapılacak 200 milyar dolarlık ithalata, 1 ocakta %25 olacak şekilde %10 oranında ek gümrük vergisi alınacağı duyuruldu. Çin misilleme olarak 60 milyar dolarlık ABD ithalatına %5-10 ek gümrük vergisi alınacağını ilan etti.

Kaynak: Bown, 2021, s. 17

ABD, yasal zemin olarak Ticaretin Genişletilmesi Yasası kapsamında (section 232) çelik ve alüminyum üretiminin ulusal güvenlik meselesi olduğunu ifade ederek Dünya Ticaret Örgütünün ilkelerini ihlâl etmeden korumacı politikalara yöneleceğinin

izlenimlerini vermiştir. Mart 2018'de yürürlüğe koyduğu çelik ithalatında %25 ve alüminyum ithalatında %10 ek gümrük vergisi ile dış ticaret politikasında yeni bir dönem başlatmıştır. İlk yapılan açıklamada ithalat yapılan tüm ülkelerin dahil olduğu ifade edilmiş daha sonra Kanada, Meksika ve AB'nin istisna tutulacağı söylenmiştir. Bu açıklamadan sonra birçok ülke karşılıklılık ilkesi gereğinde misillemeye bulunacağını açıkladı (Bollen ve Romagosa, 2018, s. 6).

Tablo 6.13. ABD-Çin ticaret savaşı

Tarife Tarihi	Uygulanan Tarife
1 Ocak	Çin, 6 Temmuz 2018'de uygulanan ABD otomobil ve parçalarının ithalatına misilleme tarifelerini askıya aldı.
7 Şubat	ABD, başlangıçta çamaşır makinelerine ve güneş panellerine uyguladığı tarife oranlarını düşürdü.
20 Mayıs	ABD, Kanada ve Meksika'nın gönüllü ihracat kotalarını kabul etmesiyle bu ülkelere uyguladığı çelik ve alüminyum gümrük vergisinden muaf tuttu.
21 Mayıs	Trump, Türkiye'ye uyguladığı çelik ithalatında aldığı gümrük vergisi oranını %50'den %25'e düşürdü.
1 Haziran	ABD, kısım 301 tarifelerini %10'dan %25' yükseltti.
1 Eylül	Çin'den yapılan 101 milyar dolarlık ithalata (Liste 4A) %15'lik gümrük vergisi eklendi.(Liste 4A). Çin, ABI kısım 301 tarifelerine misilleme olarak ABD'den 75 milyar dolarlık ithalattan aldığı gümrük vergisini artırdı.
18 Ekim	ABD, DTO'nün AB-Büyük Sivil Uçak anlaşmazlığında misilleme yetkisini vermesinin ardından, seçilen Avrupa ürünlerinin ithalatına bölüm 301 tarifeleri uyguladı.
13 Aralık	ABD, Ocak 2020'de imzalanacak yasal metin için Çin'le anlaşacağını duyurdu. ABD %15 tarifeyi iptal etti. Çin'den 151 milyar dolarlık ithalatdan (Liste 4B) alınacak %15'lik gümrük vergisi iptal edildi. Çin planlanan misillemesini iptal etti.

Kaynak: Bown, 2021, s. 17

2018 ve 2019 yılları ABD'nin ticaret savaşlarını başlatmasının arkasında çeşitli sebepler vardı. Diğer ülkelere kendi siyasi iradesini dayatmak, tercihli ticaret koşullarını güvence altına almak, başkalarının teknolojik avantaj elde etmesini engellemek gibi sebepler sayılabilir. Ülkeleri ekonomik, askeri ve jeopolitik alanlarda değişiklik yapmaya zorlamak için dış ticareti silah olarak kullanmıştır. Korumacı politikalara maruz kalan hem ABD müttefikleri hem de ABD'nin rakipleri olmuştur. Trump, ticaretin ve yatırımın sadece ekonomik değil aynı zamanda siyasi bir araç olduğunu biliyordu (Dorsey, 2019, s. 5).

2018 yılında 283 milyar dolarlık ithalata yüzde 10-50 arasında değişen oranlarda gümrük vergisi alınmasının yasal zeminini, uluslararası kurumların hükümleri değil daha çok iç mevzuat hükümleri oluşturmuştur. DTÖ'nin itilafları çözmesi için yeterince beklemeye gerek görülmedi. 1974 yılı ticaret yasasının 201.maddesi bir ithalat artışının bir endüstrinin ciddi şekilde zarar görmesi durumunda korumacı önlemler alınmasına izin verir. Güneş panelleri ve çamaşır makinesine getirilen gümrük vergisi artışları bu kapsamda yapılmıştır. 1962 tarihli Ticareti Genişletme Yasasının 232. maddesi ithalatın ulusal güvenliği tehdit ettiği durumlarda korumacı önlemler alınmasına olanak verir. Bu maddeye dayanarak çelik ve alüminyum ithalatına ek vergi alınmaya başlanmıştır. 1974 yılı Ticaret Yasasının 301. maddesi bir ticaret ortağının bir ticaret anlaşmasını ihlâl ettiği veya ABD ticaretini zora sokan uygulamalar gerçekleştirdiği zaman önlemler almasına izin veren bir maddedir. Bu çerçevede ABD'nin Çin'den ithal ettiği ürünlere gümrük vergisi kondu (Amiti ve diğ., 2019, s. 188).

Tablo 6.13'te ABD'nin 2018'de başlatmış olduğu ticaret savaşında ABD'nin hamlelerini takip eden Çin, zaman içinde uygun gördüğü yollarla misillemeye bulunmuştur. Bu süreç 2019 yılının sonlarına kadar devam etmiştir. İki yıl boyunca süren ticaret savaşı olarak adlandırılan bu süreç, 2019 yılı sonunda uzun müzakerelerin akabinde 13 Aralık 2019 tarihinde iki ülke bir anlaşmaya vardıklarını duyurmaları ile yeni bir evreye dönüşmüştür. Anlaşma 15 Ocak 2020 tarihinde ABD'de Trump'ın ve Çin Halk Cumhuriyeti başkan yardımcısı Liu He'nin imzalamalarıyla hayata geçmiştir.

6.4.4. Ticaret savaşında ateskes: 1. Faz ticaret anlaşması

Ticaret savaşlarının iki ülke ekonomisi üzerinde olumsuz etkileri olmuştur. İki ülke arasında özellikle Trump'ın inisiyatifi ile yapılan anlaşma, iki yıllık ticaret savaşının sonuçlarının her iki ülkeyi de olumsuz etkilemesinin bir sonucu olarak görülebilir. Anlaşmanın birinci faz olarak ifade edilmesinin sebebi ikinci faz anlaşmanın da yapılmasının düşünülmesindendir. Çünkü bu ilk faz anlaşma sadece geçici bir ateşkes olarak görülmekte ve ikinci fazın hazırlıklarına başlanması öngörülmektedir. İkinci faz anlaşmayla daha derin anlaşmazlık konularının müzakere edilmesi isteniyordu. Örneğin Çin'in ihracatta uygulamış olduğu sübvansiyonlar gibi.

1.Faz Ticaret Anlaşması'nın içeriğine bakıldığında ABD'nin baskın olduğu bir iklimde hazırlandığı görülmektedir. Anlaşmanın içeriğinde yer alan konu başlıklarına

bakıldığında ABD'nin sorun olarak gördüğü eleştirdiği bölümler anlaşma metninde önemli yer tutmaktadır. Çin tarafında anlaşmayı imzalayan başkan yardımcısı iken onun mevkidaşı olan ABD başkan yardımcısının imzalaması beklenirken başkanın kendisinin imzalaması, Trump'ın bu anlaşmada görünür taraf olduğunu söylemek mümkündür. Anlaşma içeriğinde en çok öne çıkan başlık Çin'in 2020 ve 2021 yıllarında yaklaşık 200 milyar dolar değerinde ürünü ABD'den satın alma taahhüdüdür. Bu taahhüdün gerçekleşmesi patlak veren korona virüs salgını nedeniyle zor görünmektedir. Bu kadar büyük oranda Çin'in alım yapması elbette ABD dış ticaret dengesini olumlu yönde etkileyecek ve ABD açısından ticaret savaşının önemli bir kazanımını olacaktır. Anlaşmanın ABD açısından üç zorluğu olabilir: Gizli maddeler, kapsamlı bir yönetim gerektirmesi ve uygulamadaki keyfilikler (Kennedy, 2020, s. 1).

Tablo 6.14. 1.Faz ticaret anlaşması çerçevesinde 2020 ve 2021 yıllarında ABD'nin Çin'e yapacağı ihracat hedefleri (Milyar Dolar)

Sektör Adı	2020 Yılı			2021 Yılı		2017'ye Göre	
	2017 Yılı	Artış	Toplam	Artı	Toplam	2020	2021
Sanayi ürünleri	50.2	32.9	83.1	44.8	95.0	65	89
Tanım	20.9	12.5	33.4	19.5	40.4	60	93
Enerji	7.7	18.5	26.2	33.9	41.6	242	443
Hizmet	55.5	12.8	68.3	25.1	80.6	23	45

Kaynak: Kennedy, 2020, s. 2

Tablo 6.14'te 1.Faz Anlaşma gereğince Çin'in ABD'den yapacağı alımlar ile ilgili hedefler gösterilmektedir. Bütün artışlar 2017 yılı baz alınarak hesaplanmıştır. Örneğin sanayi ürünleri sektöründe Çin Halk Cumhuriyeti 2020 yılında 2017 yılına göre %65 daha fazla ürün ithal edeceğini taahhüt etmiştir. Aynı sektörde 2021 yılı için ise %89 oranında bir artış yapılarak toplam 95 milyar dolar değerinde sanayi ürünü ithal edeceğini taahhüt etmiştir. Enerji sektöründe yapacağı alımlarda oranlar çok daha yüksektir. 2021 yılında enerji sektöründe 2017 yılına göre %443 oranında olmak üzere önemli ölçüde ithalatını artıracığını kabul etmiştir. Anlaşmayla Çin, sadece 200 milyar dolar ek ithalat yapmayı değil aynı zamanda döviz kurunu manipüle etmeme, yabancılara ait fikri mülkiyet haklarını koruma, yabancı şirketleri teknoloji transfer

etmek için zorlamaktan kaçınmayı da kabul etmiştir. Anlaşma, Çin'den ABD finansal hizmet firmalarına erişim sağlama ve genetiği değiştirilmiş gıdalar için onay alma sürecini hızlandırmaya yönelik taahhütler içermesine rağmen - ABD ihracatçılarının uzun süredir devam eden iki şikâyeti- ABD-Çin ilişkilerindeki temel yapısal sorunları ele almakta yetersiz kalıyor. Bu ana sorunlardan biri sanayi casusluğu ve diğeri de Çin'in kendi şirketlerine vermiş olduğu sübvansiyonlardır.

2020 yılında Çin'den yayılan koronavirüs nedeniyle taahhütlerinden bazılarını yerine getirmede güçlük çekmesinden endişe duyulmaktadır. Anlaşmada yer alan özel hükme göre meydana gelebilecek doğal afet vb. sebeplerden dolayı taraflardan biri yükümlülüklerini yerine getiremiyorsa karşı tarafa bildirip müzakere talep edebilir (Bisio ve diğ., 2020, s. 1).

Şekil 6.21. Faz ticaret anlaşmasında ülkelerin yükümlülükleri

Şekil 6.21'de 1 Faz Anlaşma gereğince ülkelerin yükümlülükleri gösterilmektedir. Görüleceği üzere ağırlıklı olarak ABD'nin isteklerinin hayata geçtiği bir metin olan bu anlaşmanın pratikte uygulanıp uygulanmayacağı belirsizdir. Anlaşma sekiz bölümden ve on bir alt bölümden oluşmaktadır.

Şekil 6.22. ABD-Çin 1.Faz ticaret anlaşması

Şekil 6.22’de 1.Faz Ticaret Anlaşmasının madde başlıkları yer almaktadır. Başlıklara bakıldığında ABD'nin talepleri doğrultusunda anlaşma maddelerinin oluştuğu görülmektedir. ABD'nin sürekli öne sürdüğü fikri mülkiyet hakları, teknoloji transferi gibi konuların anlaşma metninin içinde merkezi bir konumda olması bu durumu güçlendirmektedir.

Scott Kennedy yayınlamış olduğu makalede anlaşmanın üç sorunlu boyutunun olduğunu ifade etmiştir. Birinci sorunlu başlığın gizlilik, ikincisinin anlaşmanın maddelerinin yönetilmesi, üçüncü ise anlaşmanın uygulanmasındaki güçlüklerdir. Anlaşmanın gizli hükümler içermesi, anlaşma hükümlerinin dışardan denetim ve takibini zorlaştırmaktadır. Böylece özellikle Çin'in anlaşma hükümlerinin ne kadarını uygulamaya koyduğunu anlamının zor olacağı görülmektedir. İkinci sorunlu alan çok sayıda ürünün dış ticarete konu olması ve bu ürünlerin satışlarının iki ülke bürokratlarınca takip edilmesi zorluğudur. Üçüncü zorluk iki ülkenin arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için DTÖ'nü devre dışı bırakarak kendi aralarında kurdukları mekanizmalarla sorunları kısa sürede çözme amacıdır.

Şekil 6.23. ABD-Çin 1.Faz ticaret anlaşmasının kapsamı

Tablo 6.23'te 1.Faz Ticaret Anlaşmasının merkezinde yer alan başlıklar görülmektedir. Anlaşma iki yıllık bir süreci kapsamakta ve özellikle Çin Halk Cumhuriyeti'nin verdiği sözlerin ne kadarını tutabileceği bilim insanlarının takibi altındadır.

ABD'nin Çin ile yapmış olduğu ticari ilişkileri kendisinin lehine olabilecek bir konuma getirmek için başlatmış olduğu ticaret savaşı, beklenildiği üzere Çin'in saldırgan kaşı politikası ile hızla büyümüştür. Uluslararası ilişkilerde karşılıklılık gereğince yapılan bu misillemeler, iki büyük ekonominin dünya ekonomisi gündemine sürekli başı çekmiştir. 2018 yılı başında şubat ayında başlayan gerilim, 2020 Ocak ayında yapılan 1. Faz Antlaşmaya kadar devam etmiş sözkonusu antlaşmadan sonra ise karşılıklı hamleler azalsa da gerilim hep devam etmiştir.

6.4.5. Çin'in misilleme yapması ve ticaret savaşının durağanlaşması

Bir ülkenin bir başka ülkeden ithal ettiği ürünlere uyguladığı gümrük vergisi artışları genellikle karşı ülkenin karşı tepkisiyle karşılaşır. Misilleme yapan ülke iki farklı etkiye maruz kalır. Birincisi yaptığı misillemenin kendi ekonomisine yapacağı olumsuz etki ve bunun karşılığında elde edeceği siyasi kazanım. Yapılan araştırmalarda Çin'in ABD'ye karşı yapmış olduğu misillemelerin Trump'ın seçimlerde

favori olduğu yerlere yöneldiği ortaya konmuştur. Misillemeye tabi ürünlerde ABD'nin ihracatı 15,28 milyar dolar azaldığı ve ürünlerin ihracat birim fiyatları önemli derecede düşmüştür (Fetzer ve Schwarz, 2019, s. 25). Temmuz-Aralık 2018 döneminde yaklaşık 15 milyar dolarlık ABD ihracatının yapılan misillemelerden etkilendiği tahmin edilmektedir. Dünyanın geri kalanına yapılan ihracat artmadığı ve misillemelerden en çok etkilenen sektörlerde ihracat fiyat endeksleri düştüğü için, ABD'nin misillemeye maruz kalması aynı zamanda bir gelir şoku yaşamasına sebep olmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti, ticaret anlaşmazlığında politika hedeflerini açıklamasa da, yapılan incelemelerde bu politikanın bazı ipuçları verdiği uygulamalar mevcuttur. Bu ipuçlarından, Çin'in ABD'nin Cumhuriyetçi Parti seçmenini hedef aldığı sonucu çıkarılabilir. Örneğin Mitch McConnell ve Paul D. Ryan gibi Cumhuriyetçi Parti'nin önemli temsilcilerinin kontrol ettiği endüstrilerinin Çin'in misilleme hedefinde olması. Soya fasulyesi gibi ABD'nin Çin'e ihraç ettiği en önemli tarım ürünü bile, misillemelerde hedef ürünlerden biriydi ve eski cumhuriyetçi senatör Charles'in temsil ettiği Iowa'da üretilen önemli bir ihraç ürünüydü. Çin, cumhuriyetçi seçmenin yoğun olduğu yerlerde üretilen ürünleri hedef alması ABD siyasi sürecine ticareti kullanarak etkilemek istediği görülmektedir (Fetzer ve Schwarz, 2019, s. 5).

ABD'nin Çin Halk Cumhuriyeti ile yapmış olduğu ithalat ve ihracatın son beş yıllık verileri aşağıdadır.

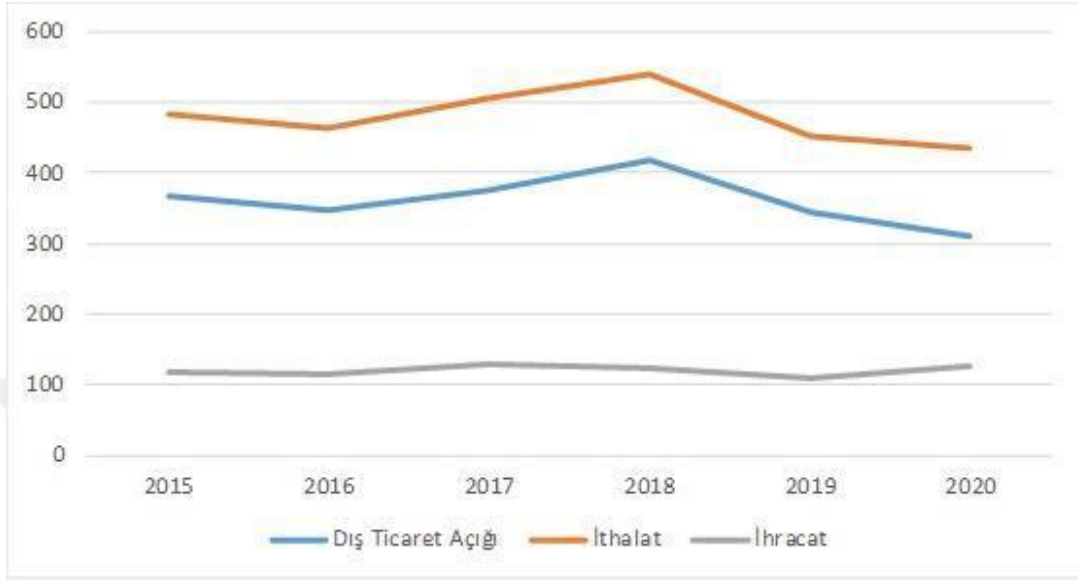
Tablo 6.15. ABD'nin Çin Halk Cumhuriyeti ile ticareti (Milyar Dolar)

Yıl	Dış Denge	İthalat	İhracat
2015	367	484	117
2016	347	463	116
2017	376	506	130
2018	418	540	122
2019	344	452	108
2020	310	435	125

Kaynak: US Census Bureau

Tablo 6.15'te görüleceği üzere altı yıllık verilere bakıldığında iki ülke arasında dış ticaret uzun yıllardan beri olduğu gibi ABD'nin cari açık vermesiyle devam eden bir ticari ilişki. Bu ticari ilişkinin dengede olmaması sürdürülebilirliği de olumsuz etkilediği açıktır. ABD başkanı Trump'ın ikili ticari ilişkilerde "kazanan hep Çin" tabiri kendisini başlattığı gümrük vergilerinin silah olarak kullanılmasının temel sebeplerinden biri olduğu görülmektedir. Trump'ın dış ticarete yapmış olduğu

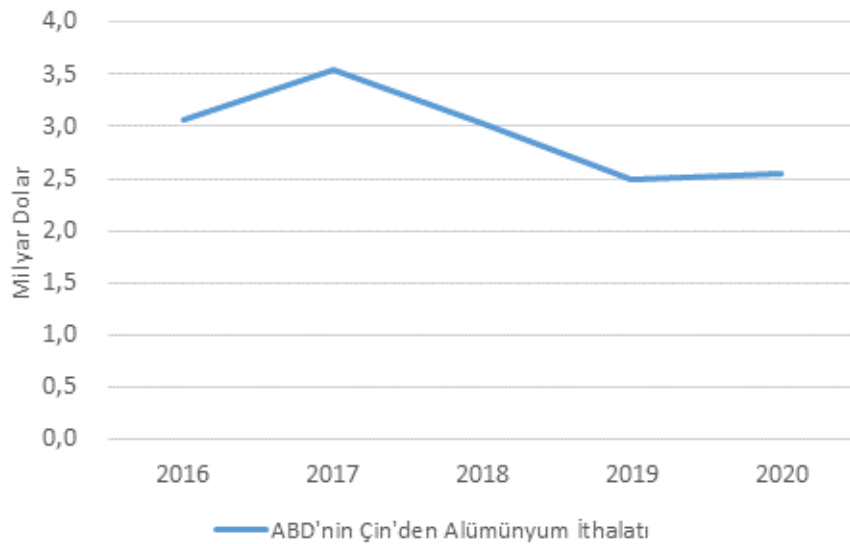
korumacı müdahale sonucunda ithalat kısmen de olsa azalmış fakat Çin'in yapmış olduğu misilleme nedeniyle ihracatta da kısmi bir azalma olmuştur. ABD'nin Çin'e karşı dış ticaret açığı hep 100 milyar doların biraz üstünde seyretmiştir.

Şekil 6. 24. ABD'nin Çin Halk Cumhuriyeti ile dış ticareti (Milyar Dolar)

Kaynak: www.trademap.org verileri kullanılmıştır

Şekil 6.24'te ABD'nin Çin ile yaptığı dış ticaret gösterilmektedir.

Şekil 6. 25. ABD'nin Çin'den alüminyum ithalatı

Kaynak: www.trademap.org verileri kullanılmıştır

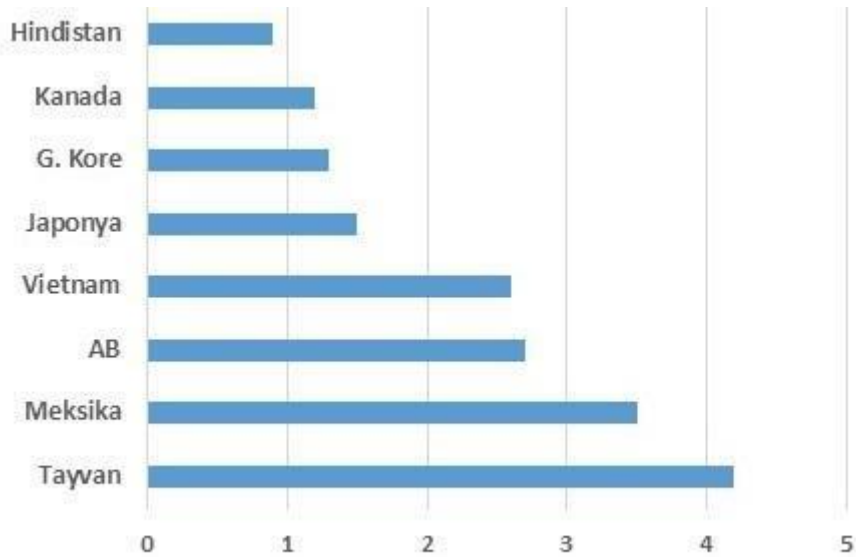
Şekil 5.19 'da ABD'nin Çin Halk Cumhuriyeti'nden özellikle 2017 yılından sonra ithal ettiği alüminyum tutarının düşüş gösterdiği akabinde 2019 yılından sonra ise 2,5 milyar dolar düzeyinde kaldığı görülmektedir. ABD'nin 2018 ve 2019 yıllarında Çin'den aldığı alüminyum azalırken aynı yıllarda Türkiye'den ithal ettiği alüminyumun arttığı görülmektedir.

Tablo 6.16. ABD'nin dünya ile dış ticareti (Milyar Dolar)

Yıl	Dış Denge	İhracat	İthalat
2015	491	2 279	2 770
2016	481	2 238	2 719
2017	514	2 387	2 901
2018	580	2 539	3 119
2019	577	2 528	3 105
2020	681	2 127	2 808

Kaynak: US Census Bureau

Tablo 6.16'de ABD'nin dış ticaret açığının, Başkan Trump'ın 2018 yılında uyguladığı korumacı dış ticaret politikasının temel hedeflerinden olan dış ticaret açığını azaltma ile ilgili bir iyileşmenin değil tersine kötüleşmenin olduğuna işaret etmektedir. Trump'ın Çin ile dış ticaret açığı azalmış fakat toplamda ABD'nin dış ticaret açığı artmaya devam etmiştir. Bu durum gümrük duvarlarının ticaret saptırıcı etkisinin olduğunu göstermektedir.

Şekil 6.26.

ABD-Çin ticaret savaşının ülke bazında ticaret saptırıcı etkisi (Milyar dolar) (2019 İlk altı ayı)

Kaynak: Nicita, 2019, s. 11

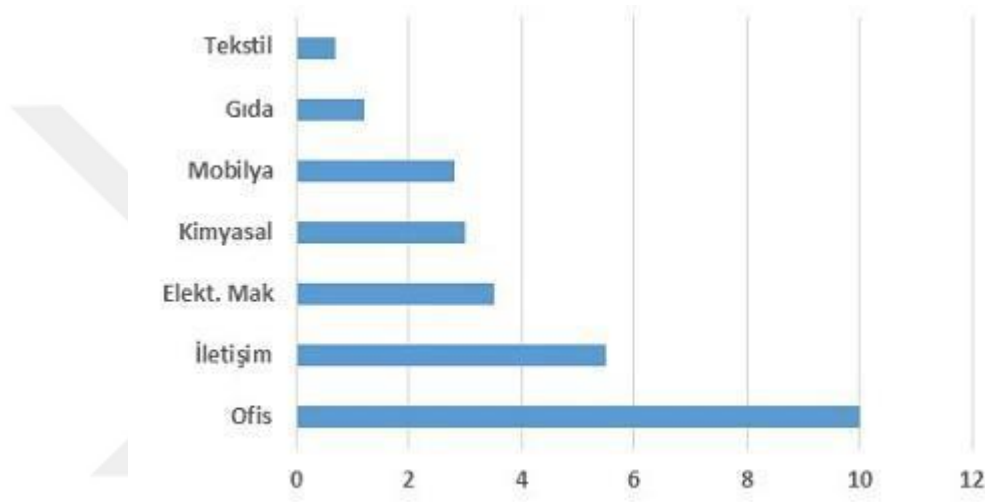
ABD-Çin arasındaki ticaret savaşı ile başlayan karşılıklı gümrük vergisi artışları diğer ülkelerin yapacakları ihracatı artırma ortamının oluşmasına neden olmuştur.

Ticaret saptırıcı etki olarak ifade edilen bu durumdan yararlanan ülkelerin artırmış oldukları ihracat miktarı şekil 6.26'da gösterilmiştir.

Ticaret savaşından en fazla ihracatını artıran ülke Tayvan olmuştur. 2019 yılı ilk yarısını ifade eden bu verilere göre Tayvan yaklaşık 4.2 milyar dolarlık payla ticaret saptırıcı etkiden en fazla yararlanan ülke olduğu görülmektedir. Tayvan'ın ABD'ye yapmış olduğu bu ihracat artışında ofis makineleri ve telekomünikasyon ekipmanları sektörü başı çekmektedir. Tayvan'dan sonra ticaret savaşından en çok yararlanan ikinci ülke ise yaklaşık 3.5 milyar dolarlık ihracat artışı ile Meksika gelmektedir. Meksika yapmış olduğu bu ihracat artışları tarım, nakliye ekipmanları ve elektrikli makineler sektörlerinde gerçekleşmiştir (Nicita, 2019, s. 11). AB, yaklaşık 2.7 milyar dolarlık ihracat artışıyla çatışma ortamından yararlanan bir başka kesim olmuştur. AB daha çok makine ihracatlarını artırmak suretiyle bu artışı gerçekleştirmiştir. Ticaret saptırıcı etkiden faydalanan bir başka ülke ise Vietnam'dır. ABD'ye yapmış olduğu ihracat artışından yararlanan bu ülke mobilya ve iletişim ekipmanları sektörleri üzerinden ihracat artışını gerçekleştirmiştir. Güney Kore, Kanada ve Hindistan da ABD -Çin arasındaki ticari gerilimden yararlanarak ihracatlarını artırmışlardır. Bu ülkelerin ihracat artışları yukarıda sayılan ülkelere göre daha sınırlı düzeyde kalmıştır. Güney Asya, Latin Amerika ve Sahra Altı Ülkeler yine ticaret saptırıcı etkiden yararlanan ülke gruplarıdır. ABD 2019 yılı ilk altı ayında yaklaşık 14 milyar dolarlık ithalatı azaltarak hiç bir ülkeden alım yapmamıştır.

ABD-Çin arasındaki ticaret savaşının ticaret saptırıcı etkisini ülkeler bazında incelenmiştir. Ticaret saptırıcı etki sektörler bazında şekil \ref{sektör}'de gösterilmiştir. Şekilde, ticaret savaşında en fazla etkilenen sektör ofis makinaları sektörü olduğu görülmektedir. ABD'nin 2019 yılı ilk altı ay sonucunda ofis makinaları Çin'den yapmış olduğu ithalatta 10 milyar dolarlık bir azalma söz konusudur. Buna karşılık bu sektörde başta Tayvan olmak üzere birçok ülkede ABD'ye ihracat artışları yaşanmıştır. Ofis makinaları sektöründe ABD'nin Çin'den almaktan vazgeçtiği 10 milyar dolarlık kaybın sadece 4.5 milyar doları Tayvan tarafından karşılanmıştır. Dolayısıyla ofis makinaları sektöründe ABD'nin Çin'den almaktan vazgeçtiği kısmının önemli bir bölümünü hiçbir ülkeden karşılayamaması Çin bu sektördeki kritik önemini

önemini ortaya koymaktadır. Haberleşme teçhizatı ve mobilya, diğer ülkelerden yapılan ithalat artışının ABD'nin Çin'den ithalatındaki düşüşün yerini almaya yeterli olmadığı diğer iki sektördür. Bu iki sektörden en çok Vietnam ihracatçıları yararlandı. Makine sektörlerindeki ticaret saptırma etkileri, ABD ithalatındaki artışın önemli bir kısmının yalnızca Doğu Asya bölgesinden gelmemesi dikkat çekicidir. Bu sektörler için Meksika, Avrupa Birliği ve Japonya ticaret savaşının sonuçlarından olumlu anlamda sonuç çıkardıkları söylenebilir (Nicita, 2019, s. 12).

Şekil 6. 27. ABD-Çin Ticaret savaşının ticaret saptırıcı etkisi sektör bazında (Milyar dolar) (2019 İlk altı ayı)

Kaynak: Nicita, 2019, s. 12

ABD başkanı Trump, daha bakan olmadan Pennsylvania’ da yaptığı konuşmada Çin’in Amerikan ticari sırları dahil olmak üzere yapmış olduğu yasadışı faaliyetleri durdurmazsa Ticaret Yasası dahilinde kendisine verilen yetkileri kullanacağını ifade etmiştir. Yine aynı konuşmasında Çin’in ihracatta kendi şirketlerine uygulaması olduğu sübvansiyonların DTÖ kuralları ile çeliştiğini ve konuyla alakalı olarak DTÖ’de ticari davalar açacağını söylemiştir. Fakat göreve geldiğinde birinci kısımda söylediklerini uyguladığı ek gümrük vergileriyle hayata geçirirken, DTÖ ile ilgili olarak bu kurum nezdinde dava açma yoluna girmemiştir. Muhtemelen bu kurumdan çıkacak kararların kendi lehine olmayacağına inandığı içindir. DTÖ’den ülkesi lehinde önemli kararlar çıkmayacağını fark etmesinden sonra Çin’e karşı istediklerini

gerçekleştirmek üzere harekete geçen Trump, imzalamış olduğu ticaret anlaşması sonrasında geçen bir yıllık süreçte acaba istediklerinin ne kadarını elde etti?

Şekil 6.28. Ticaret Savaşı'nın büyümeye etkisi (2019 Yılı)

Tablo 6.28'de gösterildiği gibi ticaret savaşı her iki ülkenin büyüme rakamlarını belli oranlarda düşürmüştür. Fakat karşılaştırmalı olarak iki ülkenin GSMH' ları oransal olarak Çin tarafından daha fazla düştüğü görülmektedir. Oransal olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin çok daha fazla olumsuz etkilenmesi, aslında bu ticaret savaşının asıl nedeni hakkında da bir fikir vermektedir. Zira ABD'nin, Çin'in son yirmi yıllık muazzam büyüme oranlarını küçük bir miktar olsa da düşürebilmesi, kendisinin stratejik amaçlarına paralel olduğu söylenebilir.

Çin Halk Cumhuriyeti, ABD ile yapmış olduğu anlaşma gereği, 2020 ve 2021 yıllarında 2017 yılı rakamlarına göre 200 milyar dolarlık ek ithalat yapmayı kabul etmiştir. 2020 yılı rakamlarına bakıldığında Çin taahhüt ettiği ithalatın ancak %58'ini gerçekleştirdiği görülmektedir (Bown, 2020). Nisan 2021 dönemine kadar Çin'in ithalatı 64 milyar dolar olarak taahhüt edilmesine rağmen 47 milyar dolarda kaldığı ve hedeflenen düzeyin %73'ne ulaşıldığı görülmektedir. ABD'nin Çin'e ihracatı ise aynı dönemde hedeflenen 57 milyar dolar iken gerçekleşen 34 milyar dolar olmuştur. Taahhütlerin gerçekleşme oranı %60 gibi düşük bir oranda kalmıştır.

Koronavirüs salgınının Çin'de ortaya çıkması ve 2020 yılı başlarında Çin'de hayatı durma noktasına getirmesi, Birinci Faz Ticaret Anlaşmasının taahhütlerini yerine

getirmesinde zorlanmasına neden olmuş olabilir. Çin Halk Cumhuriyeti 2019 yılında ticaret savaşının etkisiyle büyümesi önceki yıllara göre biraz düşmüştür.

7. SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Dünyada devletler, kendi ekonomilerini dış rekabete karşı korumak veya serbest dış ticareti savunmak konusunda çok farklı uygulamalar yapmaktadırlar. Geleneksel olarak gelişmiş ülkelerin piyasaları, hem içinde bulundukları liberal ekonomi ilkelerinin gereği olarak hem de gelişmekte olan ülkelerin piyasalarına göre kendi piyasalarının daha fazla yeniliğe açık ve rekabete daha fazla dirençli olmaları nedeniyle, çoğu zaman gelişmiş ülkeler gelişmekte olan ülkelere göre daha az korumacılığa başvurma ihtiyacı duyarlar.

Türkiye- ABD ticari ilişkileri, dış ticaret teorileri çerçevesinde değerlendirilebilir. Heckscher-Ohlin teorisi ülkelerin ticaret yapmalarındaki temel nedenin ilgili ülkelerin üretim faktörlerinin yapısının farklılığı olduğunu belirtir. Özellikle emek ve sermaye üretim faktörlerinin ülkelerin yapılarına göre farklı olacağından, bu farklılıkları kullanarak ilgili iki ülkenin ticarete kazançlı çıkacağı iddiası Türkiye-ABD ticari ilişkileri için geçerli olabilir. İki ülkenin üretim faktörleri yapısındaki farklılıklar iki ülkenin ticaret yapmasında kazançlı çıkacakları öngörüsünü güçlendirmektedir.

Dış ticaret teorileri kapsamında karşılıklı ticaret yaparak ülkeleri kazançlı çıkarmaları gereken bir ortamda ABD, serbest dış ticaret politikasında paradigma değişikliğine gitmiştir. Bu kapsamda son yıllarda korumacılığı dünyada gündem haline getiren ve uzun yıllardır hegemonyasını borçlu olduğu liberal ekonomik sistemin en güçlü savunucularından ABD'nin, liberal ekonomik sistemin temel ilkelerine aykırılıklar içeren dış ticareti sınırlayıcı korumacı dış ticaret politikaları uygulamalarına başlaması, dikkatleri çekmiştir. Uzun süredir gündemden düşmüş olan korumacılığı tekrar gündeme getiren ABD'nin özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında sürekli olarak serbest dış ticareti savunmasına rağmen özellikle Trump döneminde serbest dış ticaret felsefesine aykırı bazı adımlar atması çok büyük çelişki olarak düşünülebilir. Fakat ABD'nin korumacılık geçmişine bakıldığında bu durumun çok da şaşırtıcı olmadığı görülmektedir. ABD, kuruluşundan itibaren koruyucularına başvuran bir ülkedir. Bazen ekonomik sebepler bazen de siyasi sebeplerle korumacılığı başvurmaktan geri durmamıştır. Hayata geçirdiği korumacılık önlemleri ile kendi üreticilerini korumaktan başka bazen de hedef aldığı ülkeyi siyasi olarak kendi çıkarlarına uygun hareket etmesi için zorlamaktadır.

ABD'nin bazen ekonomik bazen de politik sebeplerle dış ticareti sınırlayan korumacı politikalara başvurusu, çalışmanın politik ekonomi perspektifi doğrultusunda yapılmasına neden olmuştur. Trump döneminde korumacı dış ticaret politikası uygulamaları incelendiğinde hem ekonomik gerekçeler hem de politik gerekçelerin ileri sürüldüğü görülmektedir. ABD politik gerekçeleri ileri sürerek Türkiye'ye karşı aldığı korumacı dış ticaret önlemlerinin içeriği ise ekonomiktir. ABD diğer taraftan politik ve ekonomik olarak karşısında önemli bir rakip olarak gördüğü Çin'e karşı da korumacı dış ticaret politikası uygulayarak hem ekonomik hem de politik olarak Çin'i geriletmek istemiştir.

ABD'nin 2018 yılında önce tüm dünyaya, sonra Türkiye'ye özgü başlattığı demir çelik ve alüminyum sektörlerine yönelik korumacı önlemler, ekonomik ve siyasi sebeplerin içiçe geçtiği bir ortamda gerçekleşmiştir.. Tüm dünyaya karşı başlatmış olduğu demir çelik ithalatında gümrük vergileri artışı zamanla ülke bazlı ikili görüşmelerle farklı ülkelere göre farklı sonuçlar doğurmuştur

Tüm dünyaya karşı tarifeleri yükselterek başlatmış olduğu ticaret savaşında, ilerleyen süreçlerde en büyük gerginlik, siyasi ve ekonomik olarak gelecekte kendisine rakip olabilecek Çin ile yaşanmıştır. Görünür sebep, ABD'nin bu ülke ile yaptığı dış ticarete vermiş olduğu devasa dış ticaret açıkları olmuştur. Bunun dışında, Çin'i kur manipülasyonu yapmak, fikri mülkiyet haklarına uymamak, Çin pazarında faaliyet gösteren ABD'li şirketlere teknoloji transferi yapma zorunda bırakması gibi pek çok iddia öne sürülmüştür.

Başlayan ticaret savaşları Türkiye'ye de sıçramıştır. ABD'nin Türkiye'den ithal ettiği demir çelik ürünlerinden aldığı gümrük vergilerini önemli derece artırması, iki ülke arasında gerginliğe yol açmıştır. Korumacılık önleminin gerekçesi, ulusal güvenliğin tehlike altına olmasını gerekçe göstermiştir. Ancak bu gerekçeye kimse inanmamıştır. Çünkü ABD'nin toplam demir çelik ithalatının küçük bir kısmı ABD silah sanayisinde kullanılmıştır.

Uygulanan yüksek gümrük vergileri sadece muhatap olan ülkeleri değil ABD'nin kendisi de olumsuz etkilenmiştir. ABD'de demir çelik hammaddesi kullanan işletmeler, artan maliyetlerden dolayı kendilerine rakip diğer ülke şirketlerine karşı dezavantajlı konuma gelerek ABD yönetimini suçlamışlardır. Ayrıca yükseltilecek tarife, özellikle demir çelik sektörü olmak üzere bir sektörde tedarik zincirlerini

olumsuz etkilemiştir. Dünya, II. Dünya Savaşı, sonrası serbest dış ticaretin ve istikrarlı bir dünya sisteminin savunuculuğunu yapan ABD'nin kendisinin istikrarı bozucu bir konuma geldiğine tanıklık etmiştir. Gümrük tarifelerinin yükseltilmesi ABD ekonomisinde yerli üreticilere avantaj sağlarken, ekonomide tedarik zincirlerinin bozulması, çeliği hammadde olarak kullanan sektörlerde artan fiyatlar ise ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. ABD iç pazarında çelik üretiminin artışı sınırlı düzeylerde kalmıştır.

Türkiye'ye karşı başlatmış olduğu bu ticari gerilimin temelinde ekonomik değil siyasi sebeplerin baskın olduğu görülmektedir. Ticari gerilimi başlatan Trump yönetimi, hem rahip Brunson'ın ülkesine iadesini talep etmiş hem de Türkiye ile Suriye'deki iç çatışmalara yönelik farklı bakış açılarına sahip olmasına tepki olarak ticaret savaşını başlattığı söylenebilir.

Türkiye, ABD'ye iki şekilde karşılık vermiştir. Hem uluslararası ilişkilerde karşılıklı ilkesi gereğince misilleme de bulunulmuş hem de DTÖ nezdinde gerekli itirazlarını yapmıştır. İtirazı görüşen DTÖ paneli, ABD'nin gerekçelerini inandırıcı bulmamış ve Türkiye'yi haklı bulmuştur. DTÖ kararına karşı ABD'nin tepkisi sert olmuş ve hâlâ ulusal güvenlik gerekçesini kullanmaya devam etmiştir. Ayrıca DTÖ'deki güçlü konumunu kullanarak bu kararın fiilen ve hukuken uygulanmasını önlemek için, DTÖ temyiz organını çalışamaz duruma getirerek uluslararası hukukun işlemesine fiilen engel olmuştur.

Söylemde hem demir çelik hem de alüminyumdan alınacak gümrük vergilerinin artırılacağı ifade edilse de sonuçta Türkiye'den ithal edilen demir çelik ürünlerine ilave gümrük vergisi uygulanmıştır. Türkiye'nin ABD'ye ihraç ettiği demir çelik ürünleri artan gümrük vergileri sonucunda 2019 yılında en minimum seviyeye inmiştir. ABD'ye ihraç edilen demir çelik ürünleri ihracatındaki bu düşüşe karşılık Türkiye, başka ülkelere yapmış olduğu ihracatı artırarak kaybını en az düzeyde tutmuştur. ABD'nin artırdığı gümrük vergilerini on ay sonra tekrar eski seviyelerine düşürmesi ile iki ülke arasındaki gerilim azalmış ve Türkiye'nin demir çelik ihracatı tekrar artış eğilimine girmiştir.

ABD'nin özellikle Trump döneminde uyguladığı korumacı dış ticaret politikasının Türkiye ve gelişmekte olan ülkeleri nasıl etkilediği bu çalışmanın temel araştırma sorusudur. Ataştırmanın temel sorusu ile ilgili olarak yapılan nitel araştırma ile

ABD'nin Trump döneminde uyguladığı korumacı dış ticaret politikasının Türkiye ekonomisi üzerine etkilerinin olduğu fakat bu etkinin sınırlı düzeyde kaldığı sonucuna varılmıştır. ABD tarafından uygulanan korumacı dış ticaret politikaların kısa vadede Türkiye'nin ABD'ye demir-çelik ihracatını düşürdüğü fakat uzun vadede Türkiye'nin bu ihracat kayıplarını telafi ettiği ve ihracatın tekrar korumacılık öncesi düzeye ulaştığı görülmüştür. Türkiye, aldığı önlemlerle, ABD'nin korumacı dış ticaret politikasıyla Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkisini hem zaman yönünden hem de büyüklük yönünden sınırlı düzeyde kalmasını sağlamıştır.

ABD'nin Türkiye'den ithal ettiği ürünler (özellikle demir çelik) üzerinden aldığı gümrük vergilerinin yükseltmesi ve sonrasında Türkiye'nin misillemeye bulunarak ABD'den ithal ettiği bir kısım ürünlerden aldığı gümrük vergilerinin yükseltmesi sonucunda, karşılıklı iki ülkenin mali olarak ödediği ve tahsil ettiği vergi miktarının ortaya konması ile ilgili bir araştırmanın yapılması konunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

KAYNAKLAR

- Acartürk, E. ve Kılıç, R. (2011). Osmanlı Devleti'nde kapitülasyonların iktisadi ve siyasi perspektiften analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 29(2), 1-21.
- Ağcadağ, D. ve Gövdere, B. (2021). Temel kaynaklarla yeni dış ticaret teorileri of *International Management Educational and Economics Perspectives*, 9(1), 1-14.
- Akın, Ö. C. (2014). Dünya Ticaret Örgütü uyuşmazlık çözüm mekanizmasında misilleme yaptırımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 16, 1713-1739.
- Allen, R., Dodge, C. ve Schmitz, A. (1983). Voluntary export restraints as protection policy: The US beef case. *American Journal of Agricultural Economics*, 65(2), 291-296.
- Allen, W. R. (1953). The international trade philosophy of cordell hull, 1907-1933. *The American Economic Review*, 43(1), 101-116.
- Altınkaya, Z. (2022). Liberal uluslararası ticaret politikaları uygulamaları üzerine bir değerlendirme: Son yüzyılında Osmanlı Devleti. *Maliye Finans Yazıları*, (118),
- Amiti, M., Redding, S. J. ve Weinstein, D. E. (2019). The impact of the 2018 tariffs on prices and welfare. *Journal of Economic Perspectives*, 33(4), 187-210.
- Anadolu Ajansı (30 Aralık 2018). <https://www.aa.com.tr>.
- Arı, T. (2010). *Uluslararası ilişkiler teorileri: Çatışma, hegemonya, işbirliği*. İstanbul: Marmara Kitap Merkezi.
- Arıkan, Z. (2005). 1536 Kapitülasyonları ve Cumhuriyet ideolojisi. *Tarih Araştırmaları*.terpolicy. *The Political Quarterly*, 81(2), 253-262.
- Aslan, N. ve Terzi, N. (2006). Heckscher-Ohlin-Samuelson (HOS) Teorisi ve Teorinin Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 1-14.
- Atayeter, C. ve Arzu, E. (2011). Türkiye'de uygulanmakta olan ihracat teşvikleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-26.
- Atık, H. (2006). Tercihlerde benzerlik teorisi: Türkiye ve bazı komşu ülkelerin dış ticareti üzerine bir analiz. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(2), 33-43,
- Ayhan, E. H. (1983). *Katma değer vergisi ve uygulanması halinde beşinci beş yıllık kalkınma planı döneminde finansman etkisi* [DPT Uzmanlık Tezi]. Ankara.
- Ayhan, V. ve Çakmak, H. (Ed). (2007). *Uluslararası ilişkiler: Giriş, kavram ve teoriler*. İstanbul: Doğu Kitapevi.

- Bacchus, J. (2022). Biden and trade at year one: The reign of polite protectionism. *Policy Analysis*, (926), 1-21.
- Bairoch, P. (1995). *Economics and world history: Myths and paradoxes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Bakkalcı, A. C. (2018). *Yeni yeni ticaret politikaları açısından Türkiye’de uygulanan dış ticaret politikaları stratejik mi? Yerelden globale stratejik araştırmaları*, London: IJOPEC Publivation.
- Balaam, D. N. (2015). *Uluslararası ekonomi politiğe giriş*. Ankara: Adres Yayınları
- Balaam, D. N. ve Veseth, M. (2004). *Introduction to international political economy*. New Jersey: Pearson/Prentice Hall.
- Balaam, D. N. ve Dillman, B. (2015). *Introduction to international political economy*. Bradford: Routledge.
- Balassa, B. (1963). An empirical demonstration of classical comparative cost theory. *Review of Economics and Statistics*, 45(1), 231-238.
- Balassa, B. (1965). Tariff protection in industrial countries: An evaluation. *Journal of Political Economy*, 73(6), 573–594.
- Baldwin, R. E. (1969). The case against infant-industry tariff protection. *Journal of Political Economy*, 77(3), 295–305.
- Baldwin, R. E. (1982). Gottfried Haberler's contributions to international trade theory and policy. *The Quarterly Journal of Economics*, 97(1), 141-148.
- Baldwin, R. E. (2008). *The changing nature of US trade policy since World War II, in the structure and evolution of recent US trade policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Baldwin, R. E. (2009). US trade policy since 1934: An uneven path toward greater trade liberalization (techreport). *National Bureau of Economic Research*. DOI: 10.3386/w15397
- Baldwin, R. E. ve Krueger, A. O. (1984). *The structure and evolution of recent US trade policy*. IL: University of Chicago Press Chicago.
- Barfield, C. ve Levy, P. I. (2009). Tales of the South Pacific: President Obama and the transpacific partnership. *JSTOR*, 2, 1-10.
- Barough, A. S., Shoubi, M. V. ve Skardi, M. J. E. (2012). Application of game theory approach in solving the construction project conflicts. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 58, 1586–1593.
- Barth, J. (2016). Reconstructing mercantilism: Consensus and conflict in British Imperial Economy in the seventeenth and eighteenth centuries. *William & Mary Quarterly*, 73(2), 257–290.

- Başkol, M. O. (2016). Türkiye ihracatının ithalata bağımlılığının dâhilde işleme rejimi açısından analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 1-19.
- Bayraktutan, Y. (2003). Bilgi ve uluslararası ticaret teorileri. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(4), 175–186.
- Beghin, J. C. (2006). *Nontariff barriers (techreport)*. <https://econpapers.repec.org/paper/iascpaper>.
- Bennett, P. G. (1995). Modelling decisions in international relations: game theory and beyond. *Mershon International Studies Review*, 39(1), 19–52.
- Bergsten, C. F. (2002). A renaissance for US trade policy. *Foreign Aff*, 81, 86.
- Berthou, A., Jarret, C., Siena, D. ve Szczerbowicz, U. (2019). *The macroeconomic implications of a global trade war*, in *World Economic Forum*. <https://www.weforum.org/agenda/2019/02/themacroeconomic-implications-of-a-global-trade-war>
- Bisio, V., Horne, C., Listerud, A., Malden, K., Nelson, L., Salidjanova, N. ve Stephens, S. (2020). *The US-China “Phase one” Deal: A background*. Washington, DC: US-China Economic and Security Review Commission.
- Blackwill, R. D. (2019). *Trump's foreign policies are better than they seem*. <https://policycommons.net>
- Blonigen, B. A. (2006). Evolving discretionary practices of US antidumping activity. *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, 39(3), 874–900.
- Blonigen, B. A., Prusa, T. J. (2016). *Dumping and antidumping duties*, in *Handbook of commercial policy*. New Jersey: Elsevier.
- Bocutoğlu, E. (2022). *İktisadi düşünceler tarihi*. Ankara: Murathan Yayınevi.
- Bollen, J. ve Rojas-Romagosa, H. (2018). Trade wars: Economic impacts of US tariff increases and retaliations. An international perspective. *CPB Background Document*, 2018, 1-43.
- Bown, C. P. (2021). The US–China trade war and Phase One agreement. *Journal of Policy Modeling*, 43(4), 805-843.
- Brown, C. P. ve Russ, K. (2021). *Biden and Europe remove Trump's steel and aluminum tariffs, but it's not free trade*. <https://www.piie.com/blogs/trade-and-investment-policy-watch/biden-and-europe-remove-trumps-steel-and-aluminum-tariffs>
- Bown, C. P. (2020). US-China phase one tracker: China's purchases of US goods. *Peterson Institute for International Economics (PIIE)*, 14.

- Brander, J. A. (1995). Strategic trade policy. *Handbook of international Economics*, 3, 1395–1455.
- Brisco, N. A. (1907). *The economic policy of Robert Wal- pole*. New York: Columbia University Press.
- Bryson, T. A. (1977). *American diplomatic relations with the middle east, 1784-1975: A survey*. Metuchen, NJ: Scarecrow Press.
- Buluş, A. ve Kabaklarlı, E. (2010). 1929 ekonomik buhranı ile son dönem global krizin karşılaştırılması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 10(19), 1-22.
- Cai, W. (2020). Financialization, economic structure change, and the USA–China trade war. *World Review of Political Economy*, 11(2), 256–269.
- Capling, A. (1997). Economic nationalism in the 1990s. *The Australian Quarterly*, 69(2), 1-14.
- Carvalho, M., Azevedo, A. ve Massuquetti, A. (2019). Emerging countries and the effects of the trade war between US and China. *Economies*, 7(2), 45.
- Cavuşgil, S. T. (2009). *International business: Strategy, management, and the new realities*. India: Pearson Education.
- Cebeci, A. K. ve Yılmaz, M. (2013). Dahilde işleme rejimi ve türk dış ticareti üzerine etkilerinin analizi (1996-2011). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 206-224.
- Census Bureau (2022). <https://www.census.gov>.
- Chang, H. J. (2005). The dangers of reducing industrial tariffs. *Challenge*, 48(6), 50–63.
- Chang, H. J. ve Akıncılar, T. O. (2003). *Kalkınma reçetelerinin gerçek yüzü*. İstanbul: İletişim.
- Chase, P. (2020). *The missing partnership: The United States, Europe, and China's economic challenge*. German: Marshall Fund of the United States.
- Cheng, C. (2019). US-China Trade War: Is Malaysia benefiting from" diversions" in US import demand? *Institute of Strategic and International Studies*.
- Clark, D. M. (1940). The American board of customs, 1767-1783. *The American Historical Review*, 45(4), 777–806.
- Claussen, K. (2020). Trade's security exceptionalism. *Stan. L. Rev.* 72, 1097.
- Clemens, M. A. ve Williamson, J. G. (2004). Why did the tariff–growth correlation change after 1950? *Journal of Economic Growth*, 9(1), 5-46.

- Commission, U. I. T. (2009). *Certain passenger vehicle and light truck tires from China*. Investigation Publication.
- Comtrade (2022). *Trade flow*. <https://comtradeplus.un.org/TradeFlow>
- Congressional Research Service (2022). <https://crsreports.congress.gov>.
- Conybeare, J. (1985). Trade wars: A comparative study of Anglo-Hanse, Franco-Italian, and Hawley-Smoot conflicts. *World Politics*, 38(1), 147–172.
- Cooper, W. H. (2007). *US Trade with developing countries: Trends, prospects, and policy implications*. Congressional Research Service, Library of Congress.
- Cripps, F. ve Godley, W. (1978). Control of imports as a means to full employment and the expansion of world trade: The UK's case. *Cambridge Journal of Economics*, 2(3), 327–334.
- Crook, J. R. (2010). President acts on labor claim of market disruption, imposes tariffs on chinese tires. *The American Journal of International Law*, 104(1), 111.
- Curran, J. (2018). Americanism, not globalism: President Trump and the American mission. *JSTOR*, <https://www.jstor.org/stable/resrep19793>
- Curtis, J. F. (1913). The administrative provisions of the revenue act of 1913. *The Quarterly Journal of Economics*, 28(1), 31–45.
- Çaylı, Ş. ve Babahanoğlu, V. (2020). ABD'nin küresel hegemonik üstünlüğünde ticaret savaşlarının araçsallaştırılması. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 6(1), 342-355.
- Çekin, S. E. ve Nuroğlu, E. (2020). Ticaret savaşlarının uluslararası ticaret ve reel ekonomiye etkisi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (27), 73-90.
- ÇİB (2022). <https://www.cib.org.tr>.
- Dadush, U., Ali, S. ve Odell, R. E. (2011). Is protectionism dying? *Policy Commons*, DOI: 20.500.12592/kd7d1z
- Darling, L. T. (2015). Ottoman customs registers (gümrük defterleri) as sources for global exchange and interaction. *Review of Middle East Studies*, 49(1), 3–22.
- Davis, R. (1966). The rise of protection in England, 1689- 1786. *The Economic History Review*, 19(2), 306–317.
- Dobson, J. M. (1976). *Two centuries of tariffs: The backg- round and emergence of the US International Trade Commission*. US: Government Printing Office.
- Dormois, J. P. ve Lains, P. (2006). *Classical trade protectionism 1815-1914*. London: Taylor & Francis.

- Dorsey, J. M. (2019). Trump's trade wars: A new world order? Begin – Sadat Center for Strategic Studies. *Mideast Security and Policy Studies* No. 166.
- Dunn, R. M. ve Mutti, J. H. (2003). *International economics*. London: Routledge.
- Dura, C. (2000). Yeni dış ticaret teorileri: Genel bir bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (16), 1–16.
- Dünya Bankası (2022). <https://data.worldbank.org>.
- Eacott, J. P. (2012). Making an imperial compromise: The calico acts, the atlantic colonies, and the structure of the British Empire. *The William and Mary Quarterly*, 69(4), 731–762.
- Edminster, L. R. (1943). International trade and postwar reconstruction. *The American Economic Review*, 33(1), 303–321.
- Elms, D. (2021). Trade disrupted. *Southeast Asian Affairs*, 2021, 39–52.
- Ercan, A. ve Çomak, H. (2009). *Uluslararası ilişkilere giriş: Teorik bakış*. İzmit: Umuttepe Yayınları.
- Erhan, A. (1998). 1830 Osmanlı-Amerikan Antlaşması'nın gizli maddesi ve sonuçları. *Belleten-Türk Tarih Kurumu*, 62(234), 457–465.
- Ersungur, M. Ş., Kılıç, F. A. ve Tığtepe, E. (2022). Covid-19 pandemisinin uluslararası ticarete etkisi: Türkiye örneği. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 9(27), 66-81.
- Ersungur, Ş. M. ve Yalman, İ. N. (2009). Bölgesel kalkınmada ihracat teşviklerinin etkinliği: Sivas ilinde bir uygulama. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(1), 81-98.
- Ersungur, Ş. M., ve Takım, A. (2018). Türkiye'de teşvik sisteminin yapısı, sorunları ve etkinliği üzerine bir politika önerisi: tek bir uygulamacı kuruluş sorunları çözer mi? *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(3), 725-744.
- Eryılmaz, B. (2015). *Kamu yönetimi: Düşünceler yapılar- fonksiyonlar-politikalar*. İzmit: Umuttepe Yayınları.
- Fajgelbaum, P. D., Goldberg, P. K., Kennedy, P. J. ve Khandelwal, A. K. (2020). The return to protectionism. *The Quarterly Journal of Economics*, 135(1), 1–55.
- Feenstra, R. C. (1984). Voluntary export restraint in US autos, 198M1: Quality, employment, and welfare effects. *The Structure and Evolution of Recent US Trade Policy* içinde (s. 35-66). Chicago: University of Chicago Press.
- Fender, J. ve Yip, C. K. (1989). Tariffs and employment: An intertemporal approach. *The Economic Journal*, 99(397), 806–817.

- Fetzer, T. ve Schwarz, C. (2019). Tariffs and politics: Evidence from Trump's trade wars. *The Economic Journal*, 131(636), 1717–1741.
- Fiorentini, R. (2019). On Trump's trade war. *Rivista di Studi Politici Internazionali*, 86(343), 369–384.
- Flaaen, A., Hortaicsu, A. ve Tintelnot, F. (2020). The production relocation and price effects of US trade policy: The case of washing machines. *American Economic Review*, 110(7), 2103–27.
- Fleming, D. (1936). How the Smoot-Hawley tariff was made. *Proceedings of the Annual Session (Southern Political Science Association)*, (9), 14–19.
- Fouda, R. A. N. (2012). Protectionism free trade: A country's glory or doom? *International Journal of Trade, Economics and Finance*, 3(5), 351.
- Francois, J. ve Baughman, L. M. (2003). *The unintended consequences of US steel import tariffs: A quantification of the impact during 2002*. Study Prepared for the CITAC Foundation, Washington, DC.: Trade Partnership Worldwide.
- Frankel, J. A. (1982). The 1807-1809 embargo against great Britain. *Journal of Economic History*, 291–308.
- Freund, C., Ferrantino, M., Maliszewska, M. ve Ruta, M. (2018). *Impacts on global trade and income of current trade disputes*. Cambridge: MTI Practice.
- Friedman, M. (1977). Adam Smith's relevance for today. *Challenge*, 20(1), 6–12.
- Furceri, D., Hannan, S. A., Ostry, J. D. ve Rose, A. K. (2020). Are tariffs bad for growth? Yes, say five decades of data from 150 countries. *Journal of Policy Modeling*, 42(4), 850–859.
- Galbraith, J. (2018). US tariffs on steel and aluminum imports go into effect, leading to trade disputes. *The American Journal of International Law*, 112(3), 499-504.
- Garraty, J. A. ve Carnes, M. C. (1983). *The American nation: A history of the United States*. New York: Harper & Row.
- Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet ve ekonomi* (186. Cilt). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gençoğlu, A. Y. (2013). Ticari kapitalizminden sanayi kapitalizmine: Merkantilizm, Liberalizm ve Marksizm. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 7(13), 79–94.
- Gerber, J. (2017). *Uluslararası iktisat* (N. T. Terregrossa, Çev.). Ankara: Nobel.
- Geyikdağı, V. N. (2011). *Foreign investment in the Ottoman Empire: International trade and relations 1854-1914*. UK: Bloomsbury Publishing.
- Gilderhus, M. T. (2006). The Monroe doctrine: Meanings and implications. *Presidential Studies Quarterly*, 36(1), 5–16.

- Gilpin, R. (1976). The political economy of the multinational corporation: Three contrasting perspectives. *American Political Science Review*, 70(1), 184-191.
- Gilpin, R. ve Gilpin, J. M. (2001). *Global political economy: Understanding the international economic order*. New Jersey: Princeton University Press.
- Goldstein, J. L., Rivers, D. ve Tomz, M. (2007). Institutions in international relations: Understanding the effects of the GATT and the WTO on world trade. *International Organization*, 61(1), 37-67.
- Gomez-Ibanez, J. A., Leone, R. A. ve O'Connell, S. A. (1983). Restraining auto imports: Does anyone win? *Journal of Policy Analysis and Management*, 2(2), 196-219.
- Gordon, L. J. (1928). Turkish-American treaty relations. *The American Political Science Review*, 22(3), 711-721.
- Gökmen, A. (2013). Tarife ve tarife dışı engeller: Uluslararası ticaret uygulamaları, ayırt edici özellikler ve Türkiye. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 5(1), 16-28.
- Gözen, R. (2014). *Uluslararası ilişkiler teorileri* (1. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Greenaway, D. (1983). *International trade policy: From tariffs to the new protectionism*. Bedford: Macmillan International Higher Education.
- Gresser, E. (2002). Toughest on the poor-America's flawed tariff system. *Foreign Aff*, 81, 9. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/fora81&div=99&id=&page=>
- Griswold, D. ve Boudreaux, D. J. (2019). How the United States should respond to China's intellectual property practices. *Mercatus Center Policy Brief*, 4, 1-10.
- Grossman, R. S. ve Meissner, C. M. (2010). International aspects of the Great Depression and the crisis of 2007: Similarities, differences, and lessons. *Oxford Review of Economic Policy*, 26(3), 318-338.
- Groten, D. (2017). China's approach to regional free trade frameworks in the Asia Pacific: RCEP as a Prime example of economic diplomacy? *Sicherheit und Frieden (S+ F)/Security and Peace*, 35(3), 144-149.
- Güler, Y. (2005). Osmanlı Devleti dönemi Türk Amerikan ilişkiler 1795-1914. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 227-240.
- Haberler, G. (1929). The theory of comparative cost once more. *The Quarterly Journal of Economics*, 43(2), 376-381.
- Haberler, G. (1933). *The theory of international trade*. London: George Allen and Unwin.

- Haley, B. F. (1936). Heckscher, mercantilism. *The Quarterly Journal of Economics*, 50(2), 347–354.
- Hamilton, A. (1791). *Report on the factures*.
https://assets.nationbuilder.com/larouchepac/legacy_url/19566/hamilton_subject_of_manufactures.pdf?1612573693
- Haynes, F. E. (1892). *The Reciprocity treaty with Canada of 1854* (Vol. 7, No. 6). Baltimore, Md.: American Economic Association
- Heckscher, E. F. (1936). Revisions in economic history: V. Mercantilism. *The Economic History Review*, 7(1), 44–54.
- Helpman, E. ve Krugman, P. R. (1985). *Market structure and foreign trade: Increasing returns, imperfect competition, and the international economy*. Cambridge: MIT Press.
- Hill, W. (1893). Protective purpose of the tariff act of 1789. *Journal of Political Economy*, 2(1), 54–76.
- Ho, K. K. (2003). Trading rights and wrongs: The 2002 bush steel tariffs. *Berkeley J. Int'l L.*, 21, 825.
- Horoz, Y. (2006). *İhracata yönelik vergi teşvikleri ve Türkiye uygulaması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Howard, H. N. (1976). The bicentennial in American- Turkish relations. *Middle East Journal*, 30(3), 291–310.
- Hsieh, P. L. (2017). *Trade strategies of the TPP-11 countries: Asian regionalism in turbulent times in Workshop: What next after the US withdrawal from the TPP? What are the Options for trade Relations in the Pacific and What will be the Impact on the EU?* Brussels.
- Hüseyin, A., Özbek, S. ve Türkmen, S. (2020). Türkiye’de cari işlemler dengesinin dinamikleri: VAR analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 57-66.
- Iliasu, A. A. (1971). IV. The Cobden-Chevalier commercial treaty of 1860. *The Historical Journal*, 14(1), 67–98.
- Irwin, D. A. (1995). The GATT in historical perspective. *The American Economic Review*, 85(2), 323–328.
- Irwin, D. A. (1998). The Smoot-Hawley tariff: A quantitative assessment. *Review of Economics and Statistics*, 80(2), 326–334.
- Irwin, D. A. (2004). The aftermath of Hamilton’s “Report on manufactures”. *The Journal of Economic History*, 64(3), 800–821.

- Irwin, D. A. (2006). Antebellum tariff politics: Coalition formation and shifting regional interests (techreport). *National Bureau of Economic Research*, DOI: 10.3386/w12161
- Irwin, D. A. (2017). *Clashing over commerce: A history of US trade policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Irwin, D. A. (2019). *US trade policy in historical perspective* (No. w26256). National Bureau of Economic Research.
- İMMİB. (2022). İstanbul Maden ve Metaller İhracatçı Birlikleri.
- İnalcık, H. (2000). *Doğu batı: Makaleler*. Ankara: Doğubatı.
- İnalcık, H. ve Quataert, D. (Ed.). (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi*. Ankara: Eren Yayıncılık.
- James, A. (1969). *America and the Mediterranean World, 1776-1882*. New Jersey: Princeton University Press.
- James, S. C. ve Lake, D. A. (1989). The second face of hegemony: Britain's repeal of the Corn Laws and the American Walker Tariff of 1846. *International Organization*, 43(30), 1–29.
- Janusch, H. ve Mucha, W. (2017). America first: Power and geopolitics in US trade policy under president Trump. *Sicherheit und Frieden (S+ F)/Security and Peace*, 35(3), 110–114.
- Johnson, H. G. (1953). Optimum tariffs and retaliation. *The Review of Economic Studies*, 21(2), 142-153.
- Jones, R. W. (2006). Protection and real wages: The history of an idea. *The Japanese Economic Review*, 57(4), 457–466.
- Kara, A. (2006). Osmanlı Devleti-ABD ticari ilişkileri. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 1(2), 35–49.
- Karluk, R. (1995). Karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin gelişmekte olan ülkeler yönünden geçerliliği üzerine düşünceler. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 33(1-4).
- Karluk, S. R. (2002). *Uluslararası ekonomi: Teori ve politika*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım AŞ.
- Kaya, T. (2017). DTÖ Anlaşmalarındaki yükümlülüklerden kaçınmaya olanak sağlayan istisna hükümleri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 169-192.
- Kayapınar, S. (2017). 1830 Osmanlı –ABD Ticaret Antlaşması öncesi Amerika'nın diplomasi girişimleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (51), 39–56.

- Kaysen, C. (1946). A revolution in economic theory? *The Review of Economic Studies*, 14(1), 1–15.
- Keesing, D. B. (1965). Labor skills and international trade: Evaluating many trade flows with a single measuring device. *The Review of Economics and Statistics*, 47(3), 287–294.
- Keller, W. ve Shiue, C. H. (2024). Endogenous formation of free trade agreements: Evidence from the Zollverein's impact on market integration. *The Journal of Economic History*, 74(4), 1168–1204.
- Kelly, P. (1980). The Irish woollen export prohibition act of 1699: Kearney revisited. *Irish Economic and Social History*, 7(1), 22-44.
- Kemer, O. B. (2003). *Bir dış ticaret politikası aracı ihracat teşvikleri: Teori-uygulama*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.
- Kenen, P. B. (1965). Nature, capital, and trade. *Journal of Political Economy*, 73(5), 437–460.
- Kennedy, S. (2020). Mystery math. *CSIS Brief*, 20.
<https://www.csis.org/programs/chinese-business-and-economics/scott-kennedys-publications>
- Koçak, D. (2018). Tarihsel süreç içerisinde Türkiye ile ABD arasında olan ilişkilerin gelişimi ve Türkiye-ABD ticaret antlaşması (1 Nisan 1939). *Atatürk Dergisi*, 7(1), 95-120.
- Koçakoğlu, M. A., Özeydin, A. (2020). Yeni korumacılık: Ticaret savaşı mı? Küresel liderlik savaşı mı? *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(74), 630-646.
- Kohnert, D. (2018). *Just peanuts? Trump's protective tariffs and their impact on Africa*. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3157328
- Kolko, G. (2015). *5. The politics of war*. New Jersey: Princeton University Press.
- Köprülü, O. (1987). Tarihte Türk-Amerikan münasebetleri. *Belleten*, 51(200), 927–947.
- Krueger, A. O. (1987). Protectionism and non-tariff barriers in world trade. *Harvard International Review*, 1987, 19–23.
- Krugman, P. R. (1994). *Introduction to "empirical studies of strategic trade policy"*. Chicago: University of Chicago Press.
- Krugman, P. R., Obstfeld, M. ve Melitz, M. J. (2018). *International trade: Theory & policy*. London: Pearson Education Limited.
- Kurat, A. N. (1964). Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri münasebetleri (1774-1816). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 175–213.

- Kurat, A. N. (1964). *Türk-Amerikan münasebetlerine kısa bir bakış, 1800-1959*. İstanbul: Doğu Matbaası.
- Kurtuluş, G., İnci, M. (2021). Fransız Merkantilizminin Disiplinci İktidar Projesi: Büyük Kapatılma. *Marmara Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 43(2), 253-265.
- Labucay, I. (2020). Elizabeth Rosenberg/Peter E. Harrell/Ashley Feng: A new Arsenal for competition. *Sirius-Zeitschrift für Strategische Analysen*, 4(3), 360-361.
- Lahiri, S., Sheen, J. (1990). On optimal dumping. *The Economic Journal*, 100(400), 127-136.
- Lake, D. A. (2018). *Power, protection, and free trade: International sources of US commercial strategy, 1887-1939*. New York: Cornell University Press.
- Lake, D. A., Ak, M. Z. ve Kahraman, Ü. O. (2014). Britanya ve Amerikan hegemonyasının karşılaştırılması: Gerileme çağı üzerine bazı dersler. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 122-138.
- Lau, L. J. (2019). The China-US trade war and future economic relations. *China and the World*, 2(02), 1950012.
- Lavergne, R. P. (1983). *The political economy of U. S. tariffs*. London: Academic Press
- Leontief, W. (1953). Domestic production and foreign trade; The American capital position re-examined. *Proceedings of The American Philosophical Society*, 97(4), 332-349.
- Leontief, W. (1956). Factor proportions and the structure of American trade: further theoretical and empirical analysis. *The Review of Economics and Statistics*, 38(4), 386-407.
- Levinsohn, J. A. (1989). Strategic Trade Policy when firms can invest abroad: when are tariffs and quotas equivalent? *Journal of International Economics*, 27(1-2), 129-146.
- Liang, G. ve Ding, H. (2020). *The China-US trade war*. London: Routledge.
- Liman, Y. S. ve Sönmez, F. E. (2022). Ticaret savaşlarının dünya ekonomisi üzerindeki etkileri: Ampirik bir analiz. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 123-140.
- Lincicome, S. ve Manak, I. (2021). Protectionism or National Security? *The Use and Abuse of Section*, 232.
- Lincicome, S. ve Obregon, A. C. (2022). The (Updated) case for free trade. *Policy Analysis*, (925).

- Linder, S. B. (1961). *An essay on trade and transformation*. Almqvist & Wiksell Stockholm.
- List, F. (1856). *National system of political economy*. Philadelphia:JB Lippincott & Company.
- Love, P. ve Lattimore, R. (2009). Protectionism? Tariffs and other barriers to trade. *International Trade: Free, Fair and Open*, 54–57.
- Lovely, M. (2020). *U.S. China the New Cold War*. <https://www.milkenreview.org/china-the-new-cold-war>
- Lu, D. (2021). Revisiting the US-China trade conflict. *Indian Journal of Asian Affairs*, 34(1/2), 115–119.
- MacDonald, C. (2009). NAFTA cross-border trucking: Mexico retaliates after congress stops Mexican trucks at the border. *Vand. J. Transnat'l L.*, 42, 1631.
- MacDougall, D., (1975). *British and American exports: A study suggested by the theory of comparative costs* (pp. 5-68). Palgrave Macmillan UK.
- adsen, J. B. (2001). Trade barriers and the collapse of world trade during the Great Depression. *Southern Economic Journal*, 67(4), 848-868.
- Magness, P. W. (2009). Morrill and the missing industries: Strategic lobbying behavior and the tariff, 1858-1861. *Journal of the Early Republic*, 29(2), 287–329.
- Mahon, R. ve Mytelka, L. K. (1983). Industry, the state, and the new protectionism: Textiles in Canada and France. *International Organization*, 551–581.
- Malik, A. R. (2018). US Withdrawal from the Trans-Pacific Partnership. *Strategic Studies*, 38(1), 21-33.
- Mann, C. L. (1987). Protection and retaliation: Changing the 'Rules of the Game'. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1987(1), 311–335.
- McBride, J. (2021). *After Trump: What Will Biden Do on Trade?*. Council on Foreign Relations.
- McClenahan, W. (1991). The Growth of voluntary export restraints and American foreign economic policy, 1956-1969. *Business and Economic History*, 180–190.
- McFarland, C. E. ve Neal, N. E. (1969). The nascence of protectionism: American tariff policies, 1816-1824. *Land Economics*, 45(1), 22–30.
- McGowan, B. ve McGowan, B. W. (1981). *Economic life in Ottoman Europe: Taxation, trade and the struggle for land, 1600-1800*. Cambridge University Press.

- McKenzie, F. (2008). GATT and the cold war: Accession debates, institutional development, and the western alliance, 1947–1959. *Journal of Cold War Studies*, 10(3), 78–109.
- Melitz, M. J. (2003). The impact of trade on intra industry reallocations and aggregate industry productivity. *Econometrica*, 71(6), 1695–1725.
- Merry, R. W. (2016). Protectionism in America. *The National Interest*, (146), 28–36.
- Metzger, S. D. (1962). Trade expansion act of 1962, The. *Geo. LJ*, 51, 425.
- Miel, J. (2020). The Post-COVID-19 economic recovery. *Insight Turkey*, 22(2), 33–52.
- Misselden, E. (1622). *Free trade, or, the meanes to make trade flourish*. (2. Baskı). London: I. Legatt for S. Waterson.
- Moon, B. E. (2018). *Dilemmas of international trade*. New York: Routledge.
- Moore, M. O. ve Maxim, R. (2014). US trade policy. *Great Decisions*, 85–96.
- Morgenstern, O. ve Von Neumann, J. (1953). *Theory of games and economic behavior*. New Jersey: Princeton University Press.
- Morrison, R. J. (1993). The London monetary and economic conference of 1933: A public goods analysis. *American Journal of Economics and Sociology*, 52(3), 307–321.
- Murphy, S. D. (2002). Imposition of US tariffs on steel imports. *American Journal of International Law*, 96(4), 977–978.
- Myint, H. (1977). Adam Smith’s theory of international trade in the perspective of economic development. *Economica*, 44(175), 231–248.
- Mzwri, A. ve Altinkaya, Z. (2019). The impact of e-commerce on international trade: Case of Turkey. *International Journal of Contemporary Research and Review*, 10(1), 21190–21209.
- Nicita, A. (2019). *Trade and trade diversion effects of United States tariffs on China*. UNCTAD 37 (UNC- TAD/SER. RP/2019/9).
- Nihat, Ö. (2015). Uluslararası ticarete korumacılık ve Türkiye’de uygulanan koruma önlemleri. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, (5), 23–33.
- Nivola, P. S. (1986). The new protectionism: US trade policy in historical perspective. *Political Science Quarterly*, 101(4), 577–600.
- O’Brien, R. (2016). *Subsidy regulation and state transformation in North America, the GATT and the EU*. London: Palgrave Macmillan.

- O'Brien, R. ve Williams, M. (2013). *Global political economy: Evolution and dynamics*. London: Palgrave Macmillan.
- O'Brien, P. K. ve Pigman, G. A. (1992). Free trade, British hegemony and the international economic order in the nineteenth century. *Review of International Studies*, 18(2), 89–113.
- Oba, A. E. (2021). Yeni belgeler ışığında Cumhuriyetin ilk döneminde Türkiye-ABD ilişkileri 1929-1932. DOI:10.51824/978-975-17-4794-5.03
- OECD (2007). *Subsidy reform and sustainable development*. OECD Sustainable Development Studies. Political economy aspects.
- Ohlin, B. (1935). *Interregional and international trade*. Cambridge: Harvard University Press.
- Oktay, N. (1986). *Karşılıklı ticaret sistemi (countertrade) dünyadaki ve Türkiye'deki uygulaması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Oransay, G. (2016). Dışa açıklığın ücretlere etkisi: Türkiye üzerine ampirik bir uygulama. *Academnic Review of Economics Administrative Sciences*, 9(3).
- Ossa, R. (2011). A “new trade” theory of GATT/WTO negotiations. *Journal of Political Economy*, 119(1), 122–152.
- Oygur, H. (1986). Karşılıklı Ticaret. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(1-2).
- Öncel, T. (1981). Ekonomik Kalkınmada Dış Ticaret Politikası Alternatifleri ve Türkiye'de İhracatı Teşvik Önlemleri. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (28), 15-58.
- Öniş, Z. ve Kutlay, M. (2014). *Uluslararası politik ekonomi*. Inside: Şaban Kardaş Ali.
- Öz, E. ve Bozdoğan, K. G. (2012). Türkiye ve dünya uygulamalarından örneklerle anti damping vergileri ve etkileri. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi (MUVU) Journal of Accounting & Taxation Studies (JATS)*, 5(3).
- Packard, C. (2018). Steel imports pose no threat to national security. *R Street Policy Study* no:127.
- Pamuk, Ş. (2007). *Osmanlı-Türkiye iktisadi tarihi 1500-1914*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Pamuk, S. (1988). *100 soruda Osmanlı-Türkiye iktisadi tarihi, 1500-1914*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Panzac, D. (1992). International and domestic maritime trade in the Ottoman Empire during the 18th century. *International Journal of Middle East Studies*, 24(2), 189–206.

- Peacock, N., Bostock, T., Greenhalgh, P. ve Kleih, U. (2004). *Trade issues background paper: The impact of dumping on trade in fisheries products*. Peterson Institute for International Economics.
- Phillips, J. D. (1945). Jefferson's Wicked tyrannical embargo. *New England Quarterly*, 466–478.
- Pollack, S. D. (2012). Origins of the modern income tax, 1894-1913. *Tax Law*, 66, 295.
- Posner, M. V. (1961). International trade and technical change. *Oxford Economic Papers*, 13(3), 323–341.
- Quataert, D. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve sosyal tarihi* (A. Berktaş, S. Andıç ve S. Alper, Çev.). H. İnalcık ve D. Quataert (Ed.), İstanbul.
- Rasmus, J. (2018). Trump's déjà vu China trade war. *World Review of Political Economy*, 9(3), 346–363.
- Reform, O. S. (2007). *Sustainable development: Political economy aspects*. OECD Sustainable Development Studies.
- Remini, R. V. (1993). *Henry Clay: Statesman for the Union*. The Journal of Southern Association. V.59. No: 2.
- Renehan, E. (2007). *The monroe doctrine: The cornerstone of American foreign policy*. Infobase Publishing.
- Resmi Gazete (2018). 15.08.2018 Tarihli Resmi Gazete.
- Ricardo, D. (1891). *Principles of political economy and taxation*. G. Bell: Sons.
- Rosendorff, B. P. (1996). Voluntary export restraints, anti-dumping procedure, and domestic politics. *The American Economic Review*, 544–561.
- Rybczynski, T. M. (1955). Factor endowment and relative commodity prices. *Economica*, 22(88), 336-341.
- Sabır, H. (2006). Atatürk'ün ekonomi anlayışı. *Sayıştay Dergisi*, (62), 3–1
- Safadi, R. (1994). *New trade theories and new trading opportunities for Turkey* [Bildiri sunumu]. Economic Research Forum; 9417. Cairo, EG.
- Sahin, V. N. (2019). *Amerikasız Trans Pasifik Ticaret Anlaşması: Doğu Asya'da hareket alanı artan Japonya*. Avrasya İncelemeleri Merkezi.
- Salvatore, D. (2012). *Introduction to international economics*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Sanchez, A. (1987). Non-tariff barriers in ASEAN-Japan and Intra-ASEAN trade. *ASEAN Economic Bulletin*, 4(1), 1–8. <http://www.jstor.org/stable/25770138>

- Sandalcı, U. (2010). İhracat Teşvikleri ve Türkiye'nin İhracatı Üzerine Etkileri. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, [Basılmamış Yüksek Lisans Tezi].
- Savrul, B. K. Özel, H. A. ve Kılıç, C. (2013). Osmanlı'nın son döneminden günümüze Türkiye'de Dış ticaretin gelişimi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1), 24.
- Saygılı, F. Manavgat, G. (2014). Linder hipotezi: Türkiye'nin dış ticareti için ampirik bir analiz. *Ege Academic Review*, 14(2).
- Sayılğan, G. ve Şenol, C. (2010). Dahilde İşleme Rejimi ve Türk İşletmelerinin İhracatı Üzerine Etkileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (35), 37-53.
- Schott, J. J. (2009). Trade policy and the Obama administration. *Business Economics*, 44(3), 150–153.
- Schwob, C. (2009). Did the Reciprocal Trade Agreements Act of 1934 initiate a revolution in the American trade policy? *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, 377–389.
- Serim, N. (1998). *Türkiye ve diğer ülkelerde uygulanan ihracatı teşvik tedbirleri*, [Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Seringhaus, F. R. ve Rosson, P. J. (Eds.). (2012). *Export development and promotion: The role of public organizations*. Springer Science & Business Media.
- Seyidoğlu, H. (2017). *Uluslararası iktisat: Teori, politika ve uygulama* (21. Baskı). İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seymen, A. ve Ateş, E. ve. (2018). Ticaret savaşlarına oyun teorik bir yaklaşım: Türkiye-ABD örneği.
- Seymen, D. A. (2000). *Dış ticarette yeni korumacı eğilimler ve Türk dış ticareti açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. DEÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Smith, A. (1776). The wealth of nations [1776]. Springer, W. M. how to revise the tariff. *The North American Review*, 156(435), 129–135.
- Somoza, C. (2019). The IC-DISC Remains Relevant in The Post-TCJA World, Erişim adresi: <https://kaufmanrossin.com/news/the-ic-disc-remains-relevant-in-the-post-tcja-world>.
- Sönmezoğlu, F. S. (2014). *Uluslararası politika ve dış politika analizi* (6. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Steinbock, D. (2018). US-China trade war and its global impacts. *China Quarterly of International Strategic Studies*, 4(4), 515–542.

- Sterbova, L. (2009). *Role of international trade rules in the current economic crisis*. E-Leader Conference, Tallinn.
- Stern, R.M. (1962). "British and American productivity and comparative costs in international trade." *Oxford Economic Papers*, 14(3), 275-296.
- Stolper, W. F. ve Samuelson, P. A. (1941). Protection and real wages. *The Review of Economic Studies*, 9(1), 58-73.
- Strange, S. (1970). International economics and international relations: A case of mutual neglect. *International Affairs*, 304-315.
- Strange, S. (1984). The global political economy, 1959-1984. *International Journal*, 39(2), 267-283.
- Sürmen, Y. E. (2019). Siyasi Krizlerin Türkiye'Nin Dış Ticaretine Etkisi: Rahip Brunson Davası. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 2(2), 189-207.
- Şanlı, O. (2020). Ticaret ve kur savaşlarının Türkiye ekonomisi üzerine etkileri. *Journal of Social Sciences, Sosyal Bilimler Dergisi*, (35).
- Şaşmaz, M. Ü., Karamıklı, A. (2018). Türkiye’de ihracatı teşvik uygulamaları ve ihracat potansiyelinin artırılmasına yönelik değerlendirmeler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2837-2867.
- Talat, K. (2017). DTO` Anlaşmalarındaki yükümlülüklerden kaçınmaya olanak sağlayan istisna hükümleri. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2), 169-192.
- Tan, A. H. (1979). The threat of protectionism to developing countries. *Southeast Asian Affairs*, 72-78.
- Taussig, F. (1907). The tariff act of 1913. *The Quarterly Journal of Economics*, 28(1), 1-30.
- Taussig, F. W. (1913). *The tariff history of the United States*, New York: GP Putnam’s Sons.
- TCMB (2022). <https://www.tcmb.gov.tr>
- Topallı, N. (2021). Türkiye’de cari işlemler açığının sürdürülebilirliği: Fourier yaklaşımı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 23(41), 310-327.
- Trademap (2022). <https://www.trademap.org>
- Truett, D. B., Truett, L. J. (1997). The role of the United States generalized system of preferences (GSP) in the promotion of balkan and eastern mediterranean exports. *The Journal of Developing Areas*, 31(2), 221-244.

- Turgay, A. Ü. (1982). Ottoman-American trade during the 19. century. *Osmanlı Araştırmaları*, 3(3).
- Turner, C. G. (1983). Voluntary export restraints on trade going to the United States. *Southern Economic Journal*, 793–803.
- Turner, M. J. (2013). Anti-American themes in British radicalism from the “Tariff of abominations” to the crisis of secession: The case of Thomas Perronet Thompson. *American Nineteenth Century History*, 14(3), 325–352.
- TÜİK (2022). www.tuik.gov.tr
- Türkay, H. ve Ünsal, H. (2008). Türkiye’de İhracatta Uygulanan KDV İadesinin İhracata Etkisi: Ekonometrik Bir Analiz. *Sosyoekonomi*, 8(8).
- Ucan, O. ve Aytekin, İ. (2013). Oyun teorisi çerçevesinde ekonominin dinamik oyun modellerine uygulanması. *International Journal of Social Science*, 6(3), 747–757.
- Unctad (2022). <https://unctad.org/>
- Urata, S. (2018). The trans-pacific partnership: Origin, evolution, special features and economic implications. *Journal of Southeast Asian Economies*, 35(1), 22–38.
- USITC (2009). <https://www.usitc.gov/>
- Usta, S. ve Akıncı, A. (2018). Bir Alman yönetim yaklaşımı olarak Kameralizm. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1(1), 67–86.
- Ustabaş, A., Yücel, G. E. ve Acar, T. (2021). Türkiye’nin ABD’ye yönelik çelik ihracatı ile reel döviz kuru ve ABD sanayi üretim endeksi arasındaki ilişki: Nedensellik analizi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 27-39.
- Ürer, L. (2003). Woodrow Wilson'un "İdeal" dünya tasarımının, Türkiye Cumhuriyeti’nin felsefesine etkileri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (28).
- Vernon, R. (1966). International investment and international trade in the product cycle, *The Quarterly Journal of Economics*, vol: 80 No:2.
- Viner, J. (1922). Dumping as a method of competition in international trade. I. *University Journal of Business*, 34–53.
- Vural, İ. Y. (1999). İthalatta vergi uygulamaları ve korumacılık. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 183–202.
- Vural, İ. Y. (2000). Uruguay turu sonrasında Türkiye’de tarife ve tarife dışı engeller. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (4). 41-60

- Vurdu, S. A. (2021). ABD ve AB tarafından uygulanan ticaret politikası önlemlerinin Türk çelik sektörüne etkileri. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-18.
- Winham, G. R. (1990). GATT and the international trade regime. *International Journal*, 45(4), 796-822.
- Wong, L. (2022). *Generalized System of Preferences (GSP): Overview and Issues for Congress*. <https://crsreports.congress.gov>
- Woodward, G. T. (2011). *Revenue response from a tax cut: The walker tariff of 1846*. Proceedings Annual Conference on Taxation and Minutes of the Annual Meeting of the National Tax Association.
- Worldbank (2023). <https://data.worldbank.org>
- Worldsteel (2022). <https://worldsteel.org/steel-topics/statistics/>
- WTO (2022). <https://www.wto-ilibrary.org>
- Yayman, D. (2020). İhracata yönelik vergi teşvik uygulamaları. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(51), 413-439.
- Yıldız, R. S. (2009). *Klasik karşılaştırmalı üstünlükler teorisinin Türkiye'deki geçerliliğinin sınanması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Hacettepe Ü.
- Yılmaz, D. (2020). From protectionism to trade wars: Their effects observed through financial markets. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 1-19.
- Yılmaz, M. (2004). *Dünya ticaret örgütü açısından sübvansiyonlar ve telafi edici tedbir soruşturması* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Yüksel, E. ve Sarıdoğan, E. (2011). Uluslararası ticaret teorileri ve Paul R. Krugman'ın katkıları. *Öneri Dergisi*, 9(35), 199-206.

ÖZGEÇMİŞ

İlk ve orta eğitimini Elazığ’da, lisans eğitimini Uludağ Üniversitesi İktisat bölümünde tamamlayan Metin ALTIN, yüksek lisans eğitimini ise Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi bölümünde tamamlamıştır. Akabinde Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora eğitimine başlamıştır.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

ALTINKAYA, Z., ALTIN, M. (2023). Trump Dönemi Ticaret Savaşlarında Türk Demir Çelik Sektörü İhracatının Politik Ekonomisi. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 11(1), 85-119.